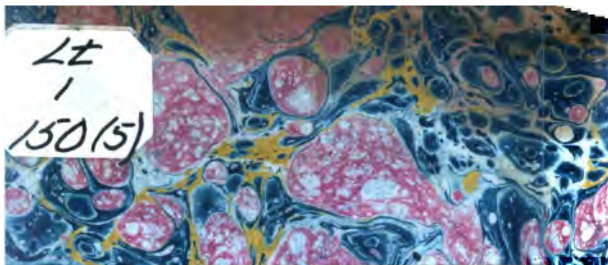
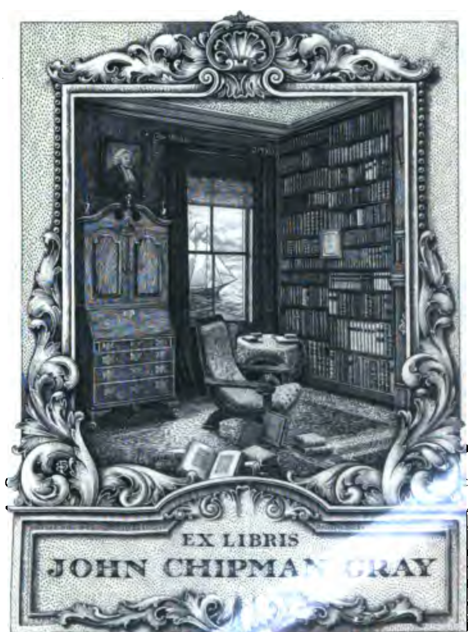

Lt
1
150(5)

EX LIBRIS
JOHN CHIPMAN GRAY

C. CORNELII TACITI

OPERA.

TOMUS QUINTUS.

C. CORNELII TACITI
OPERA

SUPPLEMENTIS,
NOTIS ET DISSERTATIONIBUS
ILLUSTRAVIT
GABRIEL BROTIER.

TOMUS QUINTUS.

PARISIIS,
Ex Typographia L. F. DELATOUR,
viâ San-Jacobeâ.

M. DCC. LXXVI.
Cum Approbatione & Privilegio Regis.

Zuntz, Nov. 4, 1981

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER QUINTUS;

ACCESSERE

SUPPLEMENTUM LIB. V,

ET APPENDIX CHRONOLOGICA DE REBUS VESPASIANI, TITI, DOMITIANI, ET NERVÆ.

ADDITÆ RES TRAJANI, PRINCIPIS OPTIMI.

BREVIARIUM
LIBRI QUINTI.

I. TITUS, *perdomandæ Judææ a patre delectus. Ejus copiæ. Haud procul Hierosolymis castra facit.* II. *Judaicæ gentis primordia.* III. *Ejus sacra & instituta.* VI. *Descriptio terræ finiumque, balsami, Libani, Jordanis; lacûs bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis.* VIII. *Hierosolyma, genti caput. Immensæ opulentiæ templum. Judæorum fortuna sub Assyriis, Medis, Persis, Macedonibus, ipsisque Judæis imperitantibus.* IX. *Eorum quoque varia sors sub Romanis.* X. *Judaicum bellum sub Gessio Floro,*

procuratore, ortum. Cestius Gallus, Syriæ legatus, sæpe victus. Mox victor Vespasianus cuncta, præter Hierosolyma, tenet. XI. *Titus Judæos, sub urbis muros tendentes, intra mœnia pellit; urbemque oppugnat. Hierosolymorum munitiones.* XII. *Judæorum duces.* XIII. *Prodigia quæ ante obsidium evenere.* XIV. *Interim Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat.* XV. *Varia prœlia, primùm Civili, deinde Ceriali prospera.* XIX. *Civilis in Batavorum insulam concedit.* XX. *Invadit Romanorum præsidia.* XXI. *Cerialis subvenit, fortunamque vertit.* XXII. *At parum providus, ferme opprimitur.* XXIII. *Civilis navalem aciem ostentat. Occurrit Cerialis; novumque discrimen adit, ob superfusum Rhe-*

num. XXIV. *Periclitantur legiones, ſed Cerialis & Civilis in pacem ultro conſpirant.* Cetera periere.

Hæc autem geſta,

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXIII.	70.	Coſſ.	FLAVIO VESPASIANO Aug. II. TITO VESPASIANO Cæſare.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.

LIBER QUINTUS.

EJUSDEM anni principio, Cæsar Titus perdomandæ Judææ delectus a patre, &, privatis utriusque rebus, militiâ clarus, majore tum vi famâque agebat, certantibus provinciarum & exercituum studiis: atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se, promptumque in armis ostendebat: comitate & adloquiis officia provocans; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incor- A.U.C. 823. J.C. 70.

rupto ducis honore. Tres eum in Judæa
A. U. C. legiones, quinta, & decima, & quinta-
823. decima, vetus Vespasiani miles, exce-
J. C. pere. Addidit e Syriâ duodecimam, &
70. adductos Alexandriâ duoetvicesimanos
tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa Sohemusque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque, & solito inter accolas odio, infensa Judæis Arabum manus: multi, quos Urbe atque Italiâ sua quemque spes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

II. Sed quia famosæ urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia ejus aperire. « Judæos, Cretâ » insulâ profugos, novissima Libyæ insedisse » memorant, quâ tempestate Saturnus, vi Jovis pulsus, cesserit regnis ». Argumentum e nomine petitur, « inclitum in Cretâ Idam montem, accolas » Idæos, aucto in barbarum cognomento, » Judæos vocitari ». Quidam, « regnante » Iside, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac

» Judâ, proximas in terras exoneratam ». Plerique « Æthiopum prolem, quos, rege » Cepheo, metus atque odium mutare » sedes perpulerit ». Sunt qui tradant, « Assyrios convenas, indigum agrorum » populum, parte Ægypti potitos, mox » proprias urbes Hebræasque terras, & » propiora Syriæ coluisse ». « Clara » alii « Judæorum initia: Solymos, carminibus » Homeri celebratam gentem, conditæ » urbi Hierosolymam nomen e suo fe» cisse ».

A. U. C. 823. J. C. 70.

III. Plurimi auctores consentiunt, « ortâ per Ægyptum tabe, quæ corpora » fœdaret, regem Bocchorim, adito » Hammonis oraculo, remedium peten» tem, purgare regnum, & id genus ho» minum, ut invisum deis, alias in terras » avehere jussum. Sic conquisitum col» lectumque vulgus, postquam vastis locis » relictum sit; ceteris per lacrimas tor» pentibus, Mosen, unum exsulum, mo» nuisse, ne quam deorum hominumve » opem exspectarent, utrimque deserti; » sed sibimet, ut duci cælesti, crederent, » primo cujus auxilio præsentes miserias » pepulissent ». Adsensere, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè, quàm inopia aquæ, fatigabat.

A. U. C. 823. J. C. 70.

nerandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quàm cremare, e more Ægyptio; eademque cura, & de infernis persuasio: cælestium contrà. Ægyptii pleraque animalia, effigiesque compositas venerantur; Judæi mente solâ, unumque numen intelligunt. « Profanos, » qui deûm imagines, mortalibus mate» riis, in species hominum effingant. » Summum illud & æternum, neque mu» tabile, neque interiturum ». Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sinunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibiâ tympanisque concinebant, hederâ vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: « Liberum patrem coli, do» mitorem Orientis », quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos lætosque ritus posuit; Judæorum mos absurdus sordidusque.

VI. TERRA finesque, quà ad Orientem vergunt, Arabiâ terminantur: a Meridie, Ægyptus objacet: ab Occasu, Phœnices & mare: Septemtrionem a latere Syriæ longè prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum: rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem; præterque eas balsa-

mum & palmæ. Palmetis proceritas, & decor. Balsamum, modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis, aut testâ aperiuntur: humor in usu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Jordanem alit, funditque. Nec Jordanes pelago accipitur: sed unum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. Incertæ undæ: superjacta, ut solido, ferunt: periti imperitique nandi perinde attolluntur. Certo anni, bitumen egerit; cujus legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suâpte naturâ liquor, & sparso aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt. Inde, nullo juvante, influit, oneratque, donec abscindas: nec abscindere ære ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminæ per menses exsolvuntur: sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine

A. U. C. 823. J. C. 70.

moles pelli, manuque trahi ad litus:
A. U. C. mox, ubi vapore terræ, vi solis inarue-
823. rint, securibus cuneisque, ut trabes aut
J. C. saxa, discindi.
70.

VII. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse; & manere vestigia, terramque specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herbâ tenus aut flore, seu solitam in speciem adolevere, atra & inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclitas quondam urbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita halitu lacûs infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum & autumni putrescere reor, solo cæloque juxtà gravi. Et Belus amnis Judaico mari inlabitur: circa cujus os conlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur: modicum id litus, sed egerentibus inexhaustum.

VIII. Magna pars Judææ vicis dispergitur: habent & oppida. Hierosolyma genti caput. Illic immensæ opulentiæ templum; & primis munimentis urbs, dein regia; templum intimis clausum: ad fores tantùm Judæo aditus: limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios

penes Medosque & Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quominus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est: nam eâ tempestate, Arsaces desciverat. Tum Judæi, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul erant) sibi ipsi reges imposuere: qui mobilitate vulgi expulsi, resumptâ per arma dominatione; fugas civium, urbium eversiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi, superstitionem fovebant: quia honor sacerdotii, firmamentum potentiæ adsumebatur.

A. U. C. 823. J. C. 70.

IX. ROMANORUM primus Cn. Pompeius Judæos domuit: templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, « nullâ intus deûm effigie vacuam sedem, » & inania arcana ». Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox, civili inter nos bello, postquam in ditionem M. Antonii provinciæ cesserant; rex Parthorum Pacorus Judæâ potitus, interfectusque a P. Ventidio, & Parthi trans Euphraten redacti: Judæos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio Herodi

datum, victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil exspectato Cæsare,
A. U. C. 823. Simon quidam regium nomen invaserat.
J. C. 70. Is a Quinctilio Varo, obtinente Syriam, punitus: & gentem coercitam, liberi Herodis tripartitò rexere. Sub Tiberio quies: dein, jussi a C. Cæsare « effigiem » ejus in templo locare », arma potiùs sumpsere: quem motum Cæsaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judæam provinciam equitibus Romanis, aut libertis permisit: e quibus Antonius Felix, per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit, Drusillâ, Cleopatræ & Antonii nepte, in matrimonium acceptâ, ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

X. DURAVIT tamen patientia Judæis, usque ad Gessium Florum, procuratorem. Sub eo bellum ortum: & comprimere cœptantem Cestium Gallum, Syriæ legatum, varia prœlia, ac sæpius adversa excepere. Qui ubi fato, aut tædio occidit; missu Neronis, Vespasianus fortunâ famâque, & egregiis ministris, intra duas æstates, cuncta camporum, omnesque, præter Hierosolyma, urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civilis

bello intentus, quantùm ad Judæos per otium transiit: pace per Italiam partâ, & externæ curæ rediere. Augebat iras, quòd soli Judæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatûs novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentavit.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XI. Judæi sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longiùs ausuri; &, si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certavit. Mox cessere hostes, & sequentibus diebus crebra pro portis prœlia serebant; donec assiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi: neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri: poscebantque pericula, pars virtute, multi ferociâ, & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptatesque ante oculos; ac, ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam situ, opera molesque firmaverant, quîs vel plana satis munirentur. Nam duos colles, immensùm editos, claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati, ut latera oppugnantium, ad ictus

A. U. C. 823. J. C. 70.

patescerent. Extrema rupis, abrupta: & turres, ubi mons juvisset, in sexaginta pedes; inter devexa, in centenos vicenosque attollebantur; mirâ specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumjecta: conspicuoque fastigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

XII. TEMPLUM in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios: ipsæ porticus, quîs templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati sub terrâ montes; & piscinæ cisternæque servandis imbribus. Providerant conditores, ex diversitate morum, crebra bella: inde cuncta, quamvis adversùs longum obsidium; & a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstravere. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum; magnâ colluvie, & ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eóque seditiosiùs agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium Simon; mediam urbem Joannes, quem & Bargioram vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine & armis Joannes;

ac Simon; Eleazarus loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipsos, & magna vis frumenti ambusta. Mox Joannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obtruncarent, templo potitur: ita in duas factiones civitas discessit, donec, propinquantibus Romanis, bellum externum concordiam pareret.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XIII. Evenerant prodigia, quæ neque hostiis neque votis piare fas habet gens, superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubium igne collucere templum. Expassæ repentè delubri fores; & audita major humanâ vox, « excedere deos »: simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, « ut valesceret Oriens, profectique Judæâ rerum potirentur ». Quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessorum omnis ætatis, virile ac muliebre secus, sexcenta millia fuisse accepimus. Arma

A. U. C. 823. J. C. 70.

cunctis, qui ferre possent; & plures, quàm pro numero, audebant. Obstinatio viris feminisque par: ac, si transferre sedes cogerentur, major vitæ metus, quàm mortis. Hanc adversùs urbem gentemque Cæsar Titus, quando impetum & subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, struerentur.

XIV. AT Civilis, post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera castra consedit; tutus loco, & ut memoriâ prosperarum illic rerum, augescerent barbarorum animi. Secutus est eódem Cerialis, duplicatis copiis, adventu secundæ & sextæ & quartædecimæ legionum. Cohortesque & alæ, jam pridem accitæ, post victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis, adjacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, & nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis, & nandi pavidus;

Germanos fluminibus ſuetos, levitas armorum, & proceritas corporum attollit. A. U. C. 823. J. C. 70.

XV. Igitur, laceſſentibus Batavis, ferociſſimo cuique noſtrorum cœptum certamen: deinde orta trepidatio, cùm præaltis paludibus arma, equi haurirentur. Germani notis vadis perſultabant, omiſsâ plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque, ut in pedeſtri acie, cominus eminus certabatur; ſed, tamquam navali pugnâ, vagi inter undas, aut, ſi quid ſtabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur: minor tamen, quàm pro tumultu, cædes: quia non auſi egredi paludem Germani, in caſtra rediere. Ejus prœlii eventus utrumque ducem, diverſis animi motibus, ad maturandum ſummæ rei diſcrimen erexit. Civilis inſtare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani proſperis feroces; Romanos pudor excitaverat: nox apud barbaros cantu aut clamore; noſtris per iram & minas acta.

XVI. Postera luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet; in ſecundâ acie legiones locatæ, dux ſibi delectos retinuerat ad improviſa. Civilis

haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit. Batavi Gugernique in dextro; læva, ac propiora fluminis, Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque eorum advehebantur. Cerialis « veterem Romani » nominis gloriam, antiquas recentesque » victorias: ut perfidum, ignavum, vic» tum hostem, in æternum exciderent: » ultione magis, quàm prœlio opus esse. » Pauciores nuper cum pluribus certasse: » ac tamen fusos Germanos, quod roboris » fuerit. Superesse, qui fugam animis, » qui vulnera tergo, ferant ». Proprios inde stimulos legionibus admovebat, « domitores Britanniæ quartadecimanos » appellans. « Principem Galbam, sextæ » legionis auctoritate factum: illâ primùm » acie secundanos nova signa, novamque » aquilam dicaturos ». Hinc prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, « ut suam ripam, sua castra sanguine » hostium reciperarent ». Alacrior omnium clamor, quîs vel e longâ pace prœlii cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiaque & quies in posterum sperabantur.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XVII. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: « Stare Germanos Batavosque super ves-

»tigia gloriæ, cineres ossaque legionum »calcantes: quocumque oculos Romanus »intenderet, captivitatem, cladem que »& dira omnia obversari. Ne terrerentur »vario Treverici prœlii eventu: suam »illic victoriam Germanis obstitisse, dum, »omissis telis, prædâ manus impediunt: »sed cuncta mox prospera, & hosti con»traria evenisse. Quæ provideri astu ducis »oportuerit, provisa: campos madentes, »& ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: »Rhenum & Germaniæ deos in aspectu, »quorum numine capesserent pugnam, »conjugum, parentum, patriæ memores; »illum diem aut gloriosissimum inter »majores, aut ignominiosum apud pos»teros fore». Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis, glandibusque, & ceteris missilibus prœlium incipitur; neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis, ut elicerent, lacessentibus.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XVIII. Absumptis, quæ jaciuntur, & ardescente pugnâ, procursum ab hoste infestiùs: immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit: turbata

ibi res : & pellebatur sociarum cohortium
A. U. C. acies, cùm legiones pugnam excipiunt,
823. suppressâque hostium ferociâ, prœlium
J. C. æquatur. Inter quæ perfuga Batavus adiit
70. Cerialem, « terga hostium » promittens, « si extremo paludis eques mitteretur : » solidum illà, & Gugernos, quibus cus- » todia obvenisset, parum intentos ». Duæ alæ, cum perfugâ missæ, incauto hosti circumfunduntur : quod ubi clamore cognitum ; legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fugâ petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repentè fusis imbribus, & propinquâ nocte.

XIX. POSTERA die, quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa : Cerialis exercitum decima ex Hispaniâ legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venêre : non tamen ausus oppida Batavorum armis tueri, raptis, quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit ; gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum : quin & diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit.

effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, insulam inter Germanosque continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque, & Classicus, & centum tredecim Treverorum senatores, in quibus fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superiùs memoravimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XX. Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum, unâ die Civilis quadripartitò invaserit: decimam legionem, Arenaci; secundam, Batavoduri; & Grinnes Vadamque, cohortium alarumque castra: ita divisis copiis, ut ipse & Verax, sorore ejus genitus, Classicusque, ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiduciâ, sed, « multa ausis aliquâ » in parte fortunam adfore. Simul Cerialem, neque satis cautum, &, pluribus » nuntiis, huc illuc cursantem, posse » medio intercipi ». Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, & cædendis materiis operatum, turba-

vere, occiso præfecto castrorum, & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendêre. Et interim Germanorum manus Batavoduri inrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XXI. PLUS discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus, oppugnabant: nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque; in quîs Briganticus, præfectus alæ, ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delectâ equitum manu subvenit, versâ fortunâ, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus, petitusque telis, relicto equo, tranatavit: idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnæ adfuit, ut jussum erat: sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sanè Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat; subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura

disciplinæ. Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit. A. U. C. 823. J. C. 70.

XXII. Profectus Novesium Bonnamque, ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat; disjecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis, & insidias composuere: electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes astu adjuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen, turbare classem; injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio; ita cœptâ cæde, quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia tortâ veste, & strictis mucronibus: dux semisomnus, ac propè intectus, errore hostium servatur. Namque prætoriam navem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Ubiæ: vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam « jussi silere, ne quietem ejus

»turbarent : ita intermisso signo, & vo-
A. U. C. »cibus, se quoque in somnum lapsos».
823. Multâ luce revecti hostes, captivis navi-
J. C. bus, prætoriam triremem, flumine Lup-
70. piâ, donum Veledæ traxere.

XXIII. CIVILEM cupido incessit, navalem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quæque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis: tricenis quadragenisque armamenta liburnicis solita; & simul captæ lintres, sagulis versicoloribus, haud indecorè pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, ubi Mosæ fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Causa instruendæ classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Galliâ adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit classem, numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen secundum; illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultrà ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, notâ arte ducum, sinebat : cùm interim, flexu autumni, & crebris pluvialibus imbribus,

ſuperfuſus amnis, paluſtrem humilemque inſulam in faciem ſtagni opplevit : nec claſſis, aut commeatus aderant : caſtraque in plano ſita, vi fluminis differebantur. A. U. C. 823. J. C. 70.

XXIV. « Potuisse tunc opprimi legiones, & voluiſſe Germanos, ſed dolo » a ſe flexos », imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis pòſt diebus deditio inſecuta eſt. Nam Cerialis, per occultos nuntios, « Batavis pacem, Ci» vili veniam » oſtentans, Veledam propinquoſque monebat, « fortunam belli, » tot cladibus adverſam, opportuno erga » populum Romanum merito mutare. » Cæſos Treveros, receptos Ubios, erep» tam Batavis patriam : neque aliud Civilis » amicitiâ paratum, quàm vulnera, fugas, » luctus : exſulem eum & extorrem, reci» pientibus oneri : & ſatis peccaviſſe, quòd » totiens Rhenum tranſcenderint : ſi quid » ultrà moliantur, inde injuriam & cul» pam, hinc ultionem & deos fore ».

XXV. Miscebantur minis promiſſa. Et concuſsâ Tranſrhenanorum fide, inter Batavos quoque ſermones orti : « Non » prorogandam ultrà ruinam : nec poſſe » ab unâ natione totius orbis ſervitium de» pelli : quid perfectum cæde & incendiis

A. U. C. 823. J. C. 70.

» legionum, nisi ut plures validioresque » accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri: sin » populum Romanum armis provocent, » quotam partem generis humani Batavos » esse? respicerent Rætos Noricosque, » & ceterorum onera sociorum: sibi non » tributa, sed virtutem & viros indici: » proximum id libertati: & si dominorum » electio sit; honestiùs Principes Romanorum, quàm Germanorum feminas » tolerari »: hæc vulgus. Proceres: « atrociore Civilis rabie semet in arma trusos: » illum domesticis malis excidium gentis » opposuisse: tunc infensos Batavis deos, » cùm obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, » ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, & noxii » capitis pœnâ pænitentiam fateantur ».

XXVI. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire statuit; super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons; in cujus abrupta progressi duces: & Civilis ita cœpit: « Si apud Vitellii legatum » defenderer, neque facto meo venia, » neque dictis fides debebatur. Cuncta

»inter nos inimica, hostilia, ab illo A. U. C.
»cœpta, a me aucta erant. Erga Vespa- 823.
»sianum vetus mihi observantia: &, cùm J. C.
»privatus esset, amici vocabamur. Hoc 70.
»Primo Antonio notum, cujus epistolis »ad bellum accitus sum, ne Germanicæ »legiones & Gallica juventus Alpes transcenderet. Quæ Antonius epistolis, Flaccus præsens monebat, arma in Germaniâ »movi: quæ Mucianus in Syriâ, Aponius »in Mœsiâ, Flavianus in Pannoniâ» . . . . .

BREVIARIUM
SUPPLEMENTI
LIBRI V. HISTORIARUM.

XXVI. *Batavi in fidem recepti; pacataque Germania.* XXVII. *Lingones favorem Domitiani occupant. Cæso Fonteio Agrippâ, Sarmatæ Mœsiam populantur: mox a Rubrio Gallo fusi.* XXVIII. *Obsidio Hierosolymitana. Primus urbis murus perrumpitur.* XXIX. *In alterius ruinâ acriter pugnatum* XXX. *Judæorum pervicacia.* XXXI. *Titus tridui opere urbem muro circumvallat. Expugnatur & exscinditur turris Antonia.* XXXIV. *Fames, pestis Hierosolymis grassantur.* XXXV. *Templum invadere frustra tentant Romani.* XXXVI. *Portas succendi,*

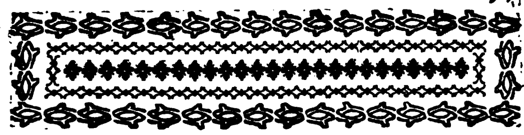
templum tamen servari jubet Titus. XXXVII. *Judæi, suam in ruinam præcipites, inconsultò in Romanos inrumpunt.* XXXVIII. *Templum incenditur; ibique positis signis, Titus imperator consalutatur.* XL. *Reliquæ Judaici belli fœditates. Ardent Hierosolyma.* XLII. *Titus, urbis ruinas ingressus, Deum victoriæ auctorem profitetur.* XLIII. *Inde Cæsaream discedit, Orientem lustraturus. Lucilius Bassus, quæ supererant in Judæâ, expugnat.* XLIV. *Interim Vespasianus Alexandriâ Romam redierat: templi Capitolini operas exemplo inflammat.* XLVI. *Titus, ex Oriente redux, Hierosolyma revisit, ruinasque miseratur: Memphim venit; evinctusque caput diademate, Apidis consecrationi interest: unde Romæ conflata invidiæ materia.* XLVII. *Vespasianus Hispaniæ jus*

Latii tribuit: mox ad Urbana negotia intentus. XLVIII. *Vitæ ejus ratio.* XLIX. *Erga liberos cura. Titus Romam venit.* L. *Vespasiano Titoque decernitur triumphus. Ejus pompa.* LII. *Clauditur Janus. Templum Pacis a Vespasiano conditum: ibi sacrata templi Hierosolymitani monumenta. Conspirantibus Vespasiani Titique votis, tentatur morum emendatio, Urbe vitiis fessâ.*

Hæc gesta.

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXIII.	70.	Coss.	FLAVIO VESPASIANO Aug. II. TITO VESPASIANO Cæsare.
DCCCXXIV.	71.	Coss.	FLAVIO VESPASIANO Aug. III. M. COCCEIO Nervâ.

SUPPLEMENTUM LIBRI QUINTI HISTORIARUM.

Auctore GABRIELE BROTIER.

XXVI. NON fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire statuit; super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons; in cujus abrupta progressi duces: & Civilis ita cœpit: « Si apud Vitellii legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, a me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: &, cùm privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epistolis ad bellum accitus

A. U. C. 823. J. C. 70.

A. U. C. 823. J. C. 70.

» sum, ne Germanicæ legiones & Gallica » juventus Alpes transcenderet. Quæ An» tonius epistolis, Hordeonius Flaccus » præsens monebat, arma in Germaniâ » movi: quæ Mucianus in Syriâ, Aponius » in Mœsiâ, Flavianus in Pannoniâ, Ti» berius Alexander in Ægypto, eadem » scvi consilia. Pari studio Batavos, Canni» nefates, veteranasque cohortes in verba » Vespasiani adegi. Si quid postea hostile » inrepsit, jure an injuriâ susceptum haud » dixerim. Malim turbida temporum in» cusare, quàm dubia imputare crimina. » Certè vel ipsa inter bella me semper in » pacem propendisse, Romanorumque » partes juvisse multa fuere argumenta, » & recens adhuc memoria. Nec per me » stabit quominus inter Romanos & Ba» tavos fida firmaque societas renovetur. » Olim sacramenti hortatorem, nunc me » juvat esse conciliatorem pacis ». Studiis ita conspirantibus, in fidem recepti sunt Batavi; pacataque Germania.

XXVII. LINGONES, Civilis societate innexi, Domitiani favorem occupaverant, septuaginta millibus armatorum in ejus obsequium redactis. Atrociùs cum Sarmatis pugnatum. Fonteius Agrippa, Mœsiæ, ut dictum est suprà, præpositus, ad-

versùs barbarorum vim invalidus, pugnando fortiter occubuit. Tum cuncta incursionibus, populationibus obnoxia. Clade Vespasiano nuntiatâ, Rubrium Gallum misit, qui rem restituit, fusosque sæpe barbaros renare Danubium coegit: &, ne regredi iis foret animus, Romanis præsidiis validiora addidit munimenta. A. U. C. 823. J. C. 70.

XXVIII. At major belli moles in Judæâ agitabatur. Titus, cùm cuncta expugnandis Hierosolymis apta struxisset, adulto jam vere, operi institit, morarum impatiens. Utrimque paribus animis certatum. Judæi locorum ingenio, hominum multitudine (nam undique terrarum, atque etiam trans Euphraten, gentili discrimine pietateve exciti, convenerant) primùm valuere: longiúsque effossis subter terram cuniculis, ruinam machinis, militibus, si fortè materiarum causâ, aquarumve penuriâ per agros palarentur, necem inferebant. Una quoque e tribus turribus, quas in quinquagenorum cubitorum altitudinem Titus eduxerat, fortuito casu nocte prolapsa, oppugnatoribus terrorem morasque intulit. At tandem arte & virtute præpotuit Romana res, adjuta Titi periculo, impacto saxo lævum

A. U. C. 823. J. C. 70.

humerum saucii. Legiones, ducis vulnere inritatæ, conniti; & perrupto muro, primam urbis partem, Septemtrionibus objectam, occupare: integrâ Judæorum multitudine, quæ in interiora secesserat.

XXIX. Crevit itaque cum fortunâ periculum. Angustioribus enim standum locis; quantòque arctior, tantò validior interiorum urbis munitionum vis: duplicatus quoque propugnatorum numerus. Aderat & immensa armorum supellex: nam præter solitas, aut in hanc necessitatem inventas Judæis machinas, Romanæ etiam ostentabantur, sub belli initia in adversis Cestii Galli, Syriæ legati, prœliis captæ. Feroces inde animos, impunitatis spe, flectere tentavit Titus. At clementiam Cæsaris pavorem interpretantes, spretis ejus nuntiis, audentiâ crevere. Ex eo major ira legionibus, contumeliæ indignitatem ægre ferentibus, certisque ardua quæque adgredi, ut promptior acriorque ultio foret. Properantur opera: muris admotæ machinæ: corruptæ obsessorum saxis ignibusve, confestim refectæ. Expugnandæ urbis signum dari ardet miles. Quo plus periculi, plus animi. Dato signo, acerrimus quisque, tela inter & saxa enisi, dirutâ alterius muri parte,

viam fecere. At, quòd angustior erat aditus, nec Titus vastitatem statim intulit, clementiâ potiùs, quàm belli jure utendum ratus; Judæi indulgentiâ in perfidiam abuti, tantoque impetu in paucos Romanos, qui, duce Tito, subierant, inruere, ut eos extra murum pellerent. Atrox hìc cædes; triduoque in muri ruinâ, quam Judæi oppositis corporibus vallabant, pugnatum. Tandem quarto die, victis Judæis, intusque cedentibus, ad turrim Antoniam ventum est.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XXX. Cum ea foret solo editiore inaccessa, structi ad oppugnandum aggeres. Interim, ut Judæorum audacia terrore flecteretur, per quatuor dies ostentata acies Romana: publicè data annona: ingentem auri argentique vim, minasque militum, armis & insignibus fulgentium, e summis mœnibus parteque Septemtrionali templi prospectabant obsessi. Præterea missus Josephus, nobis jam suprà memoratus, qui eos veniæ, libertatis, fortunarum spe ad deditionem excitaret. Nec hostilium virium aspectus, nec promissa, ne horrenda quidem fames, quæ jam sæviebat, feroces animos molliere. Immo ipsi transfugæ, Titi clementiâ in castra

A. U. C. 823. J. C. 70.

Romana recepti, occulta meditabantur crimina; & si quem fortè Romanorum solum repererant, jugulabant, aut clam obturatis corruptisve fontibus, insanabile malum adferebant. Multi in talis perfidiæ pœnas, gentiliumque terriculum, ante urbis oculos crucibus adfixi, truncisve manibus ad suos remissi. His suppliciis exacerbata adhuc odia; ultionemque novâ ruinâ parabat Joannes. Effossâ enim sub aggeribus terrâ, incensisque materiis, quibus opus pensile sustinebatur, subito hiatu absorpti sunt aggeres: dissiluere machinæ; &, erumpente flammâ, statim haustæ sunt. Nihil tristius toto bello contigerat. Id tamen biduo pòst ferme renovatum. Simonis enim instinctu, tres juvenes, præcipuâ apud eos audaciâ, Tephthæus, Megassarus, & Chagiras (nam barbara etiam nomina ob facinoris insigne memoranda) urbe, raptis facibus, egressi, machinas aliis aggeribus impositas, per medios hostes, per tela, per gladios, incendendas susceperunt, & incendêre: neque ignes, propter Judæorum, e muro, factâque inruptione, pugnantium, pervicaciam, restingui potuerunt.

XXXI. ADVERSO casu haud fracta

Titi constantia : sed cladem in urbis exitium vertit ; eamque incredibili tridui opere per triginta novem stadia muro ac turribus ita circumvallavit, ut nulla effugii spes obsessos maneret. In hac necessitate, multa fuere Judæorum transfugia ; haud meliore iis penes Romanos, quàm penes suos, sorte. Multi enim, longâ fame invalidi, oblatis affatim cibis enecabantur : alii, innatâ genti auri cupidine, comperti opes suas, antequam transfugerent, vorasse, ab Arabibus Syrisque dissecti sunt : ne Romanus quidem miles ab eâ atrocitate penitus integer : Judæorum duo millia sic periere ; indignante quidem Tito, & morte iis, qui tale pòst scelus auderent, intentatâ. Ceteris autem, qui in urbe manserant, nulla salutis cura. Ducibus tantùm furor : Joannes in templi spoliationes præceps, in gentilium cædes Simon : tam effrenâ libidine, ut si ab oppugnatione destitissent Romani, Hierosolyma furialibus suorum odiis periissent.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XXXII. TÆDIO præsentium, futurorum metu, præfectus turri Antoniæ, Judas nomine, cum fidissimis Judæis decem, proditionem pepigit. Jam Titus, turrim occupaturus, adventabat, cùm

A. U. C. 823. J. C. 70.

Simon, retectis consiliis, proditores circumvenit; hisque ante Romanorum ora jugulatis, discerpta eorum membra projecit. At, flagitii loco, Romanis adfuere fortuna & virtus. Ubi enim admotæ machinæ, pars muri a Joanne, ut memoravimus, suffossa, repentè corruit. Juvit hàc inrumpere. Alter tamen adsurgebat murus, quem Joannes, prioris casu diffisus, struxerat. Sabinus, periculo laudisque cupidine accensus, lectis undecim sociis, tela inter & saxa, desuper vibrata, murum superat; Judæosque audaciâ ita attonuit, ut in fugam verterentur. At fortè pedem saxo inlisus, magno cum armorum sonitu procidit. Conversi Judæi in eum inruunt. Sabinus, in genu erectus, tectusque clipeo, eorum impetum fortiter sustinet, & proximum quemque vulneribus adfligit, donec ipse, telis undique petitus, occubuit: tres, qui eum secuti in murum evaserant, trucidati: reliqui saucii, in castra ægre retracti. Virtutis exemplum Romanos inflammat; turrisque Antonia sexto oppugnationis die capta: jussit Cæsar «eam funditus everti; »tentarique adhuc Judæorum animos, »utrùm deditionem vellent facere»: ipse pollicitus, «inlæsum inviolatumque fore

» templum : servatâ etiam loci sanctitate, A. U. C.
» quem Romanis adire nefas ».
XXXIII. DURATIS ad mala animis, 823.
nihil sani supererat consilii. Itaque structi J. C.
aggeres, & templo propinquatum. Titus, 70.
subitâ inruptione illud occupari posse ratus, mittit Sextum Cerealem, qui cum lectissimâ militum manu illud noctu invadat. Ii horâ noctis nonâ subiere. Judæi, non dediti, ut sperabatur, somno, statim adstiterunt : acriter pugnatum, minore tamen Romanorum, quàm Judæorum clade. Romanus enim miles, belli gnarus, sese signo noscitabat, & inter se stipatus, consertisque scutis, haud ita vulneribus patebat. Contrà Judæi, temeritate acti, suorumque ob tenebras ignari, plus sibi, quam hostibus, exitii inferebant : valebant tamen numero; nec pugnæ finem nox adtulit. Ortâ luce, cum discrimine crevit ardor : certamen ante quintam diei horam haud diremptum; &, ancipiti victoriâ, utrimque discessum. Tum Titus struendis aggeribus acriùs institit, ut templi oppugnationem celeraret. Primùm fuít Judæis resistendi impetus; & juxta montem Olivarum erupere : sed vi Romanâ pulsi fractique, Aucta tantùm inrito conatu ira.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XXXIV. ACERBIOR tamen in dies urbis ſtatus: ingraveſcebat fames: auditumque enectos pueros; matrem (fœdùm dictu & hactenus inauditum) filiò ſuo paſtam, inutili ſcelere: nam mortem nefariè dilatam urgebat tetra lues, famis comes. Ipsâ peſte gravior adhuc neceſſitas, cùm plurimi, aut fame preſſi, aut ejus metu, domos penetrant; &, dum ſi quid edule occultatum rimantur, cuncta latrociniis & cædibus miſcent. Populus, his malis victus, vias pacis tandem iniſſet, ni duces, ſcelerum conſcientiâ feroces, fanaticaque vatum turba, «quantò inſtantius diſcrimen, tantò propiorem manifeſtioremque Dei opem» jactitantium, ſalubria avertiſſent conſilia. At mentes, timorem inter ſpemque ancipites, turbabant dira præſagia, ſuprà jam memorata, & atroces excidii minæ. Nempe e plebe quidam, Jeſus nomine, quadriennio ante inchoatum bellum acerba in populum, urbem templumque, diu ac noctu fuerat vociferatus: nec minis, nec verberibus a ferali carmine deſtiterat. Cœpto urbis obſidio, quaſi factâ præſagiis fide, mæſtus & in atra cogitationum conditus mœnibus obambulabat, clamitans: «væ, væ iterum urbi, templo, populo»!

Hæc tum ingeminans : « væ , væ mihi »! exclamavit , corruitque exanimis , lapide balistâ excusso percussus. Recens adhuc portentum , & in tristius interpretatum , cessavit juge sacrificium. A. U. C. 823. J. C. 70.

XXXV. TALIBUS efferati Judæi per suas strages vagantur , ferro , flammâ , tectorum , murorum , aggerum subversionibus Romanos obrui , aut a templo averti posse opinati. Has inter ruinas , flammantibusque porticibus , patuit magnifica templi facies. Quasi religione attonitus , stetit Romanus exercitus. Opus fuit ut Titus juberet « ulterius audere ; » & per violata jam Judæis sacra pœnas de » gente hominibus deisque invisâ ejus » excidio repeti ». Structi aggeres , admotæ validissimæ machinæ ; irrito tamen labore , ob immensas lapidum moles. Appositæ ergo templi porticibus scalæ. Nec subeuntibus obstitere Judæi : at , ubi primùm in manus venerunt , obvios præcipitare , proximos obruere , scalas excutere , deturbare plurimos , in porticus jam egressos fodere. Acriter certavere signiferi , sed multitudine oppressi , contrucidati sunt , captaque signa Romana.

XXXVI. TITUS , suâ in templum indulgentiâ, periclitari virtutem Romanam,

A. U. C. 823. J. C. 70.

Judæorum audaciam crescere expertus, jussit «ejus portas succendi». Congestis accensisque materiis, flammæ, inter argentum, quo portæ obducebantur, eluctatæ, ligna corripuere. Dissilientibus foribus, flammisque erumpentibus, obstupuere Judæi: iis ne satis quidem animi ad arcenda incendia, quæ die noctequе grassata sunt. Interim Titus, accitis exercitûs sui ducibus, de templo consultabat. In diversum distrahebantur sententiæ. Alii censebant «jure belli utendum: Judæis fore contumaciam, dum staret id monumentum: huc eos undique terrarum convenire: solo ejus excidio paci satis consuli». Aliis placebat «illud quidem servari, si, adeuntibus legionibus, arma deponerent Judæi: sin bellarent, exscindi: jam enim non sedem numinis, sed belli arcem esse: nec penes Romanos, sed penes Judæos ad ejus eversionem duratos, fore piaculum». Titus contrà adseveravit, «etiamsi resisterent Judæi, se numquam commissurum, ut in eorum pervicaciæ pœnam adversùs templum sæviret: tantæ magnificentiæ opus dirui non posse sine populi Romani injuriâ: grande verò, si staret, fore imperii & victoriæ ornamentum».

Tito

Tito adſenſere Fronto, Alexander & Cerealis; datoque legionibus, ut interquieſcerent, ſpatio, delectæ cohortes, quæ templi incendia reſtinguerent, viamque ſternerent, quâ facilis legionibus foret aditus.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XXXVII. Dum templo ita invigilabat clementia Romana, in ejus ruinam præcipites Judæos agit furor. Magno enim impetu per Orientalem portam egreſſi, in Romanos, qui in templo exteriore excubias agebant, inrumpunt. Impetum fortiter ſuſtinuere Romani, denſis ordinibus, & conſertis ante ora clipeis, immobiles & impenetrabiles. Numero tamen impares ceſſiſſent, ni Titus, e turri Antoniâ pugnam proſpectans, citus opem cum lectis equitibus tuliſſet. Judæi, adversùs Cæſaris vim invalidi, & in fugam acti, ſubitariis velitationibus fruſtra inluſere: ſemper victi, in templum profugiunt.

XXXVIII. Tum Titus, in Antoniam turrim reverſus, poſtero die totâ ſuorum vi inruere, templumque circumſidere deſtinabat. Sed acrior Dei ira Judæos urgebat. Ipſi, ſuas ad pœnas prompti, Romanos reſtinguendis exterioris templi incendiis operatos invadunt. Talem per-

vicaciam indignatus miles Romanus
A. U. C. tumultuariam Judæorum manum ita
823. perculit, ut fugâ conversos in templum
J. C. usque insequeretur. Tum ex iis unus,
70. injussus, sed divino quodam impetu actus, torre correpto, alteroque sublevante milite, incensas materias per fenestram auream, unde ad cellas circa templum positas versùs Septemtrionem erat aditus, injicit. Ut flamma erupit, auditus Judæorum, plus quàm pereuntium, clamor. Re Tito, quietem captanti, properè nuntiatâ, e tentorio statim prosilit: adcurrit ut incendia comprimat: comitantur duces: e castris omnibus concurrit exercitus. Omnia inconditis clamoribus personant. Tito voce manuque « incendium restin» gui » significante, nemo auribus oculisve competere. Victoribus & victis idem impetus. Illi ardent veteres in invisam gentem iras explere: accensi insuper plurimâ auri imagine, quâ templum splendescit; majoremque opum vim intus latere rati. Hi non jam pro vitâ, pro fortunis, sed pro templo, pro Deo, mortem superbè provocant: quantò propiùs ad extrema ventum, tanto in divinæ opis spem erectiores. Judaicis ergo funeribus Romana miscentur funera: templi atrium exundat

ſanguine : circum altare, in templi gradibus cædes innumeræ. A. U. C.

XXXIX. HAS inter ſtrages, incendia ſpargunt Romani. Nondum tamen flagrabat templum ; Titus, illud videndi cupidus, pugnantium manus ægre eluctatur : has cum belli ducibus egreſſus, intrat, adit penetrale, cuncta luſtrat, famâque majora miratur : templum ſervari adhuc poſſe, irâ mutuis cædibus exhauſtâ, confiſus. At militum unus, eum ſecutus, portæ cardinibus ignes clam ſuppoſuerat. Ubi fores templumque corripuere flammæ, ſtupent Judæi : deinde duces, turbarumque auctores, reſumptis animis, quà in ſuperiorem urbem exitus, aufugiunt : ceteri, a conſternatione in furorem verſi, certique, pereunte templo, perire, ultro ſuas in neces ruunt : alii in Romanorum gladios, præcipites incumbere : alii, ne profano ferro caderent, ſe ipſi contrucidare : plurimi ſanctioribus (tanta genti ſuperſtitio) templi flammis ſe devovere, hac morte magis, quàm egregio facinore, ovantes. In hoc morientium furore, una Tito cura ne in fœdos inhumanoſque cineres, ipſo invito, abeat victoria. Labor eſt cogere victos vivere, ſuiſque rebus parcere. At incaſſum. Un-

823. J. C. 70.

dique gliscunt incendia: templum exsuperant flammæ: mons totus latè collucet ignibus. Horrens mærensque Titus discedit. Manet ad cædes duratus, thesauris inhians, miles: duplicatisque Romanorum clamoribus, Judæorum ululatibus, haustum incendio considit templum. Hæc clades, genti suprema, contigit eo ipso die, quo prius templum, majoris adhuc famæ & opulentiæ, a Babyloniis quondam incensum ferebant. Inter ardentes templi ruinas posita signa; peractisque sacris, Titus *imperator* consalutatus est. Tanta autem a milite auri vis rapta, ut dimidiâ pretii parte vilius in Syriâ haberetur.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XL. NONDUM tamen Judaici belli fœditatibus finis. Victore in gentis reliquiarum salutem intento, ignava sacerdotum turba vitam precari ausa est. Titum puduit hos templo superstites vivere, turpique morte damnati sunt. Vitæ usura, ceteris omnibus oblata, & a ducibus Joanne ac Simone spreta, victoris iras provocavit, ac tandem urbi excidium adtulit. Succensa primùm capta jam monumenta: domus quoque, fame enectorum cadaveribus squalidæ, ignibus traditæ. Meritas pervicaciâ pœnas effugêre Izatis regis filii fratresque, ac turba no-

bitium, qui simul Titi misericordiam oraverant. Tum structi aggeres adversùs superiorem urbem, nomine Sion, locis editioribus, & munitissimis turribus, defensam. Sed quasi fatale esset Hierosolyma intestinis potiùs discordiis, quàm hostium viribus, perire, ne ultimo quidem discrimine inita concordia, Idumæis & Judæis inter se dissidentibus. Titus, insitâ clementiâ, & notâ ducum arte, discordiam auget, Idumæis in deditionis spem receptis.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XLI. CUM ita ferverent Judæorum odia, redintegratum obsidium. Amentes obsessorum duces, unicum, sed inexpugnabile, præsidium, turres indefensas deserunt; parsque urbis validissima, ne fuso quidem Romano sanguine, capta. Tantum urbis dedecus veteraque scelera universo occidio expiata: domus, mutuis civium furoribus antea fœdatæ, novis cruentantur cædibus: dein sparsa incendia; & abominanda tecta abolevere flammæ, noctis obscuro prævalidæ. Sic ardentibus Hierosolymis, inluxit dies ultimus, quarto Nonas Septembris. Hæc fata fuere urbis, quæ cùm per annos bis mille centum septuaginta septem summâ

per Orientem claritate stetisset, nunc
A. U. C. bustum est.
823. XLII. Titus, urbis ruinas ingressus,
J. C. & inexpugnabilem turrium vim admirans,
70. « se quidem exercitûs ducem, Deum » autem victoriæ auctorem fuisse » professus est. Milites, cædis fessos, jussit « occidione abstinere, ni fortè qui adhuc » resisterent : duces, in cuniculis latitan» tes, quæri : juvenes, formâ & proce» ritate præstantes, reservari triumpho : » natu majores in Ægyptum ad metalla » mitti ». Lecti quoque plurimi, qui per theatra ferro bestiisque perirent : minores annis septemdecim sub coronâ venumdati. Vulgatum apud Judæos in hoc obsidio capta fuisse nonaginta septem millia hominum ; undecies centena millia occubuisse. Nihil autem urbis mansit, præter tres turres in victoriæ monumentum relictas : simul servata pars muri Occidentalis, cui impositum præsidium ; præfectusque Terentius Rufus. Cetera omnia versa, aratroque fœdata.

XLIII. Tum Titus, laudatâ, pro concione, militum virtute, strenuissimum quemque laudibus præmiisque attollit. Mox victrices legiones ita distribuit, ut

decima in Judæâ maneret, duodecima peteret Melitenen, quinta & quintadecima sibi præsto essent, donec in Ægyptum veniret. Deinde Cæsaream discessit, Orientem lustraturus. Missus postea Lucilius Bassus, qui, quæ in Judæâ supererant, expugnaret. Captâ Machærunte, alterâ Judææ arce, tota regio venumdata. Judæi autem jussi « singulis annis Jovi » Capitolino binos denarios solvere ». Cæsaream autem, Romanis fidam, ducta colonia; primóque remissum capitis tributum: dein solum etiam immune factum. Emmaus in perennem victoriæ memoriam Nicopolis appellata.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XLIV. INTEREA Vespasianus Alexandriam liquerat, non eâdem, quâ venerat, famâ. Querebantur Alexandrini « ignotam Principi liberalitatem: prisca renovari vectigalia: nova addi: hastæ subjici regia monumenta: sacra ipsa in fisci partes trahi ». Hæc occultis primùm, dein publicis, conviciis famosisque carminibus arguebat verbosa dicteriisque sueta gens: ausa etiam Vespasianum *Cybiosacten* cognominare. Is, contumeliæ insolens, & facili in iras Principum naturâ, convicium in tributum vertit; gra-

viores pœnas repetiturus, ni motos patris animos Titus sedasset.

A. U. C. 823. J. C. 70.

XLV. DATA licèt veniâ, Alexandriæ infensus, Romam profectus est. Reipublicæ egregium donum, renascentis libertatis augurium, antè erat elargitus: Majestatis enim damnatos Neronis sævitiâ sequentiumve Principum calamitate, quotquot superstites, absolverat; & extentâ ultra fata æquitate, famam mortuis restituerat. Tanto decore supra victorias præfulgens, Brundisium venit, ubi a Muciano Urbisque primoribus publicos inter plausus exceptus est. At Beneventum progressus, Domitianum reperit, solutioris libidinis, dum pater aberat, tum vitia simplicitatis stultitiæve imitamine excusantem. Remedio pariter ac malo anxius Vespasianus, domesticum dolorem, ut decebat, intus condidit, ne privata publicis anteferre videretur. Lætus ergo, populis in novi ac diu desiderati Principis conspectum venerationemque undique occurrentibus, Romam perrexit. Ubi eò ventum, a pietate orsus, cœpta Capitolii ædificia invisit; &, ut operas incenderet, ipse, elatis collo suo ruderibus, in partem laboris se immisit, om-

nibus, ut quisque dignitate & fortunâ præcipuus, Principis exemplum certatim æmulantibus. A. U. C. 823.

XLVI. Eadem in Ægypto adversùs Titum studia. J. C. 70. Lustrato Oriente Zeugma usque, acceptâque a Vologeso coronâ aureâ, Hierosolyma reviserat; dein, urbis ruinas miseratus, Memphim venit. Gens, religionibus dedita, per has gratificari Principibus solet. Igitur ut Vespasianum miraculis auxerat Alexandria, sic Memphis Titum Apidis consecratione (quod summum est apud eos sacrum) evectum voluit. Itaque, prisco de more, Apis, cùm præscripta legibus spatia vitæ implevisset, sacro fonte demersus est. Alter, cui divina inerant macularum insignia, publico cum luctu quæsitus repertusque, & Memphim ingenti pompâ deductus. Ibi cærimoniis ritè paratis, totâque gente ad spectaculum excitâ, consecrationem orsa est longa sacerdotum turba: Titus adstitit, evinctus caput diademate, uti regibus olim fuerat solitum. Sacer Apis suas in ædes ductus, unde auguria populorum, & privatis responsa. Hæc visa Ægyptiis miræ religionis, sed e quibus orta in Urbe invidiæ materia: quod suo loco dicetur anno sequente.

A. U. C. 824. J. C. 71.

XLVII. Coepit hic annus faustis nominibus Vespasiani Augusti III & Cocceii Nervæ, consulum, quos imperii Romani fortuna conjunxisse videtur, ut ille imperare doceret, hic disceret. Hispaniæ, unde primi armorum motus eruperant, jus Latii tributum, ne quid maneret veteris discordiæ. Pòst Vespasianus, externorum civiliumque bellorum victor, ad Urbana negotia totum se convertit: rem quidem publicam luxu perditam circumspexit, nullâ patriæ caritate, solâ lucri privatique commodi cupidine flagrantem. At gnarus a Principibus ad populos vitia descendisse; invidiosum vanumque fore, si, vigentibus Principum vitiis, publicam censuram tentaret, ab ipso Principe emendandi initium fecit. Circumcisis igitur principatûs libidinibus, quæ usu in dignitatis naturam ornamentave cesserant, id maximè ex auctoritate usurpavit, quo ipse foret legum præsidium & exemplum.

XLVIII. Itaque, ut popularis fieret, rarus in palatio, frequens in hortis Sallustianis: nec fores a satellitibus obsessæ, sed facilis cuivis aditus. Amoti etiam armorum scrutatores, quorum usus sub prioribus Principibus, & inter civilium

discordiarum motus invaluerat. Conscientiâ tutus, ceteris securitatem addidit, A. U. C.
sublatis majestatis criminibus. In hac pu- 824.
blicâ tranquillitate, principatûs munia J. C.
obire occœpit: maturiùs semper, ac de 71.
nocte vigil, epistolas officiorumque omnium breviaria perlegere: mox amicos admittere, & inter salutantium obsequia calceare ipse se se & amicire: pòst in senatu de republicâ consultare, vel in foro jus dicere: remisso inde paullulum animo, facilis civilisque cum senatoribus aliisque, seu domi, seu foris cena; quam super jocosa & indulgens hilaritas. Hic communis vitæ tenor.

XLIX. EADEM, & anxia magis, erga liberos cura, cùm reipublicæ amorè, tum domûs gloriâ. Paternum enim animum angebat Domitianus, præferoce indole, & in omnes fortunæ suæ libidines præceps: eum pater privatim objurgationibus, in publico honoribus ad meliora revocabat. Titus, patris deliciæ, spes columenque imperii: ipse tamen inquietæ etiam sollicitudinis causa, non suspicaci Principis ingenio (id enim vitii a generosâ mente aberat) sed recentium adhuc reipublicæ procellarum memoriâ, & occultis sermonibus: «Titi fidem vacillare: favere

A. U. C. 824. J. C. 71.

»legiones : nec religione, ſed explorandi »animos causâ, inter Apidis ſacra, in »maximâ Ægypti celebritate, regni cu»pidum, regio uſum diademate». Titus, hæc in Urbe jactitari impatiens, quòd conſcientiâ integer, feſtinans Romam proficiſcitur. Legiones, quæ Hieroſolyma, eo duce, ceperant, «aut remaneret, aut »ſecum omnes pariter abduceret» fruſtra oravere : quinta in Mœſiam, quintadecima in Pannoniam remiſſæ. Argis tantùm ſubſtitit Titus, Apollonium, ſapientiæ famâ tunc inſignem, viſurus ; & ut ex ejus præceptis ad virtutes, quæ Principis filium decent, ſe formaret. Apollonius, certus non volucribus verbis, ſed multâ exemplorum documentorumque experientiâ Principes inſtitui, conſulenti reſpondit : «Hoſtibus bello ſuperatis, patrem »virtutibus ſupera : Demetrium philoſo»phum auſculta». Brevi monito, in virtutes fecundo, imbutus, curſum celeravit; & patri, qui obviàm proceſſerat, inopinus occurrit : ſalutanſque, ſed rumorum memor, «veni», inquit, «pater, veni». Simul ruunt in amplexus ; pater incertum an filius probatâ fide lætior.

L. URBS totaque Italia pro Titi reditu in lætitiam effuſa. Senatus duplicem

triumphum Principi & Cæſari decrevit. At ipſi unico contenti, ne inani impensâ gravaretur reſpublica. Tum primùm ab Urbe conditâ pater filiuſque viſi in eâdem triumphali pompâ. At, ut nova, ſic magnifica fuere triumphi decora. Plurimâ adhuc nocte, milites ſtetere prope Iſidis templum. Ibi Veſpaſianus Tituſque noctem egerant: primo diluculo, caput lauro redimiti, & purpureis induti veſtibus, in Octaviæ porticum proceſſerunt: eos ſenatus, præcipuus quiſque magiſtratuum, & equeſter ordo excepit. Ut in tribunali eburneiſque ſellis conſedêre, laureati & ſericati milites ſolitis adclamationibus imperatorum virtutes attollunt: mox, facto ſilentio, Veſpaſianus, velato capite, ſollemnes preces concipit; idem quoque precatus eſt Titus. Tum Veſpaſianus, adſiſtentem concionem paucis adlocutus, milites ad paratum prandium dimittit. Ipſe cum filio ad triumphalem portam regreſſus: ibi poſt levem cibum, triumphales veſtes induunt; cæſiſque ante deos, ad portam adſtantes, victimis, cœpit pompa, apparatu maxima.

A. U. C. 824. J. C. 71.

LI. In hac enim imperii pace, ſubacti orbis opes, artium miracula, naturæ rara quæque oſtentata: prævectæ quoque im-

mensæ purpurearum Babylonicâve arte
A. U. C. 824. J. C. 71. pictarum vestium, gemmarum, in coronas aliaque id genus ornamenta composita-rum, strues: præfulgebant deorum simulacra, magnitudine & arte stupenda; ipsaque animalia, suis quæque naturis expressa. Cuncta autem auro, argento, ebore splendida: bajuli quoque purpureis aureisque radiabant indumentis: ipsa captivorum deformitas ornamentorum varietate inlustrata. Tantas inter opes conspicuæ in primis immanes ferculorum moles, in tres quatuorque tabulatorum ordines exstructæ: inde patebant intuentium oculis mirâ arte expressa singula Judaici belli eventa, prœlia, transfugia, captivorum agmina, urbium, castellorum oppugnationes, tectorum excidia, templi incendia, flumina, non in virentes, sed in torridos campos, immissa: in singulis autem ferculis ostentui erant Judæorum duces, eodem loci corporisque habitu, quo fuerant capti: gestatæ quoque naves plurimæ. Pòst visebantur templi monumenta, quæ inter eminebat mensa aurea, aureum candelabrum, & ultimum spolium, Judaica lex. Inde sequebantur longo ordine victoriarum tituli: mox triumphales Vespasiani Titique currus,

quibus adequitabat Domitianus consul. Circumductâ per theatra pompâ, ut irruenti undique plebi fieret satis, ventum ad Capitolium. Tum substitit pompa: præcipuus belli dux Simon, laqueo in clivum, foro imminentem, tractus, virgisque cæsus, interfectus est. Sic expiato scelere, victoribus adclamatum: cæsæ victimæ; & imperatores in Jovis Capitolini gremio lauream posuere, neglecto victoriæ cognomento. Inde publicos inter plausus in palatium discessere: reliquum diei lætitiæ datum, totâ Urbe in epulas effusâ.

A. U. C. 824. J. C. 71.

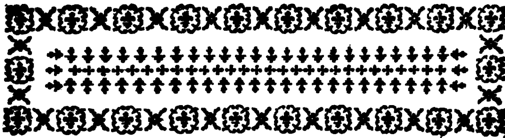
LII. Tum silentibus bellis, clusus est Janus. Ut pacis, qualis a divi Augusti temporibus haud contigerat, monumentum exstaret, Vespasianus Pacis templum, maximum pulcherrimumque Urbis opus, ædificavit: ibi præter cetera ornamenta, opes vasaque templi Hierosolymitani dicata: lex, velaque in palatio reposita. Cùm ita factum satis religionibus, in morum emendationem conversa sunt studia, conspirantibus Principis Titique votis, ipsâ Urbe vitiorum mole fessâ.

HACTENUS C. Cornelium Tacitum secutus, Annalium libros pressè, fusiùs quintum Historiarum librum supplementis explevi. Eam autem Historiarum immensitatem, quâ Tacitus unius ferme tantùm anni res quinque libris diffudit, nec juvat continuare, nec licet. Pleraque enim veterum scriptorum monumenta periere; & quæ supersunt, ad tantam amplitudinem sufficere minimè valent. Præterea nec nostri, nec lectorum, otii est, adeò remota tempora longiùs narrare, aut legere. At, ut brevitati simul & utilitati publicæ consulam, Vespasiani, Titi, Domitiani, ac Nervæ res, quas cognoscere interest, in Appendice Chronologicâ summatim complectar. Et ne in hac Cæsarum historiâ desit exem-

plum optimi Principis, addidero res Trajani, Latinis Augustæ historiæ scriptoribus intactas, æternâ tamen memoriâ dignissimas, quibusque vetus ætas nihil habet ad splendorem illustrius, ad documentum præstantius. Hæc igitur nostra Appendix florentissimi adhuc imperii Romani annos quadraginta quinque continet, ab anno nempe U. C. DCCCXXV, *Jesu Christi* 72; *ad annum Urbis conditæ* DCCCLXX, *Jesu Christi* 117.

APPENDIX
CHRONOLOGICA.
Auctore Gabriele Brotier.

VESPASIANUS.

Vespasiano Aug. IV, Tito Cæsare II consulibus. Invaluerant duo præcipua bellorum civilium mala, legum oblivio, & adversùs dominantes audacia. In hac imperii pace, utrique subvenit Vespasianus. Urbi leges, regnatrici domui munimenta addita. Quò præcaverentur militares motus, prætoriarum cohortium præfecturam Titus accepit: magnum equestris ordinis ornamentum, & paterni imperii tutamentum. Coercita autem feminarum licentia, pœnâ ancillas fore, quæ se alieno servo jungerent. Repressa quoque creditorum sævitia; & interdictum ne filiorum

A. U. C. 825. J. C. 72.

A. U. C. 825. J. C. 72.

familias feneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, ne post patrum quidem mortem. Simul reficiebatur pulcherrimum ac vetustissimum imperii monumentum. Nempe tria millia ærearum tabularum, quibus continebantur, pæne ab exordio Urbis, senatusconsulta, plebiscita de societate, fœdere, privilegio cuicumque concessis, quæ, incenso Capitolio, conflagraverant, undique investigatis exemplaribus, reposita. Ad conciliandos populi animos, datum a Tito congiarium.

HÆC popularitatis studia aversabatur Helvidius Priscus, Thraseæ gener, & severioris philosophiæ placita sectatus. Integræ libertatis cupitor, querebatur publicum servitium civilibus Vespasiani studiis certiùs, quàm priorum Principum vitiis, induci. Inde acerbior quævis principatûs acta carpebat, sententiarum quoque, quas Princeps in senatu afferret, assiduus obtrectator. Vespasianus tales suî contumelias diu tulit, Helvidii integritatem, & Thraseæ, cui ipse amicus fuerat, virtutem reveritus. Ne tamen infringeretur auctoritas, Helvidium monuit, ut vel contumaciam exueret, vel sileret. Contrà ille in dies pervicacior & infensior, primùm exsilio, dein morte, vel invito

Principe, multatus est. Philosophi, ut procacia ingenia, Urbe submoti. Musonius, favore Muciani, commune discrimen solus effugit. Demetrius & Hostilius, majoris petulantiæ, in insulas relegati. A. U. C. 825. J. C. 72.

Interim Petilius Cerialis, confecto bello Germanico, in Britanniam fuerat missus. Decessore suo Vettio Bolano validior, terrorem statim intulit, Brigantum civitatem adgressus. Multa prœlia, & aliquando non incruenta: magnam Brigantum partem aut victoriâ amplexus est, aut bello.

Fl. Domitiano Cæsare II, M. Valerio Messalino consulibus, ut cresceret favor, congiarium a Domitiano datum. In eo visi senes, qui se a divo Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. Grandævos alios multos prodidit census, qui tum peragebatur; & ne singulis moremur, res est confessa in regione Italiæ octavâ centenûm annorum censos fuisse homines LIV. centenûm denûm homines XIV. centenûm vicenûm quinûm homines duos, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres. Id tantò curiosiùs observatum, quòd mortalitas in A. U. C. 826. J. C. 73.

longi ævi ſpes ſit ſemper intenta, & ætas
A. U. C. Principis ad ſenium vergeret.
826. PLACUIT in eâdem cenſurâ explorari ma-
J. C. gnitudinem Urbis, quam ex tantulis ini-
73. tiis virtus Romana in immenſum extulerat. Compertum mœnia ejus collegiſſe ambitu paſs. XIII M CC. Ejuſdem ſpatium menſurâ currente a milliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas numero triginta ſeptem effeciſſe paſſuum per directum XXX M DCCLXV. Ad extrema verò tectorum cum caſtris prætoriis ab eodem milliario, per vicos omnium viarum numerata fuiſſe paullo ampliùs ſeptuaginta millia paſſuum. Quò ſi quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æſtimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Ne magnificentiâ ulli cederet, advectæ undique opes exteræ, novaque in dies attollebantur monumenta.

HÆC augebat Veſpaſianus, refectis, quæ labarent, tacito quidem ſuo nomine, ſed ſervatâ veterum inſcriptionum gloriâ, cùm ipſe additis novis ſplendidiſſimiſque operibus ſatis inclareſceret. Atque ut Urbis ſplendori ex civium moribus ac dignitate accederet decus, ſenatum & equitem recenſuit: ſummoti indigniſſimus quiſque;

& honestissimi Italicorum ac provincialium adlecti. Ita amplissimos ordines sub prioribus Principibus cæde variâ exhaustos, veterive contaminatos negligentiâ, purgavit supplevitque, ut, cùm ducentas gentes in senatu vix reperisset, mille composuerit. Et ne paupertas probro esset, consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit. A. U. C. 826. J. C. 73.

VESPASIANO Augusto V, Tito Cæsare III consulibus. Peracto censu, conditum est lustrum imperii supremum. Tum Princeps Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, Tracheam Ciliciam, & Commagenem in provinciarum formam redegit. Succensuit quidem Apollonius; & acriùs, quàm philosophum decebat: Neronem laudans, quòd libertatem Græcis dedisset, Vespasianum qui eam tolleret, literis increpavit. At ipse postea edoctus quas curas pro republicâ rectè & consultè ordinandâ Princeps sustineret, posuit iras, & in publicæ lætitiæ partem laudesque venit. A. U. C. 827. J. C. 74.

UNA tunc femina, Cænis nomine, famam Vespasiani inumbrabat. Antoniæ quondam liberta, fidem ita probaverat, ut secretioribus adhibita, jussaque nuntiare Tiberio, quæ adversùs eum para-

ret Sejanus: pòſt Veſpaſiani voluptati-
A U.C. bus, antequam Flaviam Domitillam
817. uxorem duceret, innexa. Is, privatus
J.C. adhuc, amiſsâ uxore, Cænidem in con-
74. tubernium revocavit, atque etiam Princeps pæne juſtæ uxoris loco habuit. Cænis in id faſtigium evecta, nihilque in auctoritate magnificum, niſi immenſas opes, reputans, fortunam ad lucra vertit: provinciarum & exercituum præfecturas, magiſtratus, ſacerdotia, ipſaque Principis reſponſa venalia proponebat. Tanta fœditas laudes Principis obruiſſet, ni inexplebilem feminæ cupidinem finiſſet mors. Tum ſi quid adhuc obtrectationis ex tributorum vectigaliumque magnitudine ſupererat, Veſpaſianus publicâ neceſſitate & Principalibus impenſis, quæ in Urbis totiuſque imperii decus ac magnificentiam unicè cederent, fuit excuſatus.

Hoc anno feliciter ſe exeruit agricolarum induſtria. Cùm enim prægelidæ hiemis acerbitate ſpes tota ſegetum interiiſſet, reperti in agro Treverico, qui adverſis temporum obluctati, menſe Martio campos reſarrientes novam ſementem telluri credidere. Natura, labore vinci læta, agreſtem patientiam uberrimis meſſibus penſavit.

VESPASIANO

VESPASIANO Augusto VI, Tito Cæsare IV consulibus, templum Pacis, quo nullum in Urbe fuit majus pulchriusque, dicatum est: ibi, ceteras inter opes undique terrarum advectas, posita templi Hierosolymitani spolia. Simul attollebatur ingens magnificentiæ & luxuriæ miraculum, amphitheatrum, divo Augusto quondam meditatum, tranquillioribus servatum temporibus. Architectura, libere exspatiata, & undequaque spectabilis, suas omnes opes explicuit. Admirationem auxit in hujus monumenti decora tractum colosseum Neronis simulacrum, sed damnatis ejus sceleribus, venerationi Solis dicatum.

A. U. C. 828. J. C. 75.

HAC operum audaciâ Urbs se priscis Orientis & Ægypti prodigiis æquabat, cùm Vespasianum ad belli curas retrahere voluit Vologeses, Parthorum rex. Is nuntiabat « Alanos, barbaram » gentem, fugatis regibus Pacoro & Tiri» date, Mediam Armeniamque populari: » Parthis jam imminere: inde Romano» rum agros incursaturos ». « Adversùs » communem hostem arma sociari: alter» utrum de Vespasiani filiis ducem belli » mitti » flagitabat. Designabaturque Domitianus, & juvenili impetu, & fraternæ gloriæ æmulatu in hæc præceps. At

Vespasianus, filii naturam, dominationis
A. U. C. avidam, reveritus, lætusque Arsacidarum
828. fastigium barbarâ vi imminui, hanc belli
J. C. aleam detrectavit; prætexens Romanos
75. ab externis domesticisque prœliis recentiores, novis periculis non objectandos. Iratus Vologeses superbas mittit epistolas, quibus inscripserat: « Arsaces rex regum » Flavio Vespasiano ». Modestiore responso, quod hujusmodi fuit, « Arsaci, regi » regum, Fl. Vespasianus », adeò irritata Vologesis ferocia, ut Syriam occupare statim pararet. Adversùs barbarum impetum restitit interrita Trajani, Syriæ præsidis, constantia; & virtus jam vivida ejus filii, qui puer admodum in maximas spes adolescebat. Parthorum superbiâ metu solo cohibitâ, Vologeses in pacem coactus est. Decreta Trajano, qui hoc decus antiquis natalibus addidit, triumphalia ornamenta; editique ludi, quos fere funestavit Cynicorum malignitas.

Ii pulsi, ut philosophorum vulgus, clam in Urbem irrepserant: publicis moribus tantò iratiores, quantò diutiùs coercita maledicentia, rebantur se opportunam populum Romanum insectandi occasionem nactos. Diogenes, ut nomine, sic re, veterem famam æmulatus, in plebem,

spectaculis intentam, conviciis invehitur. Effrena procacitas verberibus multata. Heras, supplicio invitatus magis, quàm territus, atrociùs criminari audet. Iterata licentia rei capite expiata.

A. U. C. 828. J. C. 75.

SILENTIBUS bellis, in hac pacis tranquillitate, & cùm studia liberalitate Principis refoverentur, juvit expendere quomodo Urbs, quæ tot eminentium oratorum ingeniis gloriâque effloruisset, eâ laude ita tunc esset orbata, ut vix nomen ipsum oratoris retineret. Hac quidem de re disseruere M. Aper, Julius Secundus, Curiatius Maternus & Vipstanius Messala, ingenii famâ tum insignes. Singula rei momenta ritè perperpensa; & quæ olim studia alerent, quæ deinde vel ipsa ingenia pessum dederint tractata. In confesso tamen fuit eloquentiam alumnam esse licentiæ ac libertatis: nullos umquam fuisse oratores in iis civitatibus, quæ severissimis legibus uterentur: bono sæculi sui utendum: sapientissimi uniusque Principis pacem contumaci arrogantique eloquentiâ meliorem esse atque utiliorem.

A. U. C. 829. J. C. 76.

VESPASIANO Augusto VII, Tito Cæsare V consulibus. Domitianus ab externis bellis hactenus retractus, ne vel successu

elatus, vel Orientis societate audax, for-
A. U. C. tunam præsumeret, adversùs Sarmatas
829. missus est, ex quîs gloriæ spes, nullus
J. C. novarum rerum metus. Recepit signa antè
76. capta, victorque in Urbem rediit.

INTERIM visa Titi virtus elanguescere. Otia tamen fallebat studiis; & de Acontiâ, quæ hoc anno apparuit, præclaro carmine perscripsit. At hæc leviora adversùs animum juventutis fervore, & novæ fortunæ licentiâ æstuantem. Parta quidem bellis gloria diu fuit gliscentibus vitiis velamen. Erupere tandem luxu, libidine, & impotentiori in dies amore Berenices, quæ non modò Romam venerat, & in palatium fuerat recepta, sed & ei Titus nuptias pollicitus ferebatur. Urbs, barbarum dedecus exosa, verebatur adhuc ne cetera Neronianæ aulæ mala redirent. Tum enim Titus ad mediam noctem comessationes cum profusissimo quoque familiarium extendebat; inter exoletorum & spadonum greges frequens. Fœdâ quoque rapacitate constabat eum in cognitionibus patris nundinari præmiarique solitum. Invisa & sævitia, cùm suspectum quemque, & oppositum sibi, violenter opprimeret.

HÆC in majus ferebantur, vel ipsis patris virtutibus, qui nec suspicione, nec metu

ad perniciem cujusquam compulsus est : immo monentibus amicis cavendum esse Metium Pomposianum, quòd vulgò crederetur genesim habere imperatoriam, consulem eum fecit, spondens « quando» que beneficii memorem futurum ». Ea tamen haud perinde fuere in Tito Cæsare naturæ vitia, quàm morbida luxuriantis fortunæ tabes, quæ, optimâ ejus indole, in melius post susceptum principatum statim cessit, ut mox sumus dicturi. Hadrianus, postea rerum potiturus, hoc anno Romæ natus est IX Kalendas Februarias.

A. U. C. 829. J. C. 76.

FLAVIO Vespasiano VIII, Tito Cæsare VI consulibus, annus, ut civilibus rebus inturbidus, ita cæli inclementiâ fuit insignis. Notatum est papilionum proventum ter repetito frigore fuisse exstinctum, advenasque volucres ad VI Kalendas Februarii spem veris attulisse, mox sævissimâ hieme conflictatas. Quod autem luctuosius, carbunculus, peculiare olim Narbonensis provinciæ malum, qui L. Paullo & Q. Marcio censoribus, primùm in Italiam venerat, hoc anno fœdè sævit, duosque consulares exanimavit, Julium Rufum & C. Læcanium Bassum : illum medicorum inscientiâ sectum ; hunc pol-

A. U. C. 830. J. C. 77.

lice lævæ manûs avulso acu a semetipso; tam parvo vulnere, ut vix cerni posset.

A. U. C. 830. J. C. 77.

His acerbitatibus cùm Urbs esset intenta, C. Plinius, ob studiorum claritudinem Vespasiano familiaris, naturæ historiarum triginta septem libros edidit; opus diffusum, eruditum, nec minùs varium, quàm ipsam naturam: quod utinam majore delectu, minori credulitate fuisset collectum, nec fœdatum insanabili librariorum imperitiâ, aut incuriâ. In hoc tamen suo squalore, maximum humani ingenii, naturæ, atque artis promptuarium semper habebitur.

Cn. Julius Agricola, cùm Vespasianus senatum lectissimis viris suppleret, inter patricios adscitus, dein, egregiè administratâ pæne per triennium Aquitaniâ provinciâ laudem adsecutus, in Urbem revocatus est ut suffectus foret consul. Fama quoque erat provinciam ei Britanniam destinari. Ibi Julius Frontinus, Petilio Ceriali, decessori suo, quem suprà memoravimus, haud impar, validam & pugnacem Silurum gentem subegerat; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus. Saborensibus in Hispaniâ permissum, ut oppidum sub Principis nomine exstruerent.

L. CEIONIO Commodo, Decimo Novio Prisco consulibus, Vespasiani clementia, vel sua inter pericula hactenus illæsa, insolito casu est infracta; quem ut exponam, res altiùs repetenda. Julius Sabinus, apud Gallos opibus præcipuus, & falsâ divi Julii stirpe vanus, Cæsarem se salutari jusserat. Sequanos, Romanis fidos, bello provocare ausus, uti jam suprà relatum est. Contrà fuit fortuna: ipse cum popularibus suis Lingonibus fusus. Captivos, maximè duces, & Sabino intimos, manebant supplicia, rebellionis pœna. Multi aut fugâ, aut voluntariâ morte, infamiæ se subduxere. Sabinus, amore uxoris suæ Eponinæ, nec fugam, nec mortem tentare sustinuit; at arte usus est, ut famam exitii sui vulgaret. Nempe concessit in villam, in quâ sibi certum esse vitam finire simulat; ideoque dimissis servis, duos tantùm libertos sibi fidissimos retinet. Iis secreti consciis, subterraneam specum, condendis thesauris clam olim paratam, subit: mox incensâ villâ, Martialem, e duobus libertis alterum, mittit, qui Eponinæ nuntiet maritum veneno occubuisse, ejusque corpus flammis haustum: certus, quantò atrocior foret uxoris luctus, tantò citiorem mani-

A. U. C. 831. J. C. 78.

festioremque fore mortis suæ fidem.

A. U. C. 831. C. 78. Eponina, luctu amens, tres dies totidemque noctes muliebribus lamentis & ejulatibus absumpserat, cùm Sabinus, veritus ne longior tristitia dilectam uxorem obrueret, Martialem remittit, qui maritum vivere, artem locumque secessûs doceat, moneat tamen ut per doloris imitamenta adultam viduitatis famam nutriat. Eponina, quò re lætior, eò specie tristior, lacrimas, questus, ceteraque lugentium atra ingeminat; ac tandem obscuro noctis usa, in mariti amplexus ruit; alloquioque recreata, domum repetit, ad notas artes paratior. Sic exacti septem menses, cùm spes illuxit esse in Urbe veniæ locum. Huc statim proficiscitur cum marito, quem mutato habitu, tonso capillo, galericuloque capiti adaptato, ita componit, ut gratiæ, si sit locus, non injuriæ, si metus ingrueret, pateat. Ibi, ut miseris plerumque evenit, comperto læta ab amicis temere promissa, tristia imminere, in Gallias redit, & maritum suâ in specu recondit. Sævientis fati solatia fuere, mutuus amor, meliorum temporum vota, grataque vel summâ in miseriâ fecunditas. Plurimâ enim arte & uterum & parturientis necessitates occultans, Eponina

aucta est duobus liberis virilis sexûs, qui in tantò cariores spes adolevere, quantò calamitosior erat parentum fortuna. A. U. C. 831. J. C. 78.

SABINUS his artibus latebrisque vitam per novem annos traduxerat, cùm tandem eum vivere auditum est. Statim ipse ejusque uxor ac liberi comprehensi, Romamque vecti, ante Vespasianum sistere se jussi sunt. Viso Principe, Sabinus obmutuit, rebellionis flagitio pressus. Eponina, sexu, amore, conscientiâ animosior, rumpit silentia, preces intendit, testatur « se peperisse ut plures haberet, qui efflagitarent veniam ». Vespasianus, insontes liberos intuens, illacrimavit; iisque datum vivere. At Sabinus lege majestatis, non illâ novâ & sub prioribus Principibus repertâ, sed vetere, quâ perduelles puniuntur, mortis damnatus est. Tracta quoque in mariti ruinam Eponina, fortè consiliorum societate & virilibus curis nocens visa. Nullâ jam spe vitæ, cassisque quos per tot annos sustinuerat laboribus, ferox femina preces in iras vertit, Vespasianoque insultans, profitetur « vitam » morte sibi libenter mutari: se feliciorem » vel in obscuris terræ visceribus, quàm » ipsum in principatûs splendore, vixisse ». Multi, feminæ fortitudinem mirati, ejus

malis indoluere : vulgus autem, cuncta,
A. U. C. maximè quæ Principes spectant, inter-
831. pretari solitum, mox secutam Vespasiani,
J. C. haud lentam Titi mortem, dein Domi-
78. tiani scelera cædemque, & totius Flaviæ
gentis excidium, hujus supplicii pœnas fuisse, ut serò, sic adseveranter, jactitavit.

HÆC cùm in Urbe diversis rumoribus agitarentur, lætiores de Britanniâ nuntii venêre. Julius Agricola, quamquam mediâ jam æstate in insulam transgressus, Ordovicum civitatem, quòd haud multò ante ejus adventum alam in suis finibus agentem obtrivisset, ingenti clade adfecerat; cæsâque propè universâ gente, Monam insulam, a Suetonio Paullino improspere olim tentatam, petiit, hostesque ita terruit, ut petitâ pace, deditâque insulâ, clarus ac magnus statim haberetur. Ipse, ne laureatis quidem gesta prosecutus, dissimulatione famæ famam auxit. Tres urbes in Cypro insulâ terræ motu corruêre.

VESPASIANUS Augustus IX, Titus
A. U. C. Cæsar VII consules, continuis ferme
832. magistratibus imperium firmare intende-
J. C. bant. Hæc dominationis studia Alienum
79. Cæcinam & Eprium Marcellum in novas
res impulere. Compertis consiliis, Titus,

patris caritate suoque periculo in vindictam præceps, Cæcinam vocatum ad cenam, ac vixdum e triclinio egressum confodi jussit: sanè urgente discrimine, cùm etiam chirographum ejus præparatæ apud milites conjurationis deprehendisset. Hunc finem habuit Cæcina, antè Vitellii proditor. Marcellus autem a senatu interrogatus damnatusque, sectis novaculâ faucibus, vitam multis sub Nerone fœdatam flagitiis, nunc perfidis adversùs Principem amicum consiliis infamem finivit. A. U. C. 832. J. C. 79.

TUM quidem fuit securitas. At Principis valetudo motiunculis levibus in Campaniâ tentari cœpit: vulgata statim portenta: « Mausoleum Cæsarum derepente patuisse: crinitam stellam in cælo visam ». Hæc quidem irrisit Princeps: « alterum ad Juniam Calvinam e gente Augusti pertinere » dictitans: « alterum ad Parthorum regem, qui capillatus esset ». In Urbem tamen regressus, Cutilias ac Reatina rura, ubi æstivare quotannis solebat, petiit. Hìc, super urgentem valetudinem, creberrimo frigidæ aquæ usu intestina vitiavit. Fesso tunc corpore, & imminente vitæ periculo, cælestibus honoribus, quos adulatione Romanâ & Titi filii sui industriâ proximos

A. U. C. 832. J. C. 79.

præſentiſcebat, illudens, « ut », inquit, « puto, deus fio ». Interim ad imperatoria munia intentus, ipſas etiam legationes audiebat cubans. Has inter curas, alvus repente uſque ad defectionem ſoluta. Ne mors inertem cubantemque opprimeret, conſuluit; « ratus Imperatorem ſtantem mori oportere ». Dum conſurgit, ac nititur, inter manus ſublevantium exſtinctus eſt IX Kalendas Julii, annum agens ætatis ſexageſimum ac nonum, ſuperque menſem ac diem ſeptimum: Princeps animi magnitudine, conſiliorum prudentiâ, parcimoniâ ſimul & magnificentiâ ſuper priorum Principum laudes evectus: ſequentibus exemplo fuit & incitamento. Primus Cæſarum vitam fato implevit.

TITUS.

QUOD quoque in imperio novum; filius patri ſucceſſit. Titus enim Imperator conſalutatus eſt; promiſſumque militi donativum: fratre iras non occultante, & diu cunctato an duplum donativum donaret. Inde aſſiduæ ejus querelæ relictum ſe participem imperii, ſed fraudem teſtamento adhibitam. Quæ odia, dum viveret pater, clam exercita, tum manifeſta, crevere ſemper, donec imperio

potitus est. Vespasiano autem funus pro more ductum; exin cælestes honores decreti. A. U. C. 832. J. C. 79.

Titus, summam rerum adeptus, nihil retinuit pristinæ luxuriæ: sed amicos elegit optimos: Berenice in Judæam regredi jussa: dimissi delicatorum gratissimi. Et Princeps totus patuit virtutibus. Beneficia a superioribus concessa Principibus, quæ ex instituto Tiberii omnes Cæsares aliter rata non habuerant, quàm si eadem iisdem & ipsi tribuissent, primus præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a se peti passus. Par ejus in ceteros comitas, liberalitasque, & obstinata cura, ne quem umquam sine spe dimitteret. Admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur, quàm præstare posset: « Non oportere », respondit, « quemquam a sermone Prin» cipis tristem discedere ». Et quondam recordatus super cenam, quòd nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem vocem edidit: « Amici, diem perdidi ».

Ne quid etiam paternæ labis hæreret, cùm Vespasianus & pecuniæ visus fuisset cupidior, & deceptus in insontium neces consensisset, ipse ne concessas quidem ac solitas collationes recepit; pontificatum quoque maximum ideo « se » professus

A. U. C. 832. J. C. 79.

« recipere, ut puras servaret manus » : nec auctor posthac cujusquam necis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed « periturum se » potiùs, quàm perditurum » adjuravit. De majestatis crimine numquam egit, neque agi permisit, dictitans « neque » injuriam neque contumeliam sibi fieri » posse, quòd nihil reprehensione dignum » patraret : falsa, si qua spargerentur, » sibi curæ non esse ». Tum omnes Titum mirari, celebrare; iis verò, qui eum, nondum Principem, timuissent, pudor.

DUM in hac admiratione venerationeque Urbs adquiescebat, luctum adtulit atrox & continuus tremor terræ, quem secuta est horrenda Vesuvii montis conflagratio. Pulcherrima Campaniæ ora miserè fœdata : obrutæ duæ urbes Herculanium & Pompeii : vasta hominum strages, quos inter periere Agrippa ejusque mater Drusilla. At, studiorum famâ, mors C. Plinii, quem suprà memoravimus, fuit insignitior. Is fortè tum Miseni erat, classemque imperio præsens regebat. Miraculo nubis, quæ in similitudinem formamque arboris è summo Vesuvio primùm visa erumpere, excitus, huc properat, noscendæ naturæ avidus. Dum pergit, gliscit periculum,

cineribus, pumicibus, ambustisque lapi-
dibus latè depluentibus. Interritus, inter A. U. C.
incendia, montem petit: sulphureis flam- 832.
mis crassioreque caligine spiritu obstructo, J. C.
exanimatus est. Tanta autem fuit ignium 79.
vis, ut cineres in Africam, Syriam &
Ægyptum fuisse delatos vulgatum. Ubi
hæc Romæ audita, ab omnibus trepida-
tum est. Princeps ad miserorum solatia
& levamenta curas omnes vertit. E con-
sularium numero ducti, qui Campaniam
spectarent & refoverent: bona oppresso-
rum, quorum heredes non exstabant,
restitutioni afflictarum civitatum attri-
buta.

Tito Augusto VIII, Domitiano Cæ-
sare VII consulibus, nec sanguinis com- A. U. C.
munione, nec societate honorum, nec 833.
Principis indulgentiâ placabatur Domitia- J. C.
ni animus, dominationis cupidine atrox. 80.
At is modò insidias fratri struere, modò
sollicitare exercitus, fugam quoque me-
ditari. Contrà Titus, in dies clementior,
nec sævire, nec succensere, ne in minore
quidem honore fratrem habere, sed im-
perii consortem successoremque palam
testari; secretò tantùm lacrimis & pre-
cibus orare, « ut tandem mutuo erga se
» animo vellet esse ». Hæc Titi clementia

intra domum non ſtetit. Duos quoque
A. U. C. patricii generis convictos in affectatione
833. imperii nihil ampliùs, quàm « ut deſiſ-
J. C. » terent, » monuit : « principatum fato
80. » dari : ſi quid præterea deſiderarent, ſe
» tributurum ». Confeſtim ad alterius matrem, quæ procul aberat, curſores ſuos miſit, qui anxiæ ſalvum filium nuntiarent : mox ipſos familiari cenæ adhibuit ; & inſequenti die, gladiatorum ſpectaculo, circa ſe ex induſtriâ collocatis, oblatos ſibi mirmillonum gladios, quaſi ad explorandam aciem, uni atque alteri commiſit. Iis perculſis, conſtantiamque mirantibus, nefaria conjurationum conſilia in obſequium ceſſere.

At quantò melior Princeps, tantò gravioribus malis conflictabatur res Romana. Eo enim profecto, ut Campaniam inviſeret, ſæviſſimum poſt Neronis flammas incendium per triduum totidemque noctes Rômæ exarſit. Præter inſulas domoſque, ædes Serapidis & Iſidis, Septa, Neptuni templum, thermæ Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, theatrum Balbi, ſcena Pompeii, Octaviæ opera & bibliothecæ, templum Jovis Capitolini, junctæque Junonis & Minervæ ædes, igni hauſta. Tetrior adhuc incubuit lues. Tanta enim

fuit vis pestilentiæ, ut per multos dies in rationem Libitinæ ferme dena millia funerum venirent. Titus, his malis haud victus, pietatem auxit: nec modò Principis sollicitudinem, sed & parentis affectum unicum præstitit: eversas incendio fortunas suis sustentavit opibus: publica reparavit Urbis damna; & ne prior magnificentia desideraretur, cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus & templis destinavit; præpositique complures ex equestri ordine, quò quæque maturiùs peragerentur. Medendæ autem valetudini, leniendisque morbis, quæ ei cura magis anxia, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omni sacrificiorum remediorumque genere.

A. U. C. 833.
J. C. 80.

INTER hæc temporum adversa exhorruit delatores mandatoresque, intestinum malum, nec sub patris principatu, vigente Eprio Marcello, satis coercitum, sævire ausos. Ut securitati publicæ prospiceret, eos acriter corripuit, assiduéque in foro flagellis ac fustibus cæsos, partim subjici in servos ac vænire imperavit, partim in asperrima insularum avehi. Et ne rediret audacia, sed perpetuò coerceretur, vetuit inter cetera, de eâdem

re pluribus legibus agi, quærive de cu-
A. U. C. jusquam defunctorum statu ultra certos
833. annos.
J. C. Sic paratâ imperii tranquillitate, ut præ-
80. teritorum malorum memoria aboleretur, amphitheatrum, duobus gradibus a Tito auctum, thermisque juxtà celeriter exstructis, dedicatum est. Ibi editum munus apparatissimum largissimumque; & uno die quinque millia omne genus ferarum confecta: mox immissâ aquâ, equi, tauri, ceteraque animalia, nova præbuere spectacula: deinde Corcyrensium Corinthiorumque classes pugnavere. Iterati postea ludi in veteri naumachiâ: præter gladiatores, ferarumque cædes, & navale prœlium, quo tria millia hominum certavere, exhibita obsidio; atque ut magnarum rerum memoriâ voluptas cresceret, Athenienses, Syracusanos aggressi, expugnatoque muro ad id structo, eos superavere. Ludorum pompa munificentiâ Principis, e theatro dona spargentis, exhilarata. Inter hæc hilaria faustaque imperii auspicia, VII Idus Decembris vota pro restitutione & dedicatione Capi-
A. U. C. tolii nuncupata.
834. L. FLAVIO Silvano Nonio Basso, Asinio
J. C. Pollione Verrucoso consulibus, quidam
81.

Terentius Maximus, Asiâ oriundus, Neroni corporis habitu, citharæ cantûsque artibus non absimilis, se esse Neronem erat mentitus; concitâque popularium manu, ad Euphratem contenderat: ibi regis Parthorum, Tito infensi, studiis attollebatur. Irritum fuit mendacium, vanaque novarum rerum tentamina, non Urbe tantùm, sed & imperio, in obsequio venerationeque Principis, qui deliciæ & amor humani generis appellabatur, defixis. A. U. C. 834. J. C. 81.

IN hac pacis securitate, vota pro Titi salute nuncupabantur. At infausti amores populi Romani. Et super Domitiani odium, valetudo Principis assiduo balneorum usu labefactata ingravescebat. Seu suæ, seu communis mortalitatis sensu, in spectaculorum fine, populo coram ubertim flevit: mox Sabinos petiit aliquanto tristior, ob læva quæ evenerant portenta: ad primam statim mansionem febri corripitur: cùm inde lecticâ transferretur, suspexisse dicitur, dimotis plagulis, cælum: multùm conquestus, « eripi » sibi vitam immerenti: neque enim ex» stare ullum suum factum pœnitendum, » excepto dumtaxat uno ». Id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facilè succurrit. Vanum autem scrutari, quod non licet adsequi. Ubi Titus in villâ,

quâ pater obierat, decubuit, morbus
A. U. C. invaluit. Domitianus, morarum impa-
834. tiens, eum, remedii specie, lavacro nive
J. C. 81. pleno mergi deserique jubet: mox ipse properè Romam petit, castra occupat, & promisso, quod frater dederat, donativo, Imperator salutatur. Exstinctus est Titus Idibus Septembris, altero & quadragesimo ætatis anno, eamdem brevi imperio, quam Augustus longiore, claritatem adsecutus. Utrique mortis opportunitatem obtigisse multi memorabant, quòd ille brevitate vitæ ventura vitia effugisset, hic juventutis mala senectute emendasset. Ingens fuit in urbe Titi desiderium, ut in domestico luctu cunctis publicè mærentibus. Præcipuus dolor senatûs, qui amantissimum ordinis sui Principem amittebat.

DOMITIANUS.

DOMITIANUS defunctum Titum nullo præterquàm consecrationis honore dignatus est: ausus & in senatu jactare « & patri se & fratri imperium » dedisse, illos sibi reddidisse ». Haud illæta tamen fuere principatûs initia, Principe adversùs cupiditatem, & avaritiam, satis firmo. Senatus, novi imperii facilitate utendum ratus, postulavit « ne senatorem Princeps puniret,

»sed reos senatûs judiciis permitteret». Renuit Domitianus, seu iras jam recondebat, seu fratris clementiam exosus. Manebat enim odium etiam post fata; Titumque assiduè vel obliquis orationibus vel edictis carpebat: immo vetuit natalem ejus diem celebrari. A. U. C. 834. J. C. 81.

DOMITIANO Augusto VIII, T. Flavio Sabino consulibus. Princeps, ut patre fratreque videatur melior, omnes reipublicæ partes emendare adgreditur. A se orsus, ne ulla hæreat cupiditatis suspicio, relictas sibi hereditates ab iis, quibus liberi erant, non recipit: omnes circa se largissimâ liberalitate prosequitur, nihil priùs aut acriùs monitos, quàm «ne »quid sordidè facerent». Inde in foro assiduus, pro tribunali jus dicit; & extra ordinem ambitiosas centumvirorum sententias rescindit: magistratus Urbicos & provinciarum prætores ita coercet, ut neque modestiores umquam, neque justiores exstiterint. Fiscales calumniæ magnâ calumniantium pœnâ repressæ; egregiaque vox Principis audita: «Princeps, qui »delatores non castigat, irritat». A. U. C. 835. J. C. 82.

UT licentiam infringat, probrosis feminis usum lecticæ, jusque capiendi legata atque hereditates adimit. Infensus quoque inge-

niorum audaciæ, famoſa ſcripta, vulgóque edita, quibus primores viri ac feminæ notabantur, abolet non ſine auctorum ignominiâ. Simul priorum Principum magnificentiam æmulabatur. Templa monumentaque, quæ incendium nuper hauſerat, refecta. Ne omiſſa quidem incenſarum bibliothecarum cura: ut repararentur, exemplaria undique petita; miſſique Alexandriam, qui deſcriberent, emendarentque. Capitolium autem tantis opibus reſtitutum, ut in aurea ejus opera duodecim millia talentorum impenſa. Prope Capitolium, Jovi Cuſtodi exſtructum templum ingens. Palatio quoque addita Domitiani domus, quæ inter tanta opera præfulgeret. At reſurgentem Caii Neroniſque prodigentiam mirantibus inerat metus, ne rediret quoque ſævitia. In eam enim præceps erat Domitianus; cæſique Ælius Lamia, & Flavius Sabinus.

A. U. C. 835. J. C. 82.

DOMITIANO Auguſto IX, Q. Petilio Rufo II conſulibus, Domitia, uxor Principis, Auguſtaque recèns conſalutata, Paridis hiſtrionis amore fœdabatur. De ejus cæde conſultatum. Urſo vitam deprecante, repudiata eſt. Paris, in viâ Flaminiâ cæſus, adulterii pœnas luit. Multi, qui, ob ſcenicarum artium me-

A. U. C. 836. J. C. 83.

moriam, ejus tumulum floribus condecorabant, interfecti. Tum Princeps in amorem Juliæ, divi Titi filiæ, prorupit. At, intra breve tempus, impatiens discidii, Domitiam, quasi efflagitante populo, reduxit. Haud fracta tamen Juliæ potentia ac libido. Super has cupidines, & ædificiorum impensas, quibus vix par fuisset imperium, in immane creverant spectaculorum sumptus. Iis brevì exhaustæ opes; & Principis libidines inopiâ accensæ. Sic cœpit tristissimum illud sæculum, quo, resolutis reipublicæ vinculis, turbata omnia & in contrarium versa. Curia trepida fuit & elinguis. In castris nulla ducibus auctoritas, nulla militibus verecundia.

A. U. C. 823. J. C. 70.

INTER hæc immotus Agricola grande dedit constantiæ exemplum. Hactenus Britanniâ belli pacisque artibus obtentâ, cunctisque gentibus cis Bodotriam compositis, Hiberniæ imminens eam facili certæque victoriæ destinabat. At propius graviusque discrimen ingruebat ab amplis civitatibus trans Bodotriam sitis. Agricola hac æstate eas exercitu classeque adgressus, simul terrâ, simul mari bellum impulit, ut latiùs faceret terrorem, & subitis occurreret. Populi Caledoniam incolentes, aperiri suos recessus indignati, paratu

magno arma cepere. Agricola, ne superante numero, & peritiâ locorum circumiretur, diviso in tres partes exercitu, incessit. Hostis, occasione usus, nonam legionem, ut maximè invalidam, nocte adgressus, inter somnum ac trepidationem irrupit. Quod ubi Agricolæ compertum, opem tulit, & Britannos ita terruit, ut nisi paludes & silvæ fugientes texissent, debellatum illâ victoriâ foret. Successu ferox exercitus penetrandam Caledoniam fremebat. Dux cautior restitit, ut certam & incruentam victoriam pararet.

A. U. C. 836. J. C. 83.

Eadem æstate cohors Usipiorum, per Germanias conscripta, & in Britanniam transmissa, conscensis tribus liburnicis, aufugit. Hac, illac rapti, & ad id inopiæ adacti, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur, Britanniam circumvecti sunt. At amissis per inscitiam regendi navibus, a Suevis Frisiisque intercepti ac venumdati indicio tanti casûs inclaruere.

A. U. C. 837. J. C. 84.

Domitiano Augusto X, & T. Aurelio Sabino consulibus, quæsita belli materia, ut Princeps triumphalia civilis belli Judaicæque victoriæ, quæ dudum æmulabatur, decora præmineret. Petita Germania. At ne gentes domesticis tumultibus divisæ,

divisæ, in unum sociarentur, si vis Romana magno paratu ingrueret, Domitianus profectionem suam censu obtexuit Galliarum. Tum inopinato bello affusus, Cattos terruit. Mox, ne viso quidem hoste, emptis tantùm per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur, Romam repetit, præeunte famâ Germaniam captam. Ut falsa fuit victoria, ita in Urbe major adulatio. Super solitos honores, Principi consulatus in decennium a senatu decretus, perpetuaque potestas censoria data: additum ut, quoties in senatum veniret, quatuor & viginti lictoribus vesteque triumphali uteretur.

A. U. C. 838. J. C. 84.

DUM Princeps Urbsque fortunæ illudebant, Agricola summâ de re in Britanniâ decertabat. Is ubi ad montem Grampium pervenit, adstitere hostes, superioris anni clade non fracti, &, sociatis omnium civitatum viribus, validiores. Calgacus, virtute & genere præstans, eos adlocutus, spe libertatis, servitutis metu, majorum memoriâ, posterorum curâ inflammat. Suum quoque militem Agricola rerum antè gestarum gloriâ victoriæque necessitate accendit. Pòst statim ad arma discursum: ambigua diu pugna; cùm tandem, immissis equi-

tum alis, quas Agricola ad ſubita belli
A. U. C. retinuerat, Britanni in fugam verſi, &
837. ab inſequentibus trucidati. Cæſa hoſtium
J. C. ad decem millia. Romanorum trecenti
84. quadraginta cecidere, in quîs Aulus Atticus, præfectus cohortis, juvenili ardore & ferociâ equi hoſtibus illatus. Exactâ jam æſtate, cùm ſpargi bellum nequiret, Agricola in fines Horeſtorum exercitum deduxit. Ibi acceptis obſidibus, præfecto claſſis circumvehi Britanniam præcepit; & in extremum hunc terræ famæque receſſum eſt inquiſitum.

DOMITIANO Auguſto XI, T. Aurelio
A. U. C. Fulvo conſulibus. Princeps, in Urbem
838. redux, triumphum egit; & ut præmiis
J. C. fidem virtutis militaris faceret, quartum
85. addidit ſtipendium militi, aureos ternos. Hæc alii ſolitâ adulatione attollebant: plures irridebant: pari utrimque diſcrimine, cùm Domitianus conſcientiâ mendacii laudes non ferret, & inſitâ vanitate contumelias odiſſet. Omnibus pariter infenſus, ſecretoque palatii, aut in Albano ſuo conditus, atroces iras meditatur. Inde in deterius ruente principatu, delatores, hactenus repreſſi, licentiùs irrupere. Urſus, talia Principis dedecora haud æquo animo ferens, in diſcrimen adductus,

At quam ipse Domitiæ, hanc illi salutem attulit Julia. A. U. C.

INVIDUM autem Principis animum acriùs ussere literæ, ab Agricolâ missæ, quibus res in Britanniâ gestæ nuntiabantur. Recurrebat enim falsi triumphi pudor. Suberat & indignatio veram & magnam victoriam, tot millibus hostium cæsis, ingenti famâ celebrari. Formidolosum videbatur privati hominis nomen supra Principis attolli, militaremque gloriam occupari. Odium tamen reposuit, donec impetus famæ & favor exercitûs languesceret. Nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu jubet: addique insuper opinionem: Syriam provinciam Agricolæ destinari, vacuam tum morte Atilii Rufi consularis, & majoribus reservatam. Agricola; traditâ successori suo quietâ tutâque provinciâ, Romam revertit. At ne notabilis celebritate & frequentiâ occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in Urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit: exceptusque brevi osculo, & nullo sermone, turbæ

838.
J. C.
85.

servientium immixtus. Impendebat & ruina, ni militare nomen aliis virtutibus temperasset; modestiâque parta securitas.

A. U. C. 838. J. C. 85.

INTERIM intestinis bellis fervebat Germania. Catti, triumphati, non victi, Cheruscos gentem Romanis fidam erant adgressi; pulsusque regno Chariomerus, Cheruscorum rex. Is quidem, sociis in auxilium excitis, regnum recuperavit: at mox desertus, obsides Romam misit, qui opem orarent. Data tantùm pecunia; Cheruscique, longâ pace imbelles, a Cattis attriti sunt. Tracti ruinâ Cheruscorum Fosi, contermina gens. Suevis autem, quòd a Lygiis vexarentur, auxilium petentibus, missi centum equites, onus potiùs, quàm vires adversùs hostem. Unde irritati Suevi cum Jazygibus adversùs pacem Romanam, trajecto Danubio, consilia iniere. Masyus quoque, Semnonum rex, & Ganna, post Veledam magnæ apud eos auctoritatis femina, cùm Romam venissent, honorificè excepti, in patriam remissi sunt. Sic quæ olim, dum vigebant artes Romanæ, ad debellandam suisque armis vincendam Germaniam fuissent quæsita, ultro oblata tum spernebantur cum pari reipublicæ probro ac detrimento.

DOMITIANO Augusto XII, Ser. Cornelio Dolabellâ consulibus, licèt Urbs suâ luxuriâ jam fatisceret, excogitata nova ludorum nomina ad Græcorum exemplum. Igitur exstructis odeo stadioque, institutum quinquennale certamen, Capitolino Jovi triplex, musicum, equestre & gymnicum. Ibi non poesi tantùm, certatum etiam & prosâ oratione Græcè Latinéque. Laudes Jovis Capitolini, perpetua materia. In stadio cucurrere & virgines. Super hæc ludicra, quotannis celebrabantur in Albano Quinquatria Minervæ, cui Princeps collegium instituerat; ex quo sorte ducti magisterio fungerentur, redderentque eximias venationes & scenicos ludos. Ibi quoque oratorum ac poetarum certamina. A. U. C 839. J. C. 86.

INTERIM malum, reipublicæ exitiale, in exercitibus gliscere cœperat. Sordebat nempe vetus disciplina, orbis terrarum victrix: ducumque curâ in leviores agilioresque artes conversâ, studium armorum, a manibus ad oculos, ad voluptatem a labore transferebatur: nec exercitationibus veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica corona, sed Græculus magister assistebat. Aderat & pessimum exemplum, mollitia Principis adeò fracti & enervis,

ut si navigaret, nec pulsum, nec fragorem
A. U. C. remorum ferret, sed ad singulos ictus
839. formidine horresceret. Unde repertum,
J. C. ut procul ab omni sono inconcussus &
86. immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, traheretur. Cetera ad hanc luxûs speciem corrupta & imbellia. Nec ulla jam reipublicæ cura. Sed si qua fortè consilia, de libidine gulâque inita. Anxia tantùm Principis sollicitudo, ne ulla emineret virtus. Multæ tamen hostium minæ.

INVALIDO Agricolæ successore, animos resumpserant Britanni; jamque celebrabatur rex Arviragus. Plus adhuc terroris inferebant Daci, quorum amicitiam priores Principes pecuniâ foverant. Ubi exhaustum a Domitiano ærarium liberalitati non suffecit, hostilia ingruêre; duceque Diurpaneo, quem Decebalum appellabant, cœptum atrox bellum. Inter hæc Romani nominis opprobria, tertiodecimo Kalendas Octobres natus est Antonius Pius, cui studia virtutis & publica felicitas, cùm imperio potitus est, immortale decus peperere.

A. U. C. DOMITIANO Augusto XIII, Aulo
840. Volusio Saturnino consulibus. Hactenus
J. C. Princeps se super patris fratrisque laudes
87.

exculerat, Græcamve vanitatem erat æmulatus : nunc ad Orientis libidines superbiamque divertit ; & infra se humanos honores ratus, divinos usurpavit. Talis arrogantiæ initium fecit, cùm procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, iis verbis : « Dominus deusque » noster sic fieri jubet ». Quod statim ita pervulgatum, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam aliter appellaretur. Tum ad id superbiæ compositus est principatus : statuasque sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Janos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum passim per regiones Urbis exstruxit. Inde in omnium fortunas eò licentiùs irruit, quòd operum ac munerum impensis, auctoque stipendio exhaustus, & ad relevandos castrenses sumptus inconsultè amputatis militum numeris, obnoxium se barbaris animadverteret. In prædam cessere bona vivorum ac mortuorum : usquequaque, quolibet & accusatore & crimine corripiebantur. Satis erat objici qualecumque factum dictumque adversùm majestatem Principis. Nulla testamenta secura, nullus status certus, si vel unus profiteretur, audisse se ex defuncto, cùm viveret,

A. U. C. 840. J. C. 87.

A. U. C. 840. J. C. 87.

heredem sibi Cæsarem esse, alienissimæ confiscabantur hereditates. Acerbiùs adhuc agebatur fiscus Judaicus; deferebaturque quicumque, vel improfessus, Judaicam intra Urbem viveret vitam, vel dissimulatâ origine, imposita genti tributa non pependisset. Nec abstinebatur contumeliis, ut inspiceretur an quis esset circumsectus.

His quidem atrocitatibus crevere opes Principis. At militi non redierat virtus. Ambiguum semper, aut funestum cum Dacis bellum : invalido adversùs hostium ferociam, ducisque artes, Oppio Sabino, qui tum Mœsiam regebat. Ni fors favisset, certa quoque Flacci, Numidiæ prætoris, ruina. Nasamones, quòd tributis attererentur, arma ceperant, quæstoresque interfecerant. Dein Flaccum aggressi, eoque superato, castris potiti, fortè ibi præter cibaria vini copiam reperere, quâ ingurgitati ac temulenti, a Flacco internecione deleti sunt. Fortuitam victoriam suas in laudes Domitianus traxit, gloriatus in senatu « se Nasamonibus vitâ interdixisse ».

A. U. C. 841. J. C. 88.

DOMITIANO Augusto XIV, L. Minucio Rufo consulibus. Opes Principis, privatarum fortunarum subversionibus reparatæ, in spectacula statim sunt impensæ : quibus

ut plus celebritatis foret, editi sæculares ludi; computatâ ratione temporum ab anno, non quo Claudius proximè, sed quo olim Augustus eos ediderat. Immo & anticipatum tempus, ne lentior veniret voluptas. Urbe gaudio vagâ, auditum est hominem incertæ conditionis in Oriente videri, qui se Neronem esse jactaret; eumque gratiâ opibusque Parthorum niti. Seu imminutâ Romani nominis auctoritate, seu infestiore Parthorum animo, & prævalidâ vetere in Neronem benevolentiâ, mendacium, aliàs jam vulgatum, ægre compressum. At is tandem redditus est; & sublata turbarum materia.

A. U. C. 841. J. C. 88.

TRISTIORES e Danubii ripâ venêre nuntii. Diurpaneus, cæsis legionibus, Oppium Sabinum, consularem, oppresserat; ejusque caput fœdè abscissum apud barbaros ostentui habebatur. Penetratâ inde provinciâ, Diurpaneus castella urbesque expugnabat, cunctaque prædabundus latè populabatur. Nec jam de limite imperii & ripâ, sed de hibernis legionum & possessione dubitatum.

T. AURELIO Fulvo II, A. Sempronio Atratino consulibus. Post tantas exercituum clades, dux ultorque sanguinis Romani ore vulgi poscebatur Agricola.

A. U. C. 842. J. C. 89.

Restitit Princeps, infensus virtutibus, & gloriâ viri deterritus. Ipse cum immenso paratu adversùs Dacos proficiscitur, bellum, ut rebatur, suis auspiciis reparaturus. Diurpaneus, tantam armorum vim metuens, legatos misit, qui de pace agerent. Ejus prudentia Domitiani vanitatem inflavit. Is, spretis legatis, ne dato quidem responso, Cornelium Fuscum, prætoriarum cohortium præfectum, bello præponit. Ubi Diurpaneo id fuit compertum, ducem Urbis deliciis, quàm belli artibus meliorem irrisit, rursusque misit legatos, qui pacem offerrent, dum Romani, harum terrarum incolæ, singulis annis binos obolos solverent: secus exterminium minitabatur. Domitianus, ut vanus, sic periculi timidus, in Mœsiâ restitit. Fuscus, junctis navibus in modum pontis, Danubium transmisit cum lectissimis militibus; hostemque aggressus, sed post cruenta prœlia oppressus, temeritatis pœnas luit. Tum cura belli Juliano commissa, qui rem Romanam restituit.

A. U. C. 842. J. C. 89.

INTERIM Domitianus in Pannoniam venerat; Quadisque & Marcomannis infensus, quòd opem adversùs Dacos non tulissent, intulerat bellum. Iis pacem orantibus, despecti legati: alii, cùm

preces iterassent, cæsi. Germani, hac atrocitate in furorem versi, bellum suscipiunt; victusque & in fugam conjectus Domitianus. Res feliciùs cesserant in Daciâ. Julianus, arte usus ut Romanorum animos pudore erigeret, jusserat milites sua & centurionum nomina scutis inscribere. Tum, cùm certa esset virtus, nec occulta ignavia, hostes aggressus est, gravique clade eos perculit. Vezinas, post Diurpaneum auctoritate apud Dacos præcipuus, simulatâ morte, deinde fugâ salutem quærere coactus. In ipsius regiæ expugnationem ibatur, ni Diurpaneus hostem, quem vi repellere non poterat, astu elusisset. Cæsis enim arboribus, truncos armis induit, numerosique exercitûs fecit speciem, quâ deceptus Julianus recessit. Manebat tamen prioris victoriæ fama. Eâ usus est Domitianus, ut se suo dedecore exsolveret; pacisque conditiones & opes obtulit, quas Diurpaneus ultro accepit, diuturni belli laboribus fessus, & clade a Juliano illatâ anxius. Colloquium tamen cum Principe renuit: sed fratrem suum Diegin misit, qui capta arma, paucosque captivos, quasi hi soli manerent, traderet. Tum Domitianus, ut victor, regnumque daturus, Diegin

A. U. C. 842. J. C. 89.

A. U. C. 842. J. C. 89.

diademate evinxit. Superbas inde literas, victoriarum nuntias, amplaque spoliorum fercula, unâ cum epistolâ Diurpanei, verâ incertum an fictâ, ejusque legatos Romam mittit; quò mox ipse, aucto milite honoribus & donativo, revertitur; provinciis, quàm hostibus gravior.

A. U. C. 843. J. C. 90.

DOMITIANO Augusto XV, M. Cocceio Nervâ II consulibus. Vulgato sub hoc principatu more, quo clades, ut quondam victoriæ, celebrabantur; Princeps de Dacis Germanisque triumphavit: nec umquam magis sollicita adulatio, ut triumphales ejus statuæ non Urbem tantùm, sed & imperium, opplerent. Acriora tamen Romæ studia, instinctore Principe, qui militiæ probra spectaculorum magnificentiâ velabat. Omne genus ludorum editum. In naumachiâ, juxta Tiberim effossâ & circumstructâ, pæne justæ classes pugnavere: at misera fuit & spectantium & pugnantium sors. Hi enim ad omnium usque necem certavere. Illorum multi exstincti sunt, quòd Princeps adeò fuit pervicax, ut, coortâ tempestate, inter maximos imbres, prospectaverit, vestes quidem identidem commutans; neminem verò egredi, aut vestimenta mutare siverit.

UT in hac ludorum satietate irritare;

tur voluptas, naturæ portentis placuit ludere; visaque pumilonum & mulierum certamina. Hæc ludicra excepit convivalis lætitia, luctu mixta. Novo quidem luxu, & miraculo noctis die splendidioris, datum plebi epulum. Contrà Principis cena tenebrarum obscuro funereisque cærimoniis horruit. Paratæ erant ædes nigrorē luridæ: atra ibi laquearia, parietes, pavimentum: atra quoque, & in solo nuda, sedilia. Primores senatûs equestrisque ordinis sine comitibus huc intrare sedereque jussi; sepulcralisque columna, convivæ nomine inscripta, cuique adposita, cum exiguo lychnucho, qualis in monumentis suspenditur. Tum, umbrarum instar, erupere elegantes pueri, nudi & atramento tincti, qui cùm horridè circum convivas tripudiassent, ante cujusque pedes adstitere. Mox allatæ feralis convivii lances; ministratumque quidquid in funeribus edule & atrum. Loci horror, pavor imminentis fati omnes attonuerat. Alto silentio defixis terrorem intendebat Princeps, mortes, cædes, ceteraque funebria memorans. Nec cenæ finis metûs laxamentum tulit: at servis, qui in ædium vestibulis constiterant, jussis discedere, alii & ignoti præsto fuere, qui

A. U. C. 843. J. C. 90.

convivas partim vehiculis, partim lecticis imponunt; cunctis rigeſcentibus, ſeque ad mortem rapi reputantibus. Ut tamen quiſque ſuâ in domo repoſiti, formidinem inter & ſpem ancipites reſpirare cœperant, cùm nuntiatur ſingulis quoſdam ab Auguſto venire; gravior redit pavor, ſtatimque ſubit admiratio, cùm columnæ argenteæ, lances pretii laborisque exquiſitiſſimi in cenâ adpoſitæ, aliaque id luxûs dona afferrentur: ſingulis quoque datus puer, qui infernâ imagine luſerat, tum lotus comptuſque. Sie nocte abſumptâ, cœpit Principis liberalitas celebrari. At quæ ipſe triumphalia victoriarum decora jactitabat, vulgus ferales epulas eorum qui in Daciâ occubuerant, vel in Urbe mactabantur, veriùs appellavit.

A. U. C. 843. J. C. 90.

AUSUS tamen ipſe eſt Septembrem menſem & Octobrem ex appellationibus ſuis *Germanicum Domitianumque* tranſnominare; quòd altero ſuſcepiſſet imperium, altero natus eſſet. Manſere vocabula, dum ſævire potuit: periere, ubi deſiit timeri. Interim Civica Cerialis, Aſiæ proconſul, res novas erat molitus. In ipſo proconſulatu occiſus eſt. Aſia, in rebellionem ebrietate acta, excidere vineas juſſa. Aderat annus, quo Agricola proconſulatum Aſiæ

& Africæ sortiretur: artes invidiamque Domitiani veritus, ne in provinciam iret A. U. C. se excusavit, annuentique Principi gratias 843. egit. Salarium tamen, proconsuli solitum J. C. offerri, Agricolæ non dedit Domitia- 90. nus, sive offensus non petitum, sive ex conscientiâ, ne quod vetuerat videretur emisse.

M. Ulpio Trajano, M. Acilio Glabrione consulibus, vulgata prodigia, quæ A. U. C. Glabrioni exitium, Trajano imperium 844. portenderent. Certè Trajani virtus, in J. C. castris jam probata, Urbis splendore in- 91. clarescebat; factumque calamitate temporum, ut multi ejus fortunam augurarentur simul & precarentur. Favorem augebat Princeps in dies atrocior. Juliam, incesto pollutam, quod suprà memoravimus, dum cogit conceptum a se abigere, occiderat; moxque divinis honoribus extulerat. Super hanc libidinem, aliis mersus, tantò erat invisior, quòd se acerrimum violatæ pudicitiæ vindicem ferebat.

Vespasianus quidem Titusque Vestalium incesta neglexerant: hæc Domitianus æmulatu magis, quàm sanctitatis studio, coercuit. Jam sub ipsa principatûs initia, Ocellatas sorores Varonillamque corripuerat: iis tamen permissum liberum

mortis arbitrium; earumque corruptores
A. U. C. relegati. Nunc verò quasi indulgentiæ
844. pœniteret, ratusque sæculum suum il-
J. C. lustrari, si Vestalem vivam defoderet,
91. Corneliam, Vestalium maximam, olim absolutam, longo intervallo repetit; jureque pontificis maximi, reliquos pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convocat. Cornelia, absens inauditaque, incesti damnatur. Missi statim pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Ejus stupratores virgis in comitio ad necem cæsi: quos inter Celer, eques Romanus, supplicio subditus, se insontem professus est. Valerius Licinianus, prætorius vir, reusque quòd in agris suis occultasset Corneliæ libertam, ad confessionem confugit. Princeps, se absolvi lætus, exsilium molle, velut præmium, ipsi dedit.

DOMITIANO Augusto XVI, Q. Volusio
A. U. C. Saturnino consulibus. Gliscentia jam ob
845. sævitiam odia Domitianus adhuc provo-
J. C. cabat contumeliis, quibus nihil umquam
92. fuit Principibus exitiosius. L. Antonius, Germaniæ superioris præses, iis accensus, bellum civile movit. Ipsi aderant legionum vis & opes: consilia quoque cum Germanis inierat. Grave inde exarserat,

bellum, ni L. Maximi vigilantia forsque reipublicæ præsto fuissent. At mirâ felicitate, ipsâ dimicationis horâ resolutus repentè Rhenus transituras ad Antonium barbarorum copias inhibuit; victusque Antonius. Ubi Romam venêre rebellionis nuntii, Domitianus, cùm de retinendâ dominatione ageretur impiger, legiones excivit; Trajanum qui in Hispaniâ tunc agebat, Lucianum Proclum aliosque evocavit, statim ipse ad bellum profectus. In itinere supervenere victoriæ nuntii; eaque quodam famæ miraculo, priùs præsagiis, quàm nuntiis, Romæ innotuit. Ipso enim, quo dimicatum est, die, statuam Principis insignis aquila circumplexa pennis clangores lætissimos edidit; vulgatusque, incerto auctore, rumor, « interfectum Antonium »: multis etiam caput ejus allatum vidisse se adeò pervicaciter contendentibus, ut pars magna magistratuum pro partâ victoriâ statim sacrificaret.

A. U. C. 845. J. C. 92.

Tam inopinato successu in limite imperii restituta pax: at Principis crudelitas inclementer sæviit. Id quidem veritus L. Maximus, literas omnes in Antonii scriniis repertas igne aboleverat, ne cui periculum facesserent. Domitia-

[redacted]nus, periculo atrox, quosvis suspectos
A. U. C. corripuit : interfectorum quoque memo-
845. riæ infensus, vetuit « in acta eos referri ».
J. C. Ne scriptis quidem ad senatum literis,
92. eorum capita, ut & Antonii, Romam misit pro rostris exponenda. In hac pereuntium turbâ, duo soli e notioribus veniâ donati sunt, tribunus laticlavius, & centurio, qui « se », ut faciliùs expertes culpæ crederentur, « impudicos » probaverant, « & ob id neque apud ducem, » neque apud milites ullius momenti esse » potuisse ». Ne idem rediret periculum, « geminari castra legionum » prohibitum : « nec plus quàm mille nummos a quo» quam ad signa deponi ». Antonius enim apud duarum legionum hiberna, ex depositorum etiam summâ, fiduciam cepisse videbatur. Imminutâ quoque nobilium potentiâ, quædam ex maximis officiis inter libertinos militesque Romanos communicata.

Longius adhuc prospexit suspicacis Principis cura : cumque ebrietas in seditiones facilè effervescat, utì jam antè de Asiâ compertum, causatus « uber» tatem vini, frumenti inopiam, nimioque » vinearum studio negligi arva », edixit, « ne quis in Italiâ novellaret : utque in

» provinciis vineta ſucciderentur; relictâ
» ubi plurimùm dimidiâ parte ». Quâ A. U. C.
tamen in re exſequendâ haud ita perſeve- 845.
ravit, ſeu mutatus precibus Scopeliani, J. C.
a cunctis Aſiæ civitatibus, ut id depreca- 92.
retur, miſſi, ſeu potiùs metu compulſus,
quòd ſparſi tum libelli cum Græcis verſibus, hac ſententiâ: « Rode vitem; hinc
» tamen erit, quod in mactandum Cæ-
» ſarem ſpargatur ». Quibus commotus, edicti de excidendis vineis propoſiti gratiam fecit. Inſuper datum Scopeliani eloquentiæ, ut qui in Aſiâ vites non ſererent, multarentur. Sub Principe, cui ludus fuit muſcas captare ac ſtylo præacuto configere, quidam cœpere, novo ſcelere, venenatis acubus obvios pungere; morſque ſæpe ſine ullo doloris ſenſu inferebatur. Furor, qui non in Urbe tantùm, ſed peſſimo æmulatu per totum imperium graſſabatur, reorum morte repreſſus.

POMPEIO Collegâ, Cornelio Priſco
conſulibus. Verſo ad ſævitiam Principe, A. U. C.
crevit delatorum audacia; boniſque om- 846.
nibus formidata nomina, Carus Metius, J. C.
Catullus Meſſalinus, Marcus Regulus, 93.
Publicius Certus, & Bebius Maſſa. Hic, ſupra inſitam perfidiam, ſuo quoque periculo audax. Bæticis enim querentibus,

contra eum senatus Plinium cum Herennio
A. U. C. Senecione advocatum provinciæ dederat.
846. Dum fit inquisitio, obiit Cn. Julius Agri-
J. C. cola, sexto & quinquagesimo ætatis anno.
93. Rerum gestarum claritate, virtutumque constantiâ, celebrata olim nomina æquaverat: propriam in hac temporum calamitate laudem adsecutus, quòd sine contumaciâ; sine inani jactatione libertatis, sed moderatione & prudentiâ, industriâ simul & vigore, salvam virtutis famam retinuit; & quam multi ambitiosâ morte quæsiere, ipse placido vitæ cursu immortalem suî memoriam reliquit: magno quidem exemplo posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse.

Post Agricolæ mortem, quasi turbo, furor Domitiani incubuit. Is nempe efferatus civilis belli memoriâ & assiduis conjurationum rumoribus, ratusque securitatem diffidentiâ niti, non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo & velut uno ictu rempublicam exhausit. Ob levissimas suspiciones bonus quisque in exilium acti, morteve adfecti. Inter eos, qui pœnis tum fuere obnoxii, eminebant M. Cocceius Nerva & Salvidianus Orfitus, ambo consulares: ille Tarenti exsul delituit: hic in insulam

conjectus, mox interemptus est. In his temporum acerbitatibus, auditi sunt motus Sarmatarum, qui legionem cum legato ceciderant. Huc tendit Princeps. Et, seu victis hostibus, seu fictis victoriis, uti jam antè, ludificatus, lauream Jovi Capitolino retulit. A. U. C. 846. J. C. 93.

L. NONIO Torquato Asprenate, T. Sextio Magio Laterano consulibus. Principis sævitia, nec bello, nec victoriæ sollemnibus remissa, impietatis accusationibus adcrevit. Præcipua mali causa Massa Bebius, suprà memoratus. Is fuerat damnatus, causam Bæticorum orantibus Herennio Senecione & Plinio: ejusque bona, ut publicè custodirentur, seposita. Senecio, dum, nimio in clientes provinciamque studio, apud consules instat, ne postulationibus vacent, irritat Massam, qui eum impietatis postulat, quòd Priscum Helvidium laudasset. Eâ accusatione perculsus, occisus est. Par causa, eademque ruina Arulenum Rusticum traxit; eique capitale fuit, quòd Pæti Thraseæ vitam scripsisset, virumque sanctissimum appellasset. Nec in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorum sævitum, delegato triumviris ministerio, ut in comitio ac foro urerentur. Eodem casu A. U. C. 847. J. C. 94.

convulsæ nobilissimæ feminæ : relegantur
A. U. C. Arria Thraseæ Pæti , Fannia Helvidii
847. Prisci vidua, Gratilla Rustici uxor. Rele-
J. C. gatus quoque Mauricus. Nihil autem atro-
94. cius visum , quàm cùm Publicius Certus,
accusato Helvidio filio , quasi scenico
exodio sub personâ Paridis & Œnones
divortium Principis cum uxore tractasset,
ipse senator senatori manus intulit, eum-
que , mox occidendum , in carcerem
duxit. Tum Philosophi omnes, ut instinc-
tores libertatis, Urbe Italiâque submoti.
Acriter quoque in Christianos animad-
versum.

DOMITIANO Augusto XVII, T. Flavio
A. U. C. Clemente consulibus. Nemo umquam
848. tot consulatus ceperat. Id Principis arro-
J. C. gantiæ diffidentiæque datum. Obsessa au-
95. tem , ut priore anno , curia. Nec pudor
fuit Clementem reum subdere, licèt con-
sul, Principis collega ac patruelis foret.
Ob Christianam religionem, arguebatur
impietatis in deos; ideoque ferme in ipso
consulatu interemptus. Eamdem ob cau-
sam Flavia Domitilla ejus uxor in Panda-
tariam insulam relegata, ut & in Póntiam
altera Domitilla, pariter Flavio sanguine
orta. Nullâ re magis Domitianus matu-
ravit sibi exitum; licèt & alias nobilium

cædes ediderit: quas inter Acilius Glabrio consularis & exsul occisus est ut rerum novarum molitor. At ubi mota domestica hæc odia, nemo fuit cui Princeps fideret. Frustra vel præfectos prætorio in ipsâ præfecturâ reos agebat, vel opprimebat libertos, quos ut doceret numquam, ne bono quidem exemplo, audendam patroni necem, Epaphroditum a libellis capitali pœnâ condemnavit, quòd post destitutionem, Nero in adipiscendâ morte, manu ejus adjutus existimabatur. Suppliciis irritata tantùm audacia. Nec profuit vigilantia Juventii Celsi, inter conspiratos olim accusati; sed supplicium effugerat, Principem secretò allocutus, testatusque se esse insontem: &, si annuerit Princeps dominus ac deus, se nefanda quævis consilia investigaturum, certóque renuntiaturum. Postea semper elusit Principem; hacque fraude incruentus supervixit.

A. U. C. 848. J. C. 95.

C. ANTISTIO Vetere, C. Manlio Valente consulibus. Valens nonagesimo ætatis anno in consulatu mortuus est. Hunc quoque annum fatalem sibi fore Domitianus dudum audierat, ab adolescentiâ vaticiniis Chaldæorum, qui diem, horam, genusque mortis ei prædixerant, imbutus. Recentioribus adhuc agitabatur

A. U. C. 849. J. C. 96.

oraculis. Insuper continua fulminum vis,
A. U. C. tactum de cælo Capitolium, templum
849. Flaviæ gentis, domus Palatina & cubicu-
J. C. lum Principis, aliaque multa portenta
96. metum intendebant. Dum adversùs imminens periculum se sollicitudine & sævitiâ accingit, suam ipse impellit ruinam. Parthenius enim & Sigerius, cubicularii, Entellus a libellis, ceterique Principis amici ac liberti, sed ejus iras veriti, conjurationem iniere. Iis animos addidit Domitia, cùm fortè legisset secretas Domitiani tabellas, quibus suum, eorumque qui morti destinabantur, nomen inscriptum. Ubi id conspiratis compertum, suo aliorumque periculo territi, rem properant. Priùs tamen actum de successore, quem eligerent. Cocceium Nervam ad imperii spem votumque erigunt. Cunctabantur adhuc quando & quomodo Domitianum aggrederentur. Stephanus, Domitillæ procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Is ergo, ut ad suspicacem Principem facilior secretiorque foret aditus, conspirationis indicium professus, & admissus, legenti traditum a se libellum, & attonito suffodit inguina: saucium ac repugnantem alii adorti,

adorti, vulneribus septem contrucidaverunt. Occisus est Domitianus quartodecimo Kalendas Octobris, anno ætatis quinto & quadragesimo, imperii quintodecimo. Ante principatum arrogans; sub principatûs initiis, ut patris fratrisque gloriam obrueret, virtutum species mentitus est: mox suis vitiis abstractus, in omnes libidines ruit: quævis audendi licentiam adducto & militari imperio obtinuit: plebi, ob ludorum magnificentiam, non ingratus; militi, cui omnia indulgebat, acceptissimus, senatoribus ita odiosus, ut, auditâ ejus cæde, certatim repleverint curiam, & in ejus contumelias eruperint, detractis quoque, & solo afflictis ejus imaginibus: mox ut ubique ejus tituli eraderentur aboleretturque omnis memoria decretum.

A. U. C. 849. J. C. 96.

NERVA.

HÆC fuit animorum inclinatio, cùm M. Cocceius Nerva, Narniæ in Umbriâ natus, sed Cretensi origine, imperio potitus est, adnitentibus Petronio Secundo, cohortium prætoriarum præfecto, & Parthenio conjuratorum duce. Primus advenarum, Romæ imperavit; & vir-

tutes, fastigio Cæsarum ignotas, ostendit:
A. U. C. res olim dissociabiles miscuit Principatum
849. ac libertatem. Naturâ, senectute, &,
J. C. quod bonarum artium feracissimum est,
96. multiplici malorum temporum experientiâ difficilem regendi artem edoctus, prioris Principatûs odia abrogavit. Rei majestatis absoluti: sublata fisci Judaici calumnia: servi ac liberti, qui dominis insidias struxerant, suppliciis subditi: in eos omnes, qui delationes factitaverant, inquiri licuit. At ut mali, sic & boni, est præfervidus & lethifer quidam impetus. Tanta delatorum turba incondito turbidoque clamore postulata simul & oppressa, ut Fronto, consul, egregiè adverterit, « malum esse Principem, sub » quo nihil cuiquam liceat; pejorem ta» men esse, per quem omnia omnibus » licent ». Inde Nerva pronos ad vindictam animos inhibuit, eosque mollivit liberalitate. Restitutum quidquid apud fiscum supererat, a Domitiano temere ademptum: egenis civibus Romanis datus ager ad sexcenties sestertiûm; lectique senatores, qui agrum emerent & dividerent: additum quoque congiarium. Ad levanda imperii onera, conflata ex aureis argenteisque Domitiani statuis ingens

pecuniarum vis. Privatas quoque opes, & Principum prædia, domos, supellectilem Nerva distraxit, ut reipublicæ consuleret.

NERVA Augusto III, L. Verginio Rufo III consulibus. Verginius Rufus, spreto triginta ante annos imperio & continuâ virtutum claritate principem in Urbe locum adsecutus, tertio hóc consulatu perfunctus obiit, cùm annum tertium & octogesimum excessisset. Longo illo ævo undecim Cæsares vidit; ita tamen inter Augusti felicitatem & Trajani virtutes interjectus, ut egregiis hujus imperii temporibus non sit usus. Ductum ei publicum funus.

A. U. C. 850. J. C. 97.

NERVA autem, ad imperii curas intentus, afflictas urbes refovebat; puellas puerosque egenis parentibus natos per Italiæ oppida sumptibus publicis ali jussit. Simul ut pluribus necessitatibus subveniretur, creati quinque viri, qui modum publicis impensis facerent. Sacrificia, Circenses ludi, spectacula, aliaque id genus, quibus sub priore Principatu opes profundebantur, circumcisa. Dum talibus curis detinebatur Princeps, penes prætorianum militem flagrabat Domitiani desiderium. Novas quoque res moliebatur Calpurnius Crassus. Is deprehensus, confessusque,

Tarentum cum uxore amotus est. Hac
A. U. C. 850. J. C. 97. Principis lenitate arrogantiam cepit Ælianus Casperius prætoriarum cohortium præfectus; eoque instinctore, Domitiani interfectores ad exitium postulantur. Restitit quidem Princeps. At, eo neglecto, Petronius Secundus & Parthenius comprehensi & jugulati. Tum eò audaciæ prorupit Casperius, ut Nervam compelleret referre apud populum gratias militibus, «quia nefandos pessimosque omnium mortalium peremissent». Tali indignitate Princeps infremuit, sensitque & senectuti suæ & reipublicæ quærendum præsidium. Nec illud intra domum adsumpsit; sed M. Ulpium Trajanum, qui præsidebat Germaniæ, cunctosque bellicis ac civilibus virtutibus præeminebat, adoptavit: quartodecimo Kalendas Octobris, cùm lauream ex Pannoniâ allatam in gremio Jovis collocasset, adoptio nuncupata. Trajani vel absentis famâ statim restituta Nervæ auctoritas, & prætorianorum tumultus consedit.

A. U. C. 851. J. C. 98. NERVA Augusto IV, Ulpio Trajano II consulibus. In hac imperii tranquillitate, Nervæ longa decoraque obtingere potuit senectus, si acriorem in vitia impetum esset moderatus At, dum in Regulum,

legibus potiùs quàm verbis puniendum, fervidior invehitur, irâ adeò exarsit, ut per omnes ejus artus sudor erumperet: qui cùm & hiemis acerbitate & Principis senio fuisset subitò restinctus, febris eum corripuit, quâ paullo pòst òccubuit: brevi imperio ipsâque mortis causâ majorem quàm ullus antè Principum gloriam nactus. Is enim primus, Cæsarum superbiam exosus, civilia professus est studia, cunctaque in publicam utilitatem vertit; & consiliorum magnitudine, legum prudentiâ, magnificentiâ operum, Urbis splendore præoccupavit gloriam, quæ sequentem Principatum illustravit. Ejus corpus, a senatu delatum, in Augusti tumulo conditum est: mox deûm honores additi.

A. U. C. 851. J. C. 98.

TRAJANUS.

TRAJANUS ab Urbe aberat, firmandæ apud Germaniæ inferioris exercitus militari disciplinæ intentus. Nervam excessisse accepit diligentiâ Hadriani, qui paullo antè adoptionem ei gratulatus, tum in Germaniâ superiore agebat, tantò alacrior ut imperium primus nuntiaret, quòd Trajani esset consobrinus, eumque, mortuo

A. U. C. 851. J. C. 98.

patre, tutorem habuisset; pro filio ipse etiam habitus, donec ob vitam juvenili libidine vagam gratiâ excidit. Inde magis sollicitus ut prioris culpæ oblivia mereretur, & vacuum Principis animum occuparet. Servianus, sororis vir, qui ejus luxum ganeamque olim arguerat, odiaque ei moverat, eum detinere, dein fracto consultè vehiculo retardare frustra enisus est: Hadrianus, pedibus iter aggressus, Serviani beneficiarium antevertit. Paullo pòst allatæ senatûs literæ.

NIHIL prioris vitæ consiliorumve mutavit Trajanus. Quam inire vellet imperii rationem ad senatum scripsit, testatus proborum quemque tutum fore, se eorum nullum aut morte, aut ignominiâ adfecturum. Simul consuluit auctoritati; & Ælianum Casperium, prætorianosque ejus insolentiæ adversùs Galbam satellites, ab Urbe accivit, scelerisque admonitos interfici jussit. Eâ severitate Nervam ultum ibat; suum quoque muniit Principatum, cujus turbida fortè fuissent initia, quòd nec in Urbe, nec in Italiâ, sed Italicæ in Hispaniâ natus, imperium capesseret: eique familia antiqua magis, quàm clara, cui pater consulatum primus intulerat. At splendorem amoremque

statim addidit Principis virtus: versis ad
admirationem omnium animis, ubi me- A. U. C.
morandum percrebuit dictum, quo Sa- 851.
buranum, quem prætoriis cohortibus J. C.
præfecit, adlocutus est. Cùm ei insigne 98.
potestatis, uti mos est, pugionem daret;
« Tibi, inquit, istum ad munimentum
» meî committo, si rectè agam; sin aliter
» in me magis: moderatorem omnium
» vel errare minus fas est ». Cuncta postea
ad eam sublimitatem composita. Idque
unum in Principatu egregium reputans,
quòd virtutum exemplis & immortalitatis
necessitate posset ceteros præeminere, huc
suas omnes cogitationes convertit.

CERTUS militari re stare imperii auctoritatem & robur, voluit in castris nihil vitiorum, quæ ex Neronis temporibus civiliumque bellorum licentiâ vesanus Domitiani furor revexerat, superesse. Inertia, contumacia, dedignatio parendi exolevere ipsâ Principis præsentiâ, qui imperator simul & commilito omnes imperio & exemplo continebat. Revaluit ducum auctoritas: viguere militum exercitationes & obsequia: moreque militiæ, quæ uno citissimoque impetu ut ad malum, sic ad rectum rapitur, reformata hæc castra ceteris legionum castris se reformandi

A. U. C. 851. J. C. 98. voluntatem & facilitatem indidere. Jam ardebat miles suas vires experiri, ulcisci veteres injurias, & Principem, paternis suisque bellicis factis illustrem, triumphi gloriâ condecorare. At Trajanus, restitutâ militari disciplinâ lætus, eos motus composuit, in hoc tum firmus illam esse veram Principum gloriam, ut nec timeant bella, nec provocent. Altiore adhuc detinebatur curâ: nempe trans Rhenum intestinis dissidiis laborabat Germania. Bructeri, vicinis nationibus invisi, nuper fuerant sedibus pulsi ac penitus excisi. Super sexaginta millia non armis telisque Romanis, sed suo furore suîque odio ceciderant. Melius utiliusque visum per has discordias grassari: longè ostentare bellum, & solâ Romani nominis famâ ferocissimas gentes compescere. Quod quidem ita valuit, ut numquam securiores fuerint imperii fines, cùm terrore munirentur.

A. U. C. 852. J. C. 99. CORNELIUS Palma & Sosius Senecio consulatum iniere. Quod iis datum humanitate Principis, tum ut privatorum virtuti locus ac præmia manerent, tum ut insigni exemplo pateret mutata esse tempora, quibus Principes consulatus extorquebant & continuabant.

EMENDATIS autem caſtris, Trajanus
profectus eſt Romam, què eum vocabant A. U. C.
civium ſtudia & ipſa rerum neceſſitas: 852.
fruſtra enim adversùs externos hoſtes rem- J. C.
publicam tutabatur, ſi interna vitia inva- 99.
leſcerent, quæ Urbem primùm, dein provincias peſſumdabant. Ejus iter placidum fuit ac modeſtum: nullus in exigendis vehiculis tumultus: nullum circa hoſpitia faſtidium: annona, quæ ceteris: comitatus, tali Principe dignus, accinctus & parens. Mirantibus paſſim populis, qui meminerant qualis fuiſſet Domitiani tranſitus, cùm hoſpitum abactus exerceret, populationem inferret, & ut gulæ luxuique ſufficeret, omnia dextra lævaque perureret & attereret, ut ſi vis aliqua externa ac barbara incideret. Placuit Trajano utriuſque Principis diſcrimen obſervari; nec tam pro ſuâ gloriâ, quàm pro communi utilitate, edicto ſubjecit quid in utrumque eſſet impenſum.

LÆTIOR adhuc gratiorque in Urbem ingreſſus, cùm Princeps, non quadrijugo curru, non albentibus equis, non humeris hominum, ut priores invehi & importari erant ſoliti, at ſolâ corporis proceritate altior aliis & excelſior, ita ſedem imperii adiit, ut ſimul communem

patriam veneraretur. Effusa in ejus occursum civitas, viso Principe, lætitiæ impotens, in faustas omnes, quas amor gaudiumque reperit, voces erumpit. Patris patriæ nomina ingeminat senatus. Titulum, sibi carissimum, at nondum satis meritum Princeps deprecatur. Novum inde venerationis & amoris certamen: crescit, cùm receptus Princeps senatum osculo excipit; equestris ordinis decora honore nominum sine monitore distinguit; ultro salutatis clientibus notas addit familiaritatis: affabilitatem etiam ita intendens, ut sensim & placidè, quantùm respectantium turba pateretur, incederet, & occursantium populus Principi adstaret. Ipse non stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatûs, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus invaluisset, silentes quietosque lictores suos subsequebatur. Idem militum, qui & Principis, pudor, eadem tranquillitas, eadem modestia.

A. U. C. 852. J. C. 99.

UBI ad Capitolium ventum est, visa cuncta altaribus plena, augusta victimis: auditæ voces Jovem Principi, Principem Jovi gratulantium: in ejus salutem collata omnium vota. Pari studio Trajanus pro se, pro populo, pro imperio precatur;

peractisque sacris palatium petit, sed eo vultu, eâ moderatione, ut omnes civem potiùs, quàm Principem sentirent. Accedebat magnum felicitatis publicæ ornamentum simul ac tutamentum Plotina & Marciana, hæc soror, illa uxor Principis, sanctissimæ feminæ, &, rarum in hoc fastigio, sibi concordes, atque, in quantum patitur sexus, Principi similes. Celebrata quoque Plotinæ, palatium intrantis, vox, « qualis ingrederetur, talem se velle egredi ». Statim earum virtuti datum, ut offerret senatus cognomen Augustarum, quod eodem animo, quo Trajanus appellationem patris patriæ recusaverat, ipsæ certatim sunt deprecatæ. A. U. C. 852. J. C. 99.

LÆTISSIMAS, sub talibus auspiciis, imperii spes cumulavit Principis liberalitas. Jam miles partem donativi acceperat. Plebi, cujus urgens erat necessitas, totum additum est congiarium, & eâ quidem curâ, quæ nondum fuerat visa. Nemo enim expers fuit munificentiæ, seu negotiis, seu valetudine, seu mari fluminibusve distinebatur: ipsi infantes recepti. Supra solitum numerum, paullo minus quinque millia ingenuorum hac Principis sollicitudine conquisita & adscita. Neque eâ liberalitate, ut sæpe antè contigit, Princeps

redimebat scelera, sed ejus in publicum studia notescebant. Aderat & temporis opportunitas. Acrior enim annona, ob inopinam Ægypti siccitatem sterilitatemque, leviter inundante Nilo, metuebatur. At providentiâ Principis factum, ut non modò Roma Italiaque, sed & Ægyptus abundaret, eique alimenta, quibus per tot annos populum Romanum paverat, refunderentur.

A. U. C. 852. J. C. 99.

Neque his impensis quidquam publicæ lætitiæ detractum. At editum est spectaculum paratu magnificum, nec tamen enerve & fluxum, quod animos molliret, sed quod per servorum noxiorumque pugnas ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet. Libera spectantium studia, securus fuit favor. Nemo ingenuus, nedum eques senatorve, arenâ fœdari jussus: neque impietas fuit crimenve majestatis, si quis odisset gladiatores, aut eos non veneraretur.

His dulcibus illecebris in majus opus tendebat Trajanus. Delatorum audacia vetus erat in Urbe malum, improborum Principum avaritiæ gratum, sub bonis numquam satis coercitum: immo apud eos odiosa nomina sæpe invaluerant. Eprium Marcellum inter amicos receperat

Vespasianus: probrosus Vejento cum Nervâ cenabat, atque etiam in ejus sinu recumbebat. Nempe boni venerandique senes sensim & leniter vitia tolli posse confidebant. At Trajanus, ut viridi adhuc ætate, ita & valentioribus consiliis usus, summaque mala extremis tantùm remediis curari certus, pestem hanc penitus sublatam exscisamque voluit. Providâ ergo severitate agmina illa delatorum, qui templum, qui forum insederant, qui honestissimorum civium, maximè potentissimorum, incertos status fecerant, eos fortunis ac penatibus deturbaverant, qui fundatam legibus civitatem tot abhinc annis subvertebant, undique coacta sunt: congesti in navigia raptim conquisita, ac tempestatibus dediti, ut per ventorum ludibria irent, scopulis adfigerentur, aut in insularum aspera detruderentur, quibus pulsa & inops virtus tamdiu ingemuerat. Neque in hac severitate desiderata Principis clementia, quæ vitam permitteret hominibus tanto sanguine, tot cædibus contaminatis. At sapienter provisum ut exsecrabilis eorum furor, mille pœnarum indagine inclusus, non in præsens tantùm, sed in æternum reprimeretur.

A. U. C. 852. J. C. 99.

A. U. C. 852. J. C. 99.

PACE foro redditâ, ad altiores curas vertit Princeps : vectigalia, onera publica, imperii necessitates introspexit, simul reputans quantum sua frugalitas de impendiis demere, reditibus posset addere. Hæc scrutatus, collationes remisit, temperavit vectigalia, iisque, quæ supererant, modum posuit, quibus fierent toleratiora ; rescidis, quæ naturæ legibus non consentirent. Id quidem majores divusque Augustus neglexerant. Et ut major foret Romani nominis reverentia, qui per Latium in civitate, seu beneficio Principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant ; institutâque vigesimâ, bona, licèt sanguine, gentilitate, sacrorum societate fuissent possessa, transmitti tamen non poterant, quin eorum pars tributo abraderetur. Hanc quidem duritiem jam Nerva mollierat ; sancito, ut « quod ex matris ad » liberos, ex liberorum bonis pervenisset » ad matrem, etiamsi cognationum jura » non recepissent, cùm civitatem adipiscerentur, ejus vigesimam ne darent ». Eamdem immunitatem in paternis bonis filio tribuerat, si modò reductus esset in patris potestatem.

ADDIDIT Trajanus, « ut, quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis » : exceptionem quoque removit, « si modò filius in potestate patris fuisset » : intuitus sanè vim legemque naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos jussit, nec uti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit. Nec contentus primum cognationis gradum abstulisse vigesimæ, secundum quoque exemit, cavitque, ut in sororis bonis frater, & contrà in fratris soror, utque avus avia in neptis nepotisque, & invicem illi servarentur immunes. His quoque quibus per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibusque inter se cognationum jura simul commisit, ut summus civitatis honos nihil naturæ detraheret. Ulteriùs tetendit Principis providentia; statutâque summâ, quæ publicanum pati posset, caruit onere vigesimæ parva & exilis hereditas. Denique ne suum sæculum priorum temporum acerbitate notaretur, adjecit, ut qui ejusmodi ex causis in diem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, nôn inferrent.

A. U. C. 852. J. C. 99.

PARI æquitate, ne auditum quidem est majestatis crimen, singulare & unicum

eorum qui crimine vacarent, non tutandis
A. U. C. Principibus, sed fisco & ærario locuple-
852. tandis, repertum. Eadem fuit testamen-
J. C. torum securitas : nec umquam nisi ab
99. amicis Princeps scriptus est heres : amicus autem nemo, nisi bonus, nisi constans & integer. Civium recti ac vividi animi placebant & fovebantur. Hi honoribus, sacerdotiis, provinciis attollebantur. Cetera imperii simili gravitate composita. Tum visum est, quod numquam priùs annalibus memoratum, utinam quantâ admiratione tantâ æmulatione postea memoretur! Urbs sine censurâ, sine præfecturâ morum, solis Principis beneficiis, solis virtutibus emendata. Vulgus ipsum Principis disciplinæ capax & æmulum. Ipsum puduit suæ lasciviæ; oravitque ut spectaculum pantomimorum, a prioribus Principibus ob immodestiam sæpe pulsum, semper a populo repetitum, tolleretur.

Nihil quoque omittebat Trajanus, quo ipse carior, populus lætior foret. Palatium, arcem illam dominationis, quam *publicarum ædium* nomine divus Nerva jam inscripserat, publicum fecit. Patuit omnibus : ibi Princeps cuivis obvius, non aditu tantùm facilis, sed in-

vitans, sed exspectans, singulis comis & indulgens. Post magnam diei partem inter imperii curas transactam, remissiones, non occultæ, sed oculis expositæ, cœtu, frequentiâ, suavitate sociales. Cibus semper in medio, mensaque communis, & in convictu frugalitas, jucunditas, mutui sermones, liberales joci, & studiorum honor. Inde parcus brevisque somnus, quem novæ curæ, nova excipiebat humanitas.

A. U. C. 852. J. C. 99.

NEC satis fuit, si se totum Princeps utilitati publicæ impenderet; voluit ut in eamdem utilitatem voluptatemque cederet priorum temporum luxus, sibi invisus, imperio gravis. Arctata ergo immensa illa terrarum spatia, quibus in unâ suâ domo urbes, flumina, stagna, silvas concluserant Principes, incredibilium cupidi. Circumlata tabula ingens rerum venalium, quas effrena eorum cupiditas undique corrogaverat. Licuit domos, villas, suburbana emere, quas ob inquietum animum gravemque conscientiam, ut totidem latibula, in infinitum paraverant. Amicis etiam amœnissima quæque elargitus est, amicitiæ quidem pignora, sed & simul virtutis præmium & incitamentum.

A. U. C. 852. J. C. 99. QUANTUM privatis Principum opibus detraxerat, tantò in publicum liberalior, templa, porticus, vetera monimenta, vetustate, casu, negligentiâ, invidiâ, dilapsa aut corrupta reposuit restituitve. Aucto quoque, ut memoravimus, congiarii facilitate populo, locorum quinque millia circo addita; immensumque circi latus, incendio sub Nerone Principe labefactum, tantâ magnificentiâ refectum est, ut templorum pulchritudinem provocaret: longè majori tamen specie, quòd tum æquatus in hac populi victoris gentium sede plebis ac Principis locus, nec cubiculum Principis, sed ipse Princeps cerneretur, in publico, in populo sedens.

MIRUM ut in hoc imperii splendore erupit impetus procreandi & educandi liberos, qui non in immitia, sed in lætissima tempora crescerent & adolescerent: egregium reipublicæ subsidium, sub bonis Principibus semper paratum, curâ Trajani adhuc amplificatum, & in seras ætates diffusum. Nihil enim omisit, ut vitam virtutemque extenderet. Medendi ars præmiis & immunitatibus incitata. Idem collatum grammaticis, rhetoribus, philosophis, qui ingenia moresque juventutis formarent.

AB ortu imperii nondum fuerat tanta admirationis laudumque materies. Iis jam personabant theatra : vetuit Princeps ; hisque in locis, quæ adulatio libidoque tamdiu fœdaverant, voluit de se sileri. Senatum quoque coercuit, qui arcus, tropæa, statuas affatim vetere de more offerebat. Ne tamen modestia contemptu honorum in arrogantiam verteret, statuam unam alteramve, & hanc æream, in vestibulo Jovis Capitolini sibi poni permisit. Quo temperamento egregiè providit, ut virtutum monimentis honos maneret, dum ea, quæ vanitas, scelus, & impietas, auro, argento, per fora, per templa, passim antè sacraverant, ridebantur & abolebantur. A. U. C. 852. J. C. 99.

TRAJANO Augusto III, Cornelio Frontone III consulibus. Proximus annus raras Principibus, tertius hic consulatus ne notas quidem virtutes explicuit. Hactenus Principes consulatum usurpaverant, ut cuncta imperio parerent, eum recepit Trajanus ut pareret legibus. Nec umquam certius fuit restitutæ libertatis argumentum, quàm cùm Princeps, privato similis, campum adiit, candidatus comitiis suis interfuit ; peractisque eorum sollemniis, designatus consul accessit ad consulis sel- A. U. C. 853. J. C. 100.

lam : eo sedente, ipse, Imperator, Cæsar,
A. U. C. 853. J. C. 100. Augustus, Pontifex maximus, stetit ante ejus gremium : præeunte consule, juravit, expressitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret. Dein cùm consulatum iniret Kalendis Januariis, nullo jam præeunte, in rostris simili religione ipse se legibus subjecit : mox tertio Idus Januarias, cùm vota nuncuparentur pro æternitate imperii, pro salute civium, pro salute Principis, numquam obliterandа verba addidit, « si bene rempublicam & ex utilitate omnium rexero ».

MAJOR adhuc visus, cùm comitia obivit. Candidatos exemplo suo satis docuerat, ut senatum revererentur ; ne eorum animi perstringerentur Principatûs splendore, eos adhuc hortatus est, « ut senatui supplicarent, atque ita a Principe sperarent honores, si a senatu petissent ». Tum anxia ei fuit sollicitudo, ut si quid usquam post tot strages stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis foret, illud in usum reipublicæ promeret, debitumque generi honorem, vel antequam deberetur, offerret : nec minor industria, ut quos nondum sanguis, jam virtus nobilitaverat, promoverentur. Ipse erat lau-

dator, ut quod egregium, licèt longè & in provinciis, præstiterant, notesceret: gnarus nempe gratissimam esse virtuti mercedem, si a Principe laudetur; & ad æmulandum accendi animos, si sciverint nihil laudabiliter actum Principem celari, paratum semper ejus testimonium, huncque honoris & gloriæ campum omnibus patere.

A. U. C. 853. J. C. 100.

QUOS tam impensè foverat, novâ extulit comitate. Candidatos enim, senatûs adsensu probatos, suâ voce renuntiavit: ut quemque nominabat, non adfixus curuli manum tantùm, & hanc cunctanter & pigre, & imputanti similis, uti priùs fuit solitum, prompsit, sed osculo occurrit, devexus in planum, & quasi unus ex gratulantibus. Perculsis animis insolitâ humanitatis specie, quâ Princeps & candidatus æquales & simul stantes videbantur, instinctu quodam & virtutis imperio exsiliere patres, & a cuncto senatu acclamatum est, « tantò » major! tantò augustior »! Erubuit Princeps; demisit vultum; humescentibus stillantibusque oculis, precatus est, « ut » illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac » feliciter eveniret senatui, reipublicæ, » sibi ». His Principis lacrimis, talibus

A. U. C. 853. J. C. 100.

votis, admiratio, lætitia, caritas ardescit: unanimis erumpit acclamantium impetus, « o te felicem ! o nos felices ! crede » nobis ! crede tibi ! Sic te ament dii, » quemadmodum tu nos ». Nondum vel regum imperia, vel felix libertas, vel Cæsarum magnificentia hanc lætitiam talesque voces expresserant. Ne qua faustissimum diem interciperet oblivio, simul ut ejus memoriâ futuri Principes onerarentur, hæc comitia in publica acta mittenda & incidenda in ære senatus censuit: annuit Princeps suî securus, & quòd omnes gauderent lætus.

IDEM fuit totius consulatûs tenor. Trajanus frequens in campo, in foro frequentior, assiduus in tribunali, omnes consulis partes sustinere: religione æquitatis, legum reverentiâ tueri cujusque jura: in cognitionibus mitem severitatem non dissolutâ clementiâ attemperare: singulis magistratibus suam auctoritatem non imminuere, sed augere: pleraque ad prætores remittere, quos etiam collegas vocabat; populare gratumque nomen, & ex ore Principis non irridentis, sed ita sentientis, amicum pariter & honorificum.

HIS tamen anni initiis nihil magis

probavit consularem Trajani patientiam, quàm triduum totum in causâ Marii Prisci insumptum. Avaritia magistratuum, singulare vitium, malorum Principum terrore meliùs, quàm bonorum vigilantiâ repressum, sub Nervâ Principe recruduerat; senili ejus auctoritate irritatum & audax. Duo homines, Marius Priscus & Cæcilius Classicus, iis sordibus infames: consularis alter, alter senator: ille ex Bæticâ, hic ex Africâ oriùndus. At, mutatis invicem locis, licentiùs, ut extra patriam, sævierant.

A. U. C. 853. J. C. 100.

Afri, quibus Marius proconsul præfuerat, eum accusavere. Is, manifestis criminibus irretitus, judices petiit. Ego (absit verbo injuria; non me vanitas, sed rerum necessitas Historiæ inserit) & C. Plinius, Afris adesse jussi, existimavimus fidei nostræ convenire, notum senatui facere, « excessisse Priscum immanitate » & sævitiâ crimina, quibus dari judices » possent: cùm ob innocentes condem» nandos, interficiendos etiam, pecunias » accepisset ». Respondit Fronto Catius, deprecatusque est « ne quid ultra repetun» darum legem quæreretur »: vir, movendarum lacrimarum peritus, orationem miseratione implevit. Magna inde con-

tentio, magni utrimque clamores: aliis
A. U. C. «cognitionem senatûs lege conclusam»,
853. aliis «liberam solutamque» dicentibus,
J. C. «quantúmque admisisset reus, tantùm
100. »vindicandum». Cùm ita ferverent animi, consul designatus Julius Ferox, vir rectus & sanctus, «Mario quidem judices »interim censuit dandos: evocandos autem, quibus diceretur innocentium »pœnas vendidisse». Venerunt, qui adesse erant jussi, Vitellius Honoratus & Flavius Martianus, ex quibus Honoratus «trecentis millibus exsilium equitis Romani, »septemque amicorum ejus ultimam pœnam»: Martianus «unius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse»: erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Honoratum cognitioni senatûs mors opportuna subtraxit: Martianus inductus est, absente Prisco. Tutius Cerealis, consularis, jure senatorio postulavit «ut Priscus certior fieret»: incertum miserationem an invidiam ejus præsentiâ vellet movere: fortè tamen ratus æquissimum esse commune crimen ab utroque defendi; &, si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata res est in proximum senatum. Magna jam erat ob

ob causæ amplitudinem exspectatio & fama: crevere dilatione. Celebritatem addidit Princeps, consul & præses, senatusque, ut Januario, mense frequentissimus. Movit & ipse rei squalor. Stetit enim Priscus, modò consularis, modò septemvir epulonum, jam neutrum.

A. U. C. 853. J. C. 100.

CAUSAM orsus est Plinius: dixit horis pæne quinque, magno audientium adsensu, tantâque Principis sollicitudine, ut oratorem, per ejus libertum post eum stantem, sæpius admonuerit, « voci la» terique parceret », Respondit pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde senatus, ne si inchoaretur Marii defensio, noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus. Respondi eâ, quam causa locusque suadebant, eloquentiâ & gravitate. Rursus pro Mario dixit Fronto Catius insigniter: utque jam locus ille poscebat; plus in precibus temporis, quàm in defensione consumpsit. Hujus actionem vespera inclusit, non abrupit. Itaque in tertium diem probationes exierunt. Pulchrum sanè & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri. At egregium, Principem tamdiu sedisse, nihil

A. U. C. 853. J. C. 100.

præter consulem egisse; &, quod rarum magis, tutum fuit cuique interrogare quod placuit, dissentire, discedere, copiam judicii sui reipublicæ facere. Consulti sunt omnes, atque etiam dinumerati; vicitque sententia, non prima, sed melior.

CENSUIT enim Cornutus Tertullus, consul designatus, vir egregius & pro veritate firmissimus, « septingenta millia, » quæ acceperat Marius, ærario inferenda: » Mario Urbe Italiâque interdicendum: » Martiano hoc ampliùs, Africâ ». In fine sententiæ adjecit « Plinium & Ta» citum injunctâ advocatione diligenter » fortiterque functos esse: arbitrari sena» tum, ita eos fecisse, ut dignum man» datis partibus fuerit ». Adsenserunt consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium Collegam. Ille « septingenta millia, quæ acceperat Ma» rius, ærario inferenda, & Martianum » in quinquennium relegandum: Marium » pœnæ, quam jam passus esset, censuit » relinquendum ». In molliorem hanc sententiam plures iere, quidam etiam ex iis, qui Cornuto videbantur adsensi, Collegam secùti sunt. Sed cùm fieret discessio, qui sellis consulum adstiterant,

in Cornuti ſententiam ire cœperunt. Tum illi, qui ſe Collegæ adnumerari patiebantur, in diverſum tranſierunt. Collega, cum paucis relictus, multùm poſtea de impulſoribus ſuis, præcipuè de Regulo queſtus eſt, qui ſe in ſententiâ, quam ipſe dictaverat, deſeruiſſet. At Regulo, homini malefico, quem ſæpe memoravimus, mobile ingenium: ut plurimùm audebat, plurimùm timebat. Hic finis fuit cognitionis ampliſſimæ, quam Plinium hujus temporis res elegantiſſimis epiſtolis complexum ſecutus, fuſiùs tradidi, ut palam fieret, quantùm mutata eſſent ea tempora, quibus unus ſoluſque cenſebat, ceteros manebat muta ac ſedentaria adſentiendi neceſſitas. A. U. C. 853. J. C. 100.

SUPERERAT quidem Hoſtilius Firminus, legatus Marii Priſci, permiſtus cauſæ, nunc verò caſu an conſcientiâ abſens. De eo relatum proximo ſenatu. Probatus eſt rationibus Martiani, & ſermone quem ille habuerat in ordine Leptitanorum operam ſuam Priſco ad turpiſſimum miniſterium commodaſſe, ſtipulatus quoque de Martiano quinquaginta millia denariûm: præterea comptus ſemper & pumicatus, ſeſtertiûm decem millia fœdiſſimo unguentarii nomine acceperat. Evictis

criminibus, de pœnâ secutæ sunt diversæ
A. U. C. 853. J. C. 100. sententiæ consulum designatorum. « Ordine movendum » censuit Cornutus Tertullus: Nerva « in sortitione provinciæ rationem ejus non habendam ». Quæ sententia, tamquam mitior, vicit. Altera tamen in publicum magis decora. Congruens enim hominem, notatum a senatu, & damnatum sordium, in senatu non sedere.

Cæcilii Classici causa major fuit reorum numero; minor tamen claritas, licèt una tantùm civitas paucique privati Marium Priscum postulassent, tota verò Bætica in Classicum incumberet. At is properâ morte pudorem damnationis fugerat: quod cognitionis famam minuit, odia non restinxit. Nam Bætica in defuncti accusatione perstitit. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum.

Adfuere Bæticis C. Plinius, modò memoratus, & Luceius Albinus, vir dicendo copiosus, ornatus. Ne evaderent, quos Classicus socios ministrosque habuerat, necesse fuit Classicum nocentem ostendere, & ministerium crimen esse probare. Utrumque peractum est; & manifesta erant Classici crimina. Suâ enim

manu reliquerat scriptum quid ex quâque re, quid ex quâque causâ accepisset. Vulgatæ quoque ejus epistolæ, Romam ad amiculam missæ, jactantes & gloriosæ, his verbis : « Io, Io, liber ad te venio : » jam sestertiûm quadragies redegi, parte » venditâ Bæticorum ». In hanc proterviam animadversum. « Bona Classici, quæ ha» buisset ante provinciam », placuit senatui « a reliquis separari : illa filiæ, hæc spo» liatis relinqui ». Additum est « ut pecu» niæ, quas creditoribus solverat, revo» carentur ». A. U. C. 853. J. C. 100.

Duos provinciales, in accusatione junctos Classico, Bæbium Probum & Fabium Hispanum, utrumque gratiâ, Hispanum etiam facundiâ, validum, defendere frustra tentavit Claudius Restitutus, vir exercitatus & subitis paratus. Hispanus & Probus in quinquennium relegati sunt. Post paucos dies Clavius Fuscus, Classici gener, & Stillonius Priscus, tribunus cohortis sub Classico, accusati sunt, dispari eventu. Prisco in biennium Italiâ interdictum : absolutus est Fuscus. Actione tertiâ plures inducti, ne si longiùs esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam justitia cognoscentium severitasque languesceret. In hac turbâ,

quidam absoluti, plures damnati, atque
A. U. C. etiam relegati, alii in tempus, alii in
853. perpetuum. Uxor Classici, Casta nomine,
J. C. suspicionibus implicabatur: nondum ta-
100. men convincebatur, cùm quidam ex testibus Norbanum Licinianum, legatum & inquisitorem a Bæticis missum, non tamquam bonum & fidelem, sed tamquam Classici inimicum, & ab illo relegatum, reum postulavit, quasi in causâ Castæ prævaricaretur. Lege quidem cautum est, ut reus antè peragatur, tunc de prævaricatore quæratur. Optimè enim ex accusatione ipsâ æstimatur accusatoris fides. At Norbanus, homo alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus usus, tantâ conflagravit invidiâ, ut non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuerit. Immo dari sibi diem ad diluenda crimina frustra postulavit. Coactus est statim respondere. Confidenter incertum an constanter (adeò pravum fuit hominis ingenium) certè paratissimè respondit. Objecta sunt multa, quæ magis quàm prævaricatio, nocuerunt. Duo etiam consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tamquam apud judicem, sub Domitiano, Salvii Liberalis accusatoribus adfuisset,

Damnatus itaque & in insulam relegatus est. A. U. C. 853. J. C. 100.

Tum Plinius iterum Castam aggressus est; nihilque magis pressit, quàm quod accusator ejus prævaricationis crimine corruisset. Non vicit. Contrarium tamen & novum, ut, accusatore prævaricationis damnato, rea absolveretur. At prona in feminam indulgentia senatûs; fortè & juvere crimina præter prævaricationem Norbano objecta. Summo die Salvius Liberalis, naturâ vehemens & disertus suisque periculis in suspiciones præceps, reliquos legatos graviter increpuit, tamquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent. Viris optimis, jam in discrimen adductis, subvenit Plinius, in hac, ut in Prisci causâ, senatûs testimonio probatus. Forensibus ejus laudibus accessit consulatûs fastigium, prioribus etiam temporibus præcipuum, sed Trajani virtutibus adhuc nobilitatum. Quâ enim modestiâ eum gesserat, eâdem posuit, pro concione, pro rostris, & sollemni jurejurando « se nihil contra » leges fecisse ». Eam dignitatem cepit Plinius Kalendis Septembribus. Gratias egit Principi ingeniosè & facundè. Exstat oratio, in qua magna oratoris ars, major

eminet Principis virtus. Id enim facundiam inter & eloquentiam intereſt, quòd hæc commendet virtutes, illa commendetur virtutibus.

A. U. C. 853. J. C. 100.

INTERIM venere bellorum nuntii: nec Principem imparatum reperere. Nihil enim inter pacis otia militaris duritiei omiſerat Trajanus: ſolitus per Urbem pedibus ingredi; &, ſi quid remiſſionis permitterent publica negotia, venatu corpus exercere, luſtrare ſaltus, excutere cubilibus feras, ſuperare montium juga, horrentibus ſcopulis gradum inferre, nullius manu, nullius veſtigio adjutus: aut, ſi ad mare diverteret, naves conſcendere, gubernaculis adſidere, cum valentiſſimo quoque ſodalium certatim frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remiſque transfretare obſtantia freta. Certus corpora otio marceſcere, valeſcere exercitiis; decorum eſſe Principi, ut vel ejus voluptates belli memoriam imaginemque referant: alioquin in belli cogitationes defixus, quòd ſciret ſummam hanc eſſe Principum artem, ut pace bellum parent, bello pacis ſecuritatem faciant. Ceterùm cuncta in imperio erant valida: in exercitibus diſciplina, in foro æquitas, in provinciis abundantia, in ærario opes,

Ubi igitur auditum est Decebalum, Dacorum regem, sæpe nobis memoratum, Trajani absentiâ extolli, ingentem hominum vim armari, bellum statim decretum est. Commeatus aliaque bello necessaria properari jussa. Præter naturam militaris gloriæ avidam, ardebat Trajanus illatas Romano nomini sub Domitiano Principe injurias ulcisci, & rempublicam ignavis pecuniis, quæ per singulos annos barbaris pendebantur, absolvere. Exscindendam quoque reputabat gentem in bella semper pronam, corporum vi, &, quod ferocius, spe æternitatis ac melioris vitæ, quam eorum animis indiderat Zamolxis, apud eos numinis loco habitus.

A. U. C. 853. J. C. 100.

INTER hos belli apparatus, obiere Silius Italicus & Valerius Martialis, duo ætatis suæ ingenia, mediocritatem non egressa. Hic, Bilbili, in Hispaniâ oriundus, ut ferebat literarum quas coluit jocosum genus, plus laudis quàm fortunæ obtinuit; in notandis vitiis sat lepidus, in vitandis haud ita felix: cùm alios in Urbe irrisisset, ipse in patriâ irrisus tristem vitam finivit. Contrà Silio Italico omnia fuere præter ingenium: opes, honores, &, quæ rariora sunt, potentia sine invidiâ, & in magnâ fortunâ literarum amor &

cura. At dum Virgilium, quem præcipuâ
A. U. C. religione colebat, imitari audet, exemplo
853. fuit promptum esse præcellentes viros ve-
J. C. nerari, imitari arduum; cunctaque præter
100. ingenium esse fortunæ obvia. Neronianis temporibus ambiguâ vixit famâ, quòd crederetur sponte accusasse. In Vitellii amicitiâ sapienter & comiter se gessit. Ex proconsulatu Asiæ reportatâ gloriâ, maculam veteris industriæ laudabili otio abluit; fuitque inter principes civitatis, vitam aut scribendo, aut doctissimis sermonibus terere solitus. Pòst suadentibus annis, in amœnissimo Campaniæ secessu se continuit. Plures ibi ei villæ, quarum, cùm inconstans sit elegantiarum libido & facilis opulentiæ satietas, adamatis novis, priores negligebat. Multùm ubique librorum, multùm statuarum, multùm imaginum. In hac eruditi luxûs tranquillitate, insanabili clavo discruciatus, dolorisque impatiens, mortem inediâ properavit. Annum quintum & septuagesimum excessit. Haud magnâ certè mortalitate, ipse tamen novissimus a Nerone factus consul, postremus ex omnibus, quos Nero
A. U. C. consules fecerat, decessit.

854. TRAJANO Augusto IV & Sexto Arti-
J. C. culeio Pæto consulibus. Senatus Trajanum
101.

exoraverat, ut quartum hunc consulatum sumeret. Ejus initia insignivere leges, quibus obviàm itum cupiditati, ne quid libertatem impediret. Senatusconsulto Articuleiano cautum est « ut de fideicommissâ libertate præsides provinciarum in » provinciis cognoscerent, licèt heres non » foret ejus provinciæ ». Alterum postea, cùm suffecti fuissent consules Rubrius Gallus & Cœlius Hispo, additum est senatusconsultum, « ut si hi, a quibus » libertatem præstari oportet, evocati a » prætore, adesse noluissent: si, causâ » cognitâ, prætor pronuntiasset libertatem » his deberi, eodem jure status servaretur, » ac si directò manumissi essent ».

A. U. C. 854. J. C. 101.

Hæc inter clarior dignaque his temporibus acta est causa. Gymnicus agon apud Viennenses ex testamento celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius, in duumviratu suo tollendum abolendumque curaverat. Cùm negaretur ex auctoritate publicâ fecisse, cognitio coram Principe instituta. Trebonius egit ipse causam non minùs feliciter, quàm disertè. Dein cùm rogarentur sententiæ, dixit Junius Mauricus, naturâ, & obitis sub Domitiano periculis, virtutis & veritatis firmus, « non esse restituendum

»Viennensibus agona». «Vellem etiam»,
A. U. C. adjecit, «Romæ tolli posse». Placuit
854. agona tolli, qui mores Viennensium in-
J. C. fecerat. Majori cum labe mansit in Urbe,
101. quæ eò amplitudinis & licentiæ excessit,
ut vitiis sit continenda.

His perfunctus curis, Trajanus Daciam profectus est. In Romanâ ripâ aggesta jam erat ingens frumenti & commeatuum copia. Nec Decebalus, audito non per legatos, sed ab ipso Trajano se peti, quidquam tentare ausus est. At, ut mos est barbaris, quantò antè in audaciam, tantò in pavorem tunc pronior, suis se montibus abdidit, ut locorum difficultate & insidiis falleret. Itaque ubi primùm Trajanus advenit, transvecti commeatus; constratoque navibus Danubio, impositoque ponte, trajectus exercitus. Tum Princeps, hostile solum ingressus, post initam de summâ belli consultationem, suovetaurilibus deos propitiavit. Dein milites adlocutus, castra muniri jubet, ne quis sit occasioni locus: ipse ubique præsens, operas consiliis juvat, dictis accendit; &, cùm amnibus passim intersepta esset regio, aut derivatæ aquæ, aut pontes additi, ut ferebat locorum natura, & itinerum necessitas. Interim

exploratores misit, qui hostium positus vireſque scrutarentur. Horum duo intercepti, & ad Trajanum adducti, ubi sui latitarent docere coacti sunt. Penetranda erat silva: ne incedentem militem moraretur, aut pugnantem impediret excisa est. Tum legiones in hostem ductæ. In conspectu stetere acies: Romana, aperto in campo, solitis armis, & fulgentibus aquilis insignis: hostes, saltu defensi, gladiis, sudibus, sagittisque armati, sua inter vexilla ferarum monstra gestantes. Gravi prœlio dimicatum est. Romanorum impetum equitatu adjutum non sustinuere Daci; ingensque strages edita. Trajano allata cæsa ducum capita. Is terrore utendum ratus, hostium capita contis præfigi exponique jussit; eorumque castra flammis aboleri. Tum milites concione laudavit, & ut feliciter cœpta grandioribus ausis promoverent adhortatus est. A. U. C. 854. J. C. 101.

BARBARI, suâ clade territi, statim Trajanum adiere, pacem orantes. At is certus quantò nunc demissiores, tantò ferociores fore, ni graviore bello mulctarentur, eos acriter increpuit, veterisque perfidiæ admonuit: « instare semper sceleri pœnas: sat magno sanguine illud » nondum fuisse expiatum. Scirent popu-

» lum Romanum subjectis populis parcere,
A. U. C. » consulere amicis, at superbos & divini
854. » humanique juris nescios contundere:
J. C. » eos non sua tantùm, sed externa quoque
101. » bella provocare ausos: nunc quoque
» ituros in exemplum, ut eorum cladibus
» discerent gentes quanto cum discrimine
» lacesseretur Romana pax. Irent ergo;
» belli aleam experirentur; ferro flammâ-
» que vastandam regionem defenderent ».
Ita dimissos mox secutus est Romanus miles: abditos recessus specusque rimatur; & quidquid repertum, occidione deletum. Has inter strages barbaros furor occupat: ipsi facibus armati discurrunt, suaque tecta ignibus populantur: pecudes, armenta contrucidant; in se ipsos sæviunt, nihil sibi perire rati, quod Romanorum manus effugerit. Matres, relictis penatibus, diffugiunt, liberos, carissima pignora, amplexæ, & in vicinum amnem ultro præcipites, si aliud non sit effugium. Adversùs hunc furorem haud immota perstitit optimi Principis clementia. Ipse accurrit, feminas alloquitur, orat « ne
» pereant: se de sontibus pœnas repetere:
» insontibus esse præsidio: eas sexu, liberos
» innocentiâ satis defendi: vivant, pa-
» trias terras retineant; nec verbis, sed

»beneficiis credant, ut Romani nominis »amorem induant». At incassum: nihil movet feminas furore & dolore amentes: manus retinentis militis eluctantur, periculaque lacessunt, nihil sollicitæ dum communi suorum fato vivant aut occumbant. Interim Dacorum equites peditesque amnem tranando superare adlaborant: multi aquis obruuntur; alii in ulteriorem ripam ægre enatant, suorumve manibus attrahuntur. Pars Daciæ occupata manet victoribus, qui, exactâ jam æstate, in hiberna se recipiunt; &, ne quid per hiemem auderent barbari, in eorum ripâ munita castra: simul ut labores voluptatibus levarentur, exstructum amphitheatrum; positusque arcus, victoriæ monimentum: Principi additum *Dacici* cognomen.

A. U. C. 854. J. C. 101.

ANTEQUAM Trajanus ex Urbe discederet, repetundarum reus jam agebatur Julius Bassus, qui Bithyniam proconsul rexerat. Vir minimè malus, nec ullis avaritiæ sordibus inquinatus, incautè tamen natali die Principis & Saturnalibus munuscula, quod lege etiam vetitum, acceperat miseratque. Hæc exaggerabat Theophanes, unus ex Bithyniæ legatis. Ad hanc causam tantò arrectior fuit civitas,

quantò magis vacua, absente Principe.
A. U. C. 854. J. C. 101. Multos quoque movebat mæsta & squalida senectus Bassi, quem sæpius in pericula revocatum dolebant. Accusatus enim sub Vespasiano, & ad senatum remissus, diu pependerat, antequam absolveretur. Titum timuerat, ut Domitiani amicus: dein a Domitiano relegatus est: revocatus a Nervâ, sortitusque Bithyniam, in discrimen rursus adducebatur. At acriter accusatus, fideliter quoque defensus fuit. Et, licèt ex severitate legis, censuisset Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri; prævaluit tamen Cæpionis Hisponis sententia, « salvâ » Bassi dignitate, judices dandos ». Immo ita placuit senatui, in facto, vetito quidem, non tamen inusitato, jure suo uti; quo valet & mitigare leges & intendere, ut Cæpioni, ad censendum consurgenti, acclamatum sit, quod solet residentibus. Valerius autem Paullinus non tantùm assensus est Cæpioni, hoc ampliùs censuit « referendum de Theophane, cùm lega» tionem renuntiasset ». Arguebat enim « multa in accusatione fecisse, quæ illâ » ipsâ lege, quâ Bassum accusaverat, tene» rentur ». Hanc sententiam consules, quamquam maximæ parti senatûs proba-

batur, non sunt persequuti; sanè ne infringeretur legatorum auctoritas. Paullinus tamen & justitiæ famam & constantiæ tulit. Misso senatu, Bassus magnâ hominum frequentiâ, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Dignitatem nempe & venerationem addit nomen periculis notum. A. U. C. 854. J. C. 101.

AGRIPPA, rex, mortem obiit. Romanis rebus magis, quàm externum hominem decebat, sub Caio Claudioque Principibus fuerat immixtus: laudem tamen postea meritus ob fidem & constantiam in Judaico bello, cùm socius Vespasiano Titoque adfuit. Tristior fuit Helvidiarum sororum casus. Utraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Præter juventutem moresque honestissimos, eas in summo claritatis fastigio collocaverat egregia patris avique virtus & numquam intermoritura memoria. Mærorem anxiamque sollicitudinem addebat ex optimo sanguine unicus frater superstes.

C. SOSIO Senecione III, L. Licinio Surâ consulibus. Decebalus, reparato per hiemem exercitu, excitisque in auxilium Sarmatis, castra, Tapis vicina, obsidione cinxit. Hæc quidem pulcherrima bellorum pars vulgò barbaris ignara, ob A. U. C. 855. J. C. 102.

rude ingenium & machinarum inopiàm.
A. U. C. 855. J. C. 102. Ejus usum artesque superioribus adversùs Domitianum bellis Daci didicerant. Jamque castrorum muros pars ariete quatiebat, dum alii sagittis Romanos petunt, qui e murorum summo propinquos hostes & machinas obruere conantur. Ubi Trajanus castrorum necessitatem audivit, statim profectus est, opem laturus; &, ne retardaretur, jumenta impedimentaque navibus imposita: ipse cum lectâ ducum militumque manu navem conscendit, castraque noctu penetrat. Tum terrorem, quo nihil adversùs barbaros validius, intendens, præmissis speculatoribus & equitum turmâ in cataphractos Sarmatarum equites impetum facit. Ii improviso adsultu consternati, in fugam vertuntur, paucis temere & e longinquo sagittas ejaculantibus: alii, dum præcipiti cursu fugiunt, procidunt, &, ob armorum pondus ad resurgendum invalidi, equorum pedibus proteruntur.

REVERSIS speculatoribus, Trajanus id accepit, antequam in hostium conspectum venisset. Haud dato temporis spatio, ut Daci, qui vicinam silvam occupabant, consilio fugâve saluti consulerent, in eos immisit equitem, quem

ſequebantur legionarii. Illic ferociter pugnatum. Hoſtes, licèt Sarmatarum fugâ & repentino ſuo diſcrimine turbati, at quòd mors ſervituſve immineret in deſperationem acti, impetum ſuſtinent. Miſcentur acies: conſeruntur manus: ictus agglomerantur. Hæc inter ſtrages edit eques. Ac tandem victi, at non inulti, & multo cum ſanguine Romano Daci latè procumbunt. Qui ſuperant, vinclis onuſti. Capta ſigna, arma, commeatus.

A. U. C. 855. J. C. 102.

SPE victoriæ tam citò in luctum verſâ conſternati undique animi: nulla jam fugæ conſilia: unica in victore ſalutis ſpes. Accurrunt patres, liberos manu trahentes, humeriſve geſtantes, matres filios ſinu complexæ, honeſtæque puellæ; præmiſſis, qui clementiam Principis implorarent, Trajanum adeunt, ſupplices manus preceſque offerunt. Is tali viſu permotus, veritus tamen ne præcipiti indulgentiâ belli finem retardet, conſultat; mox, clementiâ ſeveritati antehabitâ, miſeros in fidem recipit. At ejus animum altiùs penetravit triſtior viſus, Principiſque humanitatem aperuit. Nempe Romanorum multi aderant acceptis in prœlio vulneribus invalidi: fomenta quidem & medicamenta apponebantur. At iis ligan-

dis, ob læſorum multitudinem, præſto
A. U. C. non eſſe parem faſciarum numerum videt
855. Princeps: ſtatim veſtem ſuam diſcindit,
J. C. ſanguinem pro ſe, pro patriâ, fuſum
102. reverens, certuſque Principalem ornatum in eorum uſus rectè cedere, per quos valet & ſplendeſcit. Cæſis autem aras ſtrui, & per ſingulos annos iis parentari jubet.

Inter has curas, publicæ ſecuritatis non oblitus, & ut in fidem recepti contineantur, præcaveaturque hoſtis, tantò formidoloſior, quantò ejus receſſus magis penetrabantur, nova exſtrui caſtra imperat. Dum fervent operæ, carrobaliſtas ceteraque bellica inſtrumenta diſponi curat, ut, hoſtem mox quæſiturus, decretoriâ tandem, ſi fieri poſſit, pugnâ confligat. Interim Luſius Quietus (is ex Maurorum gente, equeſtrem militiam in caſtris Romanis ſecutus, dein exauctoratus, a Trajano ob militarem virtutem & experientiam revocatus) in interiorem Daciam cum legionum vexillis antè miſſus, tum ut hoſtium vires diſtraheret, tum ut bellum latiùs ſpargeretur, victor rediit: vaſtatis campis, hoſtibuſque juſtâ acie ſuperatis, captivorum agmina ſecum ducebat, qui caſtris clauſi ſunt. Mirum

ut legionarius miles, diu disjunctus, periculorum superstes, tamdem obvius in mutuos amplexus ruebat; sua quisque facinora ostentantes. Eorum lætitia Principis humanitate & liberalitate cumulata. Laudatâ enim pro concione militum virtute, singulis dextram suam osculandam permisit; addiditque donativum.

A. U. C. 855. J. C. 102.

At dum castra laudibus Principis exercitûsque gaudiis personabant, auditum est quo furore in captivos Romanos sævirent barbari. Nullis parcebant tormentis: feminæque, ut fert eorum natura, quantò imbellior, tantò atrocior, in hac barbarie viris horridiores. Lætæ superbæque, facibus armatæ, nudos revinctisque manibus, captivos accipiebant: post ludibria, aliæ capitis vertici, aliæ humeris, aliæ brachiis, aliæ aliis membris ardentes faces admovebant. In his cruciatibus haud desiderata Romana constantia: non auditi imbelles questus, sed firmæ voces deos Romanosque ultores minitantium. Eorum suppliciis exarsit Trajani exercitûsque indignatio. Cúmque commeatus, quos subditi Daci advexerant, fuissent recepti, tramissus est amnis, ut, superato Decebalo captâque ejus regiâ, finis bello imponeretur, & occisorum manes placarentur.

A. U. C. 855. J. C. 102.

PRIMUM occupata castra, quæ hostis deseruerat; ibique relicti veterani, & addita munimenta, ut tutiùs præsidium agitarent. Cùm disciplinæ curam vigilantiamque iis commendasset Princeps, processit exercitus. At ne quos temeritas efferret, Trajanus, habitâ concione, monuit «ut formidolosum hostem locaque ignota »periculisque septa præcaverent» : simul jussit « propinquam cædi silvam, addi mu- »nimenta, ne hosti latibulum suffugiumve »foret». Cùm nihil intutum sineret Imperatoris sollertia, Daci misêre legatos, qui pacis conditiones offerrent. Territo, nondum fracto, hoste, «abire & belli »aleam experiri» jussi sunt. Tum Trajanus, sacris operatus, lustratoque suovetaurilibus exercitu, concionem habuit; hortatus milites, « mactarent animis: »graviores quidem, at supremos, labores »instare : iis, superatâ gente hactenus »invictâ, æternam sibi Romanoque no- »mini famam adserturos». Imperatoris oratione laudisque cupidine alacres, pars silvam exscindit; alii spargunt per agros incendia, castellaque succendunt; alii interceptos hostes cædunt, eorumque capita contis præfigunt; severitatis, quæ ceteros manet, exempla. Trajanus, ponè

sequutus, tramisit pontem; & quæ cis transque pontem erant incendi jussit, ne, dum Sarmizegethusæ propinquaret, inde turbaret hostis, nihil tum ausus, sed, viso Principe, in montes cum vexillis suis profugus. A. U. C. 855. J. C. 102.

TUM nova structa castra; cúmque bellum propiùs premeret, venit Dacorum legatio, non jam comatorum, sed pileatorum, quos Daci habent primores, e quibus regum sacerdotumque fit delectus. Ii, positis armis, genuaque Principis advoluti, pacem orant supplices; testantes « Decebalum, quidquid Princeps voluerit, facturum; ipsumque venturum, » ut colloquio pacis conditiones ineant: » sin minus mittat, qui cum eo transigant ». Id magis ex dignitate imperii Romani visum. Missi Sura & Claudius Livianus, prætoriarum cohortium præfectus. At ne cum iis quidem congredi ausus est Decebalus animo perfidus, ideoque timidus. Dixit « se alios missurum » legatos ».

REGEM illudentem indignasque trahentem moras non tulit Trajanus: jussa vexilla legionum montes, quos hostis insederat, scrutari, dum ipse, cum legionum viribus suggressus, præmittit

Lusium Quietum, qui cum alâ Maurorum
A. U. C. terrorem faceret. Is manum hostium of-
855. fendit in preces potiùs, quàm ad prœlium
J. C. pronam. At, urgentibus Imperatoris
102. mandatis, plerique Dacorum cæsi sunt: ceteri fugâ se proripuere: nec libuit per colles saltusque eos insequi. Princeps semper meliora ratus, quæ tutiora, in occupato loco castra communiit. Ibi expetitus novâ legatione, humaniter quidem datâque dextrâ legatos excepit: at, sinistrâ gladio admotâ, « ite, inquit, & renun- » tiate adversùs perfidos bella non verbis, » sed gladiis, profligari ». Mox hostem petit, qui non longè aberat. Aggestis, in castrorum modum arborum truncis ut balistæ ceteræque belli machinæ defenderentur, lecta legionum vexilla funditoresque & Sarmatarum Germanorumque auxilia pugnam inire mandat. Pars hostium, ad resistendum invalida, improsperum certamen subiit, dum alii vicinam silvam cædebant, ut victor exercitus progredi prohiberetur. At id quoque infeliciter cessit. Superatâ acie, occupata est silva; &, quòd propè esset Dacorum oppidum, castra posuit Trajanus, cunctaque ad obsidionem paravit. Quo autem essent loco hostium res docuere captivi ad

ad eum adducti. Ante oppidum castra munierant Daci; ipsisque ante castra stantibus, pugnandum fuit. Adversùs eos missi libratores, sagittarii, aliique levioris armaturæ, qui, editâ hostium strage, eorum castra asseribus tantùm compacta potiti sunt. Tum oppido propinquatum. Obsidionis cura Maximo demandata. Is sororem Decebali intercepit; milesque, actâ testudine, oppidum expugnavit. Pars hostium, quæ haud procul tendebat, auxilium oppido latura, in communem ruinam tracta, non ignavè tamen, sed fortiter pugnando, periit. Interea excisa hostium castella montibus imposita: capta magna armorum hominumque vis: recuperatum quoque signum sub Domitiano Principe Duceque Fusco amissum. Tot præsidiis nudata patuit tandem Sarmizegethusa, Decebali regia. Ducibus legionumque præcipuis ad consilium adhibitis censuit Trajanus « periculosam fore festi- » nationem: bella arte & prudentiâ pro- » fligari, momento corrumpi: hactenus » nihil temeritati datum: parum Romani » sanguinis, si tot tamque varia, quæ » sustinuerant, prœlia numerarentur: in- » cruentam nunc posse esse victoriam: De- » cebalum ultro in deditionem venturum.

A. U. C. 855. J. C. 102.

A. U. C. 855. J. C. 102.

» Supremam hanc sibi laudem adderent; » eâque se reipublicæ approbarent. Adesse » sibi loci opportunitatem, aquæ copiam, » parata castra. Commeatus tantùm im» portarent, & belli finem opperirentur ». Illati castris commeatus. Nec lenta fuere Decebali obsequia. Is enim reputans rerum suarum angustias, regiam hosti perviam, insuper anxius sororis suæ sorte (& apud barbaros sororum amore nihil validius) statuit, ut illi sibique consuleret, Trajanum adire, veneratione obsequioque pacem emercari, quam infringere & fortè in hostium exitium vertere penes se foret, si umquam faveret fortuna. Itaque ad Trajanum mittit, qui veniam pacemque orent suppliciter, eum ad quævis Principis imperia paratum testentur, hasque pacis conditiones offerant: « Decebalum arma, machinas, earum» que artifices traditurum : dediturum » transfugas : Sarmizegethusæ propugna» cula diruturum : numquam milite Ro» mano usurum : nec quemquam Roma» norum umquam excepturum : agris, » quos ex vicinis populis occupaverat, » decessurum : amicos hostesque habitu» rum, quos amicos hostesque haberet » populus Romanus ». Pacis conditionibus

annuit Trajanus; justitque legatos dari, qui eas Romam ad senatum perferrent. Tum Decebalus cum regni primoribus & frequenti populo Trajanum adiit: eum genua advolutus veneratus est, pacta & conventa jurejurando firmavit: se antè hostem, nunc sociorum fidissimum fore patriis exsecrationibus tantò impensiùs obtestans, quantò mente perfidior. At ultra regis perfidiam Trajani providentia. Antequam Urbem repeteret, diruta a Dacis Sarmizegethusæ propugnacula: ad eam posita castra, structaque tropæa, victoriæ monumentum. Redditi Sarmatis Jazygibus agri, quos Decebalus occupaverat. Castra, quæ eo bello munierat Trajanus validis præsidiis firmata. Tum legionem, quam præsidem vindicemque pacis relinquebat, adlocutus, Romam profectus est.

A. U. C. 855. J. C. 102.

URBEM, ante bellum optimi Principis admiratione defixam, continui victoriarum nuntii in victoris laudes transtulerant. Idem omnium sermo: omnium oculi aurésque in Daciam versæ. Prout quisque aut locorum scientiâ, aut veterum temporum historiis exercitatus, castra, prœlia, ceteraque belli eventa enarrabat, & Principis victorias cum priscorum

imperatorum victoriis conferebat. Hæc
A.U.C. per fora, per domos, per insulas, per
855. publica privataque loca celebrabantur.
J. C. In hoc laudum concentu auditæ tamen
102. Bithynorum querelæ. Nuper Priscum Varenum adversùs Julium Bassum advocatum postulaverant & acceperant. Proconsul postea ad eos missus Varenus. Eum nunc reum agebant, & inquisitionem postulabant. Causa magnâ contentione acta. Intercessit senatusconsultum, quo Vareno defensionis causâ evocare testes licuit. Illud Bithyni apud absentem Principem criminati sunt. Ad senatum a Principe remissi, criminari non destitere. Mox eos accusationis, ut temere inchoatæ, pœnituit; & Principi utrum verè eos pœniteret fuit judicandum. Quâ in re miram provincialium naturam sortemque juvat observare. Hos si difficiliùs audieris, a provinciarum rectoribus vexantur : si faciliùs, vexant provinciarum rectores. Adeò difficile est mortalibus intra æqui verique fines consistere.

VARIA quoque famâ jactatum est Nepotis, prætoris, edictum. Is, ut venalia advocatorum ingenia coerceret, brevi edicto accusatores reosque admonuit exsequuturum se, quæ senatusconsulto

» continebantur ». Suberat senatusconsultum, quo omnes, quidquid negotii haberent, jurare, priusquam agerent, jubebantur, « nihil se ob advocationem » cuiquam dedisse, promisisse, cavisse ». Peractis tamen negotiis, permissum pecuniam dumtaxat decem millium dari. Alii prætorem carpebant, « quòd publicos » mores emendaret ». Alii laudibus attollebant, « quòd rem pulcherrimam turpissimè vænire non pateretur ». Dum fervebant diversa sentientium animi, fortè Sollers, vir prætorius, a senatu petiit, « ut sibi institui in agris suis nundinas per» mitteretur ». Contradixerunt Vicentinorum legati. Iis adfuit Tuscillus Nominatus. Mox, dilatâ causâ, ab advocatione destitit; amicorum sermonibus perterritus, qui monebant ne desiderio senatoris tam pertinaciter, præsertim in senatu, repugnaret. Talem inconstantiam ægre tulit Nepos; & cùm, alio senatu, Vicentini sine advocato intrassent, Nepos eos interrogavit « an Tuscillus gratìs adfuis» set »: responderunt, « sex millibus num» mûm »; « an rursus aliquid dedissent », dixerunt, « mille denarios ». Secuta statim Nepotis postulatio circa Tuscillum. Is in senatum inductus, ipse pro se egit; multas

A. U. C. 855. J. C. 102.

preces, multum lacrimarum fudit: totâ
A. U. C. actione (quod & favorabilius & tutius)
855. deprecari magis, quàm defendi visus.
J. C. Absolutus est sententiâ designatì consulis
102. Afranii Dextri. Censuit « liberandum, » qui in hoc genus culpæ non fraude in» cidisset, nihilque dignum animadver» sione admisisse convinceretur ». Adsenserunt omnes præter Flavium Aprum. Is « interdicendum Tuscillo advocationibus » in quinquennium » censuit. Neminem auctoritate suâ traxit. A quibusdam etiam reclamatum, cùm, prolatâ lege de senatu habendo, Dextrum jurare coegit « e repu» blicâ esse, quod censuisset ». Nigrinus, tribunus plebis, cùm non hominem, sed vitium argueret, plus obtinuit. Recitavit libellum disertum & gravem, quo questus est « vænire advocationes, vænire etiam » prævaricationes; in lites coiri: & gloriæ » loco poni ex spoliis civium magnos & » status reditus »: addidit capita legum, admonuit senatusconsultorum; & in fine dixit « petendum ab optimo Principe, ut, » quia leges, quia senatusconsulta contem» nerentur, ipse tantis vitiis mederetur ». Paucos post dies allatus liber Principis severus, & tamen moderatus. Egregium fuit temperamentum, quo avaritiæ oc-

cursum, nec sublata præstiti officii memoria & præmia.

TRAJANO Augusto V, L. Appio Maximo iterum consulibus. Adventu Principis mirum in modum efferbuit Urbis lætitia; visaque in senatu egregia veteris magnificentiæ species. Senatum enim Dacorum legati a Decebalo missi, depositis armis, junctisque in captivorum morem manibus, ingressi sunt. Pauca suppliciter locuti, confirmatâque pace, arma recepere. Dein primus ex invictâ gente actus est triumphus; novâque acclamatione Dacici cognomen Trajano confirmatum. Datum plebi congiarium; editaque in amphitheatro gladiatorum spectacula; &, ut publica lætitia novo spectaculo incitaretur, revocati pantomimi, quos inter Pylades Cæsari præcipuè acceptus.

A. U. C. 856. J. C. 103.

PRINCIPIBUS celebratissimisque ducibus sollemne est a castrorum laboribus ad pacis voluptates raptim dilabi, in deliciis tantò molliores, quantò antè in periculis duriores. His quoque vicibus sunt superbi, quasi hostibus patriæ servire jussis, eorum voluptatibus servire debeat patria. At id, quod fortè privatos duces non ita dedecet, Trajanus indecorum Principi rebatur, cui magna belli, major pacis habenda est

A. U. C. 856. J. C. 103.

cura. Civiles ergo, ut ante bellum, occupationes resumit. Frequens in foro Augusti, in porticu Liviæ, aliisque publicis in locis, jus pro tribunali dicebat. Si qua graviora occurrerent, consilium optimorum senatorum adhibebat. Tali consilio magna res est acta, & in exemplum itura.

LUSTRICUS Bruttianus, provinciam sortitus, Montanum Atticinum comitem suum in multis flagitiis deprehensum esse Principi scripserat. Atticinus, ut periculum declinaret, nova addidit flagitia, & Bruttianum, quem deceperat, accusavit. Cognitionem recepit Princeps. Egit uterque pro se; idque carptim & per summa capita, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc & arcana familiaritas, & querendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumeravit crimina fœda & manifesta. Atticinus, cùm diluere non posset, ita regessit, ut, dum defenditur, turpis, dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim Scribæ servo, interceperat commentarios, interciderat-que, & per summum nefas utebatur adversùs amicum crimine suo. Fecit pul-

cherrimè Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino perrogavit. Damnatus & in insulam relegatus. Bruttiano justissimum integritatis testimonium redditum, quem constantiæ gloria etiam secuta est. Nam defensus expeditissimè, accusavit vehementer; nec minus acer, quàm bonus & sincerus apparuit. Magnum provinciarum rectoribus documentum, ut plurimùm sibi credant, nec cuiquam satis fidant; &, si fortè fuerint decepti, paratam ultionem sciant.

A. U. C. 856. J. C. 103.

ULTRA Urbanas curas sese diffudit Trajani sollicitudo; ipsosque secessus, Principibus adeò optatos, ut, dignitatis suæ majestate fessi, ad privatæ vitæ delicias redeant, in publicos usus vertit: nec umquam major visus. Nam familiaritas, quæ plerumque Principes minuit, ei plus splendoris addidit. Ibi enim nulla recludebantur vitia; sed, ut propiùs visæ, magis enitebant Principis virtutes, justitia, gravitas, comitas. Nec societate corrumpi poterat, cùm senatorum optimos in consilium illuc evocaret. Centumcellis, quò in pulcherrimam villam diverterat, insignes actæ sunt causæ. Suam dixit Claudius Aristo, princeps Ephesiorum, homo munificus & innoxiæ popularitatis: inde

tamen invidia, & a dissimillimis immissus
A. U. C. delator. Itaque absolutus vindicatusque
856. est.
J. C. AUDITA quoque Gallita, adulterii
103. rea. Nupta hæc tribuno militum, honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculaverat. Maritus legato consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar, excussis probationibus, centurionem exauctoravit, atque etiam relegavit. Supererat ut criminis, sic ultionis reliqua pars. Sed maritum, non sine aliquâ reprehensione patientiæ, amor uxoris retardabat. Immo, post delatum adulterium, eam domi habuerat, quasi contentus æmulum removisse. Admonitus, ut perageret accusationem, peregit invitus: sed, vel invito accusatore, ut par erat, damnata est & Juliæ legis pœnis relicta. At Cæsar, ne omnes ejusmodi causas revocare ad se videretur, & nomen centurionis & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adjecit: reputans sub prioribus Principibus imminutam legum reverentiam, dum promiscuè judicum munia pro libidine usurpabant.

PARITER ob memoriam veterum temporum, quibus præpollentes Principum liberti, plus celebritatis habuit cognitio

de Julii Tironis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio, eques Romanus, & Eurythmus, Cæsaris libertus & procurator. Heredes, cùm Cæsar esset in Daciâ, communiter epistolâ scriptâ, petierant, ut cognitionem susciperet. Susceperat, reversusque diem dixerat. At, cùm ex heredibus quidam, quasi reverentiâ Eurythmi, remitterent accusationem, pulcherrimè dixit Trajanus: « Nec ille Polycletus est, nec ego Nero ». Indulserat tamen petentibus dilationem; cujus tempore exacto, consedit auditurus. A parte heredum intraverunt duo: omnino postularunt, ut omnes heredes agere cogerentur, cùm detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Locutus est Cæsar summâ gravitate, summâ moderatione: cúmque advocatus Senecionis & Eurythmi dixisset « suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur ». « Non curo, inquit, an isti suspicionibus relinquantur, ego relinquor ». Vox digna Principe, qui sciret puram esse debere privatorum fidem, Principum inviolabilem. Conversus ergo ad senatores, qui aderant, ususque Græco verbo, « censete, inquit,

A. U. C. 856.
J. C. 103.

»quid facere debeamus». Mox, ex con-
A. U. C. silii sententiâ, jussit « denuntiari heredibus
856. »omnibus aut agerent, aut singuli appro-
J. C. »barent causas non agendi, alioqui se vel
103. »de calumniâ pronuntiaturum». Dies eâ honestate, eâ severitate actos excipiebant jucundissimæ remissiones. Senatores, qui consiliis interfuerant, cenæ adhibebantur. Erat modica, & ut decebat Principem, qui non sumptu & ganeâ, sed suavitate & simplicitate convictûs vellet præcellere. Inde aut acroamata audiebantur, aut jucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die, antequam in consilium evocati abirent, (adeo diligens erat in Cæsare humanitas) singulis xenia mittebantur.

PRIVATAM Principum vitam plerumque silet Historia, ne evilescat: Trajani referre gestit, eâ quàm victoriis recensendis lætior & splendidior. Immorari tamen haud licet, quòd, vel inter secessûs delicias, mens, imperii magnitudini par, totam ejus molem semper versaret, novisque institutis ac monumentis perficeret. Super solitos reditus, Principisque parcimoniam, tantis operibus sufficiebant partæ bello Dacico opes. Itaque dum exstruebatur Centumcellis immensæ ma-

gnificentiæ portus, qui importuoso Tyrrheni maris litori succurreret, alter simul & majore quidem munificentiâ addebatur Anconæ, ut Adriatici maris commercia promoverentur. Ostiensi autem portui, quem Claudius Cæsar inenarrabili impendio, ut jam memoravimus, condiderat, novum superaddidit, quo tutiùs commodiúsque naves, quæ Urbem alerent, reciperentur. Ipsâ in Urbe restituebantur vetera reipublicæ libertatisque monumenta, temporum injuriâ collapsa, aut Cæsarum negligentiâ & ambitione corrupta. Ut arcerentur Tiberis inundationes, quæ toties Romam terrore & ruinis oppleverant, fossa per Vaticanos campos ducebatur, quâ pars fluminis innoxio fluxu decurreret, & fæcunditatem inferret.

A. U. C. 856. J. C. 103.

EADEM Principis vigilantia, in quotidianas Urbis necessitates intenta, quæ divus Nerva admirabili consilio cœperat, absolvit. Aqua Marcia, clarissima aquarum omnium, & salubritatis palmâ populi Romani potibus addicta, ita per omnes colles est invecta, ut omnium siti largè sufficeret. Ceteræ aquæ, non ita nobiles, pro suâ quæque qualitate, aptis usibus adsignatæ. Emendata etiam Anienis novæ vitia; & ne, ob tempestatum

pluviarumque casus, deformis ac turbida
A. U. C. 856. J. C. 103. umquam flueret, omisso flumine, repetita est ex lacu, unde per montium saxa & nemorum opaca, adeò frigida & splendida in Urbem pervenit, ut dotibus æquaret Marciam, copiâ superaret. Tantaque fuit sollicitudo ne umquam sentiretur aquarum inopia, ut per omnes Urbis partes lacus tam novi quàm veteres plerique binos salientes diversarum aquarum acceperint, alteriusque copia, si alteruter deficeret, abundè sufficeret. Ne pereuntibus quidem aquis sua defuit utilitas. Iis enim & immunditiarum facies, & impurior spiritus, & causæ gravioris cæli, quibus aer antè fuit infamis, sunt remotæ.

HANC Urbis salubritatem ejusque commoda ampliabant Pomptinæ paludes, quarum pars magna jam siccata, nec frugum tantùm fæcunda, sed & pervia, stratâ silice Appiâ viâ, quæ novis in dies magnificisque operibus exornabatur. Par per provincias ac maximè in Hispaniam, patriam ejus terram, munificentia.

AT hæc satis vulgata, & conditoris nomine ac monumentis adhuc plerumque celebrata, singillatim persequi haud licet, cùm nos ad majora & ætatum omnium memoriâ laudibusque dignissima trahat

miranda optimi Principis humanitas. Jam Roma, ut suprà memoravimus, ejus liberalitatem in pueros effusam senserat. Excelsius aliquid ac propè divinum ausus est. Norat imperia non opum, non dominationis magnitudine, sed civium numero & virtute niti: Italiam esse populi Romani sedem, orbis terrarum dominam, cunctarum gentium parentem, cujus æternitati erat consulendum, si æternum vellet imperium. Eâ imbutus scientiâ, quod erat in Italiâ puerorum puellarumque, quos inopia morti aut vitiis mancipabat, ipse alendos sumptibus suis suscipit. Et ne institutum, quo nullum fuit, nec erit præstantius, incuriâ aut avaritiâ in posterum convelleretur, per universam Italiam emit agros, quos modico fenore, ne umquam vacarent, collocat, ut ex annuis reditibus inopi pueritiæ, non procul a patriâ, quod dispendiosum pariter & vitiosum est, sed suos apud Penates, alimenta in perpetuum suppeditet. Ultra fata, & in omnes ætates re & exemplo beneficus, homines naturæ, reipublicæ cives addidit, tantò meliores, quòd in Romani nominis amore & Principis veneratione crescerent.

A. U. C. 856. J. C. 103.

PROVINCIIS quoque subventum;

A. U. C. 856. J. C. 103.

omniumque Princeps non eas tantùm quæ sui erant juris, sed & quæ populi senatûsque imperio continebantur, in meliorem statum revocandas curavit. Universâ hac providentiâ in Bithyniam, proconsulum negligentiâ aut vitiis turbatam, C. Plinium legatum proprætorem consulari potestate misit. Pontus quoque & Byzantiorum respublica ejus cura commissa. Ob egregiam viri integritatem ac prudentiam, mandatum ut formandis illarum civitatum moribus moderaretur, & ea constitueret, quæ ad perpetuam earum quietem essent profutura.

SUB anni finem Nicomedia vastissimum incendium passa est; latiùs sparsum primùm violentiâ venti, deinde inertiâ hominum, quos satis constitit otiosos & immobiles tanti mali spectatores perstitisse; ceterùm instrumentis ad incendia compescenda destitutos. Jussi sunt comparare ea, quæ ad coercendos ignes auxilio esse possent. At Princeps non permisit institui fabrorum collegium, ne hetæriæ (sic vocant sodalitates) fierent, & turbida civitas iis ad movendas factiones abuteretur.

A. U. C. 857. J. C. 104.

L. LICINIO Surâ II & P. Horatio Marcello consulibus. Prudentiam diligentiamque

Principis in ordinandis provinciis hic annus maximè insignivit. Verùm, antequam hac de re sapienter constituta in Bithyniâ referam, juvat aliàs & per plures annos diffusa summatim colligere, ne aut optimi regiminis memoria pereat, aut sæpius interrupta narratio lectoris animos fatiget. Hic ergo monuisse sit satis toto hoc Principatu creatos fuisse consules Principi amicos & plerumque simillimos: eos, postea in provincias missos, continuis Cæsaris literis & adhortationibus ad ea quæ provinciis opes, tranquillitatem, splendorem inferrent, fuisse incitatos: expertâque fide, collatam iis summam auctoritatem. Quos inter Plutarchus; quem, licèt tot alios sileam, honoris causâ ob studiorum claritudinem nominaverim, cùm Illyricum regeret, id dignitatis accepit, ut omnes qui inter has gentes agebant magistratus, nihil eo inconsulto facere jussi sint. Principales autem Cæsarum ac maximè Trajani curas nihil magis commendat, quam assidua eorum diligentia & exquisita brevitas in rescribendo de rebus, super quas continuò & a cunctis provinciarum rectoribus consulebantur.

A. U. C. 857. J. C. 104.

ÆQUITATE adhuc & humanitate præ-

stabant Trajani rescripta. Nec tam vox
A. U. C. Principis, quàm Dei fuit, cùm & Julio
857. Frontoni scripsit: « Absentem in crimi-
J. C. » nibus damnari non debere »; & Assiduo
104. Severo, « sed nec suspicionibus debere » aliquem damnari. Satius enim esse im- » punitum relinqui facinus nocentis, quàm » innocentem damnare ». Insidiosas quoque quæstiones vetuit; mandavitque: « Qui quæstionem habiturus est, non » debet specialiter, sed generaliter, in- » terrogare quis crimen fecerit. Alterum » enim magis suggerentis, quàm requi- » rentis videtur ». Nec suâ utilitate decessorumve exemplis a propositâ sibi clementiâ innocentiâque umquam dimoveri potuit; & ad Didium Secundum rescripsit: « Scio relegatorum bona avaritiâ su- » periorum temporum fisco vindicata: sed » aliud clementiæ meæ convenit, qui inter » cetera, quibus innocentiam rationum » meorum temporum approbavi, hoc » quoque remisi exemplum ». In virtutis gloriæque subsidium veniebat Plotina Augusta. Comperto procuratores, vel sub optimis Principibus avidum durumque hominum genus, ausos esse contumelias provinciis inferre, Cæsarem admonuit, ne talem nomini suo labem inuri pate-

retur. Quod ita Trajanum advertit, ut exactiones in posterum inhibuerit; dictitans « fiscum lienem esse, quo crescente, » artus reliqui tabescunt ». Dein tanta fuit fisci modestia, ut, moriente Trajano, reliqua fuerint vetera sestertium novies millies : ingens Hadriano liberalitatis materies. A. U. C. 857. J. C. 104.

VERUM ad temporum ordinem rerumque seriem redeo. Cùm Plinius tertio Nonas Januarii vota pro incolumitate Principis cum provincialibus solvisset, ad publicas curas animum vertit. Præcipua ei curà fuit rationes civitatum excutere, ne aut nimiis, aut minimè legitimis, sumptibus exhaurirentur. Approbante plurimùm Principe, levata est Byzantiorum respublica, quæ maximis impendiis gravabatur. Legatum ad eum salutandum annis omnibus cum psephismate (id apud eos nomen plebiscito) mittebat, eique dabat nummorum duodena millia. Ut minuerentur sumptus, id remissum : ne tamen omitteretur publicum officium, Plinius ad Principem ipse misit psephisma. Pariter circumcidit terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœsiæ præerat, publicè salutandum.

A. U. C. 857. J. C. 104.

De pecuniis publicis plus ei videbatur difficultatis. Intererat ne otiosæ jacerent; nec facilè tamen collocabantur, cùm prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima esset occasio. Præterea non inveniebantur, qui vellent debere reipublicæ, præsertim duodenis assibus, quanti a privatis mutuabantur. Consuluit Principem « ut dispiceret numquid minuenda » usura, ac per hoc idonei debitores invi» tandi; an, si nec sic quidem reperiren» tur, distribuenda inter decuriones pe» cunia, ita ut rectè reipublicæ caverent: » quod, quamquam invitis & recusanti» bus, minùs acerbum foret, leviore usurâ constitutâ ». Pro solitâ suâ æquitate rescripsit Princeps: « Non aliud esse re» medium, quàm ut quantitas usurarum » minueretur, quò faciliùs pecuniæ pu» blicæ collocarentur: modum ejus, ex » copiâ eorum qui mutuarentur, Plinius » constitueret. At invitos ad accipiendum » compellere, quod fortassis ipsis otiosum » futurum foret, non esse ex justitiâ suo» rum temporum ».

Hanc Principis indulgentiam haud fregit juris durities. Plinius maximam, & quæ ad totam provinciam pertineret, quæstionem de conditione & alimentis

eorum, qui liberi nati, expositi, deinde sublati, a quibusdam in servitute educabantur, proposuerat; eâque de re edictum Augusti, & Principum epistolas, sed parum emendatas, & quasdam non certæ fidei memoraverat. Respondit Trajanus « quæstionem hanc sæpe esse tractatam : » nihil tamen inveniri in commentariis » Principum, qui ante se fuerunt, quod » ad omnes provincias foret constitutum : » nec Bithyniam esse inter provincias, » quibus hac de re fuerat rescriptum : » ideo putare se non adsertionem dene- » gandam iis, qui ex ejusmodi causâ in » libertatem vindicabuntur : neque ipsam » libertatem redimendam pretio alimen- » torum ». Sic, quantùm per tempus licuit, expositorum statui consuluit. A. U. C. 857. J. C. 104.

At in eâ quæstionum multitudine, quæ hoc anno tractatæ sunt, plurimas haud ita graves omiserim : duas verò, alteram Amisenorum, Christianorum alteram, juris similitudine, & innocentiâ, singulares referre operæ pretium est. Amiseni, civitas libera & fœderata, beneficio Principis legibus suis utebantur. Plinio dederunt publicè libellum ad Eranos (id apud eos nomen pecuniis, quæ sublevandis pauperibus colliguntur) pertinentem.

A. U. C. 857. J. C. 104.

Illum Trajano misit Plinius, ut quid & quatenus aut permittendum aut prohibendum declararet. Secutæ Principis literæ: « Amisenos, quorum libellum epistolæ » tuæ junxeras, si legibus istorum, quibus » de officio fœderis utuntur, concessum » est eranos habere, possumus, quo minus » habeant, non impedire, eò faciliùs, » si tali collatione, non ad turbas & illi» citos cœtus, sed ad sustinendam tenuio» rum inopiam utuntur. In ceteris civita» tibus, quæ nostro jure obstrictæ sunt, » res hujusmodi prohibenda est ». Nihil nempe, præsertim in longinquis provinciis, magis cavebatur, quàm ut nullus esset, quod jam suprà memoravimus, hetæriarum usus, nulla tumultûs factionumve causa.

Itaque cùm Christiani, ut postulabat sacrorum usus, sæpe inter se convenirent, id Plinium omnibus intentum advertit; & numero coeuntium permotus, re diligenter inquisitâ, ad Trajanum epistolam misit, quam integram hìc subjungere necesse est, ut, quàm latè serperet religio, notescat. « Sollemne est mihi, Domine, » omnia de quibus dubito, ad te referre. » Quis enim potest meliùs vel cunctatio» nem meam regere, vel ignorantiam

» instruere ? Cognitionibus de Christianis
» interfui numquam : ideo nescio quid A. U. C.
» & quatenus aut puniri soleat, aut quæri. 857.
» Nec mediocriter hæsitavi, sitne aliquod J. C.
» discrimen ætatum, an quamlibet teneri 104.
» nihil a robustioribus differant : deturne
» pœnitentiæ venia, an ei qui omnino
» Christianus fuit, desisse non prosit :
» nomen ipsum, etiam si flagitiis careat,
» an flagitia cohærentia nomini puniantur.
» Interim in iis, qui ad me, tamquam
» Christiani, deferebantur, hunc sum
» secutus modum. Interrogavi ipsos, an
» essent Christiani : confitentes iterum ac
» tertiò interrogavi, supplicium minatus :
» perseverantes duci jussi. Neque enim
» dubitabam, qualecumque esset, quod
» faterentur, pertinaciam certè, & in-
» flexibilem obstinationem debere puniri.
» Fuerunt alii similis amentiæ, quos,
» quia cives Romani erant, adnotavi in
» Urbem remittendos; mox ipso tractatu,
» ut fieri solet, diffundente se crimine,
» plures species inciderunt. Propositus est
» libellus sine auctore, multorum nomina
» continens, qui negarent se esse Chris-
» tianos, aut fuisse : cùm, præeunte me,
» deos appellarent, & imagini tuæ, quam
» propter hoc jusseram cum simulacris

A. U. C. 857. J. C. 104.

» numinum adferri, thure ac vino suppli-
» carent, præterea maledicerent Christo
» (quorum nihil cogi posse dicuntur, qui
» sunt revera Christiani) dimittendos pu-
» tavi. Alii ab indice nominati, esse se
» Christianos dixerunt, & mox negave-
» runt: fuisse quidem, sed desisse, qui-
» dam ante triennium, quidam ante plures
» annos, non nemo etiam ante viginti
» quoque. Omnes & imaginem tuam,
» deorumque simulacra venerati sunt; ii
» & Christo maledixerunt. Adfirmabant
» autem, hanc fuisse summam vel culpæ
» suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato
» die ante lucem convenire: carmenque
» Christo, quasi Deo, dicere secum in-
» vicem: seque sacramento non in scelus
» aliquod obstringere, sed ne furta, ne
» latrocinia, ne adulteria committerent,
» ne fidem fallerent, ne depositum appel-
» lati abnegarent: quibus peractis, morem
» sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi
» ad capiendum cibum, promiscuum ta-
» men & innoxium: quod ipsum facere
» desisse post edictum meum, quo secun-
» dùm mandata tua hetærias esse vetue-
» ram. Quo magis necessarium credidi,
» ex duabus ancillis, quæ ministræ dice-
» bantur, quid esset veri, & per tormenta,
» quærere.

» quærere. Sed nihil aliud inveni, quàm » superstitionem pravam, & immodicam; » ideoque dilatâ cognitione, ad consu- » lendum te decurri. Visa est enim mihi » res digna consultatione, maximè propter » periclitantium numerum. Multi enim » omnis ætatis, omnis ordinis utriusque » sexûs etiam, vocantur in periculum, » & vocabuntur. Neque enim civitates » tantùm, sed vicos etiam atque agros » superstitionis istius contagio pervagata » est: quæ videtur sisti & corrigi posse. » Certè satis constat, prope jam desolata » templa cœpisse celebrari, & sacra sol- » lemnia diu intermissa repeti: passimque » vænire victimas, quarum adhuc rarissi- » mus emptor inveniebatur. Ex quo facilè » est opinari, quæ turba hominum emen- » dari possit, si sit pœnitentiæ locus ».

A. U. C. 857. J. C. 104.

PRONUM in clementiam Plinii animum Trajanus majore adhuc indulgentiâ levavit; rescripsitque: « Actum quem » debuisti, mi Secunde, in excutiendis » causis eorum, qui Christiani ad te delati » fuerant, secutus es. Neque enim in » universum aliquid, quod quasi certam » formam habeat, constitui potest. Con- » quirendi non sunt: si deferantur & » arguantur, puniendi sunt: ita tamen,

A. U. C. 857. J. C. 104.

»ut, qui negaverit se Christianum esse; »idque re ipsâ manifestum fuerit, id est, »supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuèrit, veniam ex »pœnitentiâ impetret. Sine auctore verò »propositi libelli, nullo crimine locum »habere debent. Nam & pessimi exempli, »nec nostri sæculi est». Sic Christiana religio, Neronis ac Domitiani furores antè eluctata, jam in Cæsarum indulgentiam irrepebat, aliquando fortè venerationem & fidem obtentura.

HÆC verò cùm Trajanus sub anni finem rescriberet, allatum in Urbem «Decebalum pactis & conventis non stare, »arma clam parare, transfugas recipere, »munitiones, castella instaurare; vicinas »gentes per legatos sollicitare: qui superiore in bello pro Romanis steterant »vexari, jamque Jazygum terras partim »occupari». Turbidum hominis ingenium, & ad majores, quàm barbarum decebat, spes erectum, suspectum antè fecerat Callidromus, olim Laberii Maximi servus, dein captus a Susago in Mœsiâ, & a Decebalo muneri missus Pacoro, Parthorum regi. Cùm pluribus annis in ministerio ejus fuisset, fugerat, & in Nicomediam pervenerat. Inde, ob fo-

rensia jurgia, Plinio notus, ad Trajanum nuper fuerat perductus. Decebalus ob talem cum potentissimo rege necessitudinem violataque pacis fœdera, hostis a senatu judicatus est. Id bellum in se recepit Trajanus, dum Cornelius Palma Arabiam occupare parabat. Validissima tum fuit res militaris: additæ erant legiones duæ, secunda Trajana & tricesima Ulpia: firma & vigil cuncta per castra disciplina: mandatum quoque provinciarum rectoribus, « quantùm fieri posset, » milites a signis non esse avocandos ». Et ne in habendis delectibus fraus foret, prodierat Principis præceptum, « ut si » quis filium debilitaret, delectu per bel» lum indicto, deportaretur ». Insuper rem militi lætissimam curaverat Trajanus, permisso « ut libere testamenta facerent ». Id primus concesserat divus Julius Cæsar; sed ad tempus: deinde idem tribuit divus Titus, & postea Domitianus. Plenissimam hanc indulgentiam in milites contulit divus Nerva, quam ita amplexus est Trajanus, ut mandatis insertum fuerit caput: « Cùm in notitiam meam prolatum sit, » subinde testamenta a commilitonibus » relicta proferri, quæ possint in contro» versiam deduci, si ad diligentiam legum

A. U. C. 857. J. C. 104.

» revocentur & observantiam : securus
A. U. C. 857. J. C. 104. » animi mei integritudinem erga optimos
» fidelissimosque commilitones, simpli-
» citati eorum consulendum existimavi,
» ut quoquo modo testati fuissent, rata
» esset eorum voluntas. Faciant igitur
» testamenta quoquo modo volent : faciant
» quomodo poterint ; sufficiatque ad bo-
» norum suorum divisionem faciendam
» nuda voluntas testatoris ».

A. U. C. 858. J. C. 105. TIBERIO Julio Candido II, Aulo Julio Quadrato II consulibus. Dum exspectatur mare, ut Trajanus in Daciam transmitteret, venêre Plinii literæ, quæ de protopraxiâ civitatum, de earum largitionibus, de introitu decurionum, de sollemnibus invitationibus interrogarent. Respondit in summam imperii securitati, civitatum civiumque felicitati consuli; nihil, nisi necesse, novari, ne foret perturbationi locus. Singulaque sigillatim evolvens, voluit « protopraxiam, seu » jus, quo civitates in exigendis pecuniis, » quæ ipsis debebantur, ceteris creditori- » bus anteponebantur, ex lege cujusque » civitatis æstimari : si haberent privile- » gium, quo anteponerentur, custodiri : » si verò non habebant, in injuriam pri- » vatorum id non dari ». Mandata, quibus

prohibebatur largitiones ex publico fieri, confirmavit. At, cùm Amisenorum civitas ab Julio Pisone denariorum circiter quadraginta millia, donata ei publicè ante viginti annos, repeteret, sanxit « ne » multorum securitas subrueretur, largi» tiones factas ante aliquantum temporis » retractari, atque in irritum vindicari » non oportere. Quidquid ergo ex hac » causâ actum ante viginti annos fuisset, » omittendum esse : se enim non minus » hominibus cujusque loci, quàm pecuniæ » publicæ consultum velle ». Decuriones, qui a censoribus legebantur, pro introitu dare pecuniam non jusserat lex Pompeia : sed ii, quos Trajanus super legitimum numerum adjecerat, singula millia denariorum & bina intulerant. Anicius deinde Maximus, proconsul, eos etiam, qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis civitatibus, aliud aliis jusserat inferre. Quærebat Plinius an id in omnibus civitatibus exigendum. Respondit Trajanus « hac de re in universum a Prin» cipe non posse statui : at, quod semper » tutissimum ratus est, sequendam cujus» que civitatis legem : & sanè id acturos, » ut, cùm inviti fuerint decuriones, eorum » erogatio ceteris præferretur ». Denique

A. U. C. 858. J. C. 105.

invitationes Plinius ex sollemnibus caussis
A. U. C. concesserat. Verebatur tamen ne modum
858. aliquando excedere viderentur, & in
J. C. quamdam ambitiosarum sportularum spe-
105. ciem incidere, cùm, qui virilem togam sumebant, vel nuptias faciebant, vel inibant magistratum, vel opus publicum dedicabant, solerent totum senatum, atque etiam ex plebe tantum numerum vocare, ut sæpe mille homines, interdum etiam plures convenirent, binosque denarios vel singulos acciperent. Ne imprudenter egisse argueretur, monuit Principem. Is Plinium, quòd ambitionem sportularum timeret, laudavit. Voluisset quidem ut, non per corpora, sed viritim singuli ex notitiâ ad sollemnes sportulas contraherentur. Ne quid tamen imperiosiùs novaret, maximè cùm nihil impatientiùs ferant civitates, quàm si gentiles usus mutantur, id Plinio remisit, quem elegerat ut formandis illius provinciæ moribus ipse moderaretur, & ea constitueret, quæ ad perpetuam ejus quietem essent profutura.

HÆC pacis decora belli curis, instante navigationis opportunitate, Trajanus mutavit; vitatisque Alpibus, ne moras objicerent, Adriaticum mare trajecit, &

per Illyricum Mœsiam petiit, inde Daciam ingressurus: comitem adsumpsit Hadrianum, qui eo anno tribunus plebis factus, nunc primæ legioni Minerviæ præpositus est. Hostes jam præoccupaverat terror. Multi, ubi primùm audierant Decebalum a senatu hostem fuisse judicatum, bellumque non per duces, sed a Trajano confectum iri, ad eum defecerant. Ipse Decebalus, prioris belli adversa & cœptæ defectionis pericula reputans, de pace egerat: sed jussus « arma seque » ipsum tradere », horruerat; ratusque nihil sibi fœdius posse evenire, belli discrimen adire decrevit. Tum arma copiasque palam paravit; utque vicinas gentes ad bellum traheret, eas acriter monuit; « si consilia viresque sociarent, certam » esse libertatem: si sese disjungerent, » imminere servitium: se quidem primum » peti, ut, cùm foret superatus, ceteri » indefensi & bello impares in ruinam » impellerentur. His artibus increvisse Ro» manum imperium: quibus olim succu» buisse miserum fuit, nunc succumbere, » probrosum ». At vel junctis viribus non satis confisus, dolo ac scelere grassatus est; misitque transfugas, qui Trajanum, dum adhuc erat in Mœsiâ, interficerent.

A. U. C. 858. J. C. 105.

A. U. C. 858. J. C. 105.

Is tantò apertiùs insidiis patebat, quòd suâpte naturâ & ob disponendi belli necessitatem maxima esset admissionum facilitas. Sed plerumque turbidæ & efferæ sunt sceleris meditationes: quidam earum suspectus, comprehensus est; tormentisque subditus, crimen sociosque patefecit.

TRAJANUS, suo periculo cautior, hostile solum ingressus est. In ejus venerationem obsequiumque ruit Dacorum pars, quæ ad eum defecerat. Parentes liberosque, manus tendentes, opem fidemque implorantes, benignè excepit: sacrisque operatus, precatus est Deos, ut cœptis annuerent, mala averterent: dissonis Romanorum Dacorumque precibus ingeminata sunt vota. Mox cæsæ materiæ, munitaque castra. Interim hostis, unde bellum ingrueret certus, partim oppida munitionibus valida, partim castella montibus imposita occupat. Nihil tutum fuit adversùs Romanorum impetum. Capta oppida, expugnata castella; ingensque fuit hostium strages. Cùm tamen ad eorum propugnaculum, triplici muro vallatum, perventum esset, primùm substitit impetus: mox difficultate irritata est militis audacia; tresque muros superavit,

Necdum certa victoria : ibi enim hostis plurimus ; & singula inter valla mutuis cædibus dimicabatur, cùm Trajanus supervenit, & suis fiduciam, hostibus terrorem injecit.

A. U. C. 858. J. C. 105.

At hujus anni prospera non virtus, sed fraus Decebali interturbaverat. Longinum enim, legionis præfectum, qui adversùs eum multa strenuè gesserat, cuncta ejus arbitrio permittendi specie ad colloquium vocatum, interceperat. Ut id accepit Trajanus, simulque ne feliciter cœpta aut temporum adversis aut hostium dolis perverterentur, exercitum in hiberna maturè reduxit. Decebalus autem, cùm Longinum de consiliis Trajani publicè interrogasset, isque se nihil proditurum respondisset, liberæ eum custodiæ tradidit, honorificéque habuit ; ratus se eo, ut pacis vade, uti posse. Legatum itaque Trajano mittit, qui proponat, « ut sibi » terræ ad Danubium usque permittantur, » bellique impensæ restituantur, se Lon» ginum redditurum ». Responsum ita moderatus est Trajanus, ut nec Longini virtutem minueret, nec efferret ; ne aut nimiis laudibus cresceret redemptionis pretium, aut modicis Longini vita periclitaretur. Decebalus his ambagibus im-

peditus, hæsit; quid ageret incertus. Interim Longinus, adversis non fractus, secum reputabat quomodo patriæ subveniret: libertique operâ venenum nactus, ne qua oriretur suspicio, arctiorve custodia adhiberetur, se Decebalum inter & Trajanum pacis sequestrum fore simulavit. Hac de re supplices componit literas, quas liberto tradit perferendas. Eo profecto, nocte venenum hausit, & repentè exanimatus est. Trajanus, quid Longinus meditaretur certus, libertum retinuit. Decebalus, se illusum indignans, libertum repetit, Longini cadaver & decem præterea captivos traditurum se pollicitus. Centurionem, cum Longino captum, misit, qui id significaret. At Trajanus liberti & centurionis salutem, ob imperii dignitatem, Longini sepulturæ antehabendam ratus, neutrum remisit: de captivis haud ita sollicitus, quòd nihil adversùs eos auderet Decebalus, ne majori suorum sanguine rependeretur.

A. U. C. 858. J. C. 105.

Dum Cæsar ultra Danubium victoriis imperium propagabat, illud ejus auspiciis per Arabiam diffuderat Corn. Palma, Syriæ præses. Eam quidem Cn. Pompeius olim terruerat, non domuerat. Dein divus Augustus, intelligens quanti interesset

regionem odoriferâ silvarum fertilitate inclytam, opibus potentem, & commerciis opportunissimam, imperio adjicere, Ælio Gallo, Ægypti præfecto, hanc expeditionem mandavit. Aderat & Nabatæorum favor, qui se adjutores sociosque fore spoponderunt. Nec rex Obodas erat impedimento; cùm, utì mos est earum gentium regibus, otio resolutus pacem negligeret, bellum ne attingeret quidem, sed ejus curam Syllæo, procuratori, penitus committeret. Præterea adversùs gentes prœliorum ignaras & timidas, mercaturæ addictas, ferme decem millia Romanorum peditum & sociorum ex Ægypto transvexerat; ipseque Syllæus quingentorum Judæorum & mille Nabatæorum ductor. At is animo perfidus, & inhians bello parandis opibus, quas, si falleret, solus occuparet, continuis per sex menses erroribus potiùs, quàm itineribus, inter loca aspera, arida, deserta, ita exercitum debilitavit, ut, licèt Romani sæpe cum barbaris conflixissent, eorum ad decem millia uno prœlio interfecissent, plura oppida cepissent, & suorum septem tantùm amisissent, ceteri omnes morbis, laboribus, fame, & itinerum difficultate perierint. Syllæus quidem, dum adhuc

A. U. C. 858. J. C. 105.

amicitiam ſimulabat, aliorum quoque criminum convictus, in Urbe ſecuri perA. U. C. 858. J. C. 105. cuſſus eſt. Sic expiata eſt perfidia: deinde tamen ab Auguſto, &, qui eum ſecuti ſunt, Principibus, ſeu incuriâ, ſeu deſidiâ, neglecta eſt Arabia.

AT Trajanus, qui non modò opimæ terræ theſauros noverat, ſed & dolebat ſingulis annis magnam Romani auri argentique vim Arabicis odoribus mutari, nec umquam remeare, Indicaque commercia, quorum ingens tum erat celebritas, &, creſcente in dies luxu, neceſſitas, ni poſſideretur Arabia, tarda eſſe & parum proficua, Palmæ imperaverat, ut eam, non terrore, ſed prudentiâ occuparet. Quod callidè Palma præſtitit. Arabiam enim deſertam, cujus incolas inopes ſimul & fortes ſuperare velle & inutile erat & periculoſum, reliquit. Petrææ verò & Felici Arabiæ victrices Orientis legiones oſtentavit: laudavit gentes, « quæ » ſuper ceteros terrarum populos opibus » abundarent, iiſque ita providè uterentur, » ut apud eas privatam rem augentibus » præmium, minuentibus pœna eſſet conſ» tituta, nec laborarent niſi regum ſuorum » vitiis, in quorum vitam ſæpe erat in» quirendum. Penes eas eſſe ignavum

»fœdumque servitium excutere, & sese »Romano imperio inserere. Se iis sub »optimo suo Principe, fortunarum incre»mentum, & quod in fortunâ dulcissimum »est, securitatem adpromittere. Adesse »legiones, si adnuerint, non in excidium, »sed in præsidium paratas». Placuit imperii novitas & magnificentia: nec victa, sed adquisita est Arabia. Præcipuæ urbes, Bostra & Petra, ob mutatos dominos, lætitiam statim testatæ sunt, hocque anno novæ dominationis suæque felicitatis tempora computare instituerunt. Nec minorem, quam Palma promiserat, indulgentiam, expertæ sunt: eâ quoque magnificentiâ adornata fuit Bostra, ut Nova Trajana Bostra nuncuparetur.

A. U. C. 858. J. C. 105.

CUM ita cresceret imperium, contigit tristissima sex urbium clades: terræ motu collapsis Elæâ, Myrinâ, Pitane, & Cyme in Asiâ, Opunte in Achaiâ, & Oritano in Eubœâ.

L. CEIONIO Commodo Vero, L. Tutio Cereale consulibus. Belli curas ne per hiemem quidem Trajanus omiserat: immo cuncta paraverat, ut ei finem imponeret. Operi maximè instabat, quod nunc vincendæ Daciæ, pòst retinendæ, plurimùm inserviret. Expertus enim priore

A. U. C. 859. J. C. 106.

A. U. C. 859. J. C. 106.

bello vi frigoris & gelu diffractas esse naves, ortasque inde moras, cum magnâ laborum & impensarum jacturâ; ne id incommodi rediret, jusserat pontem in Mœsiâ strui, qui Daciam Romano imperio adnecteret. Architectus fuit Apollodorus, origine Damascenus. Is magnificentiam, Principi insitam, animo ita complexus est, ut, licèt postea in Urbe multa exstruxerit, quæ admirationem vicerint, hoc tamen in opere major & præcellentior sit habitus. Pontem quidem in angusto Danubii sinu statuit. Sed quantò ibi arctior fluvius, tantò profundior erat & rapidior. Quadrato lapide positæ sunt pilæ viginti; singulæ, super fundamentum, altæ pedes centenos quinquagenos, latæ pedes sexagenos, inter se distantes pedibus centenis septuagenis, & fornicibus concameratæ. Opus, quamquam ante aliquot annos cœptum, nondum erat absolutum. Expeditus tamen transitus; tramissoque exercitu, Cæsar sacrificiis & religionem & lætitiam testatus est.

Huc eum convenere Dacorum legati, pacem orantes: admissi quidem sunt, & auditi. Id tantùm sinebat Principis clementia. Nam super ceteras belli causas, regis per superiorem annum flagitia ultio-

nem pœnasque reposcebant. Jussus ergo exercitus progredi. Adventantem Principem, structis aris, excepere milites, in Daciâ per hiemem relicti. Dein suovetaurilibus lustratus est exercitus; tribunalque conscendit Trajanus, & milites adlocutus, monuit « adesse laborum finem: » hunc annum æternam ipsis gloriam, Ro» mano imperio provinciam additurum. » Macti virtute, in disciplinâ militari » perstarent, quâ unâ datum Romanis » bellare & vincere ». Mox quid cuique esset gerendum præscripsit. Tum pars in castra commeatus comportat, dum sociorum cohortes & legionum vexilla hostem petunt.

A. U. C. 859. J. C. 106.

Nacti agros, jam messibus albentes, eos demessuere, ut, cùm angustior foret res, furor resideret. Dein valido Dacorum oppido propinquatum, cujus tamen non statim cœpta obsidio, quòd propè esset hostium exercitus. Placuit rem potiùs prœlio transigere: consternatis enim clade animis, certa deditio. Utrimque ergo instructæ acies: atroci certamine conflictum est: ex utrâque parte multæ primùm mortes, plurima vulnera. Præ ceteris tamen enituit unius ex equitibus Romanis virtus. Is, gravi vulnere saucius, ad taber-

naculum erat delatus, ut medici fomenta
A. U. C. adhiberent: ibi audiit nullam sibi esse
859. salutis spem: cùm adhuc ferveret sanguis,
J. C. & vires suppeterent, stringit gladium,
106. equum scandit, præcipiti cursu hostem petit, latéque stragem facit, donec exsanguis, sed ultus, corruit exanimus. Tali virtutis portento recrudescit militis Romani ardor: undique cadunt Daci; & per calcatas eorum strages in superstitum excidium itum est. Tum in victoris potestatem cessit indefensum oppidum.

DATO tempore, ut fessus miles vires resumeret, cuncta parata, quîs præsidium, locorum asperitate & multiplici munimentorum serie & anfractu defensum, expugnaretur. Admotæ scalæ: funditores lapidibus, sagittarii telis eminus hostem aggrediuntur, dum alii muris succedunt, qui cominus feriant. Contrà Daci ingentes saxorum moles in oppugnatores devolvunt, eosve sagittis figunt. In longum trahebatur obsidio, ni venisset Trajanus, qui loca inspexit, ac præsentiâ consilioque animos viresque suffecit. Nihil tamen magis juvit, quàm ipsa Dacorum audacia. Muros egressi, in Romanos impetum faciunt: at fortiter excepti, repulsique, cæsi fuere plurimi: ceteri in fugam acti.

Occupatum est præsidium; & ne fiat aliquando hosti suffugium, exscinditur. Dein effossi putei, cæsa silva proxima, collectæque materiæ, ut inter arida petrosaque loca consistere posset exercitus, nec munimentis careret.

A. U. C. 859. J. C. 106.

INDE mota castra, & propinquatum Sarmizegethusæ; læto milite, qui urbem aspiceret tot periculis quæsitam, & tamdem in opima spolia cessuram. Venit quidem unus e primoribus Trajano supplicatum. Inanes fuere preces; jussusque miles urbem occupare. At, horrendum dictu! furor hostem abripit: in se Romanis sævior, suam ipse urbem regiamque flammis succendit. Vitam quoque suam exosus, commune init mortis concilium; statuiturque in eorum medio vas ingens venenis plenum. Ut quisque furore atrocior, rapidis haustibus mortem ebibit: hanc sibi invicem propinant, & alacres ministrant. In hoc tamen morientium furore, superstes adhuc pietas; visusque pater morienti filio adsidere. Alii, quibus non ita ferox pectus, aut timidius, fugâ novis se objectant periclis: dum quidam, quibus nondum insana mens, ad Cæsarem confugiunt, ejusque genua advoluti, vitam veniamque orant. Indignis quidem

précibus nihil datum : ſed humanitati
A. U. C. indulſit Princeps, ne pari ſuorum ſcelere
859. vitam finirent.
J. C. INTEREA miles, urbem ingreſſus,
106. loca flammis & cadaveribus fœda purgabat; quodque ſupererat commeatuum opumque, collectum. Reperta ingens frumenti copia, quæ viritim militi data. Dein Cæſar, milites adlocutus, jubet muniri caſtra, ut reliquum belli tutò peragatur.

DUM fervent operæ, Dacorum primores Cæſarem adeunt, ſeque ejus arbitrio permittunt. Is, increpitâ gentis pertinaciâ, & regis proterviâ, qui antè arrogans, nunc ignavus, fugitet, interrogat ubi lateat. Supplicum unus eum cum exercitûs reliquiis ultra Sargetiam flumen ſeceſſiſſe monſtrat. Poſtquam Trajanus eos in fidem accepit, ligneo ponte Romanum exercitum trajecit. Daci haud procul tenebant locum, partim lapidibus, partim lignorum ſtrue vallatum : cùm defendi non poſſet, illum deſeruere, ne numero obruerentur. Nondum tamen ſpe exciderant. Et cùm Romani caſtra haud ita valida occupaſſent, Daci auſi ſunt obſidionem tentare. At a cœptis brevì deſiſtere, temeritate in ruinam cedente.

TUM allati sunt Trajano Decebali thesauri. Hos quidem Decebalus, præsentium temporum formidine, averso captivorum operâ fluvio, & effossâ humo, cum pretiosâ vasorum supellectile condiderat: deinde, injectâ terrâ saxisque aggestis, fluvium immiserat. Quidquid autem aquis humentive solo corrumpi poterat, speluncis fuerat abditum. Pòst captivi, quibus usus erat, ad unum occisi, ut loca ignorarentur. At Bicilis, Decebalo intimus, & secreti particeps, in adversis Dacorum prœliis captus, loca aperuit; statimque jussa lecta militum manus ea scrutari, thesaurosque efferre. Militem, imposito munere perfunctum, & complures equos opulentissimâ prædâ onustos trahentem, pro tribunali excepit Cæsar, ejusque fidem & diligentiam laudavit.

A. U. C 859. J. C. 106.

INTERIM Decebalus, hactenus vel sua inter pericula interritus, sensit, captâ regiâ, proditis arcanis, ablatisque thesauris, cuncta sibi periisse, nihil spei esse reliquum. At neque animo fractus, nec dejecto vultu, sed firmâ voce, suos supremùm adloquitur. «Ad quas, inquit, » angustias fata res nostras adegerint cer» nitis: nec me vestrî, nec vos, opinor, » meî pœnitet. Quod penes nos fuit præ-

»ſtitimus. Honor, virtus, fortitudo in
A. U. C. »tuto ſunt. Diu victores, tamdem vin-
859. »cimur. Id humanæ ſortis eſt; quam
J. C. »quidem queri non poſſumus, cùm,
106. »quod pleriſque hominum negatum eſt,
»longâ felicitate frui & æternum nomen
»parare nobis datum ſit. Illam ipſam,
»quæ nunc imminet, neceſſitatem mo-
»mento finire in noſtrâ manu eſt. Hæc
»autem noſtra laus ſemper erit numquam
»ſerviiſſe. Addet ætas poſtera ſemperque
»mirabitur Dacorum gentem populo Ro-
»mano terrarum victori reſtitiſſe: victos
»numeroſiſſimos ejus exercitus; captos
»cæſoſque duces, aquilam ſignaque rapta;
»Domitianum, ſuperbiſſimum Cæſarum,
»turpem in fugam actum: Romam,
»Romam ipſam nobis factam eſſe ſtipen-
»diariam: annua tributa Domitianum,
»divum, ut vocant, Nervam, Trajanum
»ipſum pependiſſe. Nunc tamdem victor
»eſt. At ne ejus quidem victoriæ invi-
»deatis. Certior inde promptiorque noſtra
»ultio. Aliena rapienti nihil umquam ſatis
»eſt. Noſtro excidio audacior avidiorque
»Trajanus ſuum in exitium ruet. Atque
»utinam non me mea fallat mens, Ro-
»ma undique raptis opibus jam corrupta,
»noſtris corruptior, citiùs in luxuriam,

»in ignominiam, ac tamdem, ſine ferro, »ſolis ſuis vitiis, pudendam in ruinam »reſolvetur. Hæc mea ſpes; eâque lætus, »mortem ultro ſponteque obibo. Hoc »unum ſupereſt, quo me mihi, me vobis »approbem».

A. U. C. 859. J. C. 106.

HÆC locutus, omnibuſque in admirationem defixis, genu terram tangit, Romæque ruinam precatus, gladium jugulo imprimit. Multi, exemplum regis ſecuti, pariter in mortem ruunt. Alii, quibus mollior manus, ſe interficiendos tradunt. Quidam, quos vitæ amor tenet, pretioſiorem ſupellectilem, quam ſecum tulerat Decebalus, tollunt, adeuntque Trajanum, hoc pretio vitam emercaturi. Manebant tamen adhuc Dacici exercitûs reliquiæ. Multi in armis palabantur, aut avia in caſtella ſeſe abdiderant. Ne quid hoſtile relinqueretur, eques pedeſque adversùs eos miſſus. Citò quidem Dacorum equites aſſecutus eſt Romanus eques; & jam feſſos turbidoſque ita intercepit, ut penitus ſint deleti. Repertum Decebali cadaver, cujus amputatum caput caſtris illatum eſt: tum oſtentui habitum, dein Romam perferendum, ingens victoriæ monumentum. Interim a Romano pedite palantes Daci aut cæſi, aut vinclis onuſti,

Capta & incensa castra. Horum unum
A. U. C. pro muris etiam defendere ausi sunt Daci.
859. Temeritas graviore exitio repensa; hæc-
J. C. que fuit suprema Daciæ clades. Propin-
106. quante jam hieme, additum militi donativum, & in hiberna missus est. Remansit Trajanus, per hiemem Daciæ statui consulturus. Hadrianus, qui in hoc bello Principi strenuè adfuit, muneratus est adamante, quem ipse Trajanus a Nervâ acceperat: lætumque fuit imperii augurium.

IN Urbe, quam continuæ Principis victoriæ novis in dies gaudiis extulerant, aucta est lætitia, celebrato quinquennali Jovis Capitolini certamine, a Domitiano, ut suprà memoravimus, instituto. Sexto hoc lustro L. Valerius Pudens, cùm esset annorum tredecim, inter poetas Latinos omnibus sententiis judicum coronatus est. Quod non ob claritatem ingenii, sed propter singularitatem, & proniores ad ingeniosæ pueritiæ admirationem animos, retulerim. Plerumque enim improspera præcox natura: nec portentis, sed studio
A. U. C. & arte vigent literæ.
860. L. LICINIO Surâ III, C. Sosio Sene-
J. C. cione IV consulibus. Danubius non jam
107. limes, sed pars fuit imperii Romani,

quod ad Tyram uſque fluvium propagatum eſt. Trajanus victoriis addiderat plus quàm decies centena millia paſſuum circuitu. Nihil omiſit ut tantum terrarum non modò retineretur, ſed pro virili portione ad publicas utilitates totum converteret. Prima cura fuit vias aperire & ſternere, ut expediti forent militares commeatus, commerciiſque pateret regio. Oppida, caſtra, ſtrui juſſa: ob pontis vicinitatem, addita Sernenſium colonia juris Italici: reſtituta quoque Sarmizegethuſa; ibique condita per M. Scaurianum colonia, quæ victoris nomine Ulpia Trajana nuncupata eſt. Ne quid autem turbarum umquam oriretur, ex toto orbe Romano arceſſiti, qui Daciam incolerent, mores rituſque imperii transfunderent. Veteres coloni, virile ac muliebre ſecus, cum liberis, armentis, pecudibus, in imperii interiora ſunt recepti, ut fera ingenia miteſcerent, & procul a patriâ Romanis ſacris legibuſque faciliùs aſſueſcerent.

A. U. C. 860.
J. C. 107.

Cum Trajanus ea providiſſet, Urbem repetiit. Antè profectus erat Hadrianus, ut præturam iniret; eique datum quadragies ſeſtertium, quo ludos ederet. Longè ſplendidior fuit Urbis facies ob adventum Auguſti. In ejus occurſum effuſa

tota civitas. Ardebat quiſque optimum
A. U. C. 860. J. C. 107. Principem reviſere, & propagatori imperii gratulari. Accrevit publica lætitia, cùm acta eſt triumphi pompa, & ſpectata fortiſſimæ gentis ſpolia. Nihil veteris magnificentiæ tramiſſum: datum plebi congiarium, & pomerium Urbis amplificatum. Addidit Princeps ludos quos immensâ munificentiâ per centum viginti tres dies edidit. In iis cæſa ſunt undecim millia ferarum pecudumve, decem millia gladiatorum certavere. Tantorum ſpectaculorum lætitia aucta viſu prorſus novo, & majeſtate populi Romani digniſſimo. Longus erat legatorum ordo, quos reges ſocii amicive Romam miſerant Trajano victorias gratulatum. Hos inter videbantur, qui a barbaris gentibus extremiſque Indis miſſi venerant, famâ incertum an timore exciti. Eos omnes Trajanus in ſenatorum ſede ludos ſpectare voluit. Magnificum & ipſi erant ſpectaculum.

MIRUM, ut efferbuere ingenia: ardent Principis laudibus ſeſe æternitati inſerere. Græcis etiam verſibus Caninius Dacicum bellum complecti aggreſſus eſt. Juvabat virum altiſſimi ingenii, quodque ampliſſimis operibus increſceret, latam copioſamque materiam tractare, quâ,

quamquam

quamquam in verissimis rebus, fabulæ licentiam æquaret aut superaret. Egregium enim dicere immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regiâ, pulsum etiam vitâ regem, nihil desperantem. Super hæc, actos bis triumphos, exultantisque Urbis faciem, qualem ne libertas quidem olim viderat.

A. U. C. 860. J. C. 107.

RARISSIMAM temporum felicitatem, ni excelsa fuisset Principi mens, luctuosam fecisset aula. Ibi invisum, quidquid eminet; locoque criminis est, Principis favor. Quisquis apud eum amicitiâ prævalidus, palam quidem obsequiis, clam calumniis mactatur. Iis sæpe jam petitus Licinius Sura, suâ integritate, Principis conscientiâ, inimicos eluserat. Novæ, ideoque atrociores parabantur. Præsensit Trajanus; illustrique exemplo amicum iis exemptum voluit. Itaque ne vocatus quidem, dimissâ custodum corporis turbâ, Suram adit cenaturus. Antè oculario ejus medico oculos suos inungendos, tonsori radendam barbam permittit: ita lotus, cum amico recumbens jucundissimam init cenam. Postero die, cùm adstarent, qui Suram cruentarum machinationum insimulabant, « Erratis, inquit,

A. U. C. 860. J. C. 107.

» si vitam meam Sura peteret, heri eam » eripuisset ». Quo dicto adserta tum Suræ tranquillitas, tum Trajani gloria; qui norat amicitiis fortunam Principum indigere, præcipuumque eorum opus esse amicos parare, &, cùm paraverint, defendere.

A. U. C. 861. J. C. 108.

APPIO Annio Trebonio Gallo, M. Atilio Metilio Braduâ consulibus. Auctis imperii opibus, ad publicam Urbis magnificentiam Trajanus curas vertit. Aderat Apollodorus, quem suprà memoravi, vir vastissimi ingenii, & creatrice naturâ instinctus. Is vidit in foro Romano adultam esse populi Romani gloriam: divum Julium Cæsarem forum alterum splendidius addidisse, ingens cœpti imperii ornamentum: suum, cùm crevisset Urbs, & terrarum orbi jura diceret, divum Augustum struxisse; ibique clarissimorum virorum statuas, inscriptis eorum laudibus consecrasse, ut aspectu & gloriâ virtus accenderetur: divum Nervam, novum a Domitiano inchoatum, sed meliore dignum auctore, non modò absolvisse, sed quidquid etiam anteactum sublimitate operum superasse. Supremum, quod omnia vinceret, & æternum foret Urbis monimentum, animo concepit. Gran-

dioribus ausis utilitatem addidit. Nempe in hoc Urbis splendore fastigium Quirinalis montis centum octo & viginti pedibus adhuc adsurgebat. Complanato monte, vallibusque æquatis, Apollodorus forum imponere statuit, quod cuncta imperii decora, sacra, leges, ingenia complecteretur; eaque inter emineret Principis majestas, cum æternâ suscepti operis memoriâ.

A. U. C. 861. J. C. 108.

Ob id delineavit forum, columnarum magnitudine & æneis laquearibus superbum, in cujus atrio Trajanus ære expressus & equo insidens spectaretur. Fori fastigia inauratis equorum atque signorum militarium simulacris circumundique ornata. Insuper tropæis & sejugi triumphali curru, cui superstabat Princeps, victricem laurum tenens & a Victoriâ coronatus, insignis porticus. Hinc juri dicundo basilica erat Ulpia: inde Ulpiæ bibliothecæ, quæ non ingeniorum tantùm, sed senatûs & imperii monimenta includerent. Ibi quoque attollebatur magnifica templi moles, deorum qui victorias tutaverant imaginibus præfulgens. Hæc inter sublimis columna marmorea, egregiâ arte sculpenda, ut cunctos Dacici belli eventus repræsentaret; eâque altitudine, quæ

intuentibus omnibus quantum montis
A. U. C. fuiſſet tantis operibus egeſtum declararet.
861. Columnæ capiti impoſita coloſſea Trajani
J. C. ſtatua, dextrâ orbem geſtantis, ſiniſtrâ
108. innixi haſtâ. Ceterùm cùm optimus Princeps in hos uſus neque ærarii neque fiſci opes impendi vellet, ſed contractas tantùm ex venditâ Dacicâ prædâ pecunias deſtinaret, foro inſcriptum: EX MANVBIEIS. Ut placuit, plaudente ſenatu populoque Romano, operis meditamentum, quale nullum umquam fuit majus excogitatum, ſtatim conquiſitæ operæ, aſportatæ materiæ; omniumque fuit impetus, ut quod erat artis, fieret celeritatis miraculum.

INTERIM altioribus curis diſtinebatur Princeps; certuſque ex majeſtate ſimul & ex utilitate eſſe, ut Roma latiùs mari, quàm terris præſideret, huc imperium propagare decreverat. Jam Oceanum, jam mare Mediterraneum tenebant claſſes Romanæ. Sub ipſo divo Claudio Cæſare, jam agitata, ut antè memoratum eſt, per Rubrum mare commercia; ſed tenuia & languida, quòd nullâ protegerentur claſſe. Adquiſitâ Arabiâ, patebat tandem ille ſinus, unde per Ægyptum Orientiſque regna in immenſum opes quondam

diffusæ. Ut nunc in Urbem confluerent, Trajanus in mari Rubro classem instituit; æmulatusque quod olim Sesostris Ægypti, Darius Persarum rex tentaverant; Ptolemæusque Philadelphus promoverat, navigabilem alveum fecit; ductâ a Babylone ad Heroum oppidum fossâ, quæ Nilum Arabicumque Sinum conjunxit. Præter adsertam Arabiæ fidem, his operibus hinc imminebat opulentis Æthiopiæ oris, inde Indiam petebat, &, si læderetur commerciorum societas, bellum vastationemque spargere meditabatur. Numquam latiùs prudentiùsque fuerat imperitatum: ita coalescente Romanæ dominationis vi, ut nihil intus esset divulsum, nihil externum nisi cum suo exitio posset hostilia exercere.

A. U. C. 861. J. C. 108.

ID tamen ausi Sarmatæ, acti prædæ cupidine. Compressi sunt ab Hadriano, qui tum legatus prætorius Pannoniam regebat; quantòque apud Trajanum favoris cupidior, tantò retinendæ militaris disciplinæ diligentior. Civilia quoque pari studio tractabat; & procuratores, quos non fiscus, sub optimo Principe æquus & modestus, sed privata avaritia ad injurias adigebat, coercuit.

A. U. C. 862. J. C. 109.

AULO Cornelio Palmâ II, Caio Cal-

visio Tullo II consulibus. Annus inquies fuit terræ motibus. Iis tres urbes in Galatiâ prostratæ. Perterritus quoque extremus Oriens, simul adeò atroci conflictatus fame, ut corporibus humanis vesceretur. Cæsar, haud minus securitati, quàm splendori Urbis intentus, hæc mala pro virili portione præcaverat. Numquam enim major fuit annonæ cura; &, ut ad posteros etiam ejus sollicitudo tenderet, reperit firmavitque pistorum collegium. Adversùs quoque aut imminentes terræ tremores, aut Tiberis exundationes, quarum vim magnam jam exhauriebat fossa a providentissimo Principe facta, uti suprà relatum est, statuit ne domorum altitudo, sexaginta pedes superaret. Eadem caritas, assiduæ per provincias largitiones, & continua in urbes beneficia; præcipuo tamen, ut Cæsarem decebat, Italiæ amore, cujus non modò commoditati, sed æternitati in omnibus consultum voluit. Inde non quæsita, sed Principum beneficiis semper devota, erupit omnium veneratio. Undique, quod numquam antè auditum, propagatori imperii, locupletatori civium acclamabatur. Unus omnium timor, sola querela, quòd aliquando fata optimum Principem rape-

A. U. C. 862. J. C. 109.

rent, nec esset ei soboles, quam sui similem & heredem institueret. A. U. C.

CIRCUMSPICIEBAT quidem Trajanus virtutes, quas in id fastigium adsumeret. At difficilis ob raritatem delectus, & semper anceps, quòd privatorum virtutes plerúmque in regnantum vitia cedant. Præterea ambitione & cognatione glisce-bat Hadrianus, Licinii Suræ amicitiâ, Plotinæ, Trajani uxoris, favore, oraculis etiam, quæ semper audaciæ prompta sunt, subnixus. Aderat & commendatio ob Sabinam, Marcianæ, sororis Trajani, neptem, quam uxorem duxerat. Hæsitabat tamen Trajanus, & reformidabat leve & versatile ingenium, Græcorum literis, moribus, artibus impensiùs, quàm Principem decet, deditum, subdolum etiam, quod vitia & virtutes pariter simularet. Ut curatiùs introspiceretur, cúmque Hadrianus fortiter in bello Dacico se gessisset, & recèns Pannoniam egregiè rexisset, hoc anno consul suffectus est. In eo magistratu, a Surâ comperit se esse adoptandum. Ubi primùm id vulgari cœptum, semper pronis ad fortunæ reverentiam animis, momento mutata de Hadriano hominum judicia. Antè ejus mores contemptui, artes irrisui habebantur. Statim

862. J. C. 109.

in immensum crevere virtutes: nulla fuere
A. U. C. vitia. Passim ut literarum & elegantiarum
862. arbiter celebratur : canere , psallere ,
J. C. mederi etiam peritus omnium laudibus
109. attollitur : musicus quoque, & geometra, & pictor, & fictor ex ære, vel marmore, proximè Polycletos & Euphranoras, prædicatur. Has inter adulationes, seu virtus, seu invidia fuit, insensi mansere Palma & Celsus. Apollodorus autem, æmulationis expers, sed ingenitâ nobilitate ingeniorum, cùm in ejus operibus aliquid coram Trajano Hadrianus arguisset, libere eum adlocutus : « Hæc, inquit, nihil ad » te. Tuas cura cucurbitas ». Quæ nunc tantò patientiùs dissimulavit Hadrianus, quantò acriorem parabat ultionem, si umquam rerum potiretur.

SER. Salvidieno Orfito, M. Pæducæo
A. U. C. Priscino consulibus, Pantheon tactum
863. fulmine; auctaque assiduis tempestatibus
J. C. & crebris diluviis mala. Exundavit Ti-
110. beris, demissioribus ripis altè superfusus: ipse Anio, delicatissimus amnium, fractis raptisque quibus inumbratur, nemoribus, latè per agros villas tectaque disjecit, &, super ruinas evectus, pariter divitum apparatus gravemque supellectilem, & ruris instrumenta, armentaque, boves &

rectores abstulit. Nec malo vacant, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit. Hos premit assiduus imber, & dejecti nubibus turbines. Proruta opera, quassata atque etiam decussa monimenta; multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti; plurima passim damna. Repentinæ calamitati subvenit Trajanus, Italiamque restituit. Egregium quoque subsidium paraverant jam diu coalitæ pax & concordia, earumque comes abundantia. Magna quidem horum temporum laus, sed non ita grata legentibus. Varietate placent bellorum motus & fori strepitus: æqualem & inconcussam felicitatis tranquillitatem fastidimus. At detur virtuti, detur exemplo, sæpe cupita, raro visa, & forte serius reditura, memorari tempora, quibus Princeps & populus mutuo felices, sibi invicem plaudentes, læti adquiescebant: hic in reverentiam, ille in benevolentiam intentus. Præeminebat quidem Princeps, non dignitate tantum, sed, quibus semper certum Principibus placere, liberalitate & affabilitate. Tantaque ejus popularitas, ut nimiam erga omnes comitatem amici culparent. At voces, veteris servitutis retinentes, egregio, & per omnes ætates in Principum

A. U. C. 863. J. C. 110.

documentum ituro, corripuit dicto; A. U. C. 863. J. C. 110.
«Talem se Imperatorem esse privatis,
»quales esse sibi Imperatores privatus
»optasset».

INTER eas civilis vitæ delicias, nihil de Principalibus curis remissum. Novis quotidie operibus promovebatur publica commoditas. Jam superi inferique maris portus absolvebantur. Jam præclarâ arte maximisque impensis strata erat per Pomptinas paludes via : eam produxit Cæsar, & a Benevento Brundusium pecuniâ suâ fecit. Ex alterâ imperii parte iter per feras gentes conditum, quo facilè ab usque Pontico mari in Galliam permearetur. Simul Sauromatæ regis amicitia disjunctas terras consociabat, Orientemque Occidenti connectebat. Tantam imperii amplitudinem, consensu validam, Trajanus novo firmavit invento, quo, quantùm patitur hominum natura, omnia, numinis instar, intueretur, omnia exaudiret. Admota nempe publici cursûs media, ut quidquid ubique e republicâ gerebatur, ocyùs nosceretur, &, si quid egeret regimine, statim adesset Principatûs vis & auctoritas.

SINGULÆ imperii partes in optimo statu erant constitutæ. Novum ac mirabile

ex ipsis Principis oblectamentis decus accessit. Ingens erat fama immensarum navium, quas Ægypti reges & Hiero, clarissimus Syracusarum rex, quondam struxerant. Trajanus hæc artis miracula, bellis quidem & commerciis minùs habilia, sed ob magnificentiæ & artificii commendationem æternùm memoranda, renovare atque etiam superare aggressus est: ratus dignum esse populo Romano spectaculum, & interesse ut, qui orbem virtute & armis vicisset: eum quoque ingeniis & artibus vinceret.

A. U. C. 863. J. C. 110.

ITAQUE quintodecimo ab Urbe lapide delegit Aricinum lacum, profundissimum, illimi aquâ, nec ullis umquam casibus obnoxium. Locus erat non modò viæ Appiæ viciniâ, & Numæ regis memoriâ celeberrimus, sed amœnissimis quoque collibus, semper virentibus silvis, saluberrimâ aeris temperie, ditique solo, & lætis prospectibus gratissimus. Ibi aggestis immensis larignarum, pinearum, cupressinarum, quercearumque arborum struibus cum ingentibus ferreorum, æreorum, & roboreorum clavorum acervis, structa est navis, omnium quæ umquam fuere maxima, quingentos sex pedes longa, lata ducentos quinquaginta tres,

profunda sexaginta. Prima cura fuit, ut
A. U. C. 863. J. C. 110. tanta moles validissimâ compage coagmentaretur; iisque in partibus, unde hiscere potuisset, solidiùs firmaretur. Tabulæ non junctæ tantùm, sed minoribus tabulis, latis circiter quaternos digitos, per striaturas insertis, connexæ, & roboreis clavis constrictæ: cautum tamen est ne clavi foras exirent, ut exterior tabularum facies purior & firmior maneret. Nullus usquam fuit ferreorum clavorum usus, nisi iis in locis, in quibus aut rubigine infici, aut excidere, sine ullo navis damno poterant. Quidquid robustiore & perenni juncturâ fuit continendum, æreis clavis, quorum multi binos palmos erant longi, transfixum est. Ultra progressa est cura; juvitque, cùm duraturum pararetur monumentum, extimam totam navim plumbeis laminis vestire. At, ne quid humidi penetraret, ligneasque materias corrumperet, inter navis tabulas & plumbeas laminas infarctæ lanæ suavè olenti pice imbutæ. Præterea, ut pars navis, aquis mergenda, incorruptior foret, licèt jam ibi major esset tabularum crassitudo, duplicibus adhuc plumbeis laminis redimita est: in superiore autem dimidiâ parte simplices tantùm fuere.

Æreis clavis fixæ erant laminæ; &, ne desideraretur elegantia, clavorum caput in radiantium stellarum formam erat figuratum. A. U. C. 863. J. C. 110.

MAJOR in interiore nave, adversùs ignium vim arenato & lateribus vestitâ, magnificentiæ ostentatio. Ibi structa digna Principe, digna Trajano domus; præter opes & decora, quæ tantam semper sequuntur fortunam, vermiculatis pavimentis, æreisque trabibus superba. Improvisum magis, eóque gratius, additum etiam ornamentum. Nempe e summo colle, qui trecentis circiter passibus adsurgit Septemtrionem versùs, fons erumpit: ejus aqua plumbeis canalibus in navim perducta, ut & commoditati sufficeret, & salientibus jactibus domûs areas condecoraret.

TANTUM artis prodigium stabat in medio lacu; ad ejus oras nave hinc & inde funibus alligatâ: nec ullus intumescentium aquarum metus, excavato intra montem per tria passuum millia emissario, quo superfluum exoneraretur. Civium oblectamenta inter Principis delicias non omissa. Ambitu trium circiter millium passuum explanata via, lacui imminens, quâ currus ducerentur. Inde per trecentos

A. U. C. 863. J. C. 110. circiter passus facilis ad lacum descensus; ibique, pari circuitu, multâque platanorum umbrâ, commoda peditibus deambulatio. Ipso in lacu, magna cymbarum copia, ut quæ quisque longiùs suspexerat, propiùs inspiceret, adiretque, & Principis voluptatibus frueretur. Id autem tradidisse operæ pretium fuit, cùm nihil summum silere debeat Historia, prudensque rerum non minùs ex oblectamentis, quàm ex consiliis factisve Principes æstimet.

A. U. C. 864. J. C. 111. C. CALPURNIO Pisone, M. Vettio Bolano consulibus. Structum in Martio campo amphitheatrum, thermasque Urbi additas, aliaque complura monumenta aut a Principe in publicos usus, aut a populis in Principis venerationem posita, licèt egregia sint pacis & felicitatis ornamenta, haud tamen recensuerim, ne sit similia narrantis satietas. At, ob raritatem & exemplum, silere nefas amicitiæ decora. Exoleverant cruenta illa tempora, quibus præcipua fuit Principatûs lex: « Oderint, dum metuant ». Trajanus, id atrox & Principe indignum ratus, se Titi æmulum ferebat; & ut, quas Titus orbi delicias promiserat, ipse faceret, se optimis amicis accinxerat, quîs sine nihil datum Principibus magnum aut suscipere,

aut peragere. Gloriam, quam eorum consiliis sibi peperit, cum iis communicatam voluit; eosque consulatibus extulit, honoribus prosecutus est. Vidit læta civitas, non ob fortunam & opes, sed propter virtutem & amicitiam, a Principe honoratos cives, statuasque in ejus foro positas Sosio Senecioni, Licinio Suræ, & Publicio Celso.

A. U. C. 864. J. C. 111.

TANTA Principis humanitate malesanos animos ad scelus provocatos referre puderet, ni interesset illustri exemplo comprobare turbida ingenia cæco impetu in novas res ferri, &, quamquam recti studia sæpe prætendant, ambitione tantùm & audaciâ regi. Numquam id evidentiùs compertum, quàm cùm in eâ reipublicæ tranquillitate Crassus, Laberius Maximus, aliique conjurationis socii, adversùs optimum Principem conspiravere. Ultionem Trajanus, suâ conscientiâ & populi amore tutus, dedignatus est. Senatus, non ex sceleris atrocitate, sed ex Cæsaris indulgentiâ, in reos animadvertit. Crassus & Laberius Maximus insulis clausi sunt.

DUM illi sese in exitium præcipites agebant, Hadrianus fortunæ validiùs se inserebat. Sura, quem modò memoravimus,

A. U. C. 864. J. C. 111. mortalitatem expleverat, Principi ob familiaritatem, populo ob publicæ magnificentiæ studium conditumque gymnasium gratissimus. Ductum ei publicum funus; & in perennem memoriam, thermas, recens structas, Trajanus de ejus nomine Suranas appellavit. Ejus ingenio in componendis Principalibus orationibus usus erat Cæsar, non quòd literas aut nesciret, aut despiceret: immo exstant vel Græcis in literis ejus ingenii monimenta. At ab ipsâ juventute in castris bellisque fuerat innutritus: dein Princeps vetera ducum exempla, militaresque artes, & imperii curas tractare, quàm in operosâ verborum compositione, vix decorâ Principi, cùm eam primis ab annis non calluerit, tempus terere, satiùs duxerat. In Suræ locum dictandis orationibus Hadrianum adsumpsit. Magnum fuit & favoris & familiaritatis incrementum, quod Hadrianus blanditiis, Plotina artibus promoverant.

A. U. C. 865. J. C. 112. TRAJANO Augusto VI, T. Sextio Africano consulibus. Longâ imperii Romani pace creverat Parthorum superbia. Jam Pacorus hostilia tentaverat; majora suscepit Chosroes. Hic, mortuo Armeniæ rege, Exedari diadema imponere ausus est.

Trajanus, ubi id nuntiatum est, Chosroi scripsit « nihil adversùs majestatem Romanam jusque imperii attentaret. Non » Parthorum, sed Romanorum, esse Armeniæ reges dare. Meminerit veterum » temporum, & Neronis, qui id auctoritatis recèns sibi vindicavit. Non passurum, se Principe, minui imperii decus: » neque existimare se Chosroem bellum, » quàm pacem, malle. Jam a Ventidio, » cùm divisa ac turbulenta esset Romana » res, superatos esse Parthorum exercitus: » nunc integras bello paceque adolevisse » Romani imperii vires; totasque externam vim propulsuras. Se esse hortatorem » pacis: modò, ni consiliis annuat, ducem belli, læsæque populi Romani majestatis vindicem fore ».

A. U. C. 865. J. C. 112.

CHOSROES, insitâ Orienti vanitate, longinquas minas irrisit. Id Trajanus, haud illætus, rescivit; quòd, partâ quæsitæ pacis famâ, loca paternis victoriis nobilitata reviseret, Alexandri Magni premeret vestigia, &, post propagatos ultra Danubium imperii fines, trans Euphraten Tigrimque Romanas aquilas ostentaret: ibi cum immortali suî nomine clarissima patriæ tropæa positurus; Indias etiam, si fata siverint, penetraturus. In

has belli cogitationes intentus, incertosque mortalitatis casus reputans, quantùm potuit, reipublicæ consuluit; providitque ut maneret Urbis felicitas, cœptaque in ejus splendorem opera absolverentur. Par circa provincias Principis caritas; cúmque Neratium Priscum, virum quem hæc ætas virtutis laude & juris scientiâ summum tulit, alloqueretur: « Commendo tibi », inquit, « provincias, si quid mihi fataliter » contigerit ». Ubi cuncta disposita sunt, vota suscepit Princeps, ut dii bellum prosperarent; senatus populusque Romanus, ut periculis immunem, salvumque, Principem optimum reducerent: additaque Trajano patri cælestis religio, ut filium ardua tentantem protegeret. Mox Trajanus profectus est, comitibus Plotinâ, quæ numquam a marito discessit, & Matidiâ, cujus mater, Marciana, soror Principis, expletâ mortalitate, deûm honores receperat. Hadrianus, Plotinæ favore, inter legatos adscitus.

A. U. C. 865. J. C. 112.

CUM id bellum moras pateretur, iter Trajanus ita instituit, ut in provinciarum utilitatem cederet; multasque invisit. Postquam Athenas advênit, ei occurrêre Parthorum legati. Auditâ Trajani profectione, Chosroes, territus quòd minis

facta tam citò instarent, belloque invalidus, hos miserat, « ut pacem orarent; » Armeniam peterent pro Parthamasiride, » qui & ipse Pacori erat filius; nuntiarent» que Exedarem a se regno esse pulsum, » quòd adversùs Romanos & Parthos æquè » indignè se gereret ». Legati, oblatis muneribus, regis mandata exposuere. Trajanus munera rejecit; idque tantùm respondit: « Amicitiam operibus, non » verbis, æstimari: se Syriam mox peti» turum; ibique quid facto opus consul» turum ».

A. U. C. 865. J. C. 113.

INDE Asiâ, Lyciâ, locisque finitimis lustratis, flexit ad Ægyptum, ut turbatas res provinciæ mobilis & ventosæ, at ob Urbis annonam cautiùs coercendæ, componeret. Ibi hortantibus amicis ut de belli eventu consuleret Heliopolitanum deum, cujus responsa magnâ celebritate multisque experimentis comprobata ferebantur; Cæsar, ne qua humana fraus subesset veritus, priùs religionis fidèm exploravit; misitque signatos codicillos, ad quos sibi rescribi vellet. Deus jussit « afferri » chartam, eamque signari puram, & » mitti ». Stupuere plurimùm sacerdotes, qui conditionem codicillorum ignorabant. Hos verò maximâ cum admiratione

Trajanus excepit, quòd ipſe quoque puris
A.U.C. 865. J.C. 112. tabulis cum deo egiſſet. Tum quaſi religionis certus, aliis codicillis conſcriptis ſignatiſque conſulit « an Romam, perpe» trato bello, rediturus ſit ». Vitem centurialem deus ex donariis, in æde dedicatis, deferri juſſit, diviſamque in partes ſudario condi, ac proinde ferri. Obſcurum reſponſum, nunc prout cuique ſenſus aut adulatio in varia tractum, pòſt, cùm defuncti Trajani oſſa Romam relata ſunt, ambitiosè laudatum, Cæſar ad properandi neceſſitatem meliùs convertit. Itaque compoſitis Ægypti rebus, vicinos adiit Judæos, gentemque inquietem, & fanatico impetu maliſque ad atrocia ſemper pronam, compeſcuit; ne quid turbarum retro audiret, dum Armeniis Parthiſque incumberet.

INTER has peregrinationes, cùm Hadriànus factus eſſet Athenarum princeps, quem Archontem vocant, mulier bicipitem fetum Romæ edidit. Aruſpicum reſponſo in Tiberim abjectus eſt. Felicior fuit mater, quæ Alexandriæ uno utero quinque liberos genuit: hos Trajanus ſuis
A.U.C. 866. J.C. 113. ſumptibus ali juſſit. Eadem anno ſequenti tres peperit.

L. PUBLICIO Celſo II, L. Clodio

Priſcino conſulibus. Adſertâ per provincias tranquillitate, Trajanus Seleuciam venit. Urbi proximus eſt mons Caſius, quem placuit Cæſari conſcendere, non modò ut excelſo ejus e cacumine quartâ vigiliâ orientem per tenebras Solem aſpiceret, brevique circumactu corporis diem noctemque pariter experiretur; ſed major erat religio Jovem, ſummum loci numen, venerari; eique argentea vaſa aliaque Dacicæ victoriæ monimenta ſacrare. Pietatem Cæſaris carmine Græco celebravit Hadrianus, quem nulla umquam fugit placendi occaſio. Inde Anthiochiam ventum. Ingens fuit ob receptum Principem urbis lætitia, ſed in Chriſtianorum luctum verſa.

A. U. C. 866. J. C. 113.

SUPRA memoravimus Trajani literas, quibus Chriſtianos quidem conquiri prohibitum. Id ultro indulſerat Cæſaris clementia. At, ſi deferrentur & arguerentur, eos puniri juſſum; quòd vetita eſſet externa quæque religio, ni a ſenatu probaretur. Ignatius, Antiochiæ Chriſtianorum antiſtes, difficilia tempora, quibus multi periere, erat elapſus, cùm, tamdem accuſatus, coram Trajano ſiſtere ſe juſſus eſt. Is pervicax perſtitit, ſeque *Theophorum* dicebat. Trajanus jubet

«eum comprehendi, duci Romam, &
A. U. C. »in amphitheatro beſtiis objici, ut po-
866. »pulus Romanus *Theophori* ſpectaculo
J. C. »fruatur».
113. TUM Cæſar ad belli curas converſus eſt. Eum convenit Arbandes, Abgari Arabum regis filius. Pater, qui regnum magnâ pecuniæ ſummâ a Pacoro redemerat, fidem exuere nondum audebat: cupidus tamen gratiam apud Trajanum occupandi, filium præmiſerat, qui munera & obſequia deferret. Juvenem, vultu formoſum, procerum corpore, ætate florentem, multâ cum humanitate Cæſar excepit: amicè tantùm queſtus, quòd ad legationis officia, non in belli & periculorum ſocietatem veniſſet; ejuſque inaurem attrectans, (illi enim gentili de more perforatæ aures, & aureis inauribus onuſtæ) «hanc »tibi», inquit, «libenter avellerem, ut »in poſterum non hoc cultu, ſed armis, »Romanum Imperatorem adeas». Alia addidit filio patrique grata.

DEIN Antiochiâ profectus eſt cum valido exercitu: geminus ei erat, alter legionum, alter ſociorum: ingens inſuper auxiliarium copia, & multi in numeros relati. Armeniam primùm petiit. Ut ejus finibus propinquavit, undique in occurſum

& venerationem adcucurrere vicini satrapæ regesque, sua quisque offerentes munera, & si quid haberent singularitate curiosum ostentantes. Hæc inter visus equus, doctus anteriora genua flectere, cervicemque pedibus ejus, qui propè aderat, submittere. Dum fervent salutantum officia, Parthamasiris, adversùs ingruentem belli procellam impotens, literas ad Trajanum misit, usurpato regis nomine. Nihil ei rescriptum. Alteras, omisso regis titulo, scripsit; petiitque ad se mitti Marcum Junium, Cappadociæ præsidem, quîcum ageret. Trajanus, Junii filio eum adire jusso, ipse Samosata proficiscitur, quibus citra pugnam potitus est. Mox, ne Parthamasiris nectendo moras illuderet, magnis itineribus indefensam Armeniam penetrat; captisque Satalis, Anchialum, Heniochorum & Machelonum regem, ob fidem, donis remunerat. Deinde occupat Elegiam: ibi munita castra; dataque Parthamasiridi Cæsarem adeundi copia. Is, intra castra pro tribunali admissus, Trajanum salutat. Nihil autem humile, nihil abjectum reputans, dum regnum obtineat, diadema capiti detrahit; eoque ante Cæsaris pedes posito, stat silens & venerabundus, ejus

A. U. C. 866. J. C. 113.

A. U. C. 866. J. C. 113.

jussa opperiens. Miles, lætus videre Arsacidarum sanguinem, Pacori filium, Chosrois fratre genitum, quasi captivum, ante Romanam majestatem demissum, ingenti clamore Trajanum, ut victo hoste profligatoque bello, imperatorem consalutat. Improviso tumultu horret Parthamasiris, eumque suî injuriam interpretatus, fugam trepidus circumspicit. At se undique cinctum milite intuens, hæret, & deprecatur « ne in tantâ turbâ eloqui » cogatur ». In Principis tabernaculum deducitur; regnumque orat: sed nihil impetrat; certo Cæsare Armeniam Romano imperio continere, dum Parthico bello distineretur.

PARTHAMASIRIS, nullâ regni spe subnixus, irâque infremens, e tabernaculo exsilit. Jam castrorum medium attigerat, cùm illum arcessi jubet Trajanus, ne, si inauditus recederet, quæ inter ipsos secretò erant agitata, falsis rumoribus corrumperentur. Itaque iterum conscenso tribunali, imperat Parthamasiridem adstare, &, prout libitum, causam orare. Is adhuc irâ & amissi regni desiderio incensus, in libera prorumpit verba: « Se » non victum, non captum bello: sed » sponte venisse, ratum apud Principes » inviolatam

»inviolatam esse Principum dignitatem : A. U. C.
»nec se aut nova, aut indebita, petere. 866.
»Idem a Nerone Tiridati datum; prio- J. C.
»resque Cæsares cum Arsacidis non ut 113.
»hostes, sed ut amicos egisse. Se primum
»esse delectum, ut per suî contumeliam
»in regum injurias iretur». Trajanus, libertate haud offensus, sed dignitatis retinens, respondit : «Eam esse populi »Romani æquitatem, ut neminem lædat : »eam majestatem, ut nec reges despiciat, »nec timeat. A Pompeio prioribusque »Cæsaribus Armeniam regibus permis- »sam, quòd id tunc tranquillitati publicæ »expediret. Nunc Chosroem amicitiæ fœ- »dera violasse; datisque Armeniæ regibus, »dominationis Romanæ jura perfregisse : »ea se sarta tectaque velle; & in posterum »non regnum, sed provinciam fore Ar- »meniam. Sibi autem sacra esse gentium »jura : nec Parthamasiridem suis in castris »captivum attineri. Quò vellet, abiret; »Parthique, qui eum erant comitati, »sequerentur». Armenii autem, qui cum eo venerant, cùm & ipsi, ut & eorum patria, pars essent imperii Romani, manere jussi sunt. Parthamasiridi additi equites, qui eum ducerent, ne fortè dum discederet, turbas seditionesve machinaretur.

A. U. C. 866. J. C. 113.

TUM reliqua Armeniæ occupata : vicini reges in fidem recepti, aut, si repugnavere, non prœliis, sed auctoritate, in ditionem redacti. Castris præsidiisque munitâ provinciâ, Trajanus Edessam profectus est, ut Parthicum bellum disponeret. Abgarus, qui, missis sæpe legatis & muneribus, amicitiam ejus coluerat, ei occurrit; obtulitque ducentos quinquaginta equos, totidem loricas atque ephippia, & sexaginta millia telorum. Tres tantùm loricas accepit Trajanus : cetera remisit, sponte indulgens Abgaro, quòd non priùs in ejus conspectum venisset. Inde Edessam ingressus est. Magna fuit ob ejus adventum lætitia. In convivio rex filium suum barbarico de more saltantem induxit; regnumque, quod à Parthis, ut jam retuli, redemerat, Principi ultro offerebat, in obsequia eò effusior, quò serior.

INTERIM Ignatius, quem suprà memoravi, Romam pervenerat. Cùm instaret ludorum finis, XIII Kal. Januarias leonibus objectus est, statimque discerptus; mortis, quàm hominum vulgus vitæ, avidior. Non in Urbe tantùm, sed in provinciis visa eadem Christianorum alacritas; iisque profuit. Puduit enim morte

punire, quibus volupe erat mori. Sic restincta, quæ adversùs Christianos efferbuerant, odia: cúmque Tiberianus, Judææ præses, Trajano scripsisset, se in eos animadvertendo esse imparem, quòd sponte lætique supplicia provocarent, Cæsar prudentiâ simul & clementiâ inutiles pœnas prohibuit.

A. U. C. 866. J. C. 113.

Q. NINNIO Hastâ, P. Manilio Vopisco consulibus. Præter lætos receptæ Armeniæ nuntios, forum & columna, splendidissima artium miracula recèns absoluta, Urbem gratissimo spectaculo recreabant. Consentientibus senatûs & populi votis dedicata sunt; cunctique jactabant « terram tristi pyramidum mole non obrui, » nec peregrinas obeliscorum formas ope» rosiùs, quàm gloriosiùs, ostentari: tam» dem Romam suis artibus victoriarumque » suarum monimentis splendescere, & » supra quidquid prisca ætas prædicavit » evehi ». Iterum Principi additum est *Optimi* cognomentum; rarâ & majore, quàm antè, gloriâ: cùm præproperæ laudis toties populos pœnituerit, puduerit Principes. At idem erat post tot annos Urbis sensus, eadem Principis virtus. Pace belloque inclaruerat. Novum decus ex Parthicis rebus accessit.

A. U. C. 867. J. C. 114.

A. U. C. 867. J. C. 114.

DUM bellum per superiorem annum in Armeniâ flagrabat, Mannus, Arabiæ, quæ Mesopotamiæ contermina est, rex, & Sporaces, Anthemusiæ phylarchus (id ibi nomen regibus), seu fide in Parthos, seu ob incertos belli eventus ambigui, neque Trajanum adierant, neque legatos miserant. Eorum quoque exemplum secutus Manisarus, licèt intestinis cum Chosroe dissidiis Armeniam Mesopotamiamque occupasset, tuncque eos inter vigerent hostilia. At ubi audiere Cæsarem, Mesopotamiam ingressum, ad Abgarum venisse, statim misère, qui de pace componerent. Manisarus se regionibus, quas occupaverat, cessurum pollicebatur. Respondit Cæsar: « Veniret ipse, fidemque » factis, non verbis, probaret ». Suspectus magis Mannus, quòd copias Mebarsapi, Adiabenes regi, subministrasset. At Cæsaris diligentiâ fuerant interceptæ. Ne aut societate, aut tempore, valescerent, visum satius esse eorum obsequia imperare, quàm exspectare. Itaque Trajanus, suadente Abgaro, Anthemusiam profectus est, ut inde Adiabenen peteret.

CERTUS autem longinqua in primis bella imperatoris exemplo & militari disciplinâ profligari, pedes cum exercitu

incedebat, tranabatque flumina: militari victu, lardo, caseo, poscâ contentus. Si movenda erant castra, ipse instruere exercitum, ordinesque pro locorum temporumque varietate disponere: identidem falsos etiam rumores spargere, ut vigil & impiger miles bellum cautè capesseret. Cùm in exercitu nihil esset vagum, nihil solutum, ducesque Cæsaris exempla æmularentur, quidquid armis petitum, cessit. Capta Anthemusia: adquisita Arabia. Lusius Quietus, bello Dacico clarus, Singara aliaque Mesopotamiæ oppida citra pugnam potitus est. Nisibin, urbem validissimam, Batnasque Cæsar expugnavit. Tum cùm ultra Euphratem victrices aquilæ dominarentur, regnaque, Parthici imperii decora & auxilia, parere essent coacta, Cæsar *Parthicus* appellatus est. Gloriosum quidem nomen; sed ei lætum magis nomen *Optimi*: quòd in illo bellicæ tantùm virtutis laus erat: in hoc autem, præter animi morumque commendationem, se amare populum, se a populo redamari audiebat. A. U. C. 867. J. C. 114.

L. VIPSTANIO Messalâ, M. Vergiliano Pedone consulibus. In Oriente summa erat Romani nominis claritas; in Urbe abundantia & opes, Has amplificaverant A. U. C. 868. J. C. 115.

Dacia, & Pannonia metallorum feraces.
A. U. C. 868. J. C. 115. Auro, argento, æreque effossis, quod fuit monetæ, aut usu detritum, aut fraude adulteratum, aut avaritiâ clausum, reparatum est; versæque in victoriarum monimenta divitiæ, Cæsaris virtute & providentiâ partæ. Talibus monimentis materiam continuò suppeditabant, qui ex Oriente afferebantur, nuntii. Simul crescebat amor Principis, qui tot se objectabat periculis. In Urbe, in provinciis vota pro ejus incolumitate suscepta; &, ut præsens semper foret pater patriæ, passim positæ ejus imagines.

IPSE interim per domitas gentes Romanam dominationem firmatum ibat. Parthamasiride occiso, Armeniâ & Mesopotamiâ in potestatem populi Romani redactis, capta & Parthia: Cardueni Medi, Mardique occupati: Iberorum, Sauromatarum, Bosporanorum, Arabum, Osroenorum, Colchorumque reges in fidem accepti. Et ut Oriens intelligeret Romanos non capere terras, sed injurias ulcisci, & pacatum orbem velle, Trajanus terras victoriis partas diribuit, regesque imposuit, qui auctoritate populi Romani jura populis dicerent. Magnifica semper scena, lætissima fuit, cùm in hostili antè

solo, procul a priscis imperii finibus, præsente victore exercitu, visi sunt tres reges, nudo capite supplices, Cæsaris jussa excipere: iis obsequia professis adsignata regna. A. U. C. 868. J. C. 115.

Tum placuit Cæsari eorum fidem absentiâ experiri: simul mens erat imperii rebus propiùs consulere, ut, cùm cuncta forent tuta, bello Parthico finem audentior imponeret. Itaque destinavit hiemem Antiochiæ agere. Ut eam urbem, Syriæ caput, repetiit, illuc undique confluxit infinita hominum multitudo: alii ut publicas privatasque res, alii ut externas, tractarent: multi ut optimum Principem, tantâ victoriarum famâ præfulgidum spectarent & venerarentur. Pedo quoque consul Româ advenit. Aderat & ingens militum copia. Ne iis quidem temporibus, quibus valuit Oriens, umquam fuerat Antiochiæ tam magna hominum vis, tanta imperii majestas. Splendida lætaque urbis facies momento funeribus & luctu mutata. Præcessere quidem fulmina, tonitrua, & insolita ventorum procella, haud credita tamen tantorum malorum prænuntia.

His autem sopitis, a. d. decimum Kal. Januarias ante diluculum auditus

A. U. C. 868. J. C. 115.

repentè terribilis sonus; simul intumescit, tremitque terra: nutantia hinc inde mœnia tectaque attolluntur: mox pondere depressa & mutuo occursu arietantia, horribili cum fragore columnis, trabibus, lateribus, saxisque crepitantibus, ruinas per vacuum etiam viarum arearumque spargunt. Avulsæ quoque radicitùs arbores sursum vibratæ subsultant. Hos inter strepitus tam densa cooritur pulveris nubes, ut nec videre, nec loqui, nec audire quisquam valeat. Interim immensa hominum vis exanimatur: alii sub tectis oppressi; alii, dum tentant fugere, multiplici ruinâ elisi, aut obruti. Triste in hac strage subsidium mors. Sors enim tristior hos manet, quos parte tantùm corporis obtritos premunt columnarum trunci, trabiumve aut saxorum fragmina, mortis certos, in tormenta vivaces. Dies multos, multas noctes duraverat horrendus ille motus, cùm tandem resedit. Tum visi, qui evaserant: pauci quidem incolumes, multi cruribus brachiisve fractis, alii rupto capite, alii sanguinem evomebant: hos inter fuit Pedo consul, & paullo pòst exstinctus. Ut oppressis, si qui adhuc viverent, subveniretur, mota urbis rudera. Dum fervet flebilis labor, audita

unius mulieris querula vox, quæ se & infantem lacte suo pasta, unà cum infante eruta est incolumis. Ceterorum reperta tantùm cadavera, præter tenellum puerum mortuæ matris ubera adhuc sugentem. Unicum fuit tantæ cladis solatium servatus Trajanus. Ubi primùm terra intremuit, per fenestram ex ædibus evasit; occurritque vir corporis vi & proceritate insignis, qui eum levissimo tantùm vulnere saucium foras eduxit. Dum duravit motus, in Circo sub dio egit.

A. U. C. 868. J. C. 115.

Extra urbem sæviebat tremor; multæque urbes afflictæ aut versæ. Casius mons, Antiochiæ imminens, ita concussus est, ut inclinata ejus culmina novam ruinam minitarentur. Alii montes subsedêre; emissi novi aquarum rivi: siccata veterum loca.

L. Ælio Lamiâ, Æliano Vetere consulibus. Provisis, quæ restituendæ Antiochiæ sublevandisque miseris erant opportuna, Cæsar bellum Parthicum eò acriùs repetiit, quò, breve & incertum vitæ expertus, citò parandæ immortalitatis cupidine flagrantior. Superiore anno, antequam Antiochiam proficisceretur, cùm summa esset circa Tigrin lignorum raritas, jusserat apud Nisibim, ubi magna

A. U. C. 869. J. C. 116.

A. U. C. 869. J. C. 116.

erat eorum copia, naves fabricari, ita tamen paratas, ut ob faciliorem usum & conjungi & dissolvi possent. Hæ cùm fuissent structæ, plaustris comportatæ sunt, ut ad Gordyæos montes Tigris ponte jungeretur. Adversa ripa barbaris erat insessa: eorum vim infringere opus fuit. At cùm maximus esset navium numerus, ingensque Romanus exercitus, pars naves gravis armaturæ milite & sagittariis plenas in barbaros dirigunt, pars per diversa loca trajectum minantur: simul alii mirâ cum alacritate pontem instruunt. Consternati barbari tantâ navium multitudine, maximè in locis silvarum nudis, & veriti ne invadantur, diffugiunt. Libero tum transmissu, Cæsar ineunte vere Adiabenen ingreditur.

Cum exercitus Adenystris (munitissimum erat Adiabenes castellum) propinquasset, Sentius, centurio, legatus Mebarsapi antè missus, & ab eo cum sociis perfidè detentus, inditisque vinclis, castello abditus, occasione usus est. Consilio cum suorum audacissimis inito, rumpit vincula, præsidii præfectum interficit; suisque in libertatem vindicatis, se ad exercitum recipit. Comite victoriâ, peragrata est Adiabene: & in ditionem

redacta. Juvit invisere celeberrima Orientis loca, Ninon, clarissimam quondam regum Assyriæ sedem, Gaugamela, vicum Darii castris notum, & Arbela, quîs æternam gloriam circumdedit Alexandri Magni victoria.

A. U. C. 869.
J. C. 116.

INDE per vastam hostium solitudinem Babylonem ventum. Intestinis discordiis ita exhausti fuerant Parthi, ut ne conspectum quidem Romani militis sustinere auderent. Trajanus lustravit urbem, Chaldaïcarum gentium olim caput, nunc Medorum Parthorumque invidiâ exinanitam, sed vel suis in ruderibus venerandam. Ædes adiit, in quibus Alexander mortalitatem exuerat. Cùm ei parentasset, invisit aggerem, opus, ut ferebatur, Semiramidis, altitudine pedum viginti quinque, latitudine pedum quinquaginta, longitudine ducentorum stadiorum: magnum veteris magnificentiæ monumentum. Vidit quoque lacum bituminis, quo ferruminati Babylonis muri; specumque halitûs tam pestilentis, ut quodque animalium & volucrum genus, vel tenuissimo ejus spiritu adflatum, exanimaretur.

ARTIS & naturæ mira speculatus, ad ingentia, quæ volvebat animo, consilia

A. U. C. 869. J. C. 116.

curas vertit. Destinaverat fossam ab Euphrate ad Tigrin perducere, ut, transvectis navibus, Tigrin ponte jungeret. At Euphrate multò excelsiore comperto, quàm Tigri, consilio destitit, ne immissus Euphrates exhauriretur, tolleretur que ejus navigatio. Itaque jussit naves machinis trahi; iisque per brevissimum Euphraten inter & Tigrin spatium deportatis, cùm Seleuciâ priùs esset potitus, Ctesiphontem occupat. Fugiente semper hoste, capta Chosrois filia, aureaque Arsacidarum sella, tot regum regnorumque opibus superba. Trajanus, victor Parthorum, *imperator* consalutatus est, iterumque *Parthicus* cognominatus. Trecenta quinquaginta millia passuum ultra Ctesiphontem adhuc progressus, Susam cepit, veterem Persarum regiam.

TANTARUM fortunarum nomina, Assyrii, Medi, Persæ, Parthique ditioni Romanæ accesserant. Cùm hæc Romam nuntiata, a senatu decretum est ut Trajanus triumphos, quotquot vellet, ageret. At is propagandi imperii & augendæ famæ cupidior, voluit Persicum sinum & mare Rubrum scrutari. Haud ingens ei classis, Cæsare tamen digna. Quinquaginta erant naves, quarum quatuor, imperatoriis signis

splendidæ, prætoriam navem funibus alligatam trahebant. Hæc autem longitudine triremem, latitudine & altitudine onerarias naves, quanta maxima est vel Nicomedèa, vel Ægyptiaca, æquabat. Ejus aplustria auro insignia, summoque in velo Trajani nomen & imperatoris tituli præfulgebant. Intus conclavia erant, quæ numero & ornatu Cæsaris fortunam decerent. Classis tres in partes divisa est, ne, si continuo ordine succederet, inter se allisis navibus, cursus interturbaretur. Appulit ad Mesenem, Tigris insulam, in quâ regnabat Athambilus, qui se ultro ditioni Romanæ subdidit, & tributa se persoluturum spopondit. Cùm inde proveheretur classis, vi tempestatis, fluminis violentiâ, æstuque maris ita conflictata est, ut summum in discrimen Trajanus foret adductus, ni, qui Characem, oppidum Pasitigri proximum, incolebant, parebantque Athambilo, eum perhumaniter excepissent.

A. U. C. 869. J. C. 116.

Defunctus periculo, & audentior, Oceanum ingreditur. Cùm in ejus naturam inquireret, vidit navem, quæ in Indiam cursum dirigebat. Olim lacrimas divo Julio excusserat visa Alexandri Magni imago. Ipse Alexander inlacrima-

verat, audito partem orbis terrarum, quam non vicisset, superesse. Trajanus, utrique par animo, virtute melior, suam tantùm ætatem queritur. « O si, inquit, » forem juvenis, Indiam peterem ». Mox gloriæ impetu æstuans, populorum mores, vires, opesque sciscitatur : quæ sit cæli solique natura interrogat. Comperto tertiam hanc esse terrarum partem, numerosissimas gentes, incredibilem agrorum fertilitatem, infinitam opum copiam & varietatem, miram aeris salubritatem, alibi effœtam, hìc vegetam esse naturam, « beatum » pronuntiat « Alexandrum : se » illo longiùs progressurum fuisse, & ulti» mos Orientis sinus scrutaturum ». His cogitationibus plenus, literas ad senatum scribit, quibus quas vicerit gentes, quas victas velit significat.

A. U. C. 869. J. C. 116.

At fortuna virtutis, quæ mortalium sortem supergreditur, semper invida, crudeles parabat ludos, & momento tot victorias funestare contendit. Amici victique reges, rebellionis turbine circumacti, undique conspirant : in præsidia apud se relicta, aut imposita, insurgunt. Alia pulsa, alia cæsa. Hæc audit Trajanus longinquo in mari, procul a castris, cùm paucæ adessent naves, exigua militum

manus: audit tamen interritus, nec umquam major visus. Hostium turbas, ut suas antè acies, dividit; mittitque Maximum, Lusium Quietum, Erucium Clarum, & Julium Alexandrum, expertos probatosque duces, qui rebelles compriment, dum ipse petit Ctesiphontem, ut Parthos contineat. Nec adeo iniqua fuit sors, ut nihil opis relinqueret. Mansit enim Athambilo fides, magnumque fuit renaviganti Cæsari subsidium. Parthi quoque, seu terrore, seu impotentiâ, in cæterorum furorem non adacti. Cùm ferveret adhuc rebellionis æstus, Maximus prœlio victus occubuit. Lusius Quietus, eum ultus, Nisibin recuperavit: mox Edessam petiit; infensusque Abgari perfidiæ, expugnatam urbem primùm direptioni permisit, deinde incendio abolevit. Antea Erucius Clarus & Julius Alexander Seleuciam ceperant. Urbem, plebis urbanæ sexcentis millibus potentem, ut exemplo & ostentui esset, delevere & incendere.

A. U. C. 869. J. C. 116.

Ex adverso Seleuciæ Cæsar Ctesiphontem tenebat; cunctaque ejus præsentiâ erant tranquilla. At ne, cùm abesset, Parthi nova molirentur, placuit iis regem imponere. Qui tum aderant Romani Par-

A. U. C. 869. J. C. 116. thique in ingentem planitiem convocati sunt. Structum ibi excelsum tribunal Cæsar conscendit : ante tribunal inter Romana signa stabat Parthamaspates. Tum Cæsar orsus a deûm favore, qui ipsum populumque Romanum ad id felicitatis evexerant, ut quidquid fuerat discordiarum continuo victoriarum cursu esset sedatum, paxque Romana ultra Euphratem atque Tigrin diffusa; deos precatus est « ut Romam subditosque populos æternæ pacis » fœdere consociarent. Non sibi curæ esse » immensos imperii fines, infinitas opes, » interminatam potentiam : at cordi esse » orbis pacem, securitatem, felicitatem. » Hæc sua esse vota; hanc unam se reputare gloriam, hanc solam cupere ». Dein flexâ ad Parthos & Parthamaspaten oratione, illos fidei admonuit. « Discordiis » imperiorum ruinam, populorum exitium » peti : testes ipsos esse, qui antequam » victricibus Romanorum armis subderentur, intestinis dissensionibus florentissimum suum imperium jam exinanive» rant. Excidio flammâque vastatam Se» leuciam documento esse quæ sors dis» cordes rebellesque maneat ». Parthamaspaten dein allocutus, eum ad humanitatem, clementiam, æquitatem, princi-

patûsque curas hortatus est. « Iis virtutibus
» se Romæ, se suis populis approbaret. A. U. C. 869.
» Intelligeret tandem Oriens quantùm J. C.
» superbiæ præstet regnantum modestia; 116.
» ipseque experiretur quantò dulcius sit
» amantibus, quàm servientibus, populis
» imperare ». Tum per præconem regno regnique conditionibus pronuntiatis, Parthamaspates, flexo genu, supplicesque manus tendens, diadema, dignitatis insigne, accepit. Ab Urbe conditâ, & apud gentes quæ memoriâ hominum latiùs sunt dominatæ, nondum illuxerat tanta, tam speciosa dies, cùm ab extremâ Britanniâ ad Parthiam usque per quadragies centena millia passuum Cæsar jura diceret, regna diriberet. Tigris Romanæ dominationis terminus institutus est.

TALEM imperii felicitatem intervertere se posse rata est fanatica Judæorum gens. Ingenio & calamitate ad furorem prona, animos sustulerat, Orientis motu inflata. Gliscere quoque cœperant oracula, miseris turbulentisve hominibus semper parata, quæ funesta diraque imperio portendebant. Iis omnibus accensi, cùm undique terrarum & lucri cupidine & scelerum pœnâ sint dispersi, uno & eodem impetu per Cyrenaïcam provinciam,

A. U. C. 869. J. C. 116.

Ægyptum, Cyprum insulam, & Mesopotamiam debacchantur. Quidquid ibi aut Romanum, aut deorum religionibus imbutum, ut impium, prosternunt & discerpunt. Quantò plus audaciæ, tantò plus crudelitatis. In Cyrenaïcâ, duce Andræâ, eò ferociæ prorupere, ut ducenta viginti millia hominum horribilibus suppliciis ludibriisve absumpserint. Pasti humana corpora, eorum redimiti visceribus, obliti sanguine, pellibus induti, furiati discurrunt, & interceptos aut a cervice serris medios dissecant, aut objiciunt bestiis, aut invicem pugnare & perire cogunt. Vastatâ Cyrenaïcâ, atrox illa procella per Ægyptum diffunditur, quam Lucuas dux jam cædibus fœdaverat. Effera magis per Cyprum insulam Artemionis rabies. Is urbem Salamina subvertit, & ducenta quadraginta millia hominum internecione delevit. Eadem efferbuerat per Mesopotamiam atrocitas: sed a Lusio Quieto Judæorum excidio statim fuit oppressa. Nec tarda fuit ubique vindicta, ubi primùm a consternatione resipuere animi. Lupus, Ægypti præfectus, ipsique Ægyptii hanc pestem abolevere, & Judæorum, qui Alexandriæ agebant, sanguine fuit expiata. In Cypro insulâ, Martius

Turbo, vindex sceleris missus, Judæos omnes interfecit; & in posterum statuta pœna, ut si quis hujus gentis homo Cyprum appelleret, tempestatis etiam vi delatus, capital foret. Ut repentè exortus, sic repentè oppressus furor ille Judaicus.

A. U. C. 869. J. C. 116.

DUM tantis rerum conversionibus ludebat fortuna, lusit & natura singulari sexûs mutatione. Mulier, Laodiceæ nupta, vir evasit; & quæ modò erat & appellabatur Æteta, fuit & dictus est Æterus.

QUINCTIO Nigro, C. Vipstanio Aproniano consulibus. Crebrescebant oracula, malorum prænuntia; ipsumque mensem Mesori (id nomen apud Ægyptios Augusto mensi) feralem designabant. At publicam lætitiam in tanto imperii splendore nihil morabatur. Senatus, lectis, quas a Trajano missas memoravi, literis, & cùm continuò aliæ adferrentur, quæ ne notas quidem nomine subactas gentes nuntiabant, decrevit «Principem de quotcum»que provinciis vellet triumphos actu»rum»: arcum quoque in ejus foro strui jussit, Parthicæ victoriæ monumentum, ut columnam, Dacicæ. Additum «ut »senatus redeunti Principi longiùs, quàm »solitum, obviàm procederet».

A. U. C. 870. J. C. 117.

CÆSAR autem, firmandæ dominationi

intentus, Atrenos, qui in prioris anni
A. U. C. motu rebellaverant, nec hostiles animos
870. posuerant, exscindere, aut si ob insupe-
J. C. rabilem locorum difficultatem deleri pe-
117. nitus non possent, ita infringere parabat, ut numquam rediret nocendi vel voluntas, vel facultas. Iis erat in Mesopotamiâ civitas haud ampla, nec dives, Arabum legibus & ditioni subdita. Latè circùm regio magnam partem deserta: raræ aquæ, aut insalubres: summa ligni pabulique penuria. Præcipuum, sed munitissimum præsidium, Atræ, urbs rupi imposita. Magna ibi Solis, cui urbs sacra, veneratio. Solæ opes, sed ingentes, donaria templis condita. Haud ægre Romanus miles, quæ urbem ambiebant, occupavit. At ubi opus fuit urbem obsidere, machinasque admovere, ibi sudor laborque plurimus. Præmissi equites equitatu, quo Arabes præpollent, gravi cum damno proturbati sunt, eosque hostis in castra usque insecutus est. Cæsar, ad accendendam suorum virtutem, ipse, inter obsidentes, urbem petit. Ejus præsentia tantum ardoris indidit, ut pars murorum urbis fuerit diruta; haud sine Principis discrimine: licèt enim, ne agnosceretur, vestem imperatoriam exuisset, ejus canitie-

vultûsque gravitate permoti barbari, certique talem esse debere Imperatorem, in eum ejaculabantur; equesque ei proximus transverberatus est. A. U. C. 870. J. C. 117.

Suo quidem periculo immotus erat Cæsar: at portentis territus est exercitus. Quoties enim impetum faceret, quasi eam urbem invadere profanum foret, cælum coruscare fulguribus, tonitribus personare, versicoloribus irradiare luminibus, procellæ, grando, fulmina erumpere. Jam & antè tetra lues castris incubuerat: tanta nempe culicum vis, ut iis fœdatos omnes cibos exercitus nauseâ respueret. Hæc Cæsarem variis sententiis persisteretne, an desisteret, distractum tenebant. At reputans nec sapientis, nec optimi Principis esse naturæ imperare velle, tantumque gloriæ & salutem exercitûs temeritate perditum ire, obsidionem solvit.

TUM anceps utrumne exercitum in Mesopotamiam reduceret, an bellis finem imponeret, dein affectâ suâ valetudine anxius, paullo pòst gravem in morbum incidit. Venenum, atrox summæ potentiæ malum, vel optimis Principibus formidatum, suspectans, in Italiam navigare destinat. Simul supremæ animo obver-

sabantur curæ. Modò decorum videbatur
A. U. C. Alexandri Magni exemplo sine certo suc-
870. cessore decedere. Modò, ut quantùm
J. C. posset reipublicæ provideret, satiùs reba-
117. tur successorem deligere, qui imperium sibi a divo Nervâ traditum, a se acceptum, iisdem in publicam felicitatem studiis regeret. Nec facilis delectus. Ambigebat enim Neratiumne Priscum virtute & legum scientiâ præstantem anteponeret, an Lusium Quietum tantis bellorum experimentis probatum. Mox ne infausta successoris designatione memoriam suam oneraret, expeditiùs ducebat, missâ ad senatum oratione, viros proponere, quos inter senatus, quem optimum probasset, legeret. Egregia imperii Romani tempora, quibus Princeps optimus, optimi Principis filius, optimos, qui succederent, valuit designare!

At de successore in incertum volvuntur Principum consilia. Dum Trajanus virtute provisum imperio volebat, artibus sese fortunæ inserebat Hadrianus. Jam dudum Principis favorem aucupabatur, & virtutum adsimulatione, &, quod plerumque validius est, vitiorum æmulatu. Fuisse enim Trajano vitia haud silebit Historia; nec eum humanæ conditionis

ſorte excuſatum feret. At, vel inter vitia, laus ejus erit propria, quòd imperii regimini numquam ea immiſcuerit. Immo, cùm divi Nervæ ſocietate & exemplo quandoque indulgere vino cœpiſſet, curari vetuerat juſſa poſt longiores epulas. Suos autem delicatos (huic quoque amori ſerviebat Cæſar) ad voluptates, non in conſilia admittebat. Licèt ergo Hadrianus & vinolentiæ adſueviſſet, & libertos delicatoſque Cæſaris blanditiis, promiſſis, donis diu captaſſet, nihil profecerat, ni Tatianus & Plotina ſubveniſſent: ille vetere ſtudio, cùm Hadriani tutor fuiſſet; hæc muliebri ambitione, ut, quod auctoritatis mariti morte decederet, dato imperio recuperaret. Aulæ autem periti, non urgendo, (obſtabant enim certa Hadriani vitia, incertæ virtutes, nec umquam in eum pronus Principis favor), ſed declinando, eum ſummæ ſpei admovêre. Ingraveſcente enim Trajani morbo, antequam e Meſopotamiâ diſcederet, effecere ut Hadrianus exercitui in Syriâ præficeretur. Ingens erat potentiæ adjumentum, & quibuſvis artibus paratum. Increvit dein morbus, profluvioque ſanguinis, quo Cæſar ſingulis annis per alvum purgabatur, interrupto, vix ulla ſupererat

A. U. C. 870. J. C. 117.

salutis spes. Seleuciâ tamen pervenit Selinuntem, Ciliciæ urbem. At cùm apoplexiâ fuisset oppressus, simul & intercute aquâ laboraret, conclamatâ ejus salute, Plotina hominem prope lectum occuluit, qui morientis & exanimi Principis voce simulatâ adoptionem Hadriani dictaret. Ejus nuntium quinto Idus Augusti mensis accepit Hadrianus. De eâ quoque missæ ad senatum literæ, non Trajani, sed Plotinæ manu subscriptæ. Ubi novo imperio satis provisum, a. d. tertium Idus evulgata Trajani mors. Is fuit Trajani finis, anno ætatis sexagesimo secundo, imperii vigesimo. Promiscuis laudibus vulgus Principum attollatur, nobis unica & summa Trajani laus erit ipse TRAJANUS OPTIMUS. In hominum memoriâ vivit semperque vivet. Appellatus dulcedine, narratus admiratione animos implebit. Fortè vana & turgida adulatio Principes Trajano meliores optabit. Æqua veraque posteritas optimos habebit Trajano proximos.

A. U. C. 870. J. C. 117.

MORTE, quæ tot Principum gloriam obruit, ejus accrevit claritas. Cremato ejus corpore, cineres Tatianus Plotinaque & Maridia, divæ Marcianæ filia, excepere, ut eos Romam deferrent. Obviàm processit Hadrianus, patrisque reliquias

veneratus,

veneratus, justa persolvit, comesque fuit itineris, donec, conscensâ classe, funebris pompa Italiam repetiit. Tum Hadrianus Antiochiam regressus est. Feralis autem pompa ibat, ut ante nonaginta octo annos visa, quæ tristes Germanici exuvias ferebat. Fatale enim fuit iisdem ferme locis oppressos esse & Cæsarum optimum & optimum Principum: utrumque militari gloriâ circumdatum, pari utrumque comitate & affabilitate, utrumque desideratissimum, quòd ille in maximas spes adolesceret, hic maximas implevisset. A. U. C. 870. J. C. 117.

Ut Romæ propinquatum est, senatus populusque obviàm effusi; mærent simul & mirantur. Nempe omnes luctu impleverat feralis urnæ visus: simul animis obversabatur victoriarum fama, propagati imperii gloria, & merita tot triumphorum laus. Quæsitum tantæ virtuti novum decus; &, quod nemini hactenus datum, ipsâ in Urbe, locoque Urbis splendidissimo, in foro, quod Trajanus struxerat, ejus cineres triumphali pariter & funebri apparatu conditi sunt, & columnæ suppositi. Mox lectis Hadriani literis, super cælestes honores aliosque quos Hadrianus affatim postulaverat, multi adhuc additi;

institutique ludi Parthici, perenne victoriarum monumentum. Hadriani in Urbem adventus novæ & majoris celebritatis causa fuit. Is enim, cùm triumphum a senatu sibi oblatum remisisset, dictitans « honores a patre meritos in se non esse » conferendos », Trajani imaginem triumphali curru vexit, præeunte senatu & exercitu; eamque columnæ imposuit, ut Princeps optimus sua inter opera sublimis Urbi præsideret: ludis quoque, qui deinde in ejus honorem ederentur, balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit. Durent crescantque honores Principis optimi; æternâque ejus memoriâ intelligant Principes suâ in fortunâ cuncta esse fluxa & caduca, virtutem tantùm & beneficentiam fore immortales.

A. U. C. 870. J. C. 117.

NOTÆ
IN LIBRUM QUINTUM
HISTORIARUM
C. CORN. TACITI;
EJUSDEMQUE LIBRI

SUPPLEMENTUM,

ET IN

APPENDICEM
CHRONOLOGICAM.

NOTÆ
IN LIBRUM QUINTUM
HISTORIARUM
C. CORN. TACITI.

CAP. I. *PRIVATIS UTRIUSQUE REBUS*. Vespasianus ac Titus, privatis adhuc rebus, id est nondum ad Principatum evecti, in Germaniâ, in Britanniâ, in Judæâ, militari laude inclaruerant. Vide Suetonium in Vespas. cap. 4, & in Tit. cap. 4.

Tertianosque. Legiones III & XXII. De Titi exercitu vide quoque Josephum, Bell. Jud. V, 1, num. 6.

Agrippa Sohemusque. De Agrippâ II, Galilææ; Sohemo, Sophenes; Antiocho, Commagenæ regibus, jam dictum suprà Hist. II, 81.

Castra facit. Primùm castra fecit in Spinarum valle, prope vicum Gabath-Saul, distantem ab

Hierosolymis circiter stadia triginta. Josephus, Bell. Jud. V, 2, num. 1. Ea propiùs deinde admovit.

CAP. II. *Primordia ejus aperire.* Mirum plerisque videri solet Tacitum, literarum studiis clarissimum, adeò portentosa de Judæorum origine fuisse commentum, eâ potissimum ætate, quâ Judaicæ res, captâ Judæâ, in Urbe pernotuerant. Quod tamen fortè haud ita mirabuntur, si attenderint, Tacitum historias scripsisse, cùm florentissimum fuit imperium Romanum, vix suarum religionum, nedum exterarum curiosum: Judæorum originem historiamque multorum Scriptorum mendaciis jam pridem fuisse obscuratas: Judæos demum, ob cærimonias sacraque a ceterarum gentium ritibus alienissima, Romanis jam dudum invisos, tum ob cladem suam fuisse despicatissimos. Igitur Tacitus, Judaicis traditionibus neque credulus, neque penitus incredulus, partim Judæorum, partim externorum scriptorum e memoriâ, quæ sibi probabilia videbantur, selegit, ut gentis primordia aperiret. Inde vera falsis, falsa veris admixta; in quibus tamen multa adhuc latent primævæ veritatis argumenta. Hæc autem, cùm id paterentur prioris editionis spatia, fusè explicavi, & singulis dissertationibus de Cretensi, de Ægyptiacâ, de Æthiopicâ, de Assyriâ, de Solymæâ Judæorum origine pertractavi. Quæ omnia vide in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 538 & seqq.

Cretâ insulâ. Nunc *l'isle de Candie.*

Saturnus. Græci à Saturno & Jove, ut postea Romani a Trojâ & Trojanis omnia repetebant. Inde apud Græcos invaluit Cretensis hæc Judæorum origo. Nitebatur adhuc quadam nominis similitudine. Nempe Phœnices, Palæstinive, quos

Inter fuit gens Cerethim, גוי כרתים in Cretam insulam venerant, coloniamque condiderant.

Proximas in terras. In Judæam, Ægypto proximam. Ficto autem Hierosolymi, vero Judæ nomine abusi sunt Ægyptii, ut Ægyptiacam Judæorum originem assererent. Superba illa ac ventosa gens se primam mortalium esse jactitabat.

Æthiopum prolem. Æthiopicæ hujus originis varia fuere argumenta. Æthiopes enim rerum olim erant potiti, iisque servierat Ægyptus: illos quoque *Syriæ imperitasse*, *ætate regis Cephei* tradit Plinius VI, 29. Victoriis elati, & locorum situ, Meridianarum nempe, quas incolebant, plagarum fecunditate nixi, se primos quoque hominum esse gloriabantur. Præterea in urbe Joppe, nunc *Jafa*, objecta ceto Andromeda, Cephei filia, ferebatur; vinculorumque Andromedæ vestigia ostendebantur. Immo & Judaica erant commenta, quæ memorat Josephus Antiq. Jud. II, 10. Mosem, adhuc juvenem, in Æthiopiâ bellasse, ibi regis Æthiopum filiam uxorem duxisse; &, ut volunt Rabbini, imperasse. Demum Arabia, sicut & Æthiopia, *Chus* כוש dicebatur. Porro cùm ex Arabiâ in Palæstinam venissent Judæi, id conjecturarum inania sectantibus fortè visum est satis, ut originem Æthiopicam confingerent.

Assyrios convenas. In Assyriâ illâ Judæorum origine multum est veritatis; ut cuivis, Taciti verba expendenti, pronum est intelligere. Abram enim, dictus postea Abraham, parens auctorque gentis Judaicæ, *Assyrius* fuit *convena*, egressus de Ur Chaldæorum, Genes. XI, 31. Indigus agrorum, factâque fame, descendit in Ægyptum, Genes. XII, 12. Ipse ejusque posteri Isaac & Jacob, *Assyrii* quoque *convenæ*, errantes vixere, donec, ortâ adhuc fame, Jacob ejusque filii ac

nepotes in *Ægyptum*, ubi Joseph, filius Jacob, secundus a rege agebat, iterum venêre, Genes. XLI, 55; & XLVI, 1 & seqq. *Parte Ægypti*, nempe terrâ Gessen & Ramesses in inferiore Ægypto, potiti sunt, Genes. XLVII, 4 & 11. *Mox*, ducentis quindecim pòst annis ex *Ægypto* egressi, Exod. I & seqq. *proprias urbes*, urbes scilicet Chanaan, *Hebræasque terras & propiora Syriæ coluere*, ut omnibus compertum, fuséque narratur in libro Josue. Hebrææ autem dictæ sunt terræ ab אברם העברי, id est *Abramo Hebræo*, Genes. XIV, 13, ejusque posteris pariter העברים, seu *Hebræis*, quòd עבר, id est *trans* Euphratem ex Assyriâ in has terras venissent. Omnia ergo in hac traditione cum sacris Scripturis accuratè concordant.

Solymos. Vana quidem est hæc Solymæa Judæorum origo; explananda tamen, ut erroris fons pateat. Apud Græcos Romanosque fons claritatis fuere Homeri carmina. Ideo clara videbantur Judæorum initia, si originem repeterent a Solymis, carminibus Homeri celebratâ gente, quæ Hierosolymæ urbi e suo nomen fecisse credebatur. Verùm hæc fabula solâ linguæ Hebraicæ ignorantiâ nititur. Urbs Jerusalem dicta est primùm *Salem* שלם, id est *pax*, a Melchisedech, ut fertur, condita. Deinde, cùm Hebræi terras illas occupassent, pacemque ibi firmassent, appellata est *Jerusalem* ירושלם, id est *possessio pacis*. Urbi Jerusalem novam urbem Sion addidit David, tum non mutato nomine, sed in duale inflexo, vocata est ירושלים, vel ירושלם; diversâ quidem scripturâ, sed eâdem pronuntiatione. Græci autem vocem interpretati sunt Ἱεροσόλυμα; &, cùm vim Hebraicæ linguæ ignorarent, finxere Hierosolyma dici ab Ἱερῷ templo & Solymis montibus, ἐκ Σολύμων ὀρέων, quorum meminit

Homerus, Odyss. V, 284. De pugnacibus Solymis, Σολύμοισι κυδαλίμοισι, agit adhuc in Iliad. VII, 184. Verùm cùm Solymos Homerus memorat, ii non populi sunt Judææ, sed Æthiopiæ; quos appellat Solymos, quòd eumdem ferme situm haberent in Æthiopiâ, quem Solymi in Pisidiâ. Vide Strabonem lib. I, pag. 35.

Cap. III. *Plurimi auctores.* Ex his auctoribus, multi sanè periere: nonnulli tamen adhuc manent, quales Chæremon & Lysimachus apud Josephum, Justinus ex Trogo Pompeio, Diodorus Siculus in Eclogis, qui similia absurdioraque prodiderunt. Quâ de re plura dixi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 541 & seq. ubi de Judæis, eorumque institutis ac moribus actum est.

Ortâ per Ægyptum tabe. Tabem illam, *scabiem ac vitiliginem*, id est lepram, appellat Justinus XXXVI, 2. In eâ autem tabe, Chæremonis & Lysimachi mendaciis, ut videre est apud Josephum, contra Apionem libr. I, 33 & seqq. fœdatâ, latet sexta, quam Deus Ægyptiis intulit, plaga, cùm fœdis purulentisque ulceribus infecti sunt, ut narrat Moses Exod. IX, 10. Quòd autem mirificam Hebræorum per mare Rubrum transmissionem siluerit Tacitus, mirum videri non debet, cùm ipse Josephus, cujus scripta tum inclaruerant, prodigium illud ita narraverit, ut id magis everteret, quàm adstrueret. Simile enim portentum in Pamphylio mari, cùm Alexander Magnus Persas bello peteret, contigisse adseveravit Josephus, Antiq. Jud. II, cap. ult.

Hammonis oraculo. De quo Pomponius Mela I, 8. *In Cyrenaicâ Hammonis oraculum, fidei inclitæ.* Vide & Plinium V, 9. Loco, ubi olim fuit oraculum, nunc nomen esse creditur, *Sant-rieh.*

Vastis locis. Vastis Arabiæ locis, ut rectè explicat Tertullianus: quem vide inter Testimonia Veterum.

Primo cujus auxilio. Inde rectè arguit Orosius quædam, quæ Moses strenuè egisset, a Tacito fuisse celata. Vide Orosium inter Testimonia Veterum.

Inopia aquæ. Hæc est aquæ inopia, quam memorat Moses, Exod. XV, 23.

Grex asinorum agrestium. Id repertum videtur, ut laus Mosis detereretur, & fabula Dei Asinini, de quâ mox dicetur, posset adornari. In hoc mendacium traxere, quod alibi & multò antè contigisse narraverat ipse Moses, Genes. XXXVI, 24. *Iste est Ana, qui invenit aquas calidas in solitudine, cùm pasceret asinos Sebeon patris sui.*

Nemore opacam. In hac rupe, nemore opacâ, largisque aquarum venis, pronum est agnoscere duodecim fontes aquarum & septuaginta palmas, quas Hebræi, duce Mose, in Elim reperere, Exod. XV, 26 & 27. Palmetum illud in majorem palmarum numerum nemusque postea succrevit; & exstat adhuc cum duodecim fontibus aquarum, ut vidit ipse P. Sicard, cùm in his locis Hebræorum Mosisque vestigia relegeret. *Nouveaux Mémoires des Missions de la Compagnie de Jesus dans le Levant*, Tom. VII, pag. 5.

Continuum sex dierum iter. Hebræi ex Ægypto profecti, continuo sex dierum itinere vasta Arabiæ loca peragrare non potuere, ut patet tum e sacrâ Scripturâ, tum e locorum notitiâ. Cùm id itineris emetiretur P. Sicard, loc. cit. pag. 4, nono ac tricesimo tantùm die ad montem Sinai pervênit. Latet tamen in Taciti verbis non obscurum antiquæ veritatis monumentum. Hebræi enim, cùm in Palæstinam venissent, *continuis sex diebus* urbem Jericho circumivere; eam ceperunt *septimo*

die, quod erat sabbatum. Pulsis Palæstinæ cultoribus, *terras* illas obtinuere, in quibus postea a Davide *urbs*, a Salomone *templum dicata sunt*. Vide Josue VI, 3 & 20. Tacitus nimiâ brevitate, exterosque scriptores Judaicarum rerum ignaros secutus, hæc omnia fœdè corrupit.

CAP. IV. *Novos ritus*. Novos quidem, sed Deo dignos: quos a Taciti censurâ purgare minimè necesse est, cùm tot viri eruditi id ante nos præstiterint. Satis sit monuisse Josephum libris contra Apionem I & II, omnia hæc convicia, ab Apione, Apollonio, Lysimacho aliisque maledicis jam decantata, abundè refutasse.

Apud nos sacra. Verè quidem. Unum enim Deum Judæi, Romani innumera deorum simulacra, morbos, pestes, vitiaque colebant. Vide Plinium II, 7.

Nobis incesta. Romanis incesta erant nuptiarum genera, quæ apud Judæos fuere concessa. De incestis Claudii & Agrippinæ nuptiis dictum est suprà Annal. XII, 5 & seqq. Illæ verò nuptiæ patrui cum fratris filiâ non sunt prohibitæ in Levitic. XVIII. Vide & Menochium, *de Republicâ Hebræorum*, III, 10, num. 2.

Effigiem animalis. Huic fabulæ adversatur ipse Tacitus, cùm mox infrà cap. 5, ait: *nulla simulacra urbibus* Judæorùm, *nedum templis* sunt. Sed de fabulâ asini a Judæis culti dixi satis in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 544.

Cæso ariete. Hæc meris, ut patet, conjecturis, quibus nihil fallacius, nituntur. Nempe quòd Jupiter Hammon arietinum cornu haberet, indè in ejus contumeliam cæsum a Judæis arietem finxere. Sic bovem immolatum, quòd Ægyptii bovem Apin colerent, prodiderunt. Quàm hæc

vana falsaque sint liquet ex sacrificiis, quæ Abel, Noe, aliique, Genes. IV, 4; VIII, 20, obtulere, cùm neque Hammon, neque Apis essent in rerum naturâ.

Hammonis. Cornutum Jovis Hammonis caput passim obvium in Cyrenæorum nummis. At singularem Faustinæ matris nummum, in cujus aversâ parte est illud Hammonis caput, & infrà ΑΜΜΩΝ, protulit Cl. Pellerin, *Mélange de diverses Médailles*, Tom. I, pag. 25. De Hammonis cornu ejusque vi vide Plin. XXXVII, 10.

Apin. Præcipuum urbis Memphis numen: cujus superstitionem olim imitati Judæi, vitulum aureum conflavere, Exod. XXXII, 4. Apis frequens occurrit in Juliani Imperatoris nummis. Si de Api plura volueris, vide Herodotum III, 28, pag. 170. Plinium VIII, 47.

Sue abstinent. Hæc ceteraque ex conjecturâ dicta, atque falsa. Non sue tantùm, sed etiam sanguine, morticinis, quamplurimis etiam avibus, piscibus, animalibus, juxta leges Levitic. XI & XVII, abstinent Judæi. Id autem vetitum Dei providentiâ, qui populi sui saluti consulebat. Nempe, ut rectè observat eruditus Mead, *Medica sacra*, cap. 2, pag. 17, cùm in his calidioribus regionibus, nisi accurata sit victûs ratio, corpora leprosâ scabie facilè inficiantur, interdicta sunt Judæis nutrimenta crassa, quæ in morbis, qui cutem occupant, incommoda sunt & noxia. Sic legis præcepta non modò Judæos ab idololatriâ & vanis religionibus avertebant, sed ab omnibus quoque immunditiis puros illos præstabant.

Scabies. Scabies illa est ipsa lepra, quam accuratissimè descripsit Moses, Levitic. XIII & XIV; nec quondam tantùm Judæos turpaverat, sed illi morbo fuere semper obnoxii, dum eas regiones

incoluere: quin etiam hodie frequens est in Syriâ & Ægypto, ut videre est apud eruditum Mead, loc. cit. pag. 12.

Crebris adhuc jejuniis. Crebra quidem erant Judæorum jejunia, siquidem in Judaicis Kalendariis ne unus quidem mensis est in quo dies aliquot jejuniorum non sint notati; & in nonnullis mensibus multi adsignantur. At jejunia illa non longam eorum famem testantur, sed res infaustas tristesve, quæ diebus illis contigere, deflent Judæi. Sic die septimâ mensis Tisri notatur in eorum Kalendariis: *Jejunium, quod decisum sit decretum contra patres nostros, ut gladio, fame, & peste consumerentur in deserto ob opus vituli.* Die septimâ mensis Adar: *Jejunium, quòd eo die mortuus est Moses propheta.* Originem quoque & tempora jejuniorum corrupit Justinus XXXVI, 2. *Moses septem dierum jejunio, per deserta Arabiæ, cum populo suo fatigatus, cùm tandem venisset in montem Synan,* le mont Sinaï, *septimum diem, more gentis sabbatum appellatum, in omne ævum jejunio sacravit: quoniam illa dies famem illis erroremque finierat.* Vulgarem autem fuisse apud Romanos hunc errorem patet ex Suetonio in Aug. cap. 76, & Martiale Epigramm. IV, 4.

Panis Judaicus. Hic agnoscere est panem azymum, de quo Exod. XII, 8. At panis ille non raptarum frugum, sed mæroris ac luctûs fuit argumentum. Inde in Deuteronom. XVI, 3, vocatur לחם עני id est *panis afflictionis*, quoniam in pavore egressi erant de Ægypto Judæi. Azymus autem panis non vulgaris fuit in victu Judaico, ut innuit Tacitus. Eo tantùm utebantur, cùm Pascha celebrabant; ac ne toto quidem septiduo, sed primo solùm die; nam reliquis sex diebus, seminibus aut fructibus vesci potuere, dum

fermentato abstinerent, ut testimoniis RR. Mose & Selomo probat Petavius in Animadversionibus ad Epiphanium; Hæres. LXX, *Audianorum*, Tom. II, pag. 293.

Septimo die otium. Verè quidem: nondum tamen satis accuratè. Memoria enim septimi diei, seu sabbati, ab orbe condito, ut Deus rerum omnium auctor coleretur, sancta fuit, Exod. XX, 8 & 11. Postea cùm, Judæis ex Ægypto egressis, otium securumque sabbatum fecisset Deus, iterum statuta auctaque sabbati religio, Exod. XXXI, 13. Deuteronom. V, 14.

Septimum quoque annum. Judæis non blandita est inertia: neque septimus annus ab iis ignaviæ datus. Verùm ut exitûs ex Ægypto adsertæque libertatis memoria ex Judæorum animis numquam excideret, seque Deum legum suarum auctorem habere scirent, jussi sunt septimo quoque anno nec seminare terras, nec vineas, nec oliveta colere, sed sabbatum Dei, שבת ליהוה, agere, Exod. XXIII, 10; Levitic. XXV, 4. Alterum adhuc sabbatum, & solemnius, post *septem hebdomadas* annorum, id est quinquagesimo anno, recurrebat. Ipse enim erat יובל, id est *Jubileus*, Levitic. XXV, 8 & 10. Talia sabbata fuere apud Judæos juge miraculum. Quî enim nisi a Deo præpotente, in his sabbatis, ali potuit gens, in quâ erat circiter sexagies hominum, 6,000,000. In unâ urbe Jerusalem, cùm celebrabatur Pascha, conveniebant plus quàm vicies centena millia hominum, 2,000,000, ut mox dicetur infrà cap. 13. At prædixerat Deus: *Facite præcepta mea* ... *Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non severimus, neque collegerimus fruges nostras? Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, & faciet fructus trium annorum*, Levitic. XXV, 18, 20 & 21. Caius Julius Cæsar, dictator, Ju-

dæis minimè iniquus, cùm eos tributa singulis annis pendere jussisset, excepit annum septimum, quem Sabbaticum appellant, quòd in eo neque fructus arborum legunt, neque seminant, neque arant. Ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ μήτε ἀπὸ τῶν δένδρων καρπὸν λαμβάνουσι, μήτε σπείρουσι . . . οὔτε ἀρῶσιν. Vide ipsum Cæsaris decretum apud Josephum, Antiq. Jud. XIV, 10, num. 6. In hac quidem Mosaicâ lege nonnihil politicæ utilitatis vidit eruditus Michaelis; quòd Judæi ad actiora agriculturæ studia servandasque fruges compellerentur. Id enim aliter vix præstitissent, cùm abundans iis esset solum, & illicitum fenus. Vide Joannis David Michaelis Commentationes, *Comment. IX*, de Anno Sabatico, pag. 178 & seqq.

Saturno haberi. Cùm invaluit usus, ut dies hebdomadæ a sideribus nuncuparentur, diesque septimus Saturno esset dicatus, tunc existimatum est sabbati honorem Saturno haberi. Quod verisimillimum iis visum est, qui ab Idæis, seu Cretensibus, ut dictum suprà cap. 2, Judæorum originem repetebant.

Altissimo orbe. E septem sideribus, quos planetas vocamus, altissimus est Saturnus. Præcipuus autem potentiâ habebatur; quòd *gelidæ ac rigentis esse naturæ* putaretur, Plin. II, 8.

Septimos per numeros. Ea fuit Ægyptiorum, Pythagoræorum, ac postea astrologorum omnium superstitio, ut mundi tempora hominumque fata septem siderum cursu regi crederent. Atque ut mendacio auctoritatem adderet obscuritas, ita divisa est hominum vita, ut singulis annis, singulis mensibus, singulis horis præessent sidera, vimque suam maximam, sicuti & cursum, per septimos numeros conficerent. Inde tota horoscoporum ars, tota climactericorum annorum ratio. Quæ scientiæ vanitas in hac tantâ religionis lite-

rarumque luce nondum penitus ex hominum animis excidit. Usque adeo timidos mortales vexat caliginosa futuri ignorantia!

CAP. V. *Antiquitate.* Quod quidem Taciti testimonium Mosis legisque Judaicæ antiquitatem comprobat.

Pravitate valuere. Sinistra, fœda habeantur Judæorum instituta, si pravitas sit Jovem, Venerem, ceteraque Romanarum religionum monstra temnere; Deum unum, summum, æternum, neque mutabilem, neque interiturum, colere.

Spretis religionibus patriis. Præter Judæos, Palæstinæ incolas, alii erant innumeri per totum terrarum orbem diffusi. Ubique ritibus suis addicti, patrias locorum, quæ habitabant, religiones spernebant; & cùm templo Hierosolymitano omnes interesse, censum solvere, victimas offerre non possent, tributa & stipes congerebant, quæ Jerusalem singulis annis mittebantur. Hac magnâ auri argentique vi quantum auctæ fuerint Judæorum opes declaravi in priore Taciti editione, T. III, p. 546 & seqq. ubi, quæ tributa & stipes a Judæis undequaque terrarum Hierosolymam mitterentur, & quantum inde opum exsurgere potuerit, inquisitum. Demonstratum est, modicâ potiùs, quàm magnâ æstimatione, Judæos extra Palæstinam incolentes singulis annis misisse Gallicæ monetæ libras 13,920,000: eosdem centum annis misisse monetæ Gallicæ libras 1,392,000,000. Sic augebantur Judæorum res, ut rectè observavit Tacitus.

Et quia. Auctæ adhuc Judæorum res obstinatâ apud ipsos, & inter ipsos, fide, misericordiâ, & hostili adversùs omnes alios odio.

Fides obstinata. Id commendat mutuam Judæorum caritatem: quæ quidem apud illos adhuc viget, ut & semper viguit.

Misericordia. Celebratur adhuc maximè illa inter Judæos misericordia. Vetera quoque manent exempla in Actibus Apostolorum, & D. Pauli epistolis.

Hostile odium. Chananæorum occidio, usura, aliaque id genus famam hanc hostilis odii excitavere, quam abolere nititur R. Leo Mutinensis, *Cérémonies & Coutumes des Juifs*, I, 5. Certè ex lege non fuit hostile illud adversùs omnes odium. Inde cum tot gentibus ipsisque Romanis, ut videre est I. Machab. VIII, 1 & seqq. pacis ac societatis fœdera Judæi inierunt. Hodieque singulis sabbatis, orant Deum pro Principibus, sub quorum dominatu vivunt, ut eos eorumque principatum sospitet & amplificet. Idem jam monuerat Jeremias XXIX, 7.

Separati epulis. Veriti ne aliorum societate communique vitâ polluerentur.

Discreti cubilibus. Suâ in gente nuptias ineunt.

Nihil inlicitum. Quàm id sit falsum constat tum ex lege, cujus non modò præceptum est, *Non mœchaberis*, sed etiam, *Non concupisces.* Violataque pudicitia gravissimis pœnis obnoxia, ut videre est in Deuteronom. XXII, 21 & seqq. Vide & Josephum, contra Apionem II, 24 & 30. Immo ממזרים, id est, spurii, seu de scorto nati, non ingrediuntur *in ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem*, Deuteronom. XXIII, 2. Perperam ergo paucorum libidinem in omnium crimen vertit Tacitus.

Diversitate noscantur. Bene quidèm. Fuit enim circumcisio *signum fœderis* inter Deum & Judæos, Genes. XVII, 11. Minimè sentiebat Tacitus Judæos circumcisionem ab Ægyptiis accepisse. Quod postea nonnullis eruditis viris placuit.

Transgressi in morem eorum. Accuratissimè dictum. Ii sunt גרים, seu *proselyti*, dicti quoque

בני ברית, id eſt, *filii fœderis*, qui, relictâ Gentili religione, Judaicæ nomen dabant. Quàm acri ſtudio Judæi proſelytos quærerent videre eſt apud D. Matthæum XXIII, 15.

Idem uſurpant. Nec antequam circumcidatur, proſelytus habetur.

Vilia habere. Verè adhuc. Proſelytus enim quaſi modò genitus infans habebatur. Illi Judæa patria, Judæi fratres: cetera profana & vilia. Inde ſolemne illud Judæorum effatum, *Quiſquis proſelyto conſanguineus erat, dum fuit Gentilis, conſanguineus planè jam non eſt.* Plura vide apud eruditum Seldenum, *de Jure Natur. & Gentium*, II, 4, pag. 62 & ſeqq.

Nefas. Idem quoque laudat Joſephus contra Apionem II, 24. Contrà apud Romanos luxu, libidine, inviſa erat liberorum multitudo. Adde expoſitionem infantium, quæ Judæis fuit ſemper ignota; familiaris autem aliis quamplurimis gentibus ob nativam inhumanitatem hæc impietas. Vide Philonem in libro de Legib. ſpecial. ad præcept. 6 & 7.

Æternas putant. Æternas, æternúmve felices, putabant animas eorum, qui nullo inquinati ſcelere vitam pro patriâ, pro religione, prœlio aut ſuppliciis profundebant. Inde Machabæorum, Eleazari, aliorumque veneranda memoria. Quâ de re vide Joſephum contra Apionem II, 30. Quidam autem Judæi exiſtimaverunt impiorum animas penitus exſcindi, &, ut bruta, perire. Quod fortè hic innuit Tacitus. Teſtimonia Rabbinorum vide apud eruditum Seldenum, *de Jure Natur. & Gentium* VII, 9, pag. 829 & 831.

Moriendi contemptus. Tantùm valet æternitatis perſuaſio!

Corpora condere. Mallet illuſtr. Huetius, *condire*. At nec repugnat, *condere*. Romani enim

cremabant corpora : contrà verò Judæi, ut & Ægyptii, cum unguentis & aromatibus condebant: in funebri apparatu neque parci, neque prodigi, ut videre est apud Josephum contra Apionem II, 34. De funeribus Ægyptiis confer Diodorum Siculum I, 91. Apertè autem de Judæis D. Joannes XIX, 39. *Venit autem Nicodemus . . . ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.* Postea illud posuerunt, seu condiderunt, in monumento. Vide Matthæum XXVII, 60.

Eademque cura. Judæis Ægyptiisque sperabantur bonorum præmia, malorum pœnæ. Inde utrisque eadem cura, eadem persuasio de infernis. Et ut Ægyptii *sepulcra domos æternas* appellabant, τάφους ἀϊδίους οἴκους προσαγορεύουσι, Diodor. Sicul. I, 51. Sic quoque Salomon, Ecclesiast. XII, 5, tumulum dixit בית עולם, id est, *domum æternitatis.* Hodieque Judæis dicitur בית חיים, id est, *domus viventium.*

Cælestium contrà. Judæi enim unum Deum; contrà Ægyptii plurima numina ipsaque animalia colebant.

Effigies compositas. Ægyptii non modò pleraque animalia viva, sed eorum quoque effigies venerati sunt. Quas quidem ita componebant, ut multas viderim marmoreas æreasque corporibus humanis, capitibus verò canis, felis, aliorumque animalium.

Mente solâ, unumque numen. Verè egregiéque Tacitus. Hanc quoque Judæorum religionem testatur Dio XXXVII, pag. 37.

Hederâ vinciebantur. Nusquam in sacrâ Scripturâ legitur Judæorum sacerdotes vinctos fuisse hederâ. Immo ignoratur quomodo hedera Hebraicè

dicatur. At id mentiebantur Romani, sicut & cultum Liberi patris, seu Bacchi, quod Judæi die quintodecimo mensis Tisri, id est mense Octobri, festum סכות, seu tabernaculorum, celebrarent. De fabulâ Judæos, hederâ vinctos, Bacchum coluisse, plura dixi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 548.

Vitisque aurea. Vitem illam, magnitudine arteque mirabilem, cujus botri erant staturæ humanæ pares, Josephus Gorionides affirmat fuisse pondo mille talentorum aureorum, Gallicæ monetæ librarum 125,625,000. Eam quoque, ob magnitudinem, artem, pretiosæque materiæ copiam prædicat oculatus testis Josephus, Antiq. Jud. XV, 11, num. 3. Tantum Judaicæ magnificentiæ monumentum aliaque Orientis decora fusiùs exposui in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 549 & seqq.

Absurdus sordidusque. Fuere quidem Judæis solemnia splendida ac magnifica: alia verò, & plura, luctu, jejuniis, memoriâ adversarum rerum, quæ genti contigerant, mæsta ac tristia. Quæ cùm a lætitiâ temulentiâque Bacchanalium abhorrerent, Judæorum mos absurdus sordidusque habebatur. Nec aliter Cicero in Orat. pro Flacco, cap. 28. *Istorum religio sacrorum a splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum institutis abhorrebat.*

CAP. VI. *Arabiâ.* Arabiâ Petræâ & desertâ. *Syriæ.* Cœlesyriæ.

Exuberant. Fortè redundat, *exuberant.* Id enim satis intelligitur ex superioribus, *uber solum.*

Nostrum ad morem. Judæa enim frumento, vineis, & oleis abundat, ut & Italia.

Palmetis proceritas. Inde palma, *le palmier,* fuit semper præcipua inter symbola decoraque

Judææ. In Samaritanis Judæorum nummis expressa palma sæpe occurrit. De palmetorum nemoribus, palmarumque naturâ vide Plinium V, 14 & 17; XIII, 4.

Balsamum, modica arbor. Modica quidem arbor, sed curiosæ naturæ, maximique pretii: primùm inter Judæorum, deinde inter Romani fisci opes celebratissima. Unde balsamum prodierit, quantumque fuerit ejus pretium fusè docui in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 552 & seqq.

Humor. Quod opobalsamum dicebatur. De medicâ vi balsami distinctè Plin. XII, 25. *Cortici etiam ad medicamenta pretium: præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici; minima ligno.*

Libanum. Nunc quoque, *le mont Liban*; montem in sacrâ Scripturâ celebratissimum.

Opacum fidumque nivibus. Nivem Libani memorat Jeremias XVIII, 14. Eam non deficere minimè mirum in hac tantâ montis altitudine.

Amnem Jordanem. Nunc *le Jourdain*; amnem amœnum, quem eleganter describit Plin. V, 15.

Unum atque alterum lacum. Verè. Primò enim Samachoniten lacum, seu aquas Merom, nunc *Es-malmaron*, & lacum Genesareth, seu mare Tiberiadis, nunc *la mer de Tibériade*, integer perfluit.

Lacus immenso ambitu. Tertius hic lacus est lacus Asphaltites, qui accolis dicitur *Bahhret Louth*, id est lacus Lot, nobis vulgò *la mer Morte*. Juxta Plinium V, 16, *longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maximâ XXV implet, minimâ sex.* Pater Nau, accuratissimus Terræ Sanctæ inspector, *Voyage nouveau de la Terre Sainte*, IV, 8, ait quoque lacum hunc patere quatuor & viginti circiter leucas longitudine, duas tresve variis in locis latitudine.

Sapore corruptior. Idem testantur viatores omnes. Expertus verò est Princeps Radzivil, *Jerosolymitana peregrinatio*, pag. 96. *Lacus aquam colores variantem valde spissam & fœtentem habet, quæ guttatim degustata, prout a nobis factum, linguam atrociter mordet, & caput gravi pestiferoque odore vehementer inficit.*

Accolis pestifer. De hac pestilentiâ Plinius V, 15. *Inde litora Esseni fugiunt, usque quà nocent*, Plin. ibid. cap. 16. Nec aliter hodie Arabes. Gravitatem hanc odoris expertus est Cl. Pococke, *Description of the East.* Tom. II, Part. 1, pag. 37.

Neque vento impellitur. Adversatur Pater Nau, loc. cit. & ait aquas illas stare, nec, nisi vento, moveri. Sic bitumen vento impulsum videbimus in notâ ultimâ hujus capitis. Certè ibi nulla navigatio, teste Cl. Hasselquist, *Voyages dans le Levant*, Tom. II, pag. 87.

Neque pisces. Nec aliter vulgò viatores, & ipse P. Nau : immo & ipsi quoque Arabes. Dubitat tamen Cl. Hasselquist, loc. cit. quòd in litore multa reperiantur conchylia.

Incertæ undæ. Et solido similes, ut suprà Annal. I, 70. *Neque discerni poterant incerta ab solidis, neque brevia a profundis.* Earum colorem ter in singulos dies mutari ait Josephus, Bell. Jud. IV, 8, num. 4. *Quod ipse evidenter vidi*, ait Princeps Radzivil, loc. cit. pag. 95. *Nam manè habebat aquam nigricantem : meridie, sole intenso (sunt enim calores hìc maximi) instar panni fit cærulea : ante occasum, ubi vis caloris remittit, tamquam limo permixta, modicè rubet, vel potiùs flavescit.*

Perinde attolluntur. Vespasianus, hæc visendi curiosus, lacum Asphaltiten adiit, jussitque quosdam, nandi imperitos, vinctis post terga manibus, in altum projici; qui omnes, teste Josepho,

Bell. Jud. IV, 8, sursum repulsi supernatavere. Pariter Plinius V, 16. *Asphaltites nihil præter bitumen gignit; unde nomen: tauri cameliquе fluitant. Inde fama nihil in eo mergi.* Oculatus autem testis P. Nau, loc. cit. ait aquas hujus lacûs sale & amaritudine incredibili esse infectas; unde meritò vocatur *mare salis*, *mare salsissimum.* Mox subdit experimenta, quibus constat peritos imperitosque nandi perinde attolli, ut hìc tradit Tacitus. Sanè ex salibus sulphuribusque amaritudo aquarumque gravitas: quæ quidem tanta est, teste Cl. Pococke, loc. cit. ut aqua Asphaltitis lacûs sit ad aquam dulcem ut 5 ad 4. Porro cùm aqua illa contineat quartam salis partem, dum nostra maria vix quintamdecimam habent, haud mirum est in eâ densitate corpora non mergi, tauros camelosque fluitare.

Certo anni. Bene: non toto enim anno, sed certo anni tempore, egeritur bitumen, Gallicè *l'Asphalte.* Autumno illud in litore legunt Arabes, Damiatamque, *Damiette*, ferunt, venduntque tingendis lanis, teste Cl. Hasselquist, loc. cit. In usu quoque est pro navium compagine, plurimisque corporum medicamentis. Vide Josephum & Cl. Pococke, locis cit. Immo Cll. Pococke & Hasselquist existimant bitumen idem esse eamdemque substantiam ac balsamum, quo conditæ sunt in Ægypto mumiæ.

Per menses exsolvuntur. Hæc quidem Plinius VII, 15; & XXVIII, 7. Solinus cap. 4, ipseque Josephus Bell. Jud. IV, 8. At verè eruditus Kircher, *Mundus subterraneus*, IX, 5. *Quæ Plinius, Solinus, Tacitus de bitumine Judaico tradunt, quod in lacu Asphaltite colligitur, adeò tenacis esse lentoris, ut nonnisi menstruis feminarum cedat, & quod ferro domari non potest, eorum tactu facilè divellatur sejungaturque; ve-*

rùm illa fabulis annumeranda sunt, cùm experientiæ manifestæ repugnent, & ii qui id ab indigenis extrahi viderunt, nihil tale se observasse fateantur. De quibus vide Itinerarium Petri Vallei, Brocardi, aliorumque.

Gnari locorum. Eadem ferme Abbas monasterii S. Sabæ, hujus lacûs accola, prodidit Patri Nau, loc. cit. *Je m'informai de lui du bitume, que l'on y recueille, & qui pour cela est nommé le lac* Asphaltite, *du nom dont les Grecs appellent cette sorte de poix. Il me répondit qu'on ne l'y trouvoit pas en tout temps: mais qu'en certaines années ce bitume sembloit sortir, comme de dessous l'eau, (c'est probablement des endroits où l'Ecriture, Genes. XIV,* 3 *&* 10, *dit qu'étoient les puits de bitume), qu'il s'élevoit à la surface du lac, & s'y assembloit quelquefois de la grosseur d'un navire; qu'il flottoit au gré du vent, qui enfin le portoit à quelque côte, où il s'arrêtoit, & où quelquefois il se rompoit en diverses pieces; que les Arabes le ramassoient avec soin, & que le Bassa de Jérusalem en avoit sa part, & leur en laissoit prendre la leur; & qu'il s'en formoit de cette sorte diverses masses de différentes grosseurs en divers endroits.*

CAP. VII. *Haud procul inde campi.* Immo verò illi ipsi campi, olim uberes, nunc sunt mare Salis, seu mare Mortuum, ut patet ex Genesi XIV, 3, maximè si legantur ipsa Hebraica: עמק השדים הוא ים המלח. Non enim ita apertè interpretes tum Græcus, tum Latinus. At & ipsi vicini campi aridi sunt, ac sine vi frugiferâ, ut mox dicetur.

Magnisque urbibus habitatos. Verè quidem: illi enim campi olim habitati urbibus, Sodomis, Gomorrhâ, Seboim, Adamâ, & Balâ, seu Segor.

Magnæ,

Magnæ, ut erant iis temporibus, urbes, quibus singulis sui reges. Vide Genes. XIV, 2. Ex iis verò quatuor periere incendio Sodomitico, de quo Genes. XIX, 24; Deuteronom. XXIX, 23. Hìc quoque, ex testimonio indigenarum, tredecim urbes conflagrasse memorat Strabo XVI, pag. 764, cujus insignem locum vide apud ipsum auctorem. Unde fortè fuere plura incendia. Nam & ipsa urbs Segor, in quâ Lot fugit, postea absorpta est.

Fulminum jactu. Bene Tacitus. Deus enim, impuras urbes perditurus, fulmina ejaculatus est. Sic Genes. XIX, 24. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem a Domino de cælo.* Non ita accuratè Strabo, loc. cit. urbes illas subterraneis ignibus haustas prodidit.

Manere vestigia. Sic Strabo loc. cit. præter alia exusta monumenta, memorat manere adhuc ambitum urbis Sodomorum, & patere sexaginta stadia. Alia quoque vestigia, sectorum lapidum multitudinem, & quasdam domorum ruinas, a sociis suis, qui mare illud ingressi sunt, observatas testatur P. Nau, loc. cit.

Specie torridam. Inde Strabo loc. cit. terram illam cinericiam appellavit, γῆν τεφρώδη. Nec aliter viatores. Clariùs autem & distinctiùs Cl. Hasselquist, loc. cit. Tom. II, pag. 86, ait solum esse cretam friabilem, sale imbutam.

Vim frugiferam perdidisse. Accuratè dictum. Nec aliter Genes. XIX, 25. *Dominus subvertit civitates has, & omnem circà regionem, universos habitatores urbium, & cuncta terræ virentia.* Et Deuteronom. XXIX, 23. *Sulphure & salis ardore comburens, ita ut non seratur, nec virens quippiam germinet, in exemplum subversionis Sodomæ & Gomorrhæ, Adamæ & Seboim, quas subvertit Dominus in irâ & furore suo.* Eamdem

ariditatem vastitatemque recèns observavit Cl. Hasselquist, loc. cit. pag. 87. Nullæ, inquit, in illo mari arundines: nulla planta in litore. Paulo quidem longiùs, planta una, labioso flore, sed fœtida. In campo, alia planta, salis gustu.

In cinerem vanescunt. Nec aliter Josephus, Bell. Jud. IV, 8, num. 4. Idem postea portentum narravere viatores, & amplificavere: arbores illas Sodomiticas, fructusque mala Sodomitica appellaverunt. Juxta eos, arbores sunt ficûs altitudine, & simili ferme ligno: folia nucis viriditate & figurâ: fructus malis limoniis, Gallicè *des limons*, formâ & colore pares; specie quidem egregiâ, quos tamen si digito presseris, in atrum cinerem vanescunt. At portentum dempsit, veritatemque docuit diligens explorator, reique herbariæ peritissimus Cl. Hasselquist, loc. cit. pag. 90. Nempe arbores illæ, in vallibus Hiericuntinis, *de Jericho*, Occidentalique ripâ Jordanis, antequam in mare Mortuum influat, frequentissimæ, sunt solanum melongena Cl. Linnæi: quarum quidem fructus aliquando plenus pulvere reperitur. At id contingit tantùm, cùm fructus vitiatur tenthredine, *la mouche à scie*, quæ interiora in pulverem redigit, integrâ tamen cuticulâ, & illæso colore.

Halitu lacûs. Verè. Et inde terra ad quinque millia passuum prope lacum squallet.

Belus amnis. De quo Plinius V, 19. *Rivus Pagida, sive Belus, vitri fertiles arenas parvo litori miscens: ipse e palude Cendeviâ a radicibus Carmeli profluit.* Judaico, seu Mediterraneo mari illabitur haud procul Ptolemaide, nunc *S. Jean d'Acre.* Ipse autem Belus amnis nunc dicitur *Nahr Halou.*

Modicum id litus. Plinius XXXVI, 26. *Quingentorum est passuum, non ampliùs, litoris spatium; idque tantùm multa per sæcula gignenda*

fuit vitro. Fama est, appulsâ nave mercatorum nitri, cùm sparsi per litus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri e nave subdidisse. Quibus accensis, permixtâ arenâ litoris, translucentes novi liquoris fluxisse rivos, & hanc fuisse originem vitri. Vide & Josephum, Bell. Jud. II, 10, num. 2. Strabonem XVI, pag. 758.

CAP. VIII. *Vicis dispergitur.* At quanta esset in his vicis hominum multitudo æstimari potest ex Josepho, oculato teste, Bell. Jud. III, 3, num. 2, ubi Galilæam describens, ait frequentes ibi esse urbes, crebrosque vicos, & adeò populosos propter soli bonitatem, ut minimus supra quindecim millia incolarum habeat. Ἀλλὰ καὶ πόλεις πυκναὶ, καὶ τὸ τῶν κωμῶν πλῆθος πανταχοῦ πολυάνθρωπον διὰ τὴν εὐθηνίαν, ὡς τὴν ἐλαχίστην ὑπὲρ πεντακισχιλίους πρὸς τοῖς μυρίοις ἔχειν οἰκήτορας. Ne tamen credideris numerum Judæorum fuisse hominum sexcenties sexagies bis centena quadraginta millia, 66,240,000, ut vult eruditus Villalpandus, in *Ezechiel*, Tom. II, pag. 539. Id enim repugnat; & evidenti imperiorum ratione confutatur.

Hierosolyma. Plinius V, 14. *Hierosolyma, longè clarissima urbium Orientis, non Judææ modò.* Hierosolymorum partem nunc occupat urbs *Jerusalem.*

Immensæ opulentiæ. Quantæ ergo templi Salomonici opes, si Zorobabelici templi, ab Herode exornati, immensa fuerit, teste ipso Tacito, opulentia! Immensam illam templi opulentiam, ejusque causas & monumenta exposui in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 555 & seqq.

Primis munimentis. Primis quidem munimentis urbs; dein Occidentem versùs regia: ad Orientem templum, intimis munimentis clausum. De urbe

Jerusalem ejusque templo diligentissimè scripsit Cl. d'Anville : *Dissertation sur l'étendue de l'ancienne Jérusalem & de son temple.*

Ad fores. Sic & D. Lucas I, 8. *Factum est autem, cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, secundùm consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini : & omnis multitudo populi erat orans foris horâ incensi.* Immo lorica saxea, ad cubitum unum adsurgens, templum aramque cingebat, & populum a sacerdotibus segregabat, Joseph. Bell. Jud. V, 5, num. 6.

Servientium. Servierunt Judæi Assyriis, Medis ac Persis; tunc sanè despectissimi, Deo populi sui peccata puniente. At non serviere David, Salomon, aliique reges plurimi, quos omisit Tacitus vel brevitatis studio, & quòd vetera illa tempora non attenderit, vel odio adversus gentem, Romanis despicatissimam.

Macedones. Syriæ reges, qui partem regni Macedonici Alexandri Magni obtinuere.

Rex Antiochus. Antiochus Epiphanes, rex Syriæ, qui anno Urbis conditæ DLXXXVI, ante Christum 168, populis omnibus sibi subditis imperavit, ut, patriâ religione relictâ, Græcam profiterentur. Vide I Machab. I, 43 & seqq.

Parthorum bello . . . Arsaces desciverat. Hic vel errat Tacitus, vel turbarunt librarii; & emendandum : *Armenorum bello prohibitus est : nam eâ tempestate Artaxias desciverat.* Nullum enim fuit Parthorum bellum, nullus Arsaces, imperante Antiocho Epiphane. Defectio Arsacis multò antè contigerat sub principatu Antiochi II, cognomento Θεῦ, anno U. C. DIV juxta Petavium & Usserium, vel DVI juxta P. Frœlich, *Annal. Reg. Syriæ*, pag. 26. Contrà verò lege latâ, de quâ mox dictum est, ut quisque Græcam reli-

gionem profiteretur, & Judæis omni suppliciorum genere vexatis, nec fractis, Antiochus in Armenos expediit, eorumque regem Artaxiam, prœlio victum, cepit anno U. C. DLXXX, ut narrat P. Frœlich, loc. cit. pag. 50, & Appianus in Syriacis, pag. 117 & 131. Ἐςράτευσε δὲ καὶ ἐπὶ Ἀρταξίαν τὸν Ἀρμενίων βασιλέα· καὶ αὐτὸν ἑλὼν ἐτελεύτησεν. Nempe Antiochus Epiphanes, capto Artaxiâ, Persidem ingressus, ut opulentissimum Dianæ Persicæ templum in urbe Persepoli spoliaret, sed cum dedecore pulsus, exercitus suos, in Judæâ fusos, accepit; & occubuit anno U. C. DXC. I Machab. VI, & II Machab. IX, Joseph. Antiq. Jud. XII, 9, num. 1. Hieronymus in cap. 11. Danielis. Frœlich, *Annal. Reg. Syriæ*, pag. 50. Prolegomen. pag. 34.

Macedonibus invalidis. Invalidis Syriæ regibus Demetrio I, ejusque successoribus, in libertatem se vindicavere Judæi, ut videre est apud Justinum XXXVI, 1 & 3. Inde in I Machab. XIII, 42. *Anno centesimo septuagesimo* Seleucidarum, Urbis conditæ DCXI, ante Christum 143, *ablatum est jugum gentium ab Israel. Et cœpit populus Israel scribere in tabulis & gestis publicis, anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce & principe Judæorum.* Idem testantur nummi ex ære magno Samaritanis literis inscripti, intra coronam querceam, שמעון נשיא ישראל, id est, *Simeon Princeps Israel.* In aversâ parte, amphora utrimque ansata, שנת אחת לגאלת ישראל, id est, *anno primo redemptionis Israel.* Fuit quoque in Museo Collegii Ludovici Magni nummus elegantissimus, ære minimo, literis Samaritanis inscriptus: ex unâ parte, calix, לגאלת ציון, id est, *redemptionis Sion*: ex alterâ parte, manipulus erectus, & in imo ab utroque latere uva, שנת ארבע, id est, *anno*

quarto. Cusus nempe fuit hic nummus anno centesimo septuagesimo tertio Seleucidarum, Urbis conditæ DCXIV, ante Christum 140.

Procul erant. Licèt procul essent Romani, cum iis tamen Judæi fœdus iniere anno U. C. DXCIV. I Machab. VIII; & Justinus XXXVI, 3.

Mobilitate vulgi. Hæc intelligenda de bello civili, quod Judæos inter & regem eorum, Alexandrum Jannæum, per annos sex exarsit, ab anno U. C. DCLXIII, ad annum DCLXIX, Joseph. Antiq. Jud. XIII, 12 & seqq. Bell. Jud. I, 4.

CAP. IX. *Judæos domuit.* Cn. Pompeius anno U. C. DCXCI, ante Christum 63, Hierosolyma cepit; nec modò templum, sed & Sancta Sanctorum victor ingressus est. Nihil verò divitiarum abstulit, gloriæ, quàm pecuniæ cupidior, Joseph. Ant. Jud. XIV, 4. Vide & Florum III, 5; & Ciceronem in Orat. pro Flacco, cap. 28. Tributum tamen Judæis imposuit Pompeius; & brevi tempore Romani exegerunt plus quàm decem millia talentorum, Gallicæ monetæ lib. 54,468,750, Joseph. loc. cit. num. 5.

Nullâ intus deûm effigie. Verissimè. Et inde manifestum penetrali non fuisse sacratam asini effigiem, ut dictum est suprà cap. 4.

Inania arcana. Ideoque Florus, loc. cit. Judæos impiam gentem appellavit.

Provinciæ cesserant. Provinciæ Orientis.

Rex Parthorum Pacorus. Tacitus vel adhuc errat, vel scripserat, *F. reg. Parthor. Pacorus*, id est *filius regis Parthorum Pacorus.* Fortè etiam *rex Parthorum* est alicujus scioli additamentum. Pacorus enim numquam fuit rex Parthorum, sed filius erat Orodis Parthorum regis. Missus a patre, Judæâ potitus est anno U. C. DCCXIV: anno

ſequenti a P. Ventidio, Romanorum duce, quem Antonius adversùm Parthos miſerat, victus & interfectus eſt. Joſeph. Antiq. Jud. XIV, 13, 14 & 15. Dio XLVIII, pag. 372; & XLIX, pag. 404. Fortè tamen Tacitus ſcripſerat *rex Pacorus*, quòd filii regum dicantur reges, ut vidimus ſuprà de Epiphane, Hiſt. II, 25.

C. Soſius. Antigonus, quem Pacorus regem Judæorum fecerat, adversùs Romanos rebellavit. Hieroſolyma expugnat Soſius; & Antigonus, juſſu Antonii, virgis cæditur & obtruncatur anno U.C. DCCXVII, Joſeph. Antiq. Jud. XIV, 16; Dio XLIX, pag. 405, hæc ſuperiore anno geſta ſcribit, & Soſium immeritò appellat *Soſſium.* In veteri marmore apud Cl. Muratori, *Inſcript. Antiq.* Tom. I, pag. 295, num. 2, memoratur C. SOSIVS.

Herodi. Herodes, dictus poſtea Magnus, amicitiâ & auctoritate Antonii nixus, Judææ regnum ſenatuſconſulto accepit anno U. C. DCCXIV; victoque Antigono, rex iterum renuntiatus eſt anno U.C. DCCXVII, Joſeph. Antiq. Jud. XIV, 26 & 28.

Simon quidam. Simon ille, Herodis ſervus, dux fuit ſeditionis, quam memorat Joſephus Antiq. Jud. XVII, 10, num. 6.

Tripartitò rexere. Archelaus, tetrarcha fuit Judææ; Herodes, Galilææ; Philippus, Ituræ & Trachonitidis.

A C. Cæſare. A Caio Caligulâ, a quo juſſi effigiem ſuam, nomine NOVI IOVIS INLVSTRIS CAII, in templo locare. Vide Supplementum Annal. VIII, 57.

Ad modicum redactis. Unus tunc Herodes, frater Agrippæ Magni, regnum Chalcidis occupabat.

Judæam provinciam. Vide quæ jam dicta ſunt ſuprà Annal. XII; 23 & 54.

Antonius Felix. Pallantis frater, Claudii libertus, trium reginarum maritus, ut videre est apud Suetonium in Claud. cap. 28. Duæ tantum noscuntur; Drusilla nempe Cleopatræ & Antonii neptis, & Drusilla Agrippæ II soror. Dicuntur autem reginæ, non quòd regnaverint, sed quòd regio sanguine essent oriundæ.

Claudius nepos. Claudius, Antoniæ minoris filius, nepos erat M. Antonii, triumviri. Vide Stemma Cæsarum num. 42 & 100, Tom. II, pag. 415 & 434. Ut autem Claudius M. Antonii erat nepos, sic quoque Felix ejusdem Antonii progener. Tanta fuit hac ætate libertorum arrogantia!

CAP. X. *Gessium Florum.* Quem crudelissimum & impudentissimum hominum appellat Josephus, Bell. Jud. II, 14. Florus, dum potestate abutitur, Judæos ad defectionem adegit: cœpitque bellum anno U. C. DCCCXVIII, Jesu Christi 65.

Cestium Gallum. Cestius Gallus, ut ortum bellum comprimeret, Hierosolyma obsedit, partem septemtrionalem urbis cepit, templum ipsum aggressus. At obsidium incautus solvit; cæsique Romani, ut narrat Joseph. Bell. Jud. II, 19. Nec aliter Suetonius in Vespas. cap. 4. *Cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, raptâ aquilâ, fugaverunt.*

Duas æstates. Annorum U. C. DCCCXX & DCCCXXI. Vide Supplementum Annal. XVI, 47, 51, 57 & seqq.

Proximus annus. Urbis conditæ ann. DCCCXXII, bello civili inter Galbam, Othonem & Vitellium intentus. Postea Principe Vespasiano, pax per Italiam parta; & externæ, id est Judaicæ, curæ rediere.

Uti diximus. Suprà cap. I.

Ostentavit. Eleganter dictum. Titus enim, cùm a Spinarum valle, uti diximus suprà cap. 1, ad Scopum, ita appellatum, quòd inde in urbem templumque, Septemtrionem versùs, erat prospectus, castra promovisset, legiones ostentavit. Tum ab Hierosolymis distabat tantùm septem stadiis. Quinta legio retrorsum tribus stadiis castra munire jussa: decima autem legio juxta montem Olearum, Orientem versùs, sex ab urbe stadiis castra metata est, Joseph. Bell. Jud. V, 2, num. 3.

CAP. XI. *Ambiguè certavit.* Hæc aut modestè Tacitus, aut jactanter Josephus, qui & ferme oppressum Titum, & castris suis pulsam decimam legionem memorat, Joseph. Bell. Jud. V, 2, num. 2, 4 & 5.

Ad oppugnandum versi. Tunc Titus castra posuit ad turrim Psephinam, nunc *Castel Pisano*, quæ erat in angulo ad Septemtrionem & Occidentem, Joseph. Bell. Jud. V, 4, num. 3.

Duos colles. Duo illi præcipui colles Josepho quoque memorati sunt, Acra ad Septemtrionem, & Sion ad Meridiem. In colle Acrâ erat urbs inferior, cui urbs nova in colle Besethâ Septemtrionem versùs fuerat addita; in colle Sion urbs superior, Josephus, Bell. Jud. V, 4, num. 1; & V, 6, num. 8.

Per artem obliqui. Artem, artisque causas docet Vegetius IV, 2. *Ambitum muri directum veteres ducere noluerunt, ne ad ictus arietum esset dispositus, sed sinuosis anfractibus, jactis fundamentis, clausere urbes, crebrioresque turres in ipsis angulis ediderunt propterea: quia si quis ad murum tali ordinatione constructum vel scalas vel machinas voluerit admovere, non solùm a fronte, sed etiam a lateribus, & propè a tergo, veluti in sinum circumclusus, opprimitur.*

Et turres. Turres illas egregiè commendat Josephus, Bell. Jud. V, 4, num. 3, easque fuisse numero centum sexaginta quatuor prodit. Scilicet in tertii muri ambitu nonaginta, quarum intervalla erant ducenorum cubitorum : in medio muro quatuordecim ; & in antiquo muro sexaginta.

Intus mœnia. Intra tertium murum alia duo erant mœnia ; ut modò dictum est. Fusiùs autem Josephus, Bell. Jud. V, 4, num. 2.

Regiæ. Regia erat Septemtrionem Occidentemque versùs, haud ita procul turri Antoniâ. Siquidem, cùm ignis turrim Antoniam corripuisset, in regiam illapsus est ; ut videre est apud Josephum, Bell. Jud. V, 4, num. 4.

Turris Antonia. Turris Antonia erat intra urbem in angulo duarum porticuum templi, quæ ad Occidentem & Septemtrionem spectabant. Arx potiùs dicenda, quàm turris. In eâ enim atria, balneæ, aulæ ; ipsaque in angulis cincta quatuor aliis turribus. Eximiam hujus turris pulchritudinem vide apud Josephum, Bell. Jud. V, num. 8. Ab Hyrcano olim exstructa, deinde ab Herode Magno magnificentissimè exornata fuit, & in honorem M. Antonii, triumviri, *Antonia* appellata, Joseph. Bell. Jud. I, 21, num. 1.

CAP. XII. *Templum.* Templum fuit in monte Moriâ, & Orientali Urbis latere. Ibi nunc adsurgit Turcarum mesquita, *la Mosquée*, post Meccensem Medinensemque, maximæ apud eos celebritatis.

Opere ante alios. Laborem opusque egregium ; immensasque in iis impensas explicat Josephus, Bell. Jud. V, 5. Satis sit monuisse Judæos in hujus templi exstructione usos esse saxis quadragenos cubitos longis, quinos altis, & senos latis

Joseph. loc. cit. num. 1 & 6. Singuli illi lapides habebant mensurâ nostrâ Gallicâ pedes 65 longitudine, 8 $\frac{1}{3}$ altitudine, 10 latitudine. Inde intelligas quod habet D. Marcus XIII, 1 & 2. *Et cùm egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, & quales structuræ. Et respondens Jesus ait illi: Vides has omnes ædificationes: non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.*

Ipsæ porticus. Porticus illæ omnes erant duplices, quas sustinebant columnæ quinis & vicenis cubitis, Gallicis nostris pedibus 41 $\frac{2}{3}$, altæ, singulis e saxis marmore candidissimo, & cedrinis laquearibus tegebantur: latæ autem erant ad triginta cubitos, Gallicos nostros pedes 50. Omnis autem earum ambitus unà cum Antoniâ turri sex stadiorum mensuram comprehendebat, auctore Josepho, Bell. Jud. V, 5, num. 2. De porticuum templique ambitu commodiùs dixi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 555 & seqq. ubi plura de templi magnificentiâ & opulentiâ. Hìc enim errat Josephus; & templi magnitudinem imminuit.

Cavati sub terrâ montes. Aquis, frumento, commeatibus, thesauris servandis. Sic quoque excavati subter mœnia cuniculi, & per campos longiùs protracti; de quibus Dio LXVI, pag. 747.

Empto jure muniendi. Expugnatis Hierosolymis muros diruerat Pompeius, ut dictum est suprà cap. 9. Agrippa rex, Caio Claudioque Principibus acceptus, eos restituere cœpit: inhibitus tamen fuit, ne urbs valesceret. Sed, per Claudianorum temporum avaritiam, cùm omnia venalia proponerentur, empto jure muniendi, struxere muros tamquam ad bellum. Universus urbis circuitus erat trium ac triginta stadiorum. Muri, alti cubitos viginti, & cum minis ac pro-

pugnaculis tota altitudo erat quinque & viginti cubitorum: latitudo autem decem cubitorum. Saxa verò, quibus erant constructi, longa cubitos vicenos, denos lata, Joseph. Bell. Jud. V, 4, num. 2.

Ceterarum urbium. Inter belli initia; de quibus dictum in Supplemento Annal. XVI, 57 & seqq.

Quem & Bargioram vocabant. Nisi Tacitus ipse erraverit, hæc a librariis loco suo dimota, & legendum: *Simon, quem & Bargioram vocabant; mediam urbem Johannes; templum Eleazarus, &c.* Simon enim, Gioræ; Joannes, Levi filius: ut videre est apud Josephum, Vita Joseph. num. 10, & Bell. Jud. IV, 9, num. 3.

Eleazarus. Eleazarus filius erat Simonis, Joseph. Bell. Jud. II, 20, num. 3; V, 1, num. 2.

Prœlia. Atrociora enim Judæorum cum Judæis, quàm cum Romanis fuere bella ac prœlia; quæ flens queribundusque Josephus fusè prosequitur.

Per speciem sacrificandi. Instante festo Azymorum, die quartadecimâ mensis Xanthici, seu die 13 Aprilis, hoc ipso anno Jesu Christi 70, cùm Eleazarus portas templi aperuisset, & quotquot intus adorare vellent exciperet, missi a Joanne templo potiti sunt, & Eleazarum manumque ejus obtruncaverunt, Joseph. Bell. Jud. V, 3.

In duas factiones. In duas factiones Simonis & Joannis, Joseph. Bell. Jud. V, 3, n. 1. Tunc templum temploque vicina tenuit Joannes. Vide Josephum, Bell. Jud. V, 6, num. 1.

Concordiam pareret. Nec diu stetit concordia. Odia, intestinaque bella recrudure; & secum ipsi iterum dissidentes pugnavere, Joseph. Bell. Jud. loc. cit.

Cap. XIII. *Neque hostiis . . . piare fas habet.* Immo nulla alia gens, cui facilior illustriorque

fuerit propitiatio. At inexpiabilia obstinatæ perversitatis scelera ultum ibat Deus. Jamque supremum illud excidium imminebat, quod ante prædixerat Jesus Christus, Matth. XXIV; Marc. XIII; Luc. XXI.

Concurrêre acies. Josephus, oculatus testis, Bell. Jud. VI, 5, num. 3. *Quod dicturus sum, fabula, ut opinor, esse videretur, nisi ab iis qui illud spectarunt, proditum esset, & subsecutæ clades ejusmodi signis haud quaquam impares exstitissent. Etenim ante Solis occasum per universam regionem currus in aere sublimes ferri, & armatæ phalanges per nubes discurrere, urbesque circumvallare sunt visæ.*

Collucere templum. Joseph. ibid. *Ante defectionem primosque belli motus, populo ad diem festum Azymorum congregato, die octavo mensis Xanthici, horâ noctis nonâ, tanta lux circa altare templumque circumfusa est, ut dies clarus videretur, atque hoc horæ dimidiæ spatio duravit.* Hæc, & quæ mox sequuntur, prodigia evenere anno Urbis conditæ DCCCXIX, Jesu Christi 66.

Delubri fores. Josephus, loc. cit. Janua templi interior (*aut potiùs exterior.* Nam porta illa ἡ ἔξωθεν dicitur, Josepho Bell. Jud. V, 5, num. 3.) *Orienti obversa, quæ tota ærea & immensi ponderis erat, & quæ sub vesperam vix ab hominibus viginti claudebatur, & vectibus quidem ferro munitis sustentata erat, pessulos verò altissimè in saxeum limen ex uno perpetuo lapide demissos habebat, visa est nocte circa horam sextam sponte patefacta: quod templi custodes, cùm ad templi prætorem cucurrissent, ei indicarunt: ille verò ubi ascenderat, ægre eam claudere potuit.* Janua illa, alta triginta cubitis, quindecim lata, erat ære Corinthio, & januas argento auroque obductas dignitate plurimùm superabat, teste Josepho,

Bell. Jud. V, 5, num. 3. Tacito autem *expassæ fores* dicuntur, quòd in hac, ut in singulis templi januis, binæ essent fores, teste eodem Josepho, ibid.

Major humanâ vox. Josephus, Bell. Jud. VI, 5, num. 3. *Festo autem die, qui Pentecoste appellatur, sacerdotes noctu templum ingressi ad obeunda ex more ministeria, primum quidem motum ac strepitum se exaudisse dixerunt, tum deinde vocem quasi confertæ multitudinis simul clamantis, Migremus hinc:* Tacitus autem ex usu Romanæ superstitionis dixit: *Excedere deos.*

Quæ pauci in metum. Sic quoque Josephus, Bell. Jud. VI, 5, num. 3 & 4.

Vespasianum ac Titum prædixerant. Hic Tacitus Vespasiano Titoque, fortunæ suæ auctoribus, adulatur. Ejusdem criminis reus, & magis damnandus, Josephus, qui fidem suam Christumque negat, ut Vespasiani favorem captet, Joseph. Bell. Jud. VI, 5, num. 4. At certissimum est, & cuique sæculorum eventorumque seriem reputanti manifestum, hoc oraculo aliisque plurimis prænuntiatum fuisse Jesu Christi regnum, *quod in æternum non dissipabitur*, Daniel II, 44. Æternitatem hanc regni Christi fusiùs explicatam vide in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 560 & seqq. ubi *de persuasione tunc vulgatâ profectos Judæâ rerum potituros* disserui.

Virile ac muliebre secus. Id est virilis ac muliebris sexûs, ut suprà Annal. IV, 62.

Sexcenta millia. Magnus quidem numerus, si spectetur urbis Hierosolymorum magnitudo, de quâ dixi suprà cap. 11. At Josephus Bell. Jud. VI, 9, num. 3, ait in hac obsidione periisse undecies centena millia, 1,100,000. Ut stet Josepho sua auctoritas, compertumque sit quantum Judaici sanguinis hoc in bello fuerit effusum vide priorem

Taciti editionem, Tom. III, pag. 563 & seqq. ubi dixi de numero incolarum urbis Hierosolymorum, eorumque qui tempore Paschatis in eam confluebant: simul quoque, quot in obsidione Hierosolymitanâ totoque bello Judaico perierint homines, recensui.

Plures, quàm pro numero. Juxta communem regulam, quâ quarta pars militat, si fuerint sexcenta millia obsessorum, centum quinquaginta millia ferre arma poterant. At ob fanaticum Judæorum furorem, plures, quàm pro hoc numero, audebant.

Major vitæ metus. Id unum metuebant ne urbi temploque superstites viverent. Vide Dionem LXVI, pag. 748. Inde hodieque & in ipso excidio Judæis manet quammaximus urbis Jerusalem amor, quammaxima veneratio.

Struerentur. Hactenus Tacitum secutus, ejusque exemplo, Judaicas res fusè prosecutus sum. Ut coronidem adtexerem, & Sinensium Judæorum monumenta, nondum edita, publicarem, dissertationem *de Judæis Sinensibus* in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 567 & seqq. addidi. Hanc dissertationem Gallico sermone scripseram anno 1757, & ad Patrem Patouillet miseram, ut ederetur in volumine XXIX libri, cui titulus: *Lettres édifiantes & curieuses, écrites des Missions étrangeres par quelques Missionnaires de la Compagnie de Jesus.* Eadem, me inscio, &, quod mirum magis, alio etiam auctoris nomine edita est anno 1774 in libro, *Lettres édifiantes & curieuses*, vol. XXXI, pag. 296 & seqq. In illâ Gallicæ meæ dissertationis editione irrepsere tum in Hebraicis, tum in Sinensibus verbis nonnulla errata typographica, quæ velim eruditum lectorem emendare ex Latinâ Taciti editione.

CAP. XIV. *In Treveris pugnam.* Suprà Hist. IV, 77.

Apud Vetera Castra. Vetera Castra, nunc *Santen*, a Civili capta olim direptaque, ut vidimus suprà Hist. IV, 60.

CAP. XVI. *Haud porrecto agmine.* Civilis, ut majori impetu ageret, magisque discreta foret suorum virtus, haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit. De cuneo dictum suprà Hist. III, 29.

Gugernique. Gugerni jam memorati Hist. IV, 26.

Pauciores nuper. In Treveris; ut modò dictum est.

Domitores Britanniæ. Vide suprà Annal. XIV, 34.

Novamque aquilam dicaturos. Quòd secunda illa legio esset e recèns conscriptis; ut vidimus suprà Hist. IV, 68.

CAP. XVII. *Silentem.* Melius *Silens*; & ita vertunt optimi interpretes.

Illis mos. Vide infrà de Moribus German. cap. 11.

Glandibusque. Fusili ex argillâ, plumbo, ferrove factæ glandes, & fundis jaciebantur.

Lacessentibus. Germani Romanos conviciis lacessebant, ut eos in paludem elicerent.

CAP. XVIII. *Retulimus.* Suprà cap. 14.

Bructerorum. De quibus plura infrà in libro de Morib. German. cap. 33.

CAP. XIX. *In superiorem provinciam.* In Germaniam superiorem. Gallus Annius jam memoratus est suprà Hist. IV, 68.

Chaucorum. De quibus dictum suprà Hist. IV, 79.

Oppida Batavorum. Victus Civilis non ausus est armis tueri oppida, quæ sunt Mosam inter & Rhenum. Horum præcipua nunc appellantur *Gennep*, *Cleves*, *Nimegue*, *Batenbourg*; & *extrema Gallicæ oræ* dicuntur Hist. IV, 12. Itaque rapuit, quæ ferri poterant: ceteris ignem injecit, ne hostibus prodessent: ipsa autem oppida minimè succendit. Postea in insulam concessit.

Diruit molem. De hac mole dictum suprà Annal. XIII, 53.

Tenuis alveus. Abacto amne, & per emissarium, quod nunc dicitur *Leck*, Galliis superfuso, adeò tenuis Rheni alveus inter Batavorum insulam & Germaniam, ut continentes terræ viderentur. Tenuis ille alveus, quem Plinius IV, 15, modicum alveum appellat, hodieque dicitur *le Rhin*; & in mare influit prope urbem *Leyde*.

Treverorum senatores. Sic senatum, magistratus, apud Frisios vidimus suprà Annal. XI, 19. Si plura volueris de civitatum senatu adeas Plinium Ep. 83 & 84.

Superiùs memoravimus. In Belgicam Germaniamque Cisrhenanam post Cremonæ excidium ostentui missus fuerat, ut dictum est Hist. III, 35 & IV, 31.

D. Alpinus. In Mſ. Agr. *Dr. Alpinus*, id est *Drusus Alpinus*. At in ceteris libris *D. Alpinus*, id est *Decimus Alpinus*. Atque ita dictum puto ob *patrem Claudii Cæsaris Drusum, olim Decimum, mox Neronem prænomine*, Sueton. in Claud. cap. 1.

Cap. XX. *Arenaci.* Arenacum fuit in superiori parte insulæ Batavorum, non verò extra insulam. Itaque non est *Arnhem*, ut voluit Cluverius. Sed

loci veterisque nominis memoria manet in vicis *Aert* & *Herwert*. Vide Cl. Alting, *Notitia Germaniæ inferioris*, pag. 8 & 9.

Batavoduri. Fuit quoque in superiori parte Batavorum insulæ Batavodurum; nunc *Wyk-te-Duurstede*. Cl. Alting, ibid. pag. 18.

Grinnes. Grinnes Tabula Peutingerana memorat inter Caspingium, nunc *Asperen*, & Duodecimum, nunc *Doodenwerd*. Fuere ergo in insulâ Batavorum dextrâque Vahalis ripâ, paulo infra vicum, qui nunc dicitur *Tiel*. Non ita bene Cl. Alting, loc. cit. pag. 80, Grinnes ad sinistram Rheni ripam posuit, ubi hodiè *Beerhuysen*, e regione viculi *Remmerten*. Vide Cl. d'Anville, *Notice de la Gaule*, pag. 361.

Vadamque. Vada, ut & Grinnes, fuit in superiore parte insulæ Batavorum, ripâque sinistrâ Rheni, ut consentiunt Cll. Alting & d'Anville. At Cl. d'Anville Vadam ponit e regione arcis *Clingenbeke*, prope oppidum *Meyrik*, ubi eruta quædam antiquitatis Romanæ monumenta, haud procul castris Herculis, nunc *Malburg*. Vide loc. cit. Cl. d'Anville, p. 666; & Cl. Alting, p. 128.

Decumanorum. Decimæ legionis.

CAP. XXI. *Diximus*. Suprà Hist. IV, 70.

CAP. XXII. *Novesium Bonnamque*. Novesium, *Nuis*; Bonna, *Bonn*; ut sæpe dictum est.

Prono amne rapti. Frustra difficultatem movet Pichena, quasi Germani adverso, non prono, amne, remeanti Cereali occurrere debuerint. Germani, qui disjectum agmen & incuriosas vigilias exploraverant, superiora fluminis petivere, ut insidias componerent: sic, prono amne rapti, vallum iniere.

Prætoriam navem. Prima princepsque navis

dicebatur prætoria; quæ nunc apud nos appellatur *l'Amiral.*

Signo & vocibus. Intermisso buccinæ signo, interruptis vocibus, quibus initia vigiliarum nuntiabantur. Vide suprà Annal. I, 65; & XV, 30.

Flumine Luppiâ. Nunc *la Lippe.*

Veledæ. De hac feminâ, quæ numinis loco habebatur, jam dictum est suprà Hist. IV, 61.

CAP. XXIII. *Tricenis quadragenisque.* Rectè explicat illustr. Huetius: *Triginta vel quadraginta ex illis lintribus armatæ erant in modum liburnicarum; iis verò, quæ captæ fuerant, sagula pro velis imposuerat Civilis.*

Oceano adfundit. Vide suprà Annal. II, 6.

Differebantur. In diversas partes ferebantur.

CAP. XXV. *Virtutem & viros.* Eleganter dictum. Eodem sensu suprà Hist. IV, 12. *Viros tantùm armaque imperio ministrant.*

CAP. XXVI. *Nabaliæ fluminis.* Nabalia est ipsa fossa Drusiana, quæ a Rheno ad fluvium Salam, *l'Yssel,* fuerat ducta; de quâ dictum est suprà Annal. II, 8. Plura vide apud Cl. Alting, loc. cit. pag. 100.

Cujus epistolis. Vide suprà Hist. IV, 13.

Præsens monebat. Eadem vidimus suprà Hist. IV, 13.

Flavianus in Pannoniâ. Quæ hic abstulit temporum iniquitas, Supplemento libri quinti Historiarum continuavi.

NOTÆ
IN SUPPLEMENTUM LIB. V. HISTORIARUM.

Cap. XXVI. *Tiberius Alexander.* A quo initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriæ cœptum. Vide suprà Hist. II, 79.

In verba Vespasiani adegi. Ut jam dictum est suprà Hist. IV, 21.

Recens adhuc memoria. Superfuso enim Rheno, potuere opprimi legiones, & volebant Germani: at obstitit Civilis, idque nunc imputabat. Vide suprà Hist. V, 24.

Cap. XXVII. *Lingones.* De quibus suprà Hist. IV, 55 & 77.

Septuaginta millibus armatorum. Frontinus, Strateg. IV, 3, num. 14. Quem vide laudatum suprà Hist. IV, 67, in Notis.

Dictum est suprà. Hist. III, 46.

Occubuit. Josephus, Bell. Jud. VII, 4, num. 3.

Misit. Josephus, ibid.

Addidit munimenta. Sic bellum Mœsiacum celeriter confectum est, Josephus, loc. cit.

Cap. XXVIII. *Adulto jam vere.* Post festum diem Azymorum, celebratum hoc anno die quintadecimâ mensis Xanthici, seu 14 mensis Aprilis, Josephus, Bell. Jud. V, 3, num. 1.

Operi institit. Relictis enim Spinarum valle & Scopo, ubi primùm fuere Romana castra, sed quæ longiùs ab Hierosolymis aberant, ut dictum est suprà Hist. V, 1, in Notis, Titus aciem admovit; eamque instruxit a monte Olivarum per montem Calvariæ ad turres usque Psephinam & Hippicon: deinde ad monumenta usque Herodis prope piscinam Serpentium processit, machinas instruxit, & oppugnationem incœpit ad Joannis pontificis monumentum die 22 Aprilis, Joseph. Bell. Jud. V, 2, 3 & 6.

Trans Euphraten. Dio LXVI, pag. 746. Vide & Josephum, Bell. Jud. VI, 6, num. 2. Euphrates, hodieque *l'Euphrate.*

Pietateve. Ob Paschatis solemnitatem. Notum quàm immensa tum conveniret Judæorum multitudo. Vide jam notata suprà ad Hist. V, 13.

Primùm valuere. Josephus, Bell. Jud. V, 6, num. 6; Dio, loc. cit.

Cuniculis. Dio, ibid. Quàm autem cælum solumque Hierosolymitanum siticulosum sit, omnibus compertum.

Nocte prolapsa. Joseph. Bell. Jud. V, 7, n. 1.

Lævum humerum saucii. Dio, loc. cit.

Occupare. Prima illa pars urbis Hierosolymorum capta est die septimâ mensis Artemisii, seu die 6 Maii, quæ erat a cœptâ oppugnatione quintadecima, Joseph. Bell. Jud. V, 7, num. 2.

Secesserat. Josephus & Dio, ibid.

Cap. XXIX. *Duplicatus quoque.* Tunc enim commune discrimen propulsare adgressi sunt Joannes & Simon. Ille ex turri Antoniâ, Septemtrionali porticu templi, & Alexandri monumento pugnabat. Hic juxta monumentum Joannis, & tenebat usque ad portam, quâ in turrim Hippicon aqua inducebatur. Titus autem locum,

Castra Assyriorum dictum, obtinuit, & quidquid interjacet usque ad Cedronem occupavit, Joseph. Bell. Jud. V, 7, num. 3.

In hanc necessitatem. Joseph. Bell. Jud. V, 1, num. 5; & V, 9, num. 2.

Cestii Galli. De quo suprà Hist. V, 10. Vide & Supplementum, Annal. XVI, 47.

Flectere tentavit. Dio, loc. cit.

Alterius muri parte. Josephus, Bell. Jud. V, 8, num. 1. *Alterum murum*, in parte urbis Septemtrionali, *cepit Cæsar die quinto post primum captum.* Quintus autem ille dies fuit duodecimus mensis Artemisii, & 11 mensis Maii.

Utendum ratus. Ita Josephus, loc. cit. Hæc enim una Tito cura ut sibi urbem, templum urbi conservaret.

In paucos Romanos. Titus cum mille armatis, & lectis, quos circa se habebat, militibus, alterum murum erat ingressus, Joseph. loc. cit.

Triduoque. Josephus, ibid. num. 2.

Quarto die. Titus, quarto die Judæos fortiter aggressus, altero muro potitus est. Quod ad Septemtrionem spectabat statim diruit: partis verò Meridionalis turribus præsidium imposuit, ibid. Quartus ille dies fuit 15 mensis Maii.

Turrim Antoniam. De quâ dictum suprà Hist. V, 11.

Cap. XXX. *Ad oppugnandum aggeres.* Quatuor maximos aggeres memorat Josephus, Bell. Jud. V, 11, num. 4. Horum unum ad turrim Antoniam, contra mediam piscinam, quæ Struthia vocabatur, struxerat quinta legio; alium legio duodecima, inde circiter viginti cubitos distantem; tertium legio decima, ad Orientalem partem urbis, & piscinam, quæ Amygdalon appellabatur; quartum legio quintadecima, ad

Joannis pontificis monumentum, triginta inde cubitos distans, Joseph. Bell. Jud. V, 9, num. 2; & V, 11, num. 4. Ait ibidem Josephus illos cœptos fuisse duodecimo die mensis Artemisii, vix autem perfectos fuisse die vigesimo nono, diebus septemdecim operi sine intermissione impensis. Ergo aggeres cœpti sunt die ipso, quo secundus urbis murus dirutus est. Dies autem vigesimus nonus fuit 28 Maii.

Per dies quatuor ostentata. In Hierosolymorum suburbanis, Septemtrionem versùs, ostentata est acies Romana, Joseph. Bell. Jud. V, 9, num. 1. Quatuor illi dies fuere 16, 17, 18, 19 Maii.

Missus Josephus. Joseph. Bell. Jud. V, 9, n. 3. Jam memoratus est suprà in Supplemento Annal. XVI, 58.

Fames. De quâ multa Josephus, Bell. Jud. V, 10. Magnam autem frumenti copiam, quæ non paucis annis suffecisset, initio belli combusserant discordes Judæi. Josephus, Bell. Jud. V, 1, num. 4. Præterea ne quid spei Judæis maneret, Titus pulcherrima urbis suburbana exciderat, & omnem latè regionem ad nonaginta stadia circumquaque vastaverat, ita ut nihil in campis, ne arbor quidem superesset, Joseph. Bell. Jud. VI, 1, num. 1.

Meditabantur crimina. Dio, loc. cit.

Crucibus adfixi. Judæos quidem cruci adfixos memorat Josephus, Bell. Jud. V, 11, num. 1. At silet causam, eosque ideo tantùm a Tito punitos tradit, ut obsessi quid ipsos maneret, ni se dederent, intelligerent. Quod a Romanâ disciplinâ Titique clementiâ omnino alienum.

Truncisve manibus. Joseph. ibid. num. 2.

Sub aggeribus terra. Joseph. ibid. num. 4. Aggeres illi a legionibus V & XII ad Turrim Antoniam fuerant exstructi; ut modò suprà observatum est.

Incensisque materiis. Pice ac bitumine inlitæ fuerant materiæ; succensisque sudibus, pensiles aggeres magno cum sonitu corruêre, Joseph. ibid.

Contigerat. Id contigisse videtur die primâ mensis Sivan, seu 29 Maii.

Biduo pòst. Joseph. ibid. num. 5. Id ergo accidit die tertiâ mensis Sivan, seu 31 Maii.

Chagiras. Sic cognominatus ex fortunâ, ait Joseph. ibid. quæ vox claudum significat. חגירא enim Judæis est claudus. Tres autem illi viri e periculo non se subduxere priùs, quàm ignis machinas corripuit, Joseph. ibid.

Aliis aggeribus. Ii sunt aggeres, quos legiones X & XV ad Orientalem urbis partem struxerant; ut jam suprà notatum est.

Restingui potuerunt. Joseph. ibid.

CAP. XXXI. *Incredibili tridui opere.* Joseph. Bell. Jud. V, 12, num. 2. Triduum illud fuit sanè 2, 3 & 4 Junii. A Tito autem ita deproperatum opus, quòd Judæi sabbatum & duos dies festos Septimanarum, seu Pentecostes, celebravere diebus 5, 6 & 7 mensis Sivan, id est 2, 3 & 4 Junii.

Per triginta novem stadia. Joseph. ibid.

Muro ac turribus. Circuitum muri fusè describit Josephus, ibid. Hujus struendi initium factum a castris Assyriorum, ubi tendebat Titus: hinc ad inferiorem Cænopolim ductus; inde per Cedronem ad Olivarum montem pergebat: dein revertens a meridie montem complectebatur usque ad petram Peristereonon, proximumque collem, qui valli juxta fontem Siloam imminebat: inde ad vallem fontis descendebat, factoque pòst ascensu ad Anani pontificis monumentum, montem circumdabat, ubi Pompeius castra olim posuerat:

tum

tum ad Septemtrionale urbis latus redibat, progressusque ad vicum, qui Cicerum domus, Ἐρεβίνθων οἶκος, dicebatur, Herodisque monumentum complexus, ad Orientem Titi castris, unde initium ceperat, conjungebatur. Huic autem muro foris adstructa sunt tredecim castella, seu præsidia, quorum ambitus erat denis stadiis. Facto hoc muro, tunc impletum est, quod Jesus, videns civitatem, & super illam flens, prædixerat: *Venient dies in te: & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te: & coangustabunt te undique*, Luc. XIX, 43.

Cibis enecabantur. Joseph. Bell. Jud. V, 13, num. 4.

Vorasse. Joseph. ibid.

Arabibus Syrisque. Qui erant auxiliares in exercitu Romano.

Dissecti sunt. Ut auro, quod voraverant, potirentur Arabes, Syri, ac nonnulli etiam e militibus Romanis; ut videre est apud Josephum Bell. Jud. V, 13, num. 5.

Duo millia. Joseph. ibid.

Intentatâ. Quos etiam, circumfuso equitatu, jaculis configi statim jussisset Titus, ni reorum multitudine impeditus fuisset, Joseph. ibid.

In templi spoliationes. Joseph. Bell. Jud. V, 13, num. 6. Inter donaria, quæ Joannes tunc rapuit, memorat Josephus urceolos ab Augusto ejusque uxore Liviâ olim templo datos.

In gentilium cædes. Tum Matthiam, Ananiam pontificem, aliosque plurimos interfecit Simon, Joseph. Bell. Jud. V, 13, num. 1.

Periissent. Hac in re multus Josephus, Bell. Jud, V, 13, num. 5, 6, & aliàs sæpe.

CAP. XXXII. *Judas nomine.* Joseph. Bell. Jud. V, 13, num. 2.

Projecit. Josephus, ibid.

Ut memoravimus. Cùm Joannes terram sub aggeribus Romanis effodit, ut dictum est suprà cap. 30.

Corruit. Josephus, Bell. Jud. VI, 1, num. 3.

Struxerat. Josephus, Bell. Jud. VI, 1, num. 4.

Sabinus. Natione Syrus, Joseph. Bell. Jud. VI, 1, num. 6.

Ægre retracti. Joseph. ibid. Id autem contigit die tertiâ mensis Panemi, id est die 30 Junii.

Sexto oppugnationis die capta. Ad expugnandam turrim Antoniam structi sunt aggeres per dies unum & viginti, id est a die 6 ad diem 27 Junii. Turris oppugnatio cœpta, primo die mensis Panemi, seu 28 Junii. Biduo post infelicem Sabini casum, id est die 2 Julii, viginti milites, qui per aggeres excubias agebant, accito quintæ legionis signifero, duobus ex alâ equitum, & uno tubicine, horâ noctis nonâ murum superavere: obtruncatisque, qui primùm occurrerunt, somnolentis Judæis custodibus, buccinâ concinunt: reliqui custodes Judæi diffugiunt territi. Titus, audito signo, armari properè exercitum jubet: statim ipse cum ducibus lectâque manu adstat. Fermè occupatum templum. At illud a Romanis violari perhorrescentes Judæi, resumunt animos. Acerrimè certatum a nonâ noctis horâ ad horam diei septimam, quâ cùm templum expugnari non posset, occupata tantùm turris Antonia die 3 Julii. Joseph. Bell. Jud. VI, 1, num. 1, 3 & 7.

Eam. Septem diebus eversa est turris Antonia. Sic æquus latusque ad templum ascensus munitus est. Joseph. Bell. Jud. VI, 2, num. 1 & 7. Septem dies, quibus turris Antonia eversa, numerandi sunt a die 4 ad 10 Julii diem.

Tentarique. Missusque adhuc Josephus, qui Judæos alloqueretur, Josephus, ibid. num. 1.

Romanis adire nefas. Josephus, ibid. num. 4.

CAP. XXXII. *Structi aggeres*. Quatuor structi aggeres: unus contra interioris templi angulum, qui ad Septemtrionem Orientemque spectabat: alter ad exedram Septemtrionalem, quæ inter duas portas erat: tertius contra porticum Occidentalem exterioris templi: quartus contra Septemtrionalem porticum. In his autem struendis plurimus fuit labor, quòd materiæ a centesimo usque stadio essent comportandæ. Joseph. ibid. num. 7. Adeò vicina Hierosolymis loca fuerant vastata. Cùm ad turrim Antoniam struerentur aggeres, de quibus dictum suprà cap. 30, jam asportatæ fuerant materiæ a nonagesimo stadio, ad id spatium attonsâ undique circa Hierosolyma regione. Josephus, Bell. Jud. VI, 1, num. 1.

Propinquatum. Multaque tentavit Titus, ut Joannem ad deditionem adduceret. Sed is erat in dies obstinatior. Multa tamen fuere Judæorum transfugia. Joseph. Bell. Jud. VI, 2, num. 1, 2 & 3.

Lectissimâ militum manu. Lecti e singulis centuriis triceni milites strenuissimi, & attributi per singula eorum millia tribuni. Joseph. ibid. num. 5.

Horâ noctis nonâ. Hæc hora non modò insidiis opportuna, sed ad pugnam quoque expedita in his cæli terræque ardoribus. Subiere autem Romani, ut ex narratarum rerum serie videtur, die 15 Julii.

Signo. Signum, *l'ordre*, *le mot du guet*, ut sæpe dictum est.

Quintam diei horam. Josephus, Bell. Jud. VI, 2, num. 6.

Acriùs institit. Joseph. Bell. Jud. VI, 2, num. 8.

Montem Olivarum. Erupere Judæi alterâ die, postquam ascenderant Romani, circa undecimam

diei horam. Joſeph. loc. cit. Ergo illa eruptio facta die 17 Julii, cùm Sol ad occaſum proximè vergeret. Mons autem Olivarum eſt ad Orientem urbis Jeruſalem, altiſſimus, & unde non in urbem tantùm, ſed in omnes circùm campos latè patet proſpectus. Haud procul a monte Olivarum, ex quo Jeſus Chriſtus in cælos aſcendit, eſt hortus Gethſemani, ubi a Judâ fuit proditus & captus. Matth. XXVI, 36; Joan. XVIII, 2.

Pulſi fractique. Narrat Joſephus loc. cit. pulſis tunc Judæis, Pedanium ex alâ equitum, currente equo, ita tamen ſe inclinaſſe, ut Judæum fugientem, juvenem quidem, ſed corpore validum, & armis undique ſeptum, talo comprehenderit, captivumque ad Titum tulerit. Quod puerile & hiſtoriâ indignum. Sed, ut alias jam monui, multa ſunt in Joſepho, quæ laudaveris, multa quoque quæ arguas. Exemplum adduxiſſe ſit ſatis.

Cap. XXXIV. *Ingraveſcebat fames.* Quæ tanta erat, ut eſurientes Judæi cloacas rimarentur, boum ſtercora aliaque horrenda in cibos verterent. Joſeph. Bell. Jud. V, 13, num. 7. Antequam Titus urbem muro circumvallaret, modius frumenti jam venierat talento, Gallicæ monetæ libris 8,700. Joſephus, ibid. Alia plura de hac fame ſi volueris, vide Joſephum, Bell. Jud. V, 10 & 12; VI, 3, num. 3.

Matrem. Mariam nomine, feminam origine nobilem. Joſephus, Bell. Jud. VI, 3, num. 4. Quod ubi vulgatum, tantus fuit in omnibus horroris ſenſus, ut & Titus urbis, in nefanda ſcelerum monſtra ferocientis, excidium ſanxerit; & ipſi Judæi, fame preſſi, ad mortem properarent, beatoſque prædicarent, qui antè occubuerant, quàm talia aut viſu, aut auditu, acciperent. Joſeph. ibid. Sic adimplebatur quod prædixerat

Jesus Christus, cùm conversus ad filias Jerusalem dicebat: *Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros: Quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos: & collibus: Operite nos.* Luc. XXIII, 28 & seqq.

Inauditum. Joseph. loc. cit. Postea aliquando in recentibus nostris Historiis id auditum, sed semper horrendum.

Tetra lues. Adeo pestifera, ut a quartodecimo die mensis Xanthici, seu 13 Aprilis, ad primum diem mensis Panemi, seu 28 Junii, per unam tantùm portam elati fuissent mortui 115,880. Sic enim a Mannæo transfugâ, cui hujus portæ custodia fuerat credita, accepit Titus. Universis portis elatos fuisse mortuos 600,000, μυριάδας ἑξήκοντα, præter alios innumeros, qui non elati sunt, proditum est. Joseph. Bell. Jud. V, 13, num. 7.

Latrociniis & cædibus miscent. Joseph. Bell. Jud. V, 12, num. 3; VI, 3, num. 3.

Ni duces. Joseph. Bell. Jud. VI, 2.

Vatum turba. Joseph. Bell. Jud. VI, 5, num. 2.

Memorata. Suprà Hist. V, 3.

Quadriennio ante bellum. Quadriennio ante bellum, Hierosolyma venerat ad diem festum Scenopegiæ, seu tabernaculorum: tum clamare cœpit, & perstitit sine raucitate integrisque viribus, per annos septem & quinque menses. Joseph. Bell. Jud. VI, 5, num. 2.

Vociferatus. Teste Josepho, loc. cit. *Diu noctuque omnes urbis vicos circuibat, clamitans: Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox a quatuor ventis, vox in Hierosolyma & in templum, vox in sponsos & in sponsas, vox in universum*

populum. Eadem Hebraicè habet Joſeph. Gorionides VI, 53.

Deſtiterat. Inde cùm a Judæis fruſtra verberibus fuiſſet affectus, Albino, tum Judææ procuratori, traditus eſt; apud quem ad oſſium uſque nudationem laniatus, nec preces, nec lacrimas effudit, ad ſingula tantùm verbera lugubriter clamabat, Αἶ αἶ Ἱεροσολύμοις. Ab Albino interrogatus cur hæc diceret, nihil omnino reſpondebat. Albinus eum, ut amentem, dimiſit. Is ergo in hac ſuâ vociferatione perſtitit, nihil mali imprecatus, cùm in ſingulos dies vapularet; neque cibos impartientibus benedicebat: ſed unum illi ad omnes reſponſum, *Dirum omen*, σκυθρωπὴ κληδών. Joſeph. ibid.

Ceſſavit juge ſacrificium. Ceſſavit die ſeptimadecimâ menſis Panemi, ſeu 14 Julii. Joſeph. Bell. Jud. VI, 2, num. 1. Eâdem quoque die ceſſaverat in primo templo. Quod adhuc acerbo jejunio ſingulis annis die ſeptimadecimâ menſis Tamuz Judæi recolunt. Immo inter ipſos pii plurimi a die illâ ſeptimadecimâ Tamuz ad diem nonam menſis Ab, quâ ob primi ſecundique templi excidia jejunium eſt, carnibus vinoque abſtinent. Omnes enim illi dies genti fuere luctuoſiſſimi. Errat autem Joſeph. Gorionides VI, 48, cùm hæc retrahit ad diem feſtum Septimanarum, ſeu Pentecoſtes, id eſt, diem 3 menſis Junii. Ipsâ obſidionis deſcriptione ſatis refutatur. Quod autem ſpectat ad juge ſacrificium, Judæis עלת תמיד dictum, ejus leges ritusque docet Moyſes, Num. XXVIII, 3 & ſeqq. Ceſſaſſe ſacrificium *penuriâ virorum*, ἀνδρῶν ἀπορίᾳ, ſcribit Joſephus, loc. cit. Sunt qui pro ἀνδρῶν emendent ἀμνῶν vel ἀρνῶν, id eſt, *agnorum*: ſed minimè probabiliter, ut jam monuit eruditus Relandus. Titus enim Joanni, qui templum

tenebat, Judæos obtulit, qui intermissa sacrificia celebrarent; ut videre est apud Josephum ibid. Potiùs crediderim cessasse sacrificium, quòd in his sceleribus, cædibus, impuritatibus, quibus tum fœdabatur templum, nulli fuerint puri sanctique sacerdotes, qui illud offerrent.

CAP. XXXV. *Flammantibus porticibus.* Judæi die secundo & vicesimo mensis Panemi, id est 19 Julii, porticus templi, quæ a Septemtrione & Occasu turri Antoniæ erant conjunctæ, incenderunt. Biduo post, quarto & vicesimo prædicti mensis, nempe 21 Julii, Romani vicinam porticum incendêre, lætantibus Judæis, ultroque ruinas augentibus, ut a templo Romani averterentur. Josephus, Bell. Jud. VI, 2, num. 9. Die autem septimo & vicesimo Panemi, seu 24 Julii, cùm Romani porticum Occidentalem temere subiissent, intra cujus culmen & trabes Judæi arida ligna cum sulphure & bitumine supposuerant; iis subitò incensis, miserè perierunt Romani. Porticus autem exusta est usque ad turrim Joannis, supra portas, quæ ultra Xystum ducebant, exstructam: reliquum verò porticûs Judæi absciderunt. Sequenti die, nempe 25 Julii, Romani incenderunt porticum Septemtrionalem usque ad porticûs Orientalis angulum, qui valli Cedron, hodie quoque *la vallée de Cédron*, imminebat, Joseph. Bell. Jud. VI, 3, num. 1 & 2.

Religione attonitus. Dio LXVI, pag. 747. Διὰ τὸ δεισιδαιμονῆσαι. *Ob religionis pavorem.*

Ut Titus juberet. Dio, loc. cit.

Structi aggeres. A duabus legionibus absoluti sunt hi aggeres die octavâ mensis Loi, id est 3 Augusti. Structi autem erant ad exedram Occidentalem templi interioris. Joseph. Bell. Jud. VI, 4, num. 1.

Inrito tamen labore. Sex quoque diebus, antequam aggeres absolverentur, quatiebatur murus, simul fundamenta Septemtrionalis portæ suffodiebantur; at irritus semper labor recidit, ob eam lapidum immensitatem, de quâ dictum est suprà ad Hist. V, 12.

Templi porticibus. Porticibus templi interioris, Joseph. ibid. Duplex enim templum: aliud exterius, ubi atrium gentium: aliud interius, ubi atrium Judæorum, ubi ara, ubi Sanctum & Sanctum Sanctorum.

Signa Romana. Joseph. ibid.

CAP. XXXVI. *Succendi.* Joseph. ibid.

Portæ obducebantur. Joseph. ibid. num. 2. Eas quoque auri laminis fuisse tectas tradit idem Josephus, Bell. Jud. V, 5, num. 3. Sed hac de re plura dicta sunt in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 555 & seqq. ubi multa de immensâ templi opulentiâ.

Die noctuque. Joseph. Bell. Jud. VI, 4, num. 2. Dies illa fuit octava mensis Loi, seu 3 Augusti.

Exercitûs sui ducibus. Acciti duces fuere Tiberius Alexander, totius militiæ præfectus, Sextus Cerealis quintæ legionis legatus, Larcius Lepidus decimæ, Titus Frugi quintædecimæ, Aiternius Fronto duarum Alexandrinarum legionum præfectus, & Marcus Antonius Julianus procurator Judææ: tribuni quoque & alii acciti, Joseph. loc. cit. num. 3. Id autem actum die nonâ mensis Loi, seu 4 Augusti.

Distrahebantur. Hæc omnia Josephus loc. cit.

Incendia restinguerent. Joseph. ibid.

CAP. XXXVII. *Agit furor.* Hæc gesta die decimâ mensis Loi, seu 5 Augusti; ut patet ex Josepho ibid. num. 4.

Per Orientalem portam. Porta hæc ceteras magnificentiâ superabat, ut videre est apud Josephum, Bell. Jud. V, 5, num. 3.

Sustinuere Romani. Josephus, Bell. Jud. VI, 4, num. 4.

E turri Antoniâ. Ergo non tota funditus eversa; sed ut videtur, pars aliqua servata; ni potiùs id sit intelligendum de ruderibus turris Antoniæ. De ejus magnitudine dictum est suprà ad Hist. V, 11.

CAP. XXXVIII. *Divino quodam impetu.* Joseph. loc. cit. num. 5. Δαιμονίῳ ὁρμῇ τινι χρώμενος.

Circa templum. Templum illud erat in secundo templo inclusum, & appellabatur Sanctum: ibi Sanctum Sanctorum. De hoc templo Josephus, Bell. Jud. V, 5, num: 4. Αὐτὸς δὲ ὁ ναὸς, κατὰ μέσον κείμενος, τὸ ἅγιον ἱερόν. Inferiori parti hujus templi appositæ erant cellæ, Joseph. ibid. num. 5.

Statim prosilit. Joseph. Bell. Jud. VI, 4, n. 6.

Voce manuque. Joseph. ibid.

Auri imagine. Vel enim ipsa exterior templi facies gravissimis auri laminis ita erat obtecta, ut animus & oculi æquè fulgore perstringerentur, Joseph. Bell. Jud. V, 5, num. 6.

Erectiores. In hanc spem elati, & quasi miraculo certi, aut gloriosâ morte oppetendâ superbi, imam templi partem, seu Judæorum atrium, tenebat populus, templi gradus senatores, in ipso templo erant sacerdotes. Ὁ μὲν δῆμος κάτω ἐν τῷ προνάῳ, οἱ δὲ βουλευταὶ ἐν τοῖς ἀναβασμοῖς, οἱ δ' ἱερεῖς ἐν αὐτῷ τῷ μεγάρῳ τεταγμένοι. Dio LXVI, pag. 748.

Templi atrium. In quo stabat populus Judæus, cùm in templum conveniebat, Deum adoraturus.

Circum altare. Inter templi atrium & templum, seu Sanctum, de quo jam diximus suprà, erat altare altum cubitos quindecim, totidem longum,

latum cubitos quinquaginta, Joseph. Bell. Jud. V, 5, num. 6.

In templi gradibus. Duodecim gradibus ad templum, seu Sanctum, ascendebatur. Joseph. ibid. num. 4.

Cædes innumeræ. Joseph. Bell. Jud. VI, 4, num. 6.

Cap. XXXIX. *Spargunt Romani.* Et quisque præcedentem militem hortabatur, ut ignem templo injiceret. Joseph. ibid.

Adit penetrale. Joseph. Bell. Jud. VI, 4. num. 7. Παρελθὼν μετὰ τῶν ἡγεμόνων ἔνδον ἐθεάσατο τοῦ ναοῦ τὸ ἅγιον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, πολὺ μὲν τοῖς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλλοις φήμης ἀμείνω, τῇ δὲ κόμπυ καὶ τοῖς οἰκείοις δόξης οὐκ ἐλάττω. Ea enim, ut famâ, quæ apud exteros percrebuerat, majora, ita domesticâ laude & opinione non minora.

Cuncta lustrat. Ante penetrale tria erant opera omnium sermonibus laudibusque celebratissima, candelabrum, mensa & thuribulum. De vite aureâ aliisque templi opibus dictum ad Hist. V, 5 & 8.

Supposuerat. Joseph. ibid.

Ubi fores. Fores illæ aureæ erant in ipso templo ante Sanctum Sanctorum: nam prima pars templi patebat, teste Josepho, Bell. Jud. V, 5, num. 4.

Incumbere. Nec aliter Dio LXVI, pag. 748. *Tunc enim ultro gladiis Romanorum alii se transfigendos offerebant, alii se mutuo trucidabant, alii manus ipsi sibi adferebant, alii denique in ignem insiliebant. Et cùm aliis omnibus, tum his in primis non interitus esse videbatur, sed victoria, sed salus, sed felicitas quædam, quòd unà cum ipso templo perirent.*

Mons. Mons Moria, in quo ædificatum templum.

Collucet ignibus. Joseph. Bell. Jud. VI, 5, n. 1.

Eo ipso die. Id eſt die 5 Auguſti. Joſepho autem Bell. Jud. VI, 4, n. 5, ἡμέρᾳ δεκάτῃ Λώου μηνός. Peſſimè vertit interpres Latinus *dies erat decimus quintus Loi menſis.* Lous autem menſis, idem eſt ac quintus menſis, Judæis dictus Ab, cujus dies decimus hoc anno incidebat in diem 5 Auguſti.

Incenſum ferebant. Ac meritò quidem. Sic enim Jeremias LII, 12. *In menſe autem quinto, decimâ menſis, ipſe eſt annus nonuſdecimus Nabuchodonoſor regis Babylonis: venit Nabuzardan princeps militiæ, qui ſtabat coram rege Babylonis, in Jeruſalem. Et incendit domum Domini.* Utriuſque excidii memoriam annuo jejunio recolunt Judæi die nonâ menſis Ab.

Poſita ſigna. Joſeph. Bell. Jud. VI, 6, num. 1. Paulo pòſt cuſus nummus ex ære mediocri, quem laudat Harduinus, *Selecta Opera*, pag. 731, ΑΥΤΟΚΡ. ΤΙΤΟΣ ΚΑΙΣΑΡ. Titus capite laureato. Ex adversâ parte, ΙΟΥΔΑΙΑΣ ΕΑΛΩΚΥΙΑΣ. Id eſt, Judæâ captâ. Victoria ſcribit in clypeo palmæ arbori applicato.

Dimidiâ pretii parte. Joſeph. loc. cit. Ταῖς δὲ ἁρπαγαῖς οὕτως ἐνεπλήσθησαν οἱ στρατιῶται πάντες, ὥς τε κατὰ τὴν Συρίαν πρὸς ἥμισυ τῆς πάλαι τιμῆς τὸν σταθμὸν τοῦ χρυσίου πιπράσκεσθαι. Porro apud Antiquos auri ad argentum proportio fuit ut 12 ad 1; nunc, cùm auri pretium dimidiâ parte eſſet imminutum, eadem proportio fuit ut 6 ad 1. Ob eam auri abundantiam in urbe Hieroſolymis, duodecim Atticis, etiam dum vigebat obſidium, vendebatur, quod antea quinque & viginti valebat. Πολὺ πλῆθος ἦν ἐν τῇ πόλει χρυσοῦ· δώδεκα γοῦν Ἀττικῶν ὠνοῦντο τὰ πρότερον ἰσχύοντα πέντε καὶ εἴκοσιν. Joſeph. Bell. Jud. V, 13, num. 4.

CAP. XL. *Precari auſa eſt.* Quintâ die poſt

templi excidium, id est 10 Augusti, sacerdotes, qui templi murum conscenderant, effugium quæritantes, fame confecti descendêre, & ad Titum perducti vitam orabant. Respondit Cæsar decere sacerdotes cum templo interire; eosque ad supplicium duci jussit. Joseph. Bell. Jud. VI, 6, num. 1.

Spreta. Joseph. ibid. num. 2 & 3.

Succensa primùm. Die 11 Augusti, Josepho ibid. num. 3, τῇ ὑστεραίᾳ, succenderunt Romani Archivum, Acram, Curiam, Ophlam; & ignis progressus est usque ad Helenæ regiam, quæ erat in mediâ Acrâ. De colle Acrâ, ubi erat urbs inferior, dictum est suprà ad Hist. V, 11. Postridie, τῇ δ' ἑξῆς, seu die 12 Augusti, reliqua urbis inferioris incensa sunt usque ad Siloam, nunc *la fontaine de Siloé*, ad Orientem urbis, Joseph. Bell. Jud. VI, 7, num. 2.

Izatis regis. De Izate, Adiabenorum rege, actum est suprà ad Annal. XII, 13. Izates ejusque mater Helena Judaicam religionem erant amplexi. Inde filii fratresque Izatis in urbem Hierosolyma concesserant. Vide Josephum, Antiq. Jud. XX, 2, & seqq.

Filii. Izates, moriens, teste Josepho, Antiq. Jud. XX, 4, num. 3, reliquerat filios quatuor & viginti, filiasque totidem. Titus Izatis filios & propinquos primùm in custodiâ habuit, postea vinctos Romam perduxit, ut obsidum fidem præstarent. Joseph. Bell. Jud. VI, 6, num. 4.

Structi aggeres. Die vicesimo mensis Loi, seu 15 Augusti, aggeres illos strui jussit Titus. Ita verò divisa sunt opera, ut in parte Occidentali urbis ex adverso aulæ regiæ quatuor legiones, auxiliares verò & cetera multitudo versùs Xystum, pontem, turrimque Simonis, operarentur: rarissimâ semper materiâ, quæ ob tot

aggeres antè structos a centesimo stadio erat asportanda. Joseph. Bell. Jud. VI, 8, num. 1.

Nomine Sion. A colle Sion ita dictam, & a Davide inferiori urbi olim additam. Nunc pars ejus maxima est extra recentem urbem Jerusalem, & in campis squallet.

Idumæis. Idumæi, a Zelotis acciti, & in urbem Hierosolyma recepti, pars magna fuere belli Judaici. At cùm deditionem pararent, & Titus annueret, id rescivit Simon: unde exorta est maxima inter Idumæos & Judæos discordia. Joseph. Bell. Jud. IV, 4 & seqq. VI, 8, num. 2.

CAP. XLI. *Redintegratum obsidium.* Aggeribus intra octodecim dies confectis, septimo die mensis Gorpiæi, seu 1 Septembris, admotæ machinæ, & redintegratum obsidium. Joseph. Bell. Jud. VI, 8, num. 4.

Sed inexpugnabile. In his enim turribus nullâ vi, solâ fame expugnari poterant, teste Josepho, loc. cit.

Romano sanguine. Joseph. ibid. num. 5.

Capta. Romani, muris potiti, signa in turribus posuere; victoriam finemque belli cum plausu & lætitiâ celebravere. Joseph. ibid.

Universo occidio. Tantus autem fuit cæsorum numerus, tanta fusi sanguinis copia, ut teste Josepho, ibid. angustiæ vicorum cadaveribus obstruerentur, cædibus redundaret tota civitas, & pleraque incensorum exstinguerentur cæsorum sanguine.

Prævalidæ. Ab occidione Romani destitere ad vesperam, sed tum nocte ignis prævaluit.

Quarto Nonas Septembris. Joseph. ibid. Γορπιαίυ μηνὸς ὀγδόῃ. Octavus dies mensis Gorpiæi, fuit 2 Septembris, seu, ut numerant Romani, quarto Nonas Septembris. Dies ille 2 Septembris

incidit in diem Dominicum, *le Dimanche*; Dominicalis enim litera hoc anno fuit G. Pridie autem, seu die sabbati, arietibus quati cœpit urbis Sion murus, parsque rupta, & nemine defendente occupata. Inde Dio LXVI, pag. 748. *Sic Hierosolyma ipso die Saturni, quem diem præcipuè Judæi nunc etiam adhuc colunt, excisa fuere.* Et Frontinus, *Strategem.* II, 1, num. 17. *D. Augustus Vespasianus* (crediderim olim fuisse scriptum, D. Augustus T. Vespasianus) *Judæos Saturni die, quo eis nefas est quidquam rei seriæ agere, adortus superavit.* Judæis quidem licuit lacessentes ferientesque hostes repellere, ut constat ex I. Machab. II, 40, & Josepho, Antiq. Jud. XIV, 4, num. 2. At iis tunc nihil consilii, furor tantùm & pavor, imminensque dei ira, quam Josephus, Bell. Jud. VI, 8, num. 2, meritò dixit potentiam Dei in scelèratos, τήν τε τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἐπὶ τοῖς ἀνοσίοις.

Septuaginta septem. Joseph. Bell. Jud. VI, 10.

Claritate. Vide suprà ad Hist. V. 8, ubi a Plinio dicitur *longè clarissima urbium Orientis.*

Bustum est. Inde Plinius V, 17. *Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis, fertilitate, palmetorumque nemoribus: nunc alterum bustum est.* Sic adimpletum est, quod tantò antè prædixerat Daniel IX, 26. *Occidetur Christus: & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio.* Judæi autem, perpetui oraculorum testes, ab hoc templi excidio annos computant, vocantque *Æram desolationis.* Hæc autem omnia eorumque tempora apertè dilucidéque significaverat Jesus Christus, Luc. XXI, 20 & seqq. *Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia*

appropinquavit desolatio ejus. . . Et cadent in ore gladii : & captivi ducentur in omnes gentes, & Jerusalem calcabitur a gentibus. . . Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Nec certè præterierat hæc generatio, cùm is annus sit a morte Jesu Christi quadragesimus secundus, vel, ut aliis placet, trigesimus octavus.

CAP. XLII. *Professus est.* Eodem sensu Josephus, Bell. Jud. VI, 9, num. 1. Σὺν Θεῷ γ' ἐπολεμήσαμεν, ἔφη, καὶ Θεὸς ἦν ὁ τῶνδε τῶν ἐρυμάτων Ἰουδαίους καθελὼν, ἐπεὶ χεῖρές τε ἀνθρώπων, ἢ μηχαναὶ τί πρὸς τούτους τοὺς πύργους δύνανται; *Deo, inquit* Titus, *favente bellavimus. Deus est qui Judæos ex istis munimentis detraxit : nam humanæ manus & machinæ quid contra tales turres valeant?*

Quæri. Fame victi inde exiere, captique Simon & Joannes.

Reservari triumpho. Josephus, ibid. num. 2. Reservatos autem septingentos, ἑπτακοσίους ἄνδρας, prodit idem Josephus, Bell. Jud. VII, 5, num. 3.

Ferro bestiisque perirent. Ut intelligatur quot sic perierint, satis sit monuisse in ludis, quos Titus die 24 Octobris Cæsareæ edidit ob diem natalem fratris sui Domitiani, periisse suprà duo millia & quingentos : plures adhuc cecidisse in ludis, quos Beryti die 17 Novembris ob natalem patris sui Vespasiani celebravit. Joseph. Bell. Jud. VII, 3, num. 1. Cæsareæ Philippi, & alibi, plures adhuc cæsi.

Sub coronâ venumdati. Quo de more Gellius VII, 5. *Sicuti, inquit* Cælius Sabinus *jurisperitus, antiquitus mancipia jure belli capta coronis induta veniebant, & idcirco dicebantur sub coronâ venire.*

Undecies centena millia. Joseph. Bell. Jud. VI,

9, num. 3. Sed de captivorum mortuorumque numero fusiùs dictum in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 563 & seqq.

Tres turres. Tres illæ turres nominabantur Phasælus, Hippicus, & Mariamne. De earum præstantiâ structurâque mirabili plura habet idem Josephus, Bell. Jud. V, 4, num. 3.

Pars muri Occidentalis. Qui urbem Occidentem versùs cingebat, Joseph. Bell. Jud. VII, 1, num. 1.

Cetera omnia versa. Cetera omnia urbis ita versa sunt, ut ne umquam quidem habitatam fuisse vix fidem ampliùs faceret eò accedentibus, Joseph. ibid. Templum quoque adeò eversum, ut paucis post captam urbem diebus, cùm Simon, fame victus, e cuniculis exisset, emerserit in locum, ubi templum antè fuerat, inquit Josephus, Bell. Jud. VII, 2. Sic adimpletum quod de templo prædixerat Jesus Christus: *Amen dico vobis, non relinquetur hìc lapis super lapidem qui non destruatur.* Matth. XXIV, 2.

Aratroque fœdata. Ex usu Romano. Inde sanè R. Moses Maiemonides, Kalaka תעניות cap. 5, num. 3, quintam jejunii quinti mensis, seu mensis Ab, causam affert, quòd *impius Turnus Rufus ex regibus Idumæis aravit templi solum & per circuitum ejus.* Ex more Rabbinorum, qui vulgò nomina omnia depravant, Turnum Rufum pro Terentio Rufo, de quo Joseph. Bell. Jud. VII, 2, dixit Maiemonides. Regum quoque Idumæorum nomine Imperatores Romanos designavit.

Cap. XLIII. *Præmiisque attollit.* Hanc Romanorum consuetudinem laudat plurimùm Josephus, Bell. Jud. VII, 1, n. 3. Ait Titum eos donasse coronis aureis, torquibus aureis, hastis longis aureis, signisque argento factis, & uniuscujusque ordinem

in melius mutatum: iis etiam ex manubiis aurum, argentum, vestes, reliquamque prædam largiter distribuisse: tum fausta omnia exercitui precatum, pro victoriâ sacrificasse: magnam boum multitudinem ad aras mactatam, quam deinde exercitui ad epulas divisit: eum demum cum exercitu in conviviis per triduum esse versatum.

Melitenen. Joseph. Bell. Jud. VII, 1, num. 3. Ad Euphraten in confinio Armeniæ & Cappadociæ sita est Melitene, hodie *Malatia*.

Cæsaream. Primùm Cæsaream maritimam, seu Cæsaream Palæstinæ, nunc *Césarée*, deinde Cæsaream Philippi, dictam antè Paneam, nunc *Banias*, adiit. Joseph. Bell. Jud. VII, 2.

Lucilius Bassus. Joseph. Bell. Jud. VII, 6, num. 1. Is primò Herodium, Plinio V, 14, *oppidum illustre*, haud procul ab urbe Jerusalem, deinde Machæruntem cepit.

Machærunte. Machærus, nunc *Masera*, castrum oppidumque in tribu Ruben ab Herode in rupe munitum: ibi cæsus Joannes Baptista. Plinius V, 16, *Machærus secunda quondam arx Judææ, ab Hierosolymis.*

Venumdata. Joseph. Bell. Jud. VII, 6, n. 6. Cæsar ad Lucilium Bassum, & Liberium Maximum, Judææ procuratorem scripsit, & jussi sunt omnem Judæorum terram vendere. Nullam in eâ urbem condidit, proprium sibi agrum reservans, octingentis tantùm veteranis Emmauntem, hodie quoque *Emmaus*, incolendam dedit.

Binos denarios. Joseph. ibid. *Tributum Judæis ubicumque degentibus indixit, & quotannis binas quemque drachmas in Capitolium inferre jussit, quemadmodum in templum Hierosolymitanum priùs conferebant.* Idem habet Dio LXVI, pag. 748. Judæi autem templo Hierosolymitano dimidium sicli, *Gallicæ monetæ libram 1 cum assibus 9*,

ſolvebant. Duæ verò drachmæ, aut duo denarii, valent Gallicæ monetæ *libram* 1 *cum aſſibus ferme* 12.

Ducta colonia. Hæc eſt Cæſarea Palæſtinæ; de quâ modò dictum eſt. Plinius V, 13. *Stratonis turris, eadem Cæſarea, ab Herode rege condita; nunc colonia prima Flavia, a Veſpaſiano Imperatore deducta.* In nummis frequens COLONIA. PRIMA. FLAVIA. AVGVSTA. CAESARIENSIS.

Immune factum. Paulus in Digeſt. L. Tit. 15, *de Cenſibus*, Leg. 8. *Divus Veſpaſianus Cæſarienſes colonos fecit, non addito ut & juris Italici eſſent: ſed tributum his remiſit capitis: divus Titus etiam ſolum immune factum interpretatus eſt.*

Nicopolis appellata. Inde quibuſdam quoque dicta *Nicopol.*

Cap. XLIV. *Querebantur Alexandrini.* Has omnes querelarum cauſas habet Dio LXVI, pag. 748 & 749.

Liberalitatem. Cùm primi omnium Veſpaſianum Imperatorem feciſſent, ſe inſigni liberalitate dignos putabant. Nihil verò iis largitus eſt Veſpaſianus. Dio, loc. cit.

Nova addi. Ut in Ægypto, ſic poſtea in toto imperio, atque etiam in ipſa Urbe, Veſpaſianus nova vectigalia addidit, ita ut ne mendici quidem a tributo immunes viverent. Dio, ibid. Quod tamen factum avaritiâ ne credideris, ſed publicæ magnificentiæ ſtudio, & ob immenſa imperii onera, Neronis libidinibus, bellorum civilium rapinis, penitus exhauſti.

Sueta gens. Hanc Alexandrinorum dicacitatem carpit Herodianus IV, pag. 98.

Cybioſacten. Suet. in Veſpaſ. cap. 19. Nomine ducto ab uno e ſuis regibus, ſordido homine,

qui filiam Ptolemæi Auletæ uxorem duxerat; ut videre est apud Strabonem XVII, pag. 796.

Convicium. Viritim senos obolos, *Gallicæ monetæ asses ferme sexdecim*, exigi jussit, Dio LXVI, pag. 749.

Sedasset. Dio, ibid.

CAP. XLV. *Profectus est*. Extremo Maio, aut ineunte Junio, profectus est, cùm cœpissent æstivi flatus, de quibus dictum est suprà Hist. IV, 81. Onerariâ nave ascensâ, Alexandriâ Rhodum, nunc *Rhodes*, trajecit: inde vectus triremibus, Ioniam, mox Græciam, ibique omnes urbes, quas subter navigavit, invisit: postea solvens Corcyrâ, nunc *l'Isle de Corfou*, appulit promontorium Japygium, hodie *le cap de Leuca*, unde terrâ iter egit. Joseph. Bell. Jud. VII, 2, num. 1. Hujus itineris ratio paulo fusiùs fuit explicanda, ut pateret Vespasianum Româ abfuisse, cùm spatium Capitolii die 21 Junii dicaretur.

Damnatos. Dio LXVI, pag. 749.

Restituerat. Dio, ibid.

Brundisium venit. Proximo Japygio promontorio Brundisium, nunc *Brindisi*, venit. De Brundisio jam dictum suprà Annal. III, 1.

Exceptus est. Dio, ibid.

Beneventum. Nunc *Benevent*.

Stultitiæve. Dio, loc. cit.

Romam perrexit. Quantâ ordinum omnium lætitiâ fuerit exceptus fusè describit Josephus, Bell. Jud. VII, 4, num. 1.

Ruderibus. Sueton. in Vespas. cap. 8. *Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit*. Fusiùs Dio LXVI, pag. 749. Operas verò Vespasianus exemplo suo ita incendit, ut sequenti anno triumphans cum Tito filio Capi-

tolium adire potuerit, & brevi suo principatu illud absolutum viderit, teste Plutarcho in Poplicolâ, pag. 104.

CAP. XLVI. *Zeugma usque.* Joseph. Bell. Jud. VII, 5, num. 4. *Zeugma . . . transitu Euphratis nobile*, Plin. V, 24. Ibi castrum fuit Romanorum, quod adhuc dicitur *Roum-Cala*.

A Vologeso. Vologesus, Parthorum rex, ad Titum misit legatos, qui coronam auream ei ferrent, & Judaicam victoriam gratularentur. Hos cùm excepisset Titus, Antiochiam, inde Hierosolyma, ac tandem Alexandriam regressus est. Joseph. Bell. Jud. VII, 5, num. 2. Antea, auctore Philostrato, *Vit. Apollonii*, VI, 29, coronis aureis, quas finitimæ Judæis gentes post Hierosolymorum excidium obtulerant, indignum se pronuntiaverat Titus, dictitans: *Se talia non patrasse, sed Deo iram exerenti manus suas commodasse.* Τὰ ὅμορά τε ἔθνη ἐστεφάνου αὐτὸν, ὁ δὲ οὐκ ἠξίου ἑαυτὸν τούτου· μὴ γὰρ αὐτὸς ταῦτα εἰργάσθαι, Θεῷ δὲ ὀργὴν φήναντι ἐπιδεδωκέναι τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας.

Ruinas miseratus. Multaque imprecatus Judaicæ defectionis auctoribus, qui in pulcherrimam urbem tantum vastitatis induxerant: iterum professus se minime velle ex punitorum calamitate virtutem suam clarescere. Joseph. loc. cit.

Memphim venit. De hac urbe jam dictum suprà Hist. IV, 84.

Miraculis auxerat. Hæc miracula memorata sunt suprà Hist. IV, 81.

Demersus est. Hujus superstitionis sacra accuratè prosecutus est Ammianus Marcellinus XXII, 13. Eâdem de re plura vide apud Herodotum III, 28. Diodorum Siculum I, 85. Ælianum XI, 10. Quædam jam dicta sunt suprà Hist. V, 4.

Macularum insignia. Pomponius Mela I, 9.

Apis populorum omnium (Ægypti) *numen est; bos niger, certis maculis insignis, & caudâ linguâque dissimilis aliorum. Rarò nascitur, nec coitu pecoris* (*ut aiunt*) *sed divinitus & cælesti igne conceptus.* Plin. VIII, 46. *Bos in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis. Nodus sub linguâ, quem cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: & donec invenerint, mærent, derasis etiam capitibus: nec tamen unquam diu quæritur. Inventus deducitur Memphim a sacerdotibus.* Nave, ubi cella erat aurata, transportabatur, teste Diodoro Siculo I, 85.

Caput diademate. Sueton. in Tit. cap. 5.

Suas in ædes. De his ædibus plura habet Ælianus XI, 10. Earum ædium delubra memorat Plinius VIII, 46. *Delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa privis dat, e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum aversatus est, haud multò postea exstincti.*

CAP. XLVII. *Hic disceret.* Nerva post Flaviam domum imperavit: Princeps, & suo principatu, & ob adoptatum Trajanum, de republicâ optimè meritus.

Eruperant. Cùm Galba factus est Princeps. Vide Supplementum Annal. XVI, 67 & seqq.

Jus Latii. Plin. III, 3. Antea immunitatem vel capitis, vel soli, fortè utriusque, consecuti erant Hispani, ut intelligere est ex Senecâ, *de Benefic.* VI, 29.

Et exemplum. Bene Aurelius Victor, in Epi-

tome. *Legibus æquissimis monendo, quodque vehementius est, vitæ specie, vitiorum plura aboleverat.*

CAP. XLVIII. *Frequens in hortis Sallustianis.* Dio LXVI, pag. 750. De hortis Sallustianis jam dictum suprà Hist. III, 82.

Cuivis aditus. Dio, ibid.

Armorum scrutatores. Ne quis ferro accinctus Principem adiret. Quàm acerbos scrutatores adhibuerit Claudius, vide apud Suetonium in Claud. cap. 35. Contrà Vespasianus consuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello civili, omiserat. Sueton. in Vespas. cap. 12.

Majestatis criminibus. Dio LXVI, pag. 749.

Breviaria perlegere. Sueton. in Vespas. cap. 21.

Admittere. Sueton. ibid. Inter Vespasiani amicos fuit Plinius senior, de quo junior Plinius, Ep. III, 5. *Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem : nam ille quoque noctibus utebatur.*

Et amicire. Sueton. loc. cit.

Post in senatu . . . vel in foro. Dio LXVI, pag. 750. Sueton. loc. cit.

Remisso inde. Aurelius Victor in Epitome. *Exerceri vectatione, deinde requiescere : postremò ubi lavisset, remissiore animo convivium curabat.* Vide & Suetonium loc. cit.

Facilis civilisque. In his epulis nec luxus, nec ganea, sed *super cœnam, & semper aliàs communissimus, multa joco transigebat.* Sueton. in Vespas. cap. 22. Convivabatur sæpe & lautissimè, qualiter decet Principem, & ut annonam adjuvaret. Inde Suetonius in Vespas. cap. 19. *Sed & convivabatur assiduè : ac sæpius rectà ac dapsilè, ut macellarios adjuvaret.* Hac in re, ut in aliis plurimis, Augustum imitatus, de quo Suetonius in Aug. cap. 74, eadem iisdem verbis memorat;

& addit : *Cœnam trinis ferculis, aut, cùm abundantissimè, senis* (Gallicè *trois ou six services*) *præbebat, ut non nimio sumptu, ita summâ comitate.*

Seu domi, seu foris. Dio, loc. cit.

Jocosa. Sueton. ibid. *Erat enim dicacitatis plurimæ.*

Et indulgens. Sueton. in Vespas. cap. 21. *A balneo in triclinium transibat. Nec ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur : eaque momenta domestici ad aliquid petendum maximè captabant.*

Vitæ tenor. Sueton. ibid. & Aurel. Victor in Epitome. *Institutum verò uniforme omni imperio tenuit.*

Cap. XLIX. *Objurgationibus.* Elatosque ejus spiritus deprimebat, teste Dione LXVI, pag. 749. Vide & Suetonium in Domitian. cap. 2.

Apidis sacra. De quibus dictum suprà cap. 46.

Regni cupidum. Hos rumores memorat Suetonius in Tit. cap. 5.

Pariter abduceret. Hæc omnia Suetonius, ibid.

Remissæ. Joseph. Bell. Jud. VII, 5, num. 3.

Argis. Argos, urbs Ciliciæ, quam Stephanus *de Urbibus*, ait ætate suâ appellari Ἀργειόπολιν. Hujus urbis nummos publicavit Cl. Pellerin, *Mélange de diverses Médailles*, Tom. I, pag. 22.

Apollonium. Apollonium Tyaneum, Philostrat. Vit. Apollon. VI, 30.

Demetrium. Philostrat. ibid. cap. 31. Demetrium, Cynicum philosophum, non ita constantem virum fuisse vidimus suprà Hist. IV, 40. Sed in Apollonio & Demetrio plus fuit ostentationis, quàm virtutis.

Celeravit. Titus *Rhegium*, nunc *Rhegio, dans la Calabre ultérieure*, dehinc *Puteolos*, nunc

Pozzuolo, onerariâ nave appulit, *Romam inde contendit expeditissimus*. Sueton. in Tit. cap. 5.

Obviam processerat. Josephus, Bell. Jud. VII, 5, num. 3.

Pater, veni. Sueton. ibid.

CAP. L. *Effusa*. Joseph. Bell. Jud. VII, 5, num. 3.

Decrevit. Hæc & seqq. Joseph. ibid.

Isidis templum. Templum illud fuit in campo Martio, haud procul Pantheo, *le Pantheon*, & æde Minervæ, nunc *Santa Maria sopra Minerva*. Ibi repertum Osiridis simulacrum, quod exhibet Donatus, *de Urbe Româ*, I, 21.

Noctem egerant. Relicto palatio, noctem ibi egerant. Triumphaturi enim ex Urbe egrediebantur, ut eam postero die ingrederentur triumphantes.

In Octaviæ porticum. Octaviæ, sororis Augusti, porticus fuit in nonâ Urbis regione, ubi nunc S. Angeli ecclesia, *Chiesa di S. Angiolo in Pescheria*. Manentque adhuc rudera in vicinis locis. Exstat autem ejus memoria in veteribus Urbis ichnographiæ fragmentis, quæ in templo Romuli reperta sunt, nunc in ædibus Capitolinis adservantur . . . CVS OCTAVIAE.

In tribunali. Quod ante Octaviæ porticum fuerat exstructum. Joseph. ibid. num. 4.

Sericati milites. Joseph. ibid. Χωρὶς ὅπλων ἦσαν ἐσθήσεσι σηρικαῖς, ἐστεφανωμένοι δάφναις. *Milites sine armis erant induti vestibus sericis, coronati laurea.*

Paratum prandium. De more militibus paratum ab imperatoribus prandium. Joseph. ibid.

Triumphalem portam. Quâ e campo Martio in Urbem subibant triumphantes. Porta illa fuit in veteri Urbis muro, inter Capitolium & Tiberim, prope

prope Carmentalem portam. Postea cùm Aurelianus muros Urbis dilatavit, tunc trans Tiberim noctem agebant triumphantes; pons portaque triumphalis fuere paulo supra molem, seu tumulum, Hadriani, nunc *le château S. Ange*. Italis *castel S. Angiolo*.

Triumphales vestes. Auro purpurâque intextæ triumphales vestes. Vide suprà Annal. I, 15.

Ad portam adstantes. Joseph. loc. cit.

CAP. LI. *Ostentata.* Joseph. ibid. num. 5.

Babylonicâve arte. Id est, vestium in accuratissimas picturas arte Babyloniorum distinctarum. Joseph. ibid. Vestes illas arte Babylonicâ pictas referre mihi videntur pictæ vestes, quibus Imperator Sinarum & imperii Sinensis primores adhuc utuntur.

Strues. Tantæ gemmarum fuere strues, ut fateatur Josephus frustra ipsos earum aliquid rarum esse existimasse.

Animalia. Joseph. ibid. Maximè animalia Judææ propria. Vide triumphum Germanici Ann. II, 41.

Splendida. Joseph. ibid.

Tabulatorum ordines. Joseph. ibid.

Flumina. Joseph. ibid. Nempe post illatam bello Judaico vastitatem, Jordanis, Arnon, Cedron, aliique torrentes non agrorum culta, sed fumantes ruinas interfluebant.

Judæorum duces. Ac maximè Simon & Joannes.

Loci corporisque habitu. Joseph. ibid. Joannes quidem, cum fratribus in cavernis esuriens, se Romanis dedidit, Joseph. Bell. Jud. VI, 9, n. 4. Simon autem in cuniculis diu delituit: at furiosus fanaticusque dux, cùm deficerent alimenta, ratus se adhuc posse Romanorum manus evadere, si iis terrorem incuteret, subitò emersit e loco, ubi templum fuerat, candidâ tunicâ indutus, pur-

purpureâ infibulatus chlamyde. Primùm obstupuere, qui eum intuiti sunt. Pòst ad eum accessere, & quis esset interrogaverunt. Nomen non prodidit Simon, sed ducem vocari jussit. A Terentio Rufo comprehensus, vinctusque, ad Titum, qui tunc Cæsareæ maritimæ erat, missus est. Joseph. Bell. Jud. VII, 2. Inde intelligere est quomodo Judæorum duces eodem loci corporisque habitu, quo fuerant capti, in triumphalibus ferculis ostentarentur.

Naves plurimæ. Joseph. Bell. Jud. VII, 5, num. 5. Naves illæ sanè Judaicas bello captas referebant. Certè fuit in Museo Domûs Professæ Parisiensis, Societatis Jesu, nummus ære mediocri: IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. COS. III. Vespasianus capite laureato. In aversâ parte, VICTORIA NAVALIS. SC. Victoria cum palmâ & coronâ. Titi quoque similes nummi habentur.

Templi monumenta. Pars illa egregia triumphi Judaici exstat adhuc Romæ, marmore expressa, in Titi arcu, inter clivum montis Palatini & ecclesiam sanctæ Franciscæ. Ibi primùm videtur titulus, qui ante mensam auream præferebatur; deinde mensa aurea, supra quam posita duo vasa: ad latus mensæ sunt prælongæ duæ tubæ Judaicæ decussatæ: pòst titulus candelabri aurei; mox candelabrum aureum. Demum titulus, qui ante legem Judaicam præferebatur: ipsa lex non videtur, quòd in anaglypho locus non supererat. Præstantissimum monumentum accuratissimè delineatum exhibet eruditus Villalpandus, in *Ezechiel*, Tom. II, pag. 587. Arcus autem post Titi mortem aut structus, aut inscriptus;

SENATVS
POPVLVSQVE ROMANVS
DIVO TITO DIVI VESPASIANI F
VESPASIANO AVGVSTO

Candelabrum. Hecatæus, apud Josephum

contra Apionem I, 22, memorat aram, seu mensam, & candelabrum, utrumque aureum, pondus talentorum duûm. Gallicæ monetæ libræ sunt 251,250.

Judaica lex. Joseph. ibid. Sanè in auratâ, quâ includebatur, arculâ lata est lex, seu præstantissimus legis liber. Neque enim obvium quodque exemplar ostentatum.

Vespasiani Titique currus. Joseph. ibid. Bene quidem, ut constat ex veteribus monumentis. At falsò Orosius VII, 9, unum triumphalem currum memorat. *Vespasianus & Titus imperatores, magnificum agentes de Judæis triumphum, Urbem ingressi sunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triumphos, qui a conditione Urbis, usque ad id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit, patrem & filium uno triumphali curru vectos, gloriosissimam ab his qui patrem & filium offenderant, victoriam reportasse.* In aureo Vespasiani nummo, quem e Thesauro Regio laudat Harduinus, *Selecta Opera*, pag. 731, solus triumphali curru vehitur Vespasianus. IMP. CAESAR VESPASIANVS AVG. TR. P. capite laureato. In aversâ parte, TRIVMP. AVG. *Triumphus Augusti.* Vespasianus, curru triumphali vectus, retro a Victoriâ coronatus, balsami ramum, devictæ Judææ symbolum, tenet. Sic quoque in triumphali arcu Titi, de quo jam dictum suprà, solus Titus curru suo & quadrigis vehitur, pariter a Victoriâ retro stante coronatus. Perperam interpres Latinus Josephi Titum equitantem exhibet.

Adequitabat Domitianus consul. Joseph. ibid. Suetonius quoque in Domitian. cap. 2. *Triumphum utriusque* (Vespasiani & Titi) *Judaicum equo albo comitatus est.* Consul autem suffectus tunc erat Domitianus.

Per theatra. Joseph. Bell. Jud. VII, 5, n. 4. Unde mihi videtur triumphalem pompam non statim Urbem subiisse. Sed, peractis ante triumphalem portam sacris, pompa per Pompeii, Balbi, & Marcelli theatra, quæ erant in campo Martio, circumducta est, ut multitudini, quam immensam exhibet Josephus, facilior esset aspectus. De hac pompæ tarditate intelligendus videtur Suetonius, in Vespasian. cap. 12. *Adeóque nihil ornamentorum extrinsecus cupidè appetivit, ut triumphi die fatigatus tarditate & tædio pompæ, non reticuerit: Meritò se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum majoribus suis, aut speratum umquam sibi, tam ineptè senex concupisset.*

Simon, laqueo. Joseph. Bell. Jud. VII, 5, n. 6.

Foro imminentem. In eo clivo erat Carcer Mamertinus, hodie *S. Pietro in carcere:* ibi quoque scalæ Gemoniæ. Vide jam dicta suprà Ann. III, 14.

Interfectus est. Joseph. ibid. Joannes autem reservatus est vinculis sempiternis δεσμοῖς αἰωνίοις, Joseph. Bell. Jud. VI, 5, num. 4.

Victoriæ cognomento. Dio LXVI, pag. 748. Ob invisam despectamque gentem, neque Vespasianus, neque Titus dictus est *Judaicus.* Inde Pompeius, cùm irrideretur a Cicerone Ep. ad Attic. II, 9, appellatus noster Hierosolymarius ductor. Ceterùm Judaica Vespasiani Titique victoria quamplurimis celebrata est monumentis: quæ omnia collecta illustrataque vide in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 588 & seqq. ubi de obsidione Hierosolymitanâ & belli Judaici monumentis disserui.

In epulas effusâ. Joseph. Bell. Jud. VII, 5, n. 6.

CAP. LII. *Clusus est Janus.* Paulus Orosius VII, 9. *Continuò* (post Judaici belli triumphum) *omnibus bellis ac tumultibus domi forisque com-*

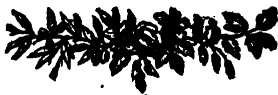
pressis, pacem totius orbis pronuntiaverunt, & Janum geminum obseratis cohiberi claustris, sextò demum ipsi post Urbem conditam censuerunt. Inde in multis Vespasiani nummis, cusis anno sequenti, cùm Vespasianus esset COS. III. id est *consul tertiùm*, reperitur inscriptum: PACI ORBIS TERR. AVG. Id est, *Paci orbis terrarum Augustæ*, vel AVGVSTAE PACI. vel PAX POPVLI ROMANI. In nummis Titi, PAX AVG.

Pacis templum. Templum illud fuit *foro proximum*, teste Suetonio in Vespasian. cap. 9. Templo addita erant multa opera, quæ memorat Plinius XXXIV, 8, num. 24; & XXXVI, 4, num. 8. Videntur adhuc ejus rudera haud procul ab ecclesiâ Sanctæ Franciscæ & arcu Titi, ante montem Palatinum.

Maximum pulcherrimumque. Herodianus, libr. I, pag. 482. Ejus quoque egregias laudes vide apud Plinium XXXVI, 15; & Josephum, Bell. Jud. VII, 5, num. 7.

Ornamenta. Hæc templi decora sæpe memorat Plinius. Exstat adhuc eximium ejus magnificentiæ monumentum, ingens nempe columna marmorea, striata, quam Paulus V, summus Pontifex, ante ecclesiam Sanctæ Mariæ Majoris transtulit & erexit.

Lex velaque. Liber legis Judaicæ, & vela purpurea tabernaculi, τὰ πορφυρᾶ τῆ σηκῆ καταπετάσματα, Joseph. Bell. Jud. VII, 5, num. 7. De his velis plura habet idem Josephus, Bell. Jud. V, 5, num. 4 & 5.

NOTÆ

IN APPENDICEM CHRONOLOGICAM.

DE VESPASIANO.

ACCEPIT. Plinius, in Præfatione Historiæ
A. U. C. naturalis.
825. *Jungerent.* Sueton. in Vespas. cap. 11. Vide
J. C. jam dicta suprà Annal. XII, 53.
72. *Patrum quidem mortem.* Sueton. ibid. Id jam statuerat Claudius, ut dictum est Annal. XI, 13.

Reposita. Sueton. in Vespas. cap. 8.

Congiarium. Memoratur in Titi nummis; de quibus dixi in priore Taciti editione, Tom. IV, pag. 237.

Helvidius Priscus. Jam laudatus suprà Annal. XVI, 28 & 35. Ejus mores, offensæ gloriæque initium vidimus in Hist. IV, 5.

Vel sileret. De his plura Arrianus in Epictet. I, 2.

Relegati. Dio LXVI, pag. 751.

Aut bello. Tacit. Vit. Agric. cap. 17; & Hist. IV, 68 & seqq.

A. U. C. CONGIARIUM. Illud Domitiani congiarium
826. ejusque nummos explicavi in priore Taciti edi-
J. C. tione, Tom. IV, pag. 237.
73. *Narrabant.* Tacit. Dialog. de Orat. cap. 17.

Regione Italiæ octavâ. Inter Ariminum, *Rimini*, & Placentiam, *Plaisance*. A. U. C.

Homines tres. Hæc omnia Plinius VII, 49. 826.

Pass. XIII *M.* CC. De hac urbis Romæ magnitudine disseruimus in priore Taciti editione, Tom. II, pag. 378. J. C. 73.

Comparari. Hæc & superiora Plinius III, 5.

Provincialium adlecti. Sueton. in Vespasian. cap. 9.

Mille composuerit. Aurel. Victor, de Cæsaribus.

Quingenis sestertiis. Sueton. in Vespasian. cap. 17. Quingena autem sestertia sunt Gallicæ monetæ libræ *97,265*.

Imperii supremum. Censorinus, de Die natali, cap. 18. De censu lustroque Romanorum fusè diximus in priore Taciti editione Tom. II, pag. 351 & seqq. A. U. C. 827. J. C. 74.

Tracheam Ciliciam . . . redegit. Sueton. in Vespasian. cap. 8. Euseb. in Chronic. & Aurel. Victor in Epitome. Perperam autem in Suetonio *Thraciam Ciliciam*, pro *Tracheam Ciliciam* legitur, ut patet ex Victore; idque jam aliis observatum. Inde facilè intelligas cur Flaviopolis, urbs Ciliciæ, initium æræ suæ in nummis ab hoc anno ceperit. Nummos vide apud Cl. Pellerin, *Premier Supplément aux Recueils de Médailles*, pag. 34. Trachea Cilicia nunc Turcis dicitur *Itch-iil*.

Literis increpavit. Quas vide apud Philostratum, Vit. Apollon. V, 41.

Cænis nomine. Sueton. in Vespasian. cap. 3; Dio LXVI, pag. 751.

Publicâ necessitate. Quam Neronis libidines & civilia bella tantam induxerant, ut Vespasianus, cùm imperium capesseret, professus sit *quadringen-*

ties millies, Gallicæ monetæ lib. 7,782,010,000; opus esse, ut respublica stare posset. Sueton. in Vespasian. cap. 16.

Hoc anno. Plin. XVIII, 20.

Agro Treverico. Nunc *Treves.*

A. U. C. 828. J. C. 75.

TEMPLUM PACIS. Dio LXVI, pag. 752; Sueton. in Vespasian. cap. 9.

Spolia. Vide suprà in Supplemento libri quinti Historiarum V, 52.

Amphitheatrum. Sueton. ibid. Hujus amphitheatri pars magna adhuc exstat, & dicitur *il colosseo*; vulgò nobis *le Colisée.* Accipimus ex Ms. codice Vindobonensi, quem publicavi in priore Taciti editione, Tom. IV, p. 236 & seqq. Vespasianum illud ad tres gradus erexisse; editisque ludis, dedicavisse: deinde a Tito rursus dedicatum, adjectis duobus gradibus. Domitianus illud ad clypea usque perduxit, penitusque perfecit. Qui singula, quæ ad illud amphitheatrum pertinent, ejus architecturam, usus, variaque fata, perspecta habere voluerit, Dissertationem legat, quam edidit Cl. Marangoni, *Delle Memorie sacre, e profane dell' Anfiteatro Flavio di Roma, volgarmente detto il Colosseo.*

Dicatum. Plin. XXXIV, 7.

Alanos. Supra Tanaim & paludem Mæotidem habitabant Alani. Joseph. Bell. Jud. VII, 7, n. 4.

Mitti flagitabat. Sueton. in Domitian. cap. 2.

Detrectavit. Dio LXVI, pag. 752.

Inscripserat. Dio, ibid.

Trajani. Ad hunc Trajanum, Trajani Imperatoris patrem, pertinet præstantissimus e Museo Pembrockiano nummus, quem eruditè explicavit Cl. Belley, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXX, pag. 271 & seqq.

Puer admodum. Plin. in Panegyric. cap. 14.

Coactus est. Victor de *Cæsaribus* & *in Epitome.*
Triumphalia ornamenta. Plin. in Panegyric. cap. 9 & 16. A. U. C. 828. J. C. 75.
Multata. Dio LXVI, pag. 752.
Expiata. Dio, ibid.
Liberalitate. De quâ vide Tacitum in Dialog. de Oratoribus, cap. 19, & Suetonium in Vespasian. cap. 18.
Juvit expendere. Habitusque Dialogus de Oratoribus, quem cum Supplemento in volumine sequenti sum editurus. Huic autem Dialogo interfuit Tacitus admodum juvenis, ut ipse testatur in Dialog. cap. 1. Inde patet Quintilianum, qui alterum & tricesimum ætatis annum attigerat, non esse hujus dialogi auctorem. Contrà verò juvenis admodum Tacitus, tunc octodecim circiter annos natus. Hæc autem cùm juvenis audiisset, postea literis tradidit, & utilitati publicæ consecravit.

Missus est. Hanc expeditionem testantur nummi multi, hoc anno cusi. CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. Caput Domitiani. In aversâ parte, Sarmata genuflexus signum militare restituit. Infrà, COS. V. Id est, *consul quintùm.* Hoc anno consul quintùm suffectus fuit Domitianus. A. U. C. 829. J. C. 76.
De Acontiâ. Plin. II, 25. Acontias stellas (seu, ut veriùs loquimur, cometas) Romani dixere, ob formam jaculi, quod Græcè ἄκων dicitur.
Berenices. De quâ dictum suprà Hist. II, 2.
Recepta. Dio LXVI, pag. 752.
Ferebatur. Sueton. in Tit. cap. 7.
Solitum. Sueton. ibid.
Opprimeret. Aurel. Victor in Epitome.
Memorem futurum. Sueton. in Vespasian. cap. 14.
Dicturi. Infrà ad annum U. C. DCCCXXXII.
Hadrianus. Spartian. in Hadrian. cap. 1.

A. U. C. 830. J. C. 77.

CONFLICTATAS. Plin. XVIII, 25.

Carbunculus. Morbum illum adhuc dicimus *le charbon.* Nec infrequens est, ut sæpe audivimus, in provinciâ nostrâ Nivernensi, & quidem lethalissimus. At præsens certissimumque remedium, si quàm primùm scarificetur.

Censoribus. Censores fuere L. Paullus & Q. Marcius anno U. C. DXC.

Julium Rufum. Quem consulem anno U. C. DCCCXXX, vidimus in Supplemento Annal. XVI, 49.

Læcanium Bassum. Consulem anno U. C. DCCCXVII, jam memoratum suprà Annal. XV, 33.

Cerni posset. Hæc & superiora Plin. XXVI, 1.

Familiaris. Plin. Epist. III, 5.

Edidit. Et dicavit Tito sexies consuli. Vide Plinii epistolam, Historiæ naturalis libro primo præfixam.

Quam ipsam naturam. Hæc totidem verbis Plin. Epist. III, 5.

Suprà memoravimus. Vide annum DCCCXXV.

Eluctatus. Tacit. Vit. Agric. cap. 9.

Saborensibus. Tabula ænea reperta cagneti prope Malacam, nunc *Malaga*, populorum illorum sedem ibi fuisse indicat. Inscriptionem vide apud Gruterum, pag. 164, num. 1. & Marianam, Hist. Hispaniæ IV, 4.

A. U. C. 831. J. C. 78.

SUPRA RELATUM EST. Tacit. Hist. IV, 67.

Sabinus. Egregium illud historiæ fragmentum debemus Plutarcho, *in Amatorio*, pag. 770 & 771, quem ducem hìc maximè sequimur.

Veniam. Dio LXVI, pag. 752.

Datum vivere. Horum alter postea in Ægypto occubuit; alterum secum nuper fuisse Delphis, nunc *Castri*, testatur Plutarchus, loc. cit.

Puniuntur. Vide Tacit. Annal. I, 72.

Vixisse. Argumentum, quo vix ullum tragœdia habet, eventuum varietate splendidius, & ad movendos animos validius, tractandum suscepere, apud nos Cl. Richer. *Sabinus & Eponine, Tragédie, par M. Richer,* Paris, *Prault,* 1735; apud Italos Cl. Bartoli, *Epponina, Tragedia di Giuseppe Bartoli in Torino, Mairesse,* 1767. Idem argumentum retractaturos manet ampla gloriæ seges. A. U. C. 831. J. C. 78.

Jactitavit. Idem peccavit Plutarchus, loc. cit. Melior locupletiorque testis Sueton. in Vespasian. cap. 15. *Non temere quis punitus insons reperitur . . . neque* Vespasianus *cæde cujusquam umquam lætatus, justis suppliciis illacrymavit etiam & ingemuit.*

Julius Agricola. Tacit. Vit. Agric. cap. 18.

Corruere. Paul. Oros. VII, 9. Id quidem biennio antè refert Eusebius in Chronic. At non ita probabiliter. Altum enim hac de re silentium apud Plinium, qui singulares hujus temporis res diligentissimè annotavit.

DEPREHENDISSET. Sueton. in Tit. cap. 6. Minimè autem audiendus Aurelius Victor in Epitome. *Cæcinam consularem adhibitum cenæ, vixdum triclinio egressum, ob suspicionem stupratæ Berenices uxoris suæ, jugulari jussit.* A. U. C. 832. J. C. 79.

Proditor. Ut vidimus suprà Hist. II, 100.

Novaculâ faucibus. Dio LXVI, pag. 752.

Principem amicum. Vide infrà Dialog. de Orat. cap. 8.

Principis valetudo. Hæc & seqq. Suetonius in Vespasian. cap. 24.

Crinitam stellam. Suet. in Vespasian. cap. 23. Sic autem Romanis dictos fuisse cometas jam monuimus.

Juniam Calvinam. Augusti abneptem, Silani

& Lepidæ filiam, de quâ diximus suprà Tom. II; pag. 423, in Stemmate Cæsarum illustrato, num. 62.

A. U. C. 832. J. C. 79.

Cutilias. In agro Reatino erant Cutiliæ aquæ; & Cutiliæ lacus, nunc *Lago di Contigliano.* Vide Plinium III, 12. Reate autem, nunc *Rieti.*

Industriâ. Ut novæ domui favorem & reverentiam conciliaret.

Deus fio. Sueton. in Vespasian. cap. 23.

Oportere. Sueton. in Vespasian. cap. 24.

Septimum. Sueton. ibid.

Incitamento. Cùm immensus antè fuisset mensarum luxus, Vespasianus adstricti moris, quo postea victitatum, præcipuus auctor fuit. Vide suprà Annal. III, 55.

Implevit. Tiberius, Caius Caligula, Claudius; Nero, Galba, Otho, Vitellius, violentâ morte perierant. Suspecta quoque in Augusti fine Livia, ut dictum est suprà Annal. I, 5. Minimè autem audiendus Hadrianus aliique, qui Vespasianum veneno, quod Titus ei in convivio dederat, fuisse necatum dixere. Vide Dionem LXVI, pag. 753.

DE TITO.

DONARET. Sueton. in Domit. cap. 2.

Adhibitam. Sueton. ibid.

Cælestes honores. Inde in nummis veteribusque monumentis frequens DIVVS VESPASIANVS.

Elegit optimos. Sueton. in Tit. cap. 7.

Regredi jussa. Aurel. Victor in Epitome, Suet. loc. cit.

Peti passus. Sueton. in Tit. cap. 8.

Recepit. Sueton. in Tit. cap. 7.

Adjuravit. Sueton. in Tit. cap. 9.

Curæ non esse. Dio LXVI, pag. 754.

Conflagratio. De quâ vide Plinii epistolas VI;

16 & 20, inter Testimonia Veterum suprà relatas.
Multa quoque habet Dio LXVI, pag. 755 & seqq. A. U. C.

Herculanium & Pompeii. Dio, ibid. ait duas 832.
illas urbes, populo sedente in theatro, fuisse obru- J. C.
tas. At videtur eum fugisse continuo terræ motu 79.
exterritum. Ibi enim nulla reperta corpora. Hæc autem nostrâ ætate utraque urbs e suis ruinis emersit, certissimarum præstantissimarumque antiquitatum fecundissima, quarum partem multâ cum laude totiusque literarii orbis plausu sub Regiis auspiciis publicavere eruditi Academici Herculanenses.

Drusilla. Josephus, Antiq. Jud. XX, 7, num. 2. Felicis uxor fuit Drusilla, filius Agrippa. Vide Stemma Herodum quod illustravi in priore Taciti editione, Tom. II, pag. 368, num. 12 & 15.

C. Plinii. Qui Historiæ naturalis libros scripsit, ut modò diximus ad annum U. C. DCCCXXX.

Exanimatus est. De ejus morte ad Tacitum scriptæ sunt epistolæ Plinii VI, 16 & 20, quas vide inter Testimonia Veterum, ut jam monuimus.

Vulgatum. Dio LXVI, pag. 756.

Refoverent. Sueton. in Tit. cap. 8.

Attributa. Sueton. ibid.

Meditari. Sueton. in Tit. cap. 9, in Domit.
cap. 2. A. U. C.

Vellet esse. Sueton. in Tit. cap. 9. Vide & 833.
Aurelium Victorem, in Epitome. J. C.

Collocatis. Hæc omnia & totidem ferme verbis 80.
Suetonius, loc. cit.

Mirmillonum gladios. Aurel. Victor, loc. cit. Mirmillones autem gladiatores erant, vulgò dicti secutores, qui adversùs retiarios pugnabant. Vide Juvenalem, Satyr. VIII, 200.

Profecto. Dio LXVI, pag. 756.

Totidemque noctes. Sueton. in Tit. cap. 8.

Serapidis & Isidis. Hæc & seqq. Dio, ibid.
A. U. C. Inde autem patet ignem maximè sæviisse in nonâ
833. Urbis regione. Ibi enim sita ferme omnia hæc
J. C. monumenta; ut videre est apud P. Victorem, *de*
80. *Regionibus Urbis.* Manet adhuc Pantheon, sed olim multò magnificentius, & cujus multa visuntur circumquaque rudera. Septa autem, locus erat in Campo Martio ad habenda Tributa Comitia, quem Lepidus undequaque porticibus circumductis ædificaverat, postea Agrippa marmore & picturis exornaverat, septaque Julia in honorem Augusti cognominaverat; ut videre est apud Dionem LIII, pag. 512. Ibi populus ad ferenda suffragia in comitiis conveniebat. Quódque locus primùm ligneis cancellis, postea marmoreis fuisset septus, septa dicta sunt. Diribitorium autem, magnificum adhuc opus ab Agrippa inchoatum, ab Augusto absolutum; domus fuit earum omnium quæ umquam uno culmine fuissent, maxima: omni ejus tecto diruto, quia rursus committi inter se non potuit, aperto fastigio conspiciebatur ætate Dionis, ut testatur ipse Dio LV, pag. 553. Ut intelligatur ejus magnitudo, satis sit observasse fuisse ætate Plinii in porticibus septorum trabem e larice, a M. Agrippâ relictam, quæ Diribitorio superfuerat, longam pedes LXXX, sesquipedali crassitudine; ut videre est apud Plinium XVI, 40. In Diribitorio censebantur milites, & illis solvebantur stipendia. Inde nomen Diribitorii, a verbo diribere, id est distribuere; ut jam aliàs observavimus. Cetera autem monumenta, tunc incensa, satis nota sunt.

Pestilentiæ. Suet. in Tit. cap. 8. Aurel. Victor in Epitome. Hanc quidem pestilentiam Eusebius in Chronic. ejusve librarii sub Vespasiani Principatu retulere; sed perperam, ut constat ex Suetonio & Victore, Plinii quoque silentio, qui,

cùm horum temporum morbos diligenter adnotaverit, tam atrocem luem non omisisset. De hac A. U. C. pefte fusiùs dixi in priore Taciti editione, Tom. II, 833. pag. 518. J. C.

Prætoriorum suorum. Sueton. loc. cit. Prætoria 80. illa Gallicè dicimus, *des maisons Royales.*

Genere. Sueton. ibid.

Mandatoresque. Sueton. ibid. Mandatores dicebantur, qui aliis mandabant, ut delationes exercerent.

Eprio Marcello. Olim delationibus famoso, poftea apud Vespasianum Principem amicitiâ & auctoritate præcipuo. Vide Dialogum de Orat. cap. 8.

Certos annos. Sueton. ibid. Quot annos Titus determinaverit non compertum. Poftea Nerva quinquennium edicto ftatuit.

Amphitheatrum. Sueton. in Tit. cap. 7, Mſ. Vindobon. ut jam dictum suprà ad annum U. C. 828. J. C. 75.

Thermisque. Sueton. ibid. Manent adhuc earum thermarum rudera in vineâ Canonicorum Sancti Petri ad vincula, & in vicinis vineis Cll. *Loreti* & *Gualtieri.* At quod pretiosius eft, iis in ruderibus repertæ sunt superiore sæculo ædiculæ integræ, veteribus atque elegantissimis picturis exornatæ, quas eruditus Petrus-Sanctes Bartoli non modò delineavit, sed propriis quoque pinxit coloribus. Illæ sunt picturæ, quas noftrâ hac ætate Cl. de Caylus ære incidi propriisque coloribus exprimi curavit: illas accuratâ & eleganti explicatione illuftravit Cl. Mariette. Librum, quo nullus exftat magnificentiâ & raritate (triginta tantùm fuere exemplaria) præftantior, edidere anno 1757 Cll. Guerin & Delatour hoc titulo: *Recueil de peintures antiques, imitées fidèlement pour les couleurs & pour le trait, d'après les desseins coloriés*

faits par Pietre-Sancte Bartoli. Inter rarissima
A. U. C. hæc exemplaria eminet chartæ splendore & addi-
833. tamentis Cl. Mariette exemplar, verè unicum.
J. C. *Spectacula.* Dio LXVI, pag. 757.
80. *Pugnavere.* Dio, ibid. Repetitis e vetere historiâ ludorum argumentis, oculos animosque gratiùs detinebant.

Veteri naumachiâ. Sueton. in Tit. cap. 7. Augustus naumachiam illam trans Tiberim struxerat, ut jam vidimus suprà Annal. XII, 56.

Athenienses. Dio, loc. cit.

Nuncupata. Ut constat ex egregio monumento Fratrum Arvalium, quod vide apud Cl. Muratori, Thesaur. Inscript. Antiq. Tom. I, pag. 312. De eo plura eruditus Philippus a Turre, *Monumenta veteris Antii*, cap. 7, pag. 95.

NONIO BASSO. Hujus consulis nomina docuit
A. U. C. modò laudatum Fratrum Arvalium monumentum.
834. *Terentius Maximus.* Zonaras, Tom. I, pag.
J. C. 578.
81. *Humani generis.* Aurel. Victor in Epitome.

Balneorum usu. Plutarchus, de Valetudine tuendâ, Tom. II, pag. 123.

Ubertim flevit. Sueton. in Tit. cap. 10.

Succurrit. Suetonius, loc. cit. Vide & Dionem LXVI, pag. 758.

Mergi. Dio LXVI, pag. 757.

Deserique. Sueton. in Domit. cap. 2.

Donativo. Dio, loc. cit. Donativa illa a Tito & Domitiano data ad exemplum Claudii & Neronis largitionum, de quibus diximus suprà Annal. XII, 69; & in Supplemento Annal. IX, 12.

Ætatis anno. Sueton. in Tit. cap. 11.

Memorabant. Dio LXVI, pag. 754.

DE DOMITIANO.

A. U. C. 834. J. C. 81.

Dignatus est. Sueton. in Domit. cap. 2.

Reddidisse. Sueton. in Domit. cap. 13.

Avaritiam. Sueton. in Domit. cap. 9.

Permitteret. Dio LXVII, pag. 759.

Orationibus vel edictis. Suet. in Domit. cap. 2.

Natalem ejus diem. Dio, loc. cit. Honos postea restitutus, ut constat ex veteribus Kalendariis ad diem 30 Decembris. III. Kal. Januar. N. DIVI TITI CMXXIIII. Id est, *Natalis divi Titi, Circenses missus viginti quatuor*.

A. U. C. 835. J. C. 82.

Non recipit. Hæc & seqq. Suet. in Domit. cap. 8.

Irritat. Sueton. in Domit. cap. 9. Quod quoque edicto declaratum ait Dio LXVII, pag. 759.

Nuper hauserat. Ut dictum est anno superiore. Ob Urbem restitutam & ornatam Domitianus laudatur a Martiale, Epigramm. V, 7.

Emendarent. Sueton. in Domit. cap. 20.

Duodecim millia talentorum. Plutarch. in Poplicolâ, pag. 105. Duodecim millia talentorum sunt Gallicæ monetæ libræ 65,362,500. Sed hac de re & de Capitolio a Vespasiano & Domitiano Principibus restituto plura dixi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 514 & seqq.

Jovi Custodi. Vide suprà Hist. III, 74.

Præfulgeret. Domitianum omnia aurea gemmeave ibi voluisse docet oculatus testis Plutarchus, loc. cit. Hujus domûs architectus fuit Rabirius, quem, ut & domum, celebrat Martialis, Epigramm. VII, 55.

Astra polumque tuâ cepisti mente, Rabiri:
Parrhasiam mirâ qui struis arte domum.
Phidiaco si digna Jovi dare templa paravit,
Has petat a nostro Pisa tonante manus.

A. U. C. 835. J. C. 82.

In hac domo erant Adonea, seu horti pensiles; quibus quidquid fuit in Orientis luxu magnificentius æmulatus erat Domitianus. Sed qui de eâ domo plura voluerit, adeat eruditum Franciscum Bianchini, *del Palazzo de Cesari*, Tab. VIII; & pag. 55 & seqq.

Ælius Lamia. Vir consularis, cujus uxorem Domitianus jam abduxerat, Sueton. in Domit. cap. 10.

Flavius Sabinus. Maritus Juliæ Augustæ, & Domitiani patruelis. Vide Stemma Flaviorum, num. 8, quod dedi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 384 & seqq.

A. U. C. 836. J. C. 83.

Consalutata. Sueton. in Domit. cap. 3.

Consultatum. Dio LXVII, pag. 759.

Interfecti. Dio, ibid. Post mortem Domitiani, ut videtur, Paridis epitaphium edidit Martialis, Epigramm. XI, 14. De hoc histrione plura vide apud Juvenalem, Satyr. VII, 87 & seqq.

Juliæ. Dio, loc. cit. Julia Augusta, Titi filia, uxor Flavii Sabini. Vide modò laudatum Stemma Flaviorum, num. 9.

Reduxit. Sueton. in Domit. cap. 3.

Haud fracta. Dio, ibid.

Militibus verecundia. Hæc queritur Plinius Ep. VIII, 14, horum temporum testis.

Agricola. Res Agricolæ illustratas vide in volumine sequenti, Vit. Agric. cap. 22 & seqq.

Cohors Usipiorum. Tacit. Vit. Agric. cap. 28.

A. U. C. 837. J. C. 84.

T. Aurelio Sabino. Ita vetus lapis apud Theodorum ab Almelowen, in præfat. ad Fastos, num. 14.

Galliarum. Frontin. Strategem. I, 1, num. 8.

Cattos terruit. Suet. in Domit. cap. 6. Vide & Statium, I Silvarum, I, 27. Catti, nunc *la Hesse*.

Hoste. Dio LXVII, pag. 760.

Formarentur. Tacit. Vit. Agric. cap. 39. A. U. C.

Germaniam captam. Inde in nummis Domitiani, ex ære magno. IMP. CAES. DOMITIAN. AVG. GERM. COS. X. capite laureato. In aversâ parte, GERMANIA CAPTA. Stat Imperator post tropæum, cum clypeo; retro captivus sedet. 837. J. C. 84.

Decretus. Dio LXVII, pag. 760.

Perpetuaque. Dio, ibid. Testes quoque nummi quamplurimi inscripti: CENS. POT. vel CENS. PER. id est, *censoriâ potestate*, vel *censor perpetuus.*

Pervenit. Hæc pluribus Tacit. Vit. Agric. cap. 29 & seqq.

T. AURELIO FULVO. T. Aurelius Fulvus fuit paternus avus Antonini Pii, qui postea imperavit. A. U. C. Vide Julium Capitolinum, in Antonino Pio, 838. cap. I. J. C.

Redux. Adventum Domitiani ejusque triumphum testantur nummi hoc anno cusi, cùm Domitianus esset cos. XI, seu *consul undecimùm*, in quîs inscriptum, ADVENT. AVGVSTI, vel GERMANIA CAPTA: Alii quoque nummi exhibent Domitianum in quadrigis triumphantem. 85.

Aureos ternos. Sueton. in Domit. cap. 7. Ante Domitianum dabantur militibus noveni aurei, Gallicæ monetæ libræ 189. Domitianus addidit quartum stipendium, datique sunt duodeni aurei, Gallicæ monetæ libræ 252. Vide & Zonaram, Tom. I, pag. 580. De stipendio militari jam dictum suprà Annal. I, 17.

Discrimine. Dio LXVII, pag. 760.

Albano suo. Ibi fuit Domitiani villa; & memorabitur in Vitâ Agric. cap. 45, ubi de eâ plura.

Adductus. Dio LXVII, pag. 760.

Julia. Dio, ibid. Julia, Titi filia, de quâ jam dictum ad annum U. C. DCCCXXXVI.

Nuntiabantur. De his plura Tacitus in Vit.
A. U. C. Agric. cap. 39 & seqq.
838. *Chariomerus.* Dio LXVII, pag. 760.
J. C. *Attriti sunt.* Tacit. de Moribus German. cap. 36.
85. *Fosi.* Tacit. ibid.

Suevis. Dio LXVII, pag. 761. Suevi autem non ii sunt, qui interiorem Germaniam habitabant, sed ii quos Drusus inter flumina Marum & Cusum locaverat; ut jam vidimus suprà Annal. II, 63 & XII, 29.

Masyus. Dio, ibid.

ODEO. Sueton. in Domit. cap. 5. Odeum
A. U. C. ædificium fuit ad musicos concentus musicaque
839. certamina edenda exstructum.
J. C. *Quinquennale certamen.* Sueton. in Domit.
86. cap. 4. Censorin. *de Die natali*, cap. 18.

Poesi. Statius, III *Silvarum*, V, 31; & V *Silvarum*, III, 231.

Prosâ oratione. Sueton. loc. cit.

Perpetua materia. Quintilianus, Instit. Orat. III, 7.

Quinquatria Minervæ. Sueton. ibid. De quinquatribus jam diximus suprà Annal. XIV, 4.

Poetarum. Ter in iis certaminibus coronatus est Statius, ut ipse testatur, III *Silvarum*, V, 28.

A manibus ad oculos. Plinius in Panegyric. cap. 13, horum quoque temporum testis.

Traheretur. Plin. in Panegyric. cap. 82.

Gulâque. Huc pertinet consilium de rhombo Albanâ, in villâ habitum, centumque & ampliùs versibus graphicè descriptum a Juvenale, Satyr. IV, 37.

Cùm jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, &c.

Totus hic locus omnino legendus ut homines

moresque hujus temporis noscantur. Vide & Plinium in Panegyrico, cap. 54.

A. U. C. 839. J. C. 86.

Successore. Sallustio Lucullo, quem Domitianus *postea interfecit, quòd lanceas novæ formæ appellari Luculleas passus esset.* Sueton. in Domit. cap. 7.

Arviragus. Cujus ruinam Fabricius Vejento, cùm de rhombo actum est, vaticinabatur; teste Juvenale, Satyr. IV, 123.

De temone Britanno
Excidet Arviragus.

Daci. Dacia, nunc *la Transilvanie, la Valachie, la Moldavie.* Bellum hoc a Tacito fuisse diligentissimè conscriptum testatur Orosius VII, 10. Vide Testimonia Veterum.

Ingruère. Jornandes, *de Rebus Geticis*, cap. 13.

Diurpaneo. Duras, Dacorum rex, regnum Diurpaneo sponte reliquerat, teste Dione LXVII, pag. 761, qui bellicas virtutes Diurpanei valde commemorat.

Decebalum. Decebalus videtur fuisse commune regibus Dacorum nomen.

Antoninus Pius. Jul. Capitolin. in Antonino, cap. 1.

A. U. C. 840. J. C. 87.

USURPAVIT. Euseb. in Chronic.

Formalem dictaret epistolam. Hæc & seqq. Suetonius in Domit. cap. 13. Formalis autem dicitur epistola, quam, ut formam ceterarum epistolarum deinde observare debebant procuratores.

Ponderis certi. Sueton. ibid. Illas autem statuas fuisse centeno pondere satis declarat Statius, V *Silvarum*, I, 188.

Janos. Sueton. ibid. Jani erant fornicata opera, arcuum specie, sed ampliora, & quatuor frontibus insignia. Talem Janum Romæ adhuc superstitem

videre est inter montes Capitolinum & Palatinum:
A. U. C. *Castrenses sumptus.* Sueton. in Domit. cap.
840. 12.
J. C. *Majestatem Principis.* Hæc omnia Suetonius,
87. ibid.

Status certus. Plin. in Panegyric. cap. 34.

Fiscus Judaicus. Sueton. loc. cit. Præter censum, Judæi, captis Hierosolymis, jussi fuerant binos denarios solvere; ut jam dictum est suprà in Supplemento Hist. V, 43.

Improfessus. Qui apud fiscum non erat professus se esse Judæum.

Oppio Sabino. Sueton. in Domit. cap. 6. Jornandes, *de Rebus Geticis*, cap. 13, eum appellat Poppæum Sabinum, Agrippæ successorem.

Nasamones. Libyæ populus in orâ Syrtis majoris, nunc *la Syrte.*

Interdixisse. Hæc omnia de Nasamonibus Zonaras, Tom. I, pag. 580.

SÆCULARES LUDI. Censorin. *de Die natali*,
A. U. C. cap. 17.
841. *Ediderat.* Sueton. in Domit. cap. 4. Quintos
J. C. sæculares ludos ediderat Augustus anno U. C.
88. DCCXXXVII, sextos Claudius anno U. C. DCCC. De his aliisque ludis sæcularibus plura dixi in priore Taciti editione, Tom. II, pag. 338.

Anticipatum tempus. Ludi sæculares fiebant anno centesimo decimo. Ni Domitianus anticipasset tempus, facti tantum fuissent anno U. C. DCCCXLVII.

Incertæ conditionis. Sueton. in Ner. cap. 57.

Jam vulgatum. Vide Hist. II, 8; & suprà ad annum U. C. DCCCXXXIV.

Fœdè abscissum. Jornandes, *de Rebus Geticis*, cap. 13.

AGRICOLA. Tacit. Vit. Agric. cap. 41. A. U. C.
Legatos misit. Petr. Patricius, *de Legationibus*, pag. 23. 842.
Urbis deliciis. Vetus Scholiastes Juvenalis, Satyr. IV, 112. J. C. 89.
Binos obolos. Gallicæ monetæ asses ferme sex. Patricius, loc. cit.
In Mœsiâ restitit. Dio LXVII, pag. 761.
Juliano commissa. Dio LXVII, pag. 764.
In fugam. Dio LXVII, pag. 761.
Simulatâ morte. Ut posset fugâ evadere. Dio LXVII, pag. 764.
Evinxit. Dio LXVII, pag. 762.
Gravior. Plin. in Panegyric. cap. 17 & 20.

EDITUM. Dio LXVII, pag. 762. Sueton. in Domit. cap. 4 & 5. A. U. C. 843.
Pumilonum & mulierum. Hæc certamina celebrat Statius, I *Silvarum*, VI, 57 & seqq. J. C. 90.
Horruit. Hanc cenam describit Dio LXVII, pag. 763.
Appellavit. Dio, loc. cit.
Transnominare. Sueton. in Domit. cap. 13.
Occisus est. Tacit. Vit. Agric. cap. 42. Sueton. in Domit. cap. 10.
Vineas jussa. Philostrat. Vit. Apollon. VI, 42.
Emisse. Tacit. Vit. Agric. cap. 42.

PORTENDERENT. Dio LXVII, pag. 765.
Et precarentur. Quos inter fuit Agricola, teste Tacito, Vit. Agric. cap. 44. A. U. C. 844.
Abigere. Sueton. in Domit. cap. 22. Vide & Juvenalem Satyr. II, 32. J. C. 91.
Extulerat. Ut constat ex nummis hoc aut superiore anno cusis; quorum unus fuit ex ære magno in Museo Collegii Ludovici Magni : DIVAE. IVLIAE. AVG. DIVI. TITI. F. S P Q R. Carpentum

mulis duabus vectum. In aversâ parte : IMP. CAES.
A. U. C. DOMIT. AVG. GERM. COS. XV. CENS. PERP. P. P.
In areâ S. C.
844. *Neglexerant.* Sueton. in Domit. cap. 8.
J. C. *Corripuerat.* Euseb. in Chronic. Sueton. loc. cit.
91. *Vivam defoderet.* Hæc & seqq. ferme totidem verbis Plinius, Ep. IV, 11, qui rem fusè & eleganter narrat.

A. U. C. 845. J. C. 92.

Movit. Suet. in Domit. cap. 6, Dio LXVII, pag. 764.

Clangores lætissimos edidit. Sueton. loc. cit.

Sacrificaret. Plutarch. in Paul. Æmil. pag. 268.

Igne aboleverat. Dio, loc. cit.

Esse potuisse. Sueton. in Domit. cap. 10. Vide & Dionem, loc. cit.

Prohibitum. Sueton. in Domit. cap. 7.

Mille nummos. Gallicæ monetæ libras 194. De fiscis militaribus jam dictum suprà ad Annal. I, 37.

Novellaret. Sueton. loc. cit.

Gratiam fecit. Sueton. in Domit. cap. 14.

Multarentur. Philostrat. de Vitis Sophist. I, 21; num. 6.

Grassabatur. Dio LXVII, pag. 764.

A. U. C. 846. J. C. 93.

Dederat. Plin. Epist. VII, 33. Tacit. Vit. Agric. cap. 45.

Agricola. Tacit. Vit. Agric. cap. 44. Ejus vitam cum magnâ ingenii & virtutis laude scripsit Tacitus, quam illustratam vide in sequenti volumine.

Exhausit. Tacit. ibid.

Exsul. Philostrat. Vit. Apollon. VI, 8.

Conjectus. Philostrat. ibid. Sueton. in Domit. cap. 10.

Retulit. Eutrop. in Breviario. Suet. in Domit. cap. 5.

Postulat.

Postulat. Plin. Epist. VII, 33. A. U. C. 847. J. C. 94.
Laudasset. Tacit. Vit. Agric. cap. 2.
Scripsisset. Tacit. ibid. Suet. in Domit. cap. 10.
Relegantur. Plin. Ep. III, 11.
Mauricus. Frater Aruleni Rustici.
Helvidio filio. Sueton. in Domit. cap. 10. Plin. Ep. IX, 13.
Cum uxore. Domitiâ.
Manus intulit. Plin. loc. cit. Tacit. Vit. Agric. cap. 45.
Submoti. Sueton. in Domit. cap. 10.
Animadversum. Hieronymus, de Script. Ecclesiastic. cap. 9.

Patruelis foret. Vide Stemma Flaviorum in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 384 & seqq. num. 13. A. U. C. 848. J. C. 95.
Impietatis in deos. Dio LXVII, pag. 766.
Interemptus. Sueton. in Domit. cap. 15. Clementem *contemptissimæ inertiæ* arguit Suetonius, quòd Clemens Christianæ pietatis tranquillitatem sectabatur. Multi alii Christiani periere, ut constat ex Brutio, apud Hieronymum in Chronic. Suffragatur Dio, loc. cit. Tunc Joannes Apostolus in insulam Pathmon, nunc *Patino*, relegatus est.
Relegata. Dio, loc. cit. Pandataria insula, nunc *l'isle Sainte-Marie*, ut jam dictum est Annal. I, 53.
In Pontiam. Brutius apud Hieronymum in Chronic. Pontia insula, nunc *l'isle Ponza*. De utrâque Domitillâ vide Stemma Flaviorum, suprà laudatum, num. 12 & 14.
Rerum novarum molitor. Suet. in Domit. cap. 10.
Reos agebat. Dio LXVII, pag. 766.
Existimabatur. Hæc totidem verbis Suetonius in Domit. cap. 14. Vide & Dionem, loc. cit.
Juventii Celsi. Dio LXVII, pag. 765.

A. U. C. 849. J. C. 96.

MORTUUS EST. Dio LXVII, pag. 766.

Prædixerant. Sueton. in Domit. cap. 14.

Portenta. Quæ vide apud Suet. in Domit. cap. 15.

Iniere. Dio, loc. cit.

Domitillæ procurator. Suet. in Domit. cap. 17.

DE NERVA.

NARNIÆ. Aurel. Victor, *in Epitome.* Narnia, hodieque *Narni*, ut sæpe dictum.

Cretensi origine. Aurel. Victor, *de Cæsaribus.* Creta insula, nunc *Candie.*

Ac libertatem. Tacit. Vit. Agric. cap. 3.

Absoluti. Revocati quoque exsules; quos inter redux Joannes Apostolus ex insulâ Pathmo Ephesum secessit.

Calumnia. Insignis hac de re Nervæ nummus fuit in Museo Collegii Ludovici Magni ex ære maximo. IMP. NERVA CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. II. P. P. Caput Nervæ laureatum. In adversâ parte, FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA. SC. Palma. Minimè tamen sublatum est Judaicum tributum, a Vespasiano impositum, ut diximus suprà in Supplemento Hist. V, 43. At non licuit quemquam Judaici ritûs accusare; ut videre est apud Dionem LXVIII, pag. 769.

Licent. Dio, loc. cit.

Sexcenties sestertium. Dio, ibid. Sexcenties sestertium sunt Gallicæ monetæ libræ 11,673,015.

Congiarium. Fuit in Museo suprà laudato Nervæ nummus ex ære magno, qui eamdem, quam modò attuli, inscriptionem in anticâ parte habebat; in posticâ, CONGIARIVM PR. SC. Princeps in suggestu sedens congiarium dabat. Illud autem *congiarium primum* inscribitur, quòd Principis liberalitas plura adpromitteret.

Distraxit. Dio, ibid.

IMPERIO. Vide Supplementum Ann. XVI, 79.

Publicum funus. In publico illo funere pro rostris a Cornelio Tacito consule laudatus est Verginius. Supremus hic gloriæ ejus cumulus accessit laudator eloquentissimus; teste Plinio, Ep. II, 1. A. U. C. 850. J. C. 97.

Calpurnius Crassus. Dio LXVIII, pag. 770.

Ælianus Casperius. Hæc quoque Dio, ibid.

Lauream ex Pannoniâ. Ad hanc certè victoriam pertinet aureus Nervæ nummus in Thesauro Regio. IMP. NERVA CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P. P. Caput Nervæ laureatum. In adversâ parte, VICTORIA AVG. Victoria sedens, dextrâ palmam, sinistrâ cornu copiæ tenet. Ex cornu copiæ intelligere est felicitatem imperii sub optimo Principe, qui omnes reipublicæ partes suâ beneficentiâ recreabat, frumentumque plebi constituerat; ut constat ex ejus nummis, in posticâ parte inscriptis, PLEBEI VRBANAE FRVMENTO CONSTITVTO S. C.

Nuncupata. Plin. in Panegyric. cap. 8 & 92. Dio, ibid. Fortunatissimæ hujus adoptionis monumentum quoque est aureus Trajani nummus in Thesauro Regio. NERVA TRAIAN. CAES. GERM. NER. AVG. F. P. TR. P. COS. II. Id est; *Nerva Trajanus Cæsar Germanicus Nervæ Augusti filius, pontifex, tribuniciâ potestate, consul secundùm.* Caput Trajani laureatum. In adversâ parte, ADOPTIO. Nervâ togatus Trajano paludato orbem porrigit.

IN REGULUM. Quem omnium bipedum nequissimum appellat Plinius, Ep. I, 5. A. U. C. 851. J. C. 98.

Occubuit. Victor ex Epitome. Obiit die XXVII Januarii, ut colligitur ex Dione LXVIII, pag. 771.

Delatum. Victor, ibid.

Deûm honores. Multi exstant nummi inscripti DIVO NERVAE.

DE TRAJANO.

A. U. C. 851. J. C. 98.

Diligentia Hadriani. Spartianus in Hadrian. cap. 2.

Beneficiarium. De beneficiariis, seu ad militiæ gradus promotis militibus, dictum suprà Hist. IV, 48.

Adfuturum. Dio LXVIII, pag. 771.

Italicæ. Italica, nunc *Sevilla la vieja*, urbi Hispali, *Séville*, proxima.

Antiqua magis. Eutrop. VIII.

Tibi, inquit. Victor, de Cæsar. in Trajan. Vide & Plinium in Panegyric. cap. 67. Dio LXVIII, pag. 778.

Dedignatio parendi. Plin. in Panegyric. cap. 18.

Paternis suisque bellicis factis. Vide suprà Appendicem Chronologicam ad ann. DCCCXXVIII.

Nec provocent. Plin. in Panegyric. cap. 16.

Bructeri. Vide infrà Tacitum de Morib. German. cap. 33.

Ferocissimas gentes compescere. Ob ita compositas Germanicas gentes, Trajanus dictus videtur *Germanicus*. Sic in nummo, qui olim fuit in Museo Collegii Ludovici Magni, ex ære mediocri, IMP. CAESAR NERVA TRAIAN. AVG. GERM. P. M. capite laureato. In aversâ parte, TR. POT. COS. II. S. C. Spes lilium dextrâ gerit. Anno sequenti arcus ei decretus est, ut constat e præstantissimo & rarissimo Cardinalis Camilli *Massimi* nummo ex ære maximo, IMP. CAES. NERVA GERM. P. M. capite laureato. In adversâ parte, TRAIAN. AVG. TR. POT. COS. III. P. P. S. C. Arcus triumphalis, triplici fornice.

A. U. C. 852. J. C. 99.

Iter placidum. Plin. in Panegyric. cap. 20.

Humeris hominum. Plin. in Panegyric. cap. 22.

Eâ moderatione. Plin. in Panegyric. cap. 23.

Plotina & Marciana. Plin. in Panegyric. cap. 83 & 84. A. U. C. 852.

Qualis ingrederetur. Dio LXVIII, pag. 771. J. C. 99.

Congiarium. Plin. in Panegyric. cap. 25. De hoc congiario ejusque nummis dixi in Notis ad Dialog. de Orat. cap. 17, ubi multa *de Congiariis Romanis.*

Sterilitatemque. Plin. in Panegyric. cap. 30.

Pulchra vulnera. Plin. in Panegyric. cap. 33.

Eprium Marcellum. Tacit. Dialog. de Orat. cap. 8.

Probrosus Vejento. De hoc probroso homine, egregioque Maurici dicto vide Plinium. Ep. IV, 22.

Reprimeretur. Plin. in Panegyric. cap. 35.

Collationes remisit. Plin. in Panegyric. cap. 41.

Qui per Latium. Qui vel jure Latii, vel beneficio Principis, adipiscebantur civitatem Romanam. Vide Plinium in Panegyric. cap. 37. De jure Latii & civitate Romanâ dictum ad Annal. XI, 23.

Non inferrent. Plin. in Panegyric. cap. 40.

Majestatis crimen. Plin. in Panegyric. cap. 42.

Ab amicis. Plin. in Panegyric. cap. 43 & 44.

Tolleretur. Plin. in Panegyric. cap. 46.

Publicarum ædium. Plin. in Panegyric. cap. 47.

Cibus semper in medio. Plin. in Panegyric. cap. 49. Cibus semper in propatulo & coram adstantibus.

Brevisque somnus. Eleganter Plin. in Panegyric. cap. 49. *Brevis somnus, nullumque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis.*

Rerum venalium. Plin. in Panegyric. cap. 50.

Templa, porticus. Plin. in Panegyric. cap. 51.

Provocaret. Plin. in Panegyric. cap. 51. Restituti a Trajano circi maximi pulchritudinem videre est in Trajani nummis ex ære magno.

A. U. C. 852. J. C. 99.

Cubiculum Principis. Tale cubiculum, in quo Nero parvis foraminibus spectabat, memorat Suetonius in Ner. cap. 12.

Educandi liberos. Plin. in Panegyric. cap. 26 & 27. Hanc felicitatem temporum sub Trajano Principe egregiè commendat auctor Dialogi φιλοπάτριδος apud Lucianum, pag. 1129. Ne pauperes quidem erant solliciti, quid liberis suis relinquerent. Id, inquit, unum sufficit, dies Principis. Salvo Principe, nec nos deficient divitiæ, nec ulla vis hostium terrebit.

Medendi ars. Privilegia præmiaque philosophis, rhetoribus, grammaticis, medicis a Trajano data memorantur in Digest. libr. XXVII, Tit. 1, *de Excusationibus ; Leg. 6, ex Modestino.*

De se sileri. Plin. in Panegyric. cap. 54.

Et hanc æream. Plin. in Panegyric. cap. 52.

A. U. C. 853. J. C. 100.

CANDIDATUS. Plin. in Panegyric. cap. 63.

Ante ejus gremium. Ante gremium consulis. Plin. in Panegyric. cap. 64.

Vota nuncuparentur. In vetere Kalendario Herwartiano, III Nonas Januarias, VOTORUM NUNCUPATIO ; & in Laterculo Polemæi Silvii, *III Non. Jan. dies auspicalium.*

Rexero. Plin. in Panegyric. cap. 67.

A senatu petissent. Plin. in Panegyric. cap. 69.

Et in provinciis. Plin. in Panegyric. cap. 70. *Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, inque eâ civitatis amplissimæ reditus egregiâ constitutione fundaverat ; hoc senatui allegandum putasti.*

A Principe laudetur. Verè enim & egregiè Plinius in Panegyric. cap. 70. *Sincera rectaque ingenia hebetat misera, sed vera reputatio : si quid bene fecero, nesciet Cæsar ; aut si scierit, testimonium non reddet.*

Osculo occurrit. Plin. in Panegyric. cap. 71.

Tantò augustior. Plin. ibid. A. U. C.

Reipublicæ, sibi. Plin. in Panegyric. cap. 72. 853.

O te felicem. Plin. in Panegyric. cap. 74. J. C.

Mitem severitatem. Plin. in Panegyric. cap. 80. 100.

Collegas vocabat. Plin. in Panegyric. cap. 77.

Triduum totum. Plin. in Panegyric. cap. 76.

In sordibus infames. De Marii Prisci & Cæcilii Classici causâ magnas epistolas scripsit Plinius Ep. II, 11; III, 9. Vide & Ep. III, 4.

Ego. Cornelius Tacitus & C. Plinius Afris adesse jussi. Plin. Ep. II, 11. Ut veterem retinerem morem, loquentem Tacitum induxi. Aliter obscuratur narratio.

Trecentis millibus. Trecentis millibus sestertiûm, Gallicæ monetæ libris 58,359.

Septingentis millibus. Septingentis millibus sestertiûm, Gallicæ monetæ libris 136,171.

Respondi. Plinius Ep. II, 11. *Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, & quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς.* Sic Plinius appellat splendidum & grave dicendi genus, quo excellebat Tacitus.

Adsentiendi necessitas. Plin. in Panegyr. cap. 76.

Permistus causæ. Plin. Ep. II, 11.

Proximo senatu. Is dies mihi videtur fuisse tertius mensis Februarii. In vetere Kalendario Herwartiano, III Nonas Febr. SENATVS LEGITIMVS.

In ordine Leptitanorum. Leptitani, Africæ populus, de quibus jam dictum suprà Hist. IV, 50. Leptis, nunc *Lebida.* Ordo dicitur *le Corps de Ville, le Magistrat.* Sic ordinem Mutinensem vidimus suprà Hist. II, 52.

Quinquaginta millia denariûm. Gallicæ monetæ libræ sunt 38,906.

Sestertiûm decem millia. Gallicæ monetæ libræ 1945.

A. U. C. 853. J. C. 100.

Unguentarii nomine. Ob unguenta. Sic ob clavos caligares dictum est clavarium. Tacit. Hist. III, 50.

Cæcilii Classici causa. Plin. Ep. III, 9.

Bætica. De eâ jam dictum Hist. I, 53.

Sestertium quadragies. Gallicæ monetæ libræ sunt 778,315.

Contra leges fecisse. Plin. in Panegyric. cap. 65.

Commendetur virtutibus. Eloquentiæ inest aliquid sublime ac divinum, quod vel maximas virtutes potest commendare. Non eadem est facundiæ vis: non eadem potestas. Virtutem adsequi ingenio contendit facundia; sed semper major adsurgit virtus, quæ facundiam illustrat & commendat, a facundiâ nec illustratur, nec commendatur. Inde licèt nihil fortè ingeniosius excogitari possit oratione, quam Plinius de Trajani laudibus recitavit; in eâ tamen Trajanus melior majorque videtur Princeps, quam Plinius, orator. Nunc verò juvat expendere, quod quidam mirantur vixque intelligere se profitentur, quomodo & Plinius tantas Trajani laudes, Trajano præsente, recitare; quomodo eas Trajanus audire potuerit. At oratori semper decorum est virtutem Principis celebrare; &, cùm maxima est, quodam orationis impetu fertur, nec timet ne nimis, sed ne satis dicat: ipsâ Principis præsentiâ inflammatur, ardetque & suos & publicos sensus efferre. Modestia autem omnes homines, Principes etiam decêt. At vel modesti Principes suas laudes patiuntur; quod iis honorificum, populis gratum est. Pessima res est Princeps, qui laudes vel non audit, vel spernit. Præterea privatorum hominum virtutibus manent præmia: unum Principum virtutis præmium, laudes. Denique nova erat Trajani fortuna; ne obscuraretur priorum Cæsarum fastigio, debebat Plinius Cæsarum vitia insectari,

Trajanum publicè laudare; & Trajanus laudes suas pati, immo & optare. Felix tantùm Plinius, A. U. C. quòd egregias laudaverit virtutes, quarum magna 853. tum erat fama, & quæ per totum postea Trajani J. C. principatum crevere. Post circumacta tot sæcula, 100. visosque tot Principes manet vigetque eadem laus, par admiratio.

Pedibus ingredi. Plinius in Panegyric. cap. 24.

Lustrare saltus. Plin. in Panegyric. cap. 81.

Gubernaculis adsidere. Plinius in Panegyric. cap. 81 & 82.

In ærario opes. Nec tunc ærarium fuit *spoliarium civium, cruentarumque prædarum sævum receptaculum*, sed publicarum opum viriumque templum ac munimentum. Eadem in fisco sanctitas. Opes tantùm ex Principis parcimoniâ & moderatione. Plin. in Panegyric. cap. 36.

Nobis memoratum. Vide suprà Appendicem chronologicam ad annos U. C. DCCCXXXIX, DCCCXLI & seq.

Indiderat Zamolxis. Julianus, de Cæsaribus, pag. 846. Zamolxis, servilis conditionis, sed sapientiâ apud Scythas Getasque, quorum pars erant Daci, divinitatem adeptus.

Bilbili. Hispaniæ Tarraconensis urbs fuit Bilbilis, cujus exstant adhuc rudera in monte *Bambola*, mille & quingentis ferme passibus ab urbe *Calatayud.*

Vitam finivit. De Martialis morte scripsit Plin. Ep. III, 21.

Silio Italico. De ejus morbo morteque epistolam habet Plinius Ep. III, 7.

Dum Virgilium. Silio Italico fuit *multum imaginum, quas non habebat modò, verùm etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosiùs, quàm suum, celebrabat.* Neapoli

maximè, ubi monimentum ejus adire, ut tem-
AU. C. *plum, solebat.* Plinius Ep. III, 7.
853. *Ei villæ.* Iisdem etiam in locis plures fuere Silio
J. C. villæ. *Erat enim* φιλόκαλος *usque ad emacitatis*
100. *reprehensionem.* Plin. ibid.

Decessit. Verè beneque Plinius, ibid. *Quod me recordantem, fragilitatis humanæ miseratio subit. Quid enim tam circumcisum, tam breve, quàm hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modò fuisse, cùm interim ex iis, qui sub illo gesserant consulatum, nemo jam superest? Quamquam quid hoc miror? nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africâ occisus est, dicere solebat: Neminem se videre in senatu, quem consul ipse sententiam rogavisset. Tam angustis terminis tantæ multitudinis vivacitas ipsa concluditur.*

QUARTUM HUNC CONSULATUM. Plin. in
A. U. C. Panegyric. cap. 78.
854. *Senatusconsulto Articuleiano.* Digest. libr. XL,
J. C. Tit. 5, *de Fideicommissariis libertatibus*, Leg. 51.
101. *Fideicommissâ libertate.* Libertate codicillis, vel testamento, non tamen civilibus verbis, sed per preces, relictâ.

Senatusconsultum. Quod a Rubrio Gallo consule Rubrianum dictum est; de quo vide Digest. loc. cit. leg. 26, ex Ulpiano.

Acta est causa. Cui Plinius interfuit, ab optimo Principe in consilium adsumptus. Plin. Ep. IV, 22.

Apud Viennenses. Vienna, nunc *Vienne en Dauphiné.*

Duumviratu. Ut Romæ consules, ita in coloniis & municipiis erant duumviri, qui populo præsidebant. Eorum nomen sæpe occurrit in nummis sic scriptum IIVIR.

Sub Domitiano. Vide Appendicem chronologicam ad annum U. C. DCCCXLVII.

Daciam profectus est. Si veteres tantùm scriptores consulas, multa de bello Dacico desiderantur. A. U. C.
Inde ea, quæ nunc percurrimus tempora, apud 854.
recentiores scriptores mirum in modum confusa J. C.
sunt & turbata. Si attendissent hoc bellum fuisse 101.
traditum non fugacibus tantùm librorum literis, sed vivaci marmore, & mirabili opere anaglypticarum tabularum Columnæ Trajanæ, quæ tot sæculorum superstes adhuc in mediâ urbe Româ exstat, omniumque oculis & admirationi patet; sese ex iis, quibus hærent, ambagibus extricassent: maximè, si veterum nummorum & Inscriptionum subsidia adhibuissent. Iis ducibus, bellum Dacicum explanabo. At cùm sæpe sum laudaturus Columnam Trajanam, operæ pretium est monere me sequi Romanam editionem, quam ex delineatione Petri-Sanctis Bartoli, cum adnotationibus Alphonsi Ciacconii & Joannis Petri Bellori, Joannes Jacobus Rossi edidit. *Colonna Trajana data in luce da Gio. Giacomo de Rossi.* Dacia autem, quæ in hoc bello toties memorabitur, nunc *la Transilvanie, la Valakie, la Moldavie.*

Commeatuum copia. Quam videre est in Columnâ Trajanâ, Tab. I, num. 18 & 19.

In pavorem. Trajanum enim verebatur Decebalus. Dio LXVIII, pag. 772.

Transvecti commeatus. Column. Trajan. Tab. II & III.

Trajectus est exercitus. Column. Trajan. Tab. IV & V.

Consultationem. Hac de re Trajanum pro tribunali, cum suis ducibus consultantem exhibet Columna Trajana, Tab. VI.

Suovetaurilibus. Sacrificia erant in quibus sus, ovis, taurus immolabantur. Trajanum his sacris operantem videre est in Columnâ Trajanâ, Tab. VII.

A. U. C. 854. J. C. 101.

Milites adlocutus. Hanc adlocutionem habet Columna Trajana, Tab. VIII. In eâdem tabulâ videtur homo, tunicâ imâ amictus, ceterum nudus, ab asino, aut potiùs mulo excussus: sinistrâ cribrum, dextrâ clavam tenet, stantemque pro tribunali Trajanum respectat. Ut opinor, est Dacorum ariolus, quem miserant, ut Trajanum a bello deterrerent. Sic postea cùm propiùs instaret discrimen, Daci ad eum misêre, qui fungum ingentem perferrent, Latinis literis inscriptum: *Burri sociique omnes Trajanum hortantur, ut domum revertatur, pacemque colat.* Dio. LXVIII, pag. 772. Burios memorat Tacitus, de Mor. German. cap. 43.

Castra muniri. Column. Trajan. Tab. IX, X, XI & XII.

Derivatæ aquæ. Plinius quoque Ep. VIII, 4, memorat *immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos.* In his operibus industriâ Sexti Julii Frontini usus est Trajanus, ut testatur ipse Frontinus in præfat. de Re agrariâ.

Pontes additi. Column. Trajan. Tab. IX, X & XI.

Exploratores misit. Column. Trajan. Tab. XI, num. 105.

Ad Trajanum adducti. Column. Trajan. Tab. XIII, num. 116.

Excisa est. Column. Trajan. Tab. XV & XVI.

In hostem ductæ. Column. Trajan. Tab. XVI & XVII.

Ferarum monstra. Longos dracones hastis præfixos gestabant Daci; ut videre est in Column. Trajan. Tab. XVIII, num. 134, & aliàs sæpe.

Strages edita. Column. Trajan. Tab. XVII & XVIII. Insigne victoriæ Romanæ, aerius videtur Jupiter, elatâ dextrâ, torvéque Dacos intuens.

Hostium capita. Column. Trajan. Tab. XIX.

Inter hæc capita affixum quoque labarum Dacicum, præfixus Dacicus draco: hæc ergo capita Dacorum sunt, non verò Romanorum olim a Dacis interfectorum, ut conjectabat eruditus Bellori. Observaverim capita hostium Constantino allata ex Columnâ Trajanâ Raphaëlem Urbinatem mutuasse, & in egregiam suam tabulam victoriæ a Constantino de Maxentio relatæ transtulisse. Neque id solùm, sed alia plurima & præstantissima Raphael, Julius Romanus, Carolus le Brun aliique summi bellorum & victoriarum pictores ex hac columnâ hausere, & numquam satis laudatâ imitatione antiquitatem renovavere. Vetera, sed egregia, exprimere summæ artis est. Nova, sed humilia, sed frigida, sed distorta; cudere vanum est & ignobile.

A. U. C. 854. J. C. 101.

Flammis aboleri. Columnn. Trajan. Tab. XVIII.

Concione laudavit. Column. Trajan. Tab. XIX & XX.

Trajanum adiere. Column. Trajan. Tab. XX, num. 142.

Perfidiæ admonuit. Column. Trajan. Tab. XX, num. 143.

Externa quoque bella. Societas inter Decebalum Dacorum & Pacorum Parthiæ regem intercedebat. Callidromum quemdam in Mœsiâ captum & a Decebalo muneri missum Pacoro memorat Plinius Ep. X, 16.

Occidione deletum. Column. Trajan. Tab. XXI.

Facibus armati discurrunt. Column. Trajan. Tab. XXI. Patet ex habitu incendiarios illos esse Dacos, non verò Romanos; quod non ita advertit eruditus Bellori.

Feminas alloquitur. Column. Trajan. Tab. XXI, num. 145.

Manibus attrahuntur. Column. Trajan. Tab. XXI & XXII.

A. U. C 854. J. C. 101.

Munita castra. Quæ sub hiemis finem oppugnavere Daci, ut dicetur anno sequenti. Columm. Trajan. Tab. XXII.

Exstructum amphitheatrum. Columm. Trajan. Tab. XXIII. Eruditi viri Ciacconius, Bellori, & ipse Scipio Maffei, qui hanc partem Columnæ Trajanæ explanare voluit, haud vidêre hoc amphitheatro vicinoque oppido designari post bellicam hujus anni expeditionem hiberna otia castrensesque voluptates. Quod facilè percepissent, si eorum animos subiisset insignis Taciti locus in Vit. Agric. cap. 21. *Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta; namque ut homines dispersi ac rudes, eóque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent, hortari privatim, adjuvare publicè, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, & castigando segnes... Paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus, & balnea, & conviviorum elegantiam. Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars servitutis esset.* Porro cùm id nemo hactenus observasset, inde apud recentiores omnes scriptores indigesta belli Dacici tempora.

Posítusque arcus. Columm. Trajan. Tab. XXIV, num. 154.

Dacici cognomen. In argenteo nummo Musei Medicei apud Harduinum, *Selecta Opera*, p. 748. IMP. CAES. NERVA TRAIANVS AVG. GERM. capite laureato. In adversâ parte, DACICVS COS. IIII. P. P. Hercules dextrâ clavam gerit, sinistrâ leonis exuvias. Testis quoque Dacicæ victoriæ nummus argenteus, qui olim fuit in Museo Collegii Ludovici Magni, IMP. CAES. NERVA TRAIAN. AVG. GERM. capite laureato. In adversâ parte, P. M. TR. P. COS. IIII. P. P. Victoria cum coronâ & palmâ. Et in vetere Inscriptione apud Gruterum, pag. 246, num. 6.

IMP. CAESAR. DIVI
NERVAE. F. NERVA
TRAIANVS. AVGVSTVS
GERMANICVS DACICVS
PONTIF. MAXIMVS
TRIB. POT. IIII. COS. IV.
VICTO DECEBALO

A. U. C. 854. J. C. 101.

Julius Bassus. Ejus causam egit Plinius Ep. IV, 9; & VI, 29.

Natali die Principis. Natalis Trajani fuit dies 18 Septembris. In vetere Kalendario Herwartiano, XIV. KAL. OCTOBR. NATALIS TRAIANI. Inde Plinius Ep. X, 28. *Aliquantò tardiùs, quàm speraveram, id est XV Kalend. Octobres, Bithyniam intravi. Non possum tamen de morâ queri; cùm mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in provinciâ celebrare.*

Saturnalibus. Saturnalia per quinque dies mense Decembri celebrabantur. In vetere Kalendario Herwartiano, XVI. KALEND. IANVAR. SATVRNALIA.

Residentibus. In senatu dicturus, surgebat; cùm dixisset, adsidebat, seu residebat. Vide Plin. Ep. IX, 13.

Legationem renuntiasset. Ne violaretur legatorum dignitas, legati, manente legatione, non accusabantur. Ante tamen Norbano, homini flagitioso, legati nomen præsidio non fuerat. Plin. Ep. III, 9.

Agrippa rex. Justus Tiberiadensis apud Photium, Bibliothec. cod. 33.

Helvidiarum sororum. Plinius Ep. IV, 21. De Helvidiis, avo & patre, dictum in Appendice chronologicâ ad annos Urbis conditæ DCCCXXV & DCCCXLVII.

A. U. C. 855. J. C. 102.

TAPIS VICINA. Unus Dio LXVIII, p. 772; Tapas memorat. Locus ille Daciæ haud procul fuit a campo, in quo mox pugnatum est. Quidam volunt campum illum eumdem esse, qui nunc dicitur *Keresztes-mezo*, in Comitatu *Torda*. At campus ille ab itinere Trajani alienissimus & remotissimus est. Crediderim pugnatum esse inter *Temesvar* & *Lugos*.

Ariete quatiebat. Columm. Trajan. Tab. XXIII, num. 150.

Navibus imposita. Column. Trajan. Tab. XXIII, XXIV & XXV.

Noctu penetrat. Quod demonstrant accensæ faces signis impositæ. Column. Trajan. Tab. XXIII.

Cataphractos Sarmatarum equites. Column. Trajan. Tab. XXII, num. 147. Ex hoc Columnæ Trajanæ loco homines equosque cataphractos hausere recentiores pictores.

In fugam vertuntur. Column. Trajan. Tab. XXVI & XXVII.

Trajanus id accepit. Column. Trajan. Tab. XXVI, num. 160.

Ferociter pugnatum. Column. Trajan. Tab. XXVII & XXVIII. In tabulâ XXVII, num. 162, aeriam videre est deam, quam Romani in prœlio propitiam aut oravere, aut credidere. Pugnatum, ut modò dixi, inter *Temesvar* & *Lugos*.

Accurrunt patres. Column. Trajan. Tab. XXVIII & XXIX.

Vulneribus invalidi. Column. Trajan. Tab. XXIX, num. 169.

Vestem suam discindit. Dio LXVIII, pag. 773.

Parentari jubet. Dio, ibid.

Carrobalistas. Column. Trajan. Tab. XXX, num. 170. Hìc videre est Carrobalistas, quas accuratè descripsit Vegetius, de Re militari, II, 25.

Legio autem non tantùm militum numero, sed etiam genere ferramentorum vincere consuevit. A. U. C.
Primùm autem instruitur jaculis, quæ nullæ loricæ, nulla possunt scuta sufferre. Nam per singulas 855. J. C.
centurias singulas carrobalistas habere consuevit, 102.
quibus muli ad trahendum, & singula contubernia ad armandum vel dirigendum, hoc est, undecim homines deputantur. Nam hæ quantò majores fuerint, tantò longiùs ac fortiùs tela jaculantur. Non solùm autem castra defendunt, verùm etiam in campo post aciem gravis armaturæ ponuntur. Ad quarum impetum, nec equites loricati, nec pedites scutati possunt obstare. In unâ autem legione quinquaginta quinque carrobalistæ esse solent. Aliam balistam videre est in eâdem columnâ, Tab. XLV, num. 202.

Lusius Quietus. Dio LXVIII, pag. 773 & 786. Spartianus in Hadrian. cap. 5.

Acie superatis. Column. Trajan. Tab. XXX & XXXI.

Castris clausi sunt. Column. Trajan. Tab. XXXII, num. 174.

In mutùos amplexus ruebat. Column. Trajan. Tab. XXXII, num. 175.

Pro concione. Column. Trajan. Tab. XXXII, num. 173.

Osculandam permisit. Column. Trajan. Tab. XXXIII, num. 177.

Donativum. Column. Trajan. Tab. XXXII, num. 176.

Ardentes faces admovebant. Column. Trajan. Tab. XXXIII, num. 178.

Advexerant. Column. Trajan. Tab. XXXIII & XXXIV.

Tramissus est amnis. Column. Trajan. Tab. XXXIV, num. 182. Ubi in Columnâ Trajanâ occurrit amnis fluviusve, Ciacconius, quem se-

cutus est eruditus Bellori, semper interpretatur
A. U. C. Danubium, aut Tibiscum. At jam pridem Danu-
855. bium, Tibiscumque, *la Teisse*, superaverat Tra-
J. C. janus. Jam Sarmizegethusæ propinquabat. Ergo
102. trajectus est amnis *Temes*, qui in Tibiscum influit, juncto navibus ponte. Id observasse intererat, ut loca temporaque distinguerentur.

Occupata castra. Column. Trajan. Tab. XXXIV & XXXV.

Addita munimenta. Column. Trajan. Tab. XXXV.

Curam vigilantiamque. Column. Trajan. Tab. XXXV, num. 185.

Habitâ concione. Column. Trajan. Tab. XXXVI, num. 186. Existimavere eruditi Ciacconius & Bellori hìc repræsentari Dacorum legationem. At nec vestis, nec calceamenta Dacica sunt, sed Romana.

Cædi silvam. Column. Trajan. Tab. XXXVI.

Daci misere legatos. Column. Trajan. Tab. XXXVI & XXXVII.

Sacris operatus. Column. Trajan. Tab. XXXVII, num. 187.

Concionem habuit. Column. Trajan. Tab. XXXVIII, num. 190.

Hactenus invicta. Plin. Ep. VIII, 4.

Silvam exscindit. Column. Trajan. Tab. XXXVIII & XXXIX.

Contis præfigunt. Column. Trajan. Tab. XXXIX.

Tramisit pontem. Column. Trajan. Tab. XL, num. 192. Hìc adhuc errant eruditi Ciacconius & Bellori, cùm notant Trajanum trajicere Tibiscum. Pons, de quo nunc agitur, ille ipse est, qui in Tabulâ Theodosianâ dicitur *Pons Augusti*; & signatur XV, id est quindecim millibus distans a Sarmizegthusâ. Pons ille ligneus fuit, & pilis

suffultus, ut videre est in columnâ Trajanâ loc. cit. Impositus autem erat torrenti, qui in amnem A. U. C.
Temes influit; ut rectè observavit eruditus d'Anville, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXVIII, pag. 448. 855. J. C. 102.

Incendi jussit. Column. Trajan. Tab. XXXIX & XL.

Profugus. Column. Trajan. Tab. XL, n. 193.

Structa castra. Column. Trajan. Tab. XL & XLI.

Non jam comatorum, sed pileatorum. Dio LXVIII, p. 773. Jornandes in Gothic. pag. 86. Columna Trajana Tab. XLI, num. 195, pileatum exhibet Dacorum legatum, Trajani genua advolutum, supplicesque tendentem manus. Pileus Dacicus haud absimilis est pileo, quo utitur Venetiarum dux, cornu antè recurvo. Contrà in Columnâ Trajanâ Tab. XXXVI, videre est comatum Dacorum legatum. Ex Scythicis institutionibus videtur esse pileatorum & comatorum distinctio. Duæ enim erant apud Scythas hominum conditiones: altera, regius sanguis & nobilitas quæ pileis utebatur: altera plebis, quæ duos boves unumque plaustrum habebat, ideoque octipes dicebatur. Lucianus, in Dialogo, Scythâ, pag. 340.

Testantes Decebalum. Dio LXVIII, pag. 773.

Sura & Claudius Livianus. Dio, ibid.

Vexilla legionum. Column. Trajan. Tab. XLII. Illa legionum vexilla Gallicè dicimus *des détachements.*

Dum ipse. Column. Trajan. Tab. XLIII, num. 198.

Cum alâ Maurorum. Column. Trajan. Tab. XLIII. In hac tabulâ observare est equites Mauros, calamistratos, sine stragulis epiphiisque equis insidentes. Pars etiam equos regit sine fræno.

In preces potiùs. Column. Trajan. Tab. XLIV,
A. U. C. num. 199.
855. *Castra communiit.* Column. Trajan. Tab. XLV,
J. C. num. 200.
102. *Legatos excepit.* Column. Trajan. Tab. XLV, num. 201.

Arborum truncis. Column. Trajan. Tab. XLVI, num. 203.

Funditoresque. Column. Trajan. Tab. XLVI, num. 205. Insignis hæc tabula, quæ funditores lapides sinu tenentes & ejaculantes, Sarmatas hamatis loricis æreis tectos, Germanos pectus nudos prœliantes exhibet.

Silvam cædebant. Column. Trajan. Tab. XLVII.

Castra posuit Trajanus. Column. Trajan. Tab. XLVIII, num. 209.

Docuere captivi. Column. Trajan. Tab. XLVIII & XLIX, num. 210.

Munierant Daci. Column. Trajan. Tab. L, num. 212.

Libratores. Column. Trajan. Tab. XLIX. Hìc videre est libratorem; qui sinistrâ lapides sinu continet, dextrâ jacit.

Asseribus tantùm compacta. Column. Trajan. Tab. L, num. 212.

Maximo demandata. Dio LXVIII, pag. 773.

Acta testudine. Column. Trajan. Tab. L & LI. Insignes tabulæ testudinis Romanæ imagine.

In communem ruinam tracta. Column. Trajan. Tab. LII.

Fusco amissum. Dio LXVIII, pag. 772. De Fusco vide Appendicem chronologicam ad annum U. C. DCCCXLII.

Sarmizegethusa. Urbs Daciæ princeps, cujus manent adhuc rudera in loco, qui nunc dicitur *Varhel*, in Transilvaniâ. Amplissima fuit, si ad

eam quoque referas rudera, quæ videntur in Haczek. Sed fortè oppidum fuit Sarmizegethusæ vicinum. A. U. C. 855.

Censuit Trajanus. Column. Trajan. Tab. LIII, num. 216. J. C. 102.

Aquæ copiam. Column. Trajan. Tab. LIV, num. 218.

Commeatus tantùm. Column. Trajan. Tab. LIV, num. 219.

Ad Trajanum mittit. Dio LXVIII, pag. 773. Column. Trajan. Tab. LIV.

Decebalum arma. Dio, loc. cit.

Legatos dari. Dio, ibid.

Trajanum adiit. Dio LXVIII, pag. 773 & 774. Column. Trajan. Tab. LV & LVI.

Sarmizegethusæ propugnacula. Column. Trajan. Tab. LVI, num. 225.

Posita castra. Dio LXVIII, pag. 774.

Structaque tropæa. Column. Trajan. Tab. LVIII. Egregia tabula, in quâ spectare est, præter Victoriam, quæ clypeo victoriam Dacicam inscribit, arma, vestes, signa Dacorum & Sarmatarum, qui eorum socii fuere. Tum cusi nummi plurimi ex auro, argento & ære, Dacicæ victoriæ testes. Eos inter duo omnino insignes sunt ob temporis notam, quos laudat eruditus Fabretti, de Columnâ Trajani, pag. 275. IMP. CAES. NERVA TRAIAN. AVG. GERM. DACICVS. P. M. caput Trajani. In aversâ parte, TR. P. VII. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. S. C. Roma tropæo insidens, ante quâm Imperator sinistrâ hastam tenet, Dacum genuflexum offerens. Fuit & in Museo Collegii Ludovici Magni ex ære magno nummus paulo antè, & nuntiatâ jam pace, cusus: IMP. CAES. NERVA TRAIAN. AVG. GERM. P. M. TR. P. VI. capite laureato. In aversâ parte, IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. P. P. S. C. Pax sedens

A. U. C. 856. J. C. 103.

Censete. Ἐπίστασθε. Major quidem erat Trajano, ut Principem decebat, militaris rei, quàm politioris literaturæ scientia. Literas tamen non negligebat : in Græcâ poesi etiam exercitatus.

Cenæ adhibebantur. Plinius Ep. VI, 31, ipse in consilium a Trajano evocatus, & conviva.

Acroamata. Concentus musicos veteres dixere ἀκροάματα, Gallicè *des concerts.*

Xenia. Munera quæ hospitibus dabantur. Ut usus, sic voces plurimas Græcorum Romani recepere.

Immensæ magnificentiæ portus. Portum Centumcellarum, *Civita-vecchia*, ob operis magnificentiam & veterem architectonicæ artis industriam, licèt longior sit Plinii locus, haud pigebit illustrasse. Trajani *villa pulcherrima cingitur viridissimis agris, imminet litori, cujus in sinu, quàm maximus portus, velut amphitheatrum. Hujus sinistrum brachium firmissimo opere munitum est : dextrum elaboratur. In ore portûs insula adsurgit, quæ illatum vento mare objacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum navibus præstet. Adsurgit autem arte visendâ. Ingentia saxa latissima navis provehit : contrà, hæc alia super alia dejecta ipso pondere manent, ac sensim quodam velut aggere construuntur. Eminet jam & apparet saxeum dorsum : impactosque fluctus in immensum elidit & tollit. Vastus illic fragor, canumque circà mare. Saxis deinde pilæ adjiciuntur; quæ procedenti tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen auctoris, eritque vel maximè salutaris. Nam per longissimum spatium litus importuosum hoc receptaculo utetur.* Plin. Ep. VI, 31.

Tyrrheni maris. Nunc *la mer de Toscane.*

Anconæ. Nunc *le port d'Ancone, dans le Golfe de Venise.* Exstat egregia hujus portûs imago

imago in Trajani nummis ex ære magno. Ibi postea positus Trajano arcus triumphalis, & inscriptio, quam habet Gruterus p. 247, num. 6.

A. U. C. 856.

J. C. 103.

IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F. NERVAE
TRAIANO. OPTIMO. AVG. GERMANIC. DACICO
ET. CYRIACO. PONT. MAX. TR. POT. XVIIII. IMP. VIII
COS. VI. P. P. PROVIDENTISSIMO. PRINCIPI
SENATVS. P. Q. R. QVOD. ACCESSVM
ITALIAE. HOC. ETIAM. ADDITO. EX. PECVNIA. SVA
PORTV. TVTIOREM. NAVIGANTIBVS. REDDIDERIT.

Lateribus inscriptum:

PLOTINAE
AVG
CONIVGI. AVG.

DIVAE
MARCIANAE
AVG.
SORORI AVG.

Ostiensi autem portui. De Ostiensi portu a Claudio Imperatore condito diximus suprà in Supplemento Annal. IX, 31. Portum alterum, ut priori succurreret, addidit Trajanus; dictusque est Trajanus portus, Τραϊανὸς λιμὴν, teste Ptolemæo III, 1. Saracenorum vastationibus, temporum injuriâ hominumque incuriâ, uterque portus periit. Loco manet tamen nomen *Porto di Trajano.* Utriusque portûs elegantem imaginem habet Cornelius Meyer, *l'Arte di restituere a Roma la tralasciata navigatione del suo Tevere.* Tab. II.

Reipublicæ libertatisque monumenta. Quamplurimi exstant nummi argentei familiarum Romanarum, qui monumentorum a Trajano restitutorum testes sunt. Vidi tales nummos familiarum Æmiliæ, Cassiæ, Corneliæ, Cornuficiæ, Horatiæ, Juniæ, Mamiliæ, Memmiæ, Norbanæ, Rubriæ, Tulliæ, Vipsaniæ. Paucos proferam, ut facile sit de aliis judicium. In nummo familiæ Æmiliæ, caput libertatis velatum, antè simpulum, retro corona. In aversâ parte, AEMILIA REF.

S. C. M. LEPIDVS, Basilica Æmilia. IMP. CAES.
A U. C. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST. Nempe
856. Æmiliam basilicam refecerat M. Lepidus consulto,
J. C. aut decreto senatûs: illam restituit Trajanus. In
103. Cassiæ familiæ nummo, Q. CASSIVS VEST. Caput Vestæ velatum. In aversâ parte, Templum, hinc urna, inde tabella cum literis AC. IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST. Nempe templum Vestæ aut refecerat, aut condiderat Q. Cassius, illud restituit Trajanus. Qui plura volet de hujusmodi nummis adeat Cl. le Beau, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXIV, pag. 188 & seqq.

Fossa per Vaticanos campos. Fossam illam a providentissimo Imperatore factam memorat Plin. Ep. VIII, 17. Eâ pluviarum inundationumque temporibus pars fluminis exonerabatur: a ponte Milvio, prope *Ponte Molle*, per Vaticanos campos, ubi nunc *Strada della valle dell' Inferno*, post Pontificios hortos, vulgò *Belvedere*, fuerat ducta.

Absolvit. Frontinus, de Aquæductibus Romæ, libr. II.

Aqua Marcia. Plin. XXXI, 3, sect. 24. Primus eam in Urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in præturâ. Rursusque restituit M. Agrippa. Aqua Marcia oriebatur prope *Arsoli*, XXXIII milliario ab Urbe. Eschinardi, *l'Agro Romano*, num. 65.

Quæque qualitate. Frontin. loc. cit.

Anienis novæ. A lacu prope *Subjaco*, LXII milliario ab Urbe oriebatur Anio novus. Eschinardi, ibid. Anio, nunc *Teverone*. Dictus est Anio vetus, quod propiùs Urbem ducta primùm ejus aqua. Deinde remotiùs ab Urbe, ut purior foret aqua, ductus est; inde ejus aquæ nomen Anienis novæ.

Sunt remotæ. Frontinus, de Aquæductibus Romæ, libr. II. A. U. C.

Pomptinæ paludes. Hodieque appellantur *paludi Pontine ;* eas exsiccavit Augustus, unde Horatius, Art. Poetic. vers. 65. 856. J. C. 103.

Sterilisve diu palus, aptaque remis,
Vicinas urbes alit, & grave sentit aratrum.

Iterum exsiccavit Trajanus, teste Dione LXVIII, pag. 777. Auctor operis videtur fuisse Imperator Nerva, teste Inscriptione, quam ex vetere lapide ad XLII ab Urbe milliarium descripsit Cl. Capmartin de Chaupy, *Découverte de la maison d'Horace*, Tom. III, pag. 388. IMP. CAESAR NERVA AVG. GERMAN. PONTIFEX MAX. TRIB. POTESTATE. COS. III. P. P. VIAM A TRIPVNTIO AD FORVM APPII EX GLAREA SILICE STERNENDAM SVA PECVNIA INCOHAVIT. IMP. CAESAR NERVA DIVI NERVAE F. TRAIANVS AVG. GERMANIC. TRIBVN. POTEST. COS. III. CONSVMMAVIT. Et in turre, quæ stat viâ Appiâ supra pontem Tripuntii, nunc *Tre ponti*, vetus est lapis inscriptus :

IMP. CAESAR
DIVI NERVAE F. NERVA
TRAIANVS AVGVSTVS
GERMANICVS
PONTIFEX
MAXIMVS
TRIBVNICIA
POTESTATE IIII. COS. III.
PATER PATRIAE
REFECIT.

A. U. C. 856. J. C. 103.

Bologn:ni, *Memorie dell' antico e presente stato delle Paludi Pontine*, pag. 8. Decem anni a Trajano in id opus insumpti videntur. Tarracinæ enim ad angulum parietis summi Templi exstat in lapide, quem diligentissimè descripsit eruditus *Fabretti*, *Columm. Trajani*, p. 291, IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. FILIVS. NERVA. TRAIANVS. AVG. GERMANICVS. DACICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. XIIII. IMP. VI. COS. V. P. P, XVIIII. SILICE. SVA. PECVNIA STRAVIT. Itaque a Tripuntio, *Tre ponti*, novemdecim millia passuum, quod Theodoricus rex, apud Cassiodorum, *Variarum*, II, 3, appellat *Decennovium*, ad Terracinam usque Trajanus siccavit. Idem postea præstitit Theodoricus rex, auctore & adjutore Basilio Decio, ut constat tum ex Cassiodoro, Variarum II, 32 & 33, & ex vetere Inscriptione, quam habet Gruterus, pag. 152, num. 8. Ejus summam ad illustranda Trajani opera necessariam, omissâ barbarie, retulisse sit satis. *Dominus gloriosissimus atque inclutus rex Theodoricus*, &c. *Decennovii viæ Appiæ, id est a Tripuntio usque Terracinam iter & loca quæ confluentibus ab utrâque parte paludum per omnes retro Principum* ætates *inundaverant, usui publico & securitati viantium admirandâ propitio Deo felicitate restituit; operi invicto naviter insudante, atque clementissimi Principis feliciter deserviente præconiis, ex prosapiâ Deciorum Cæc. Mau. Basilio Decio, viro clarissimo, & inlustrissimo, expræfecto Urbis*, &c, *qui ad perpetuandam tanti domini gloriam per plurimos qui antè non erant alveos... deductâ in mare aquâ; ignotæ atavis & nimis antiquæ reddi* terræ viæque cœperint curavit. Rediit malum: tentâta sæpe remedia; nunc vix ulla spes superest. Tantum agri (patent enim Pomptinæ paludes longitudine octo ferme leucas,

latitudine duas) non modo perit, sed & Romam tetro aere inficit. Si siccaretur, Romæ redderentur jugera Parisiensia 48000, singula quadratarum hexapedatum 900.

A. U. C. 856. J. C. 103.

Conditoris nomine ac monumentis. In nummis Trajani ex ære magno, IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. capite laureato. In aversâ parte, AQVA TRAIANA S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. Figura fluvii decumbentis sub fornice. Ea aqua eadem est quæ Aurelia dicta est, nunc *Paolina* dicitur, quòd a Paulo V, summo Pontifice fuit restituta. Eschinardi, ibid. Multæ quoque exstant Inscriptiones, quibus recensendis supersedeo, ne infinitus sim. Innumera enim sunt monumenta, quæ in Urbe & per provincias Trajani magnificentiam testantur.

Ut suprà memoravimus. Ad annum DCCCLII.

In Italiâ puerorum puellarumque. Dio LXVIII, pag. 771. Eâdem de re exstant multæ Inscriptiones nummique plurimi. At cùm ad Trajani gloriam, ad imperiorum æmulationem & utilitatem, ad Romanæ eruditionis copiam plurimùm conferre possit amplior diligentiorque hujus institutionis explicatio, haud patiar nostram hac in re operam desiderari.

De pueris puellisque Ulpianis alimentariis.

PRIMUS memoratur Princeps Nerva, qui per Italiam puerorum puellarumque egestati subvenire cogitaverit. *Puellas puerosque natos parentibus egestosis sumptu publico per Italiæ oppida ali jussit.* Victor, in Epitome. Trajanus, quem egregia natura formaverat, ut præclara quæque priorum Cæsarum instituta non modò retineret, sed perficeret & ampliaret, noluit hanc liberalitatem

in publicum onus cedere. Jam Romanæ sobolis
A. U. C. alimenta dederat, teste Plin. in Panegyr. cap. 26.
856. Ad Italam prolem animum vertit; suisque sump-
J. C. tibus pueros puellasque per Italiam alendos cu-
103. ravit: cúmque egenorum parens esse gloriaretur, infantes illos suos dici *Ulpianos*que appellari permisit. De novâ illa & præstantissimâ Principis munificentiâ, quædam ante bellum Dacicum exstant monumenta: quæ inter satis sit laudasse Inscriptionem veterem Ameriæ, nunc *Amelia*, positam, Gruter, pag. 1084, num. 7.

IMP. NERVAE. TRAIAN. AVG.
GERM. P. MAX. TRIB
POTEST. COS. IIII. P. P.
NOMINE PVERORVM
PVELLARVMQVE
VLPIANORVM
EX. S. C. P.

Fuit & in Museo Collegii Ludovici Magni nummus ex ære magno, cusus sub finem anni Urbis conditæ DCCCLV. IMP. TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. IIII. P. P. capite Trajani laureato. In aversâ parte, S P Q R OPTIMO PRINCIPI. Infrà, ALIM. ITAL. Id est *Alimenta Italiæ* data. In medio SC. *Senatusconsulto*. Pietas stans, dextrâ fruges, sinistrâ cornu copiæ tenet. Ad pedes stat puer Italus.

Post Dacicam victoriam, cùm locupletior esset Principis fiscus, ejusque munificentia totam Italiam pervaderet, plura fuere monumenta; exstantque nummi plurimi ex auro & ære, quorum unum aureum, qui fuit in Museo Collegii Lu-

dovici Magni, proferam : IMP. TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. T. P. capite Trajani laureato. In aversâ parte COS. V. P. P. S P Q R OPTIMO PRINC. stans Princeps, porrectâ dextrâ duos pueros protegit. Infrà ALIM. ITAL. Alii sunt multi nummi ex ære, cum simili Inscriptione, in quibus sedens Princeps alimenta distribuit feminæ cum pueris adstanti. Trajanus tali tantâque liberalitate merito appellatus est *Restitutor Italiæ* ; ut in hoc nummo ex ære magno, IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. capite laureato. In posticâ parte, S P Q R OPTIMO PRINCIPI S C. Princeps Italiam, cui pueri duo adsistunt, in genua procumbentem sublevat. Infrà, REST. ITAL.

A. U. C. 856. J. C. 103.

At quâ arte tot egenis Trajanus subvenerit, ignoraremus, ni detecta fuisset anno 1747 ænea tabula Veleiatum, præstantissimum antiquitatis monumentum, quod egregiam hac in re Trajani industriam manifestam fecit. Nempe optimus Princeps, qui inopibus pueris alimenta de suo subministrare volebat, cùm in singulis Italiæ civitatibus (maximè cùm ipse Hispanus esset, non Italus) agros non haberet, qui his impensis sufficerent, ipse pecunias incolis civitatum obtulit, quas qui accipiebant, vectigales suos agros obligabant, ut singulis annis acceptæ pecuniæ usuram persolverent. Ex annuo eo reditu, alimenta egenis pueris subministrabantur. Verùm cùm optimus Princeps omnibus consultum vellet, minuit usuram. Cùmque iis temporibus, constitutione Romanâ, legitima haberetur usura centesima, seu duodenorum assium, quod nunc diceremus *douze pour cent*, ipse exigebat tantùm usuram quincuncem, seu quinûm assium, quod vulgò dicimus *cinq pour cent*. Quantò minor erat usura, tantò major

erat numerus mutuantium, tantò certior reditus.

A. U. C. 856. J. C. 103.

Nunc verò noluit Princeps providentissimus ita consulere egestati, ut parentum officia penitus cessarent, inersque educaretur juventus. Itaque ut inopes Veleiatum pueri puellæque alimenta acciperent, singulis legitimis filiis adsignavit in singulos menses sedenos sestertios, *Gallicæ monetæ libras 3, cum assibus 2;* singulis legitimis filiabus in singulos menses duodenos sestertios, *Gallicæ monetæ libras 2, cum assibus 6;* spurio dati in singulos annos sestertii centeni quadrageni quaterni, *Gallicæ monetæ libræ 27, cum assibus 12;* spuriæ in singulos annos nummi centeni viceni, *Gallicæ monetæ libræ 23, cum assibus 6.* Mirum quibusdam videtur, quòd Trajanus nihil illegitimis pueris adsignaverit, cùm ejus liberalitas ad spurios perveniret. At fortè apud Veleiates, ab Urbe remotos, & quorum haud magna erat civitas, satis fuit morum, ut nulli tunc in eâ numerarentur illegitimi; aut, si qui erant, inopiâ non laborabant. Fortè quoque illegitimis nihil dedit Trajanus, ne concubinatui faveret, & ut quantum posset conubia, in quibus posita imperii vis & sanctitas, foveret. In spurios liberalis fuit, misertus puerorum, quorum miserrima erat sors, incerto patre.

Extendebatur sanè Trajani liberalitas usque ad pubertatem. Id enim usu receptum, ut videre est in Digest. libr. XXXIV, Tit. 1, *de Alimentis vel cibariis legatis.* Sed cùm quæ dantur usque ad pubertatem, extendantur usque ad plenam pubertatem; nequis foret ambagibus locus, definita est ipsa ætas, ut habetur in Digest. l. XXXIV, loc. cit. Leg. 14, ex Ulpiano. *Si quis exemplum alimentorum, quæ dudum pueris & puellis dabantur, velit sequi; sciat Hadrianum consti-*

tuisse, ut pueri usque ad decimum octavum, puellæ usque ad quartumdecimum alantur. Et hanc formam ab Hadriano datam observandam Imperator noster (Alexander Severus) *rescripsit.*

A. U. C. 856. J. C. 103.

Sunt fortè, qui mirentur tam pauca a Trajano, liberalissimo Principe, inopibus Veleiatum pueris fuisse data. At ii non attendunt hæc data esse in alimenta, non verò in vestitum aliasque vitæ commoditates; a prudentissimo Principe esse data, qui nosset in maximis opulentissimisque imperiis, si opes æqualiter omnibus dividantur, singulis perexiguam contingere opum portionem. Et ne aut vetera, aut externa, memorem exempla, quis ignorat in nostrâ Galliâ, terrâ tot opum fæcunda, si annua opum summa, quæ consultè æstimatur Gallicæ monetæ libris 2,400,000,000, in singula capita æqualiter dividatur, vix singulis obtingunt in singulos dies asses 6 $\frac{1}{4}$, seu ut vulgò loquimur asses seni cum octonis denariis. Adeò tamen curtâ fortunâ vivitur, vestitus habitatioque parantur, tributum solvitur, vitæ necessitatibus atque etiam voluptatibus indulgetur. Et quantò plures sunt, qui ampliùs quàm asses 6 $\frac{1}{4}$ per singulos dies impendunt, tantò plures sunt, quorum portio minuitur; ita ut pars magna Gallorum ternis binisque assibus in singulos dies vivat. Adde in Italiâ maximam esse rerum, quibus vita sustentatur, copiam. Hodieque Neapoli, in urbe amplissimâ, artifex aliquis, ejus uxor, quatuorque liberi, facilè honestéque vivunt, & tamen in singulos menses vix impendunt quaternos, ut loquuntur, ducatos, Gallicæ monetæ libras 17. Vide Cl. de la Lande, *Voyage d'un François en Italie*, cap. 19, Tom. VI, pag. 391. Consultissimus ergo & prudentissimus fuit Trajanus, qui binos circiter asses in alimenta egenis Veleiatum pueris subministraverit.

A. U. C. 856. J. C. 103.

Verùm, cùm veterum temporum rationes nostrorum temporum nostrarumque rerum comparatione semper magis illustrentur, haud alienum erit notum hìc facere in singulis urbis Lutetiæ Parisiorum parochiis, *les paroisses*, esse pauperes alimentarios, quibus, ex annuo quod singulis in parochiis tributo exigitur, in singulas hebdomadas viritim dividuntur deni asses; quod in singulos annos efficit monetæ nostræ libras 26: parciore adhuc & angustiore nostrâ in pauperes Parisienses liberalitate, quàm fuit Trajana erga pueros Veleiates. Et fortè Trajanus, quod libenter crediderim, inopi pueritiæ magnarum urbium locorumque Romæ proximorum, ubi cariùs vivebatur, paulo largiùs suppeditabat.

At, etiamsi plura non fuisset largitus, maxima foret ejus liberalitas. Quod ut intelligatur, observandum est Trajanum, ante bellum Dacicum, collocasse septuaginta duo millia sestertiûm, Gallicæ monetæ libras 15,911, ut ex quincunce usurâ fieret annua summa sestertiûm trinûm millium sexcenûm, Gallicæ monetæ librarum 700; quâ ex summâ alimenta accipiebant Veleiatum pueri legitimi 18, puella legitima 1. Iterum optimus idem Princeps, post bellum Dacicum, collocavit decies quadraginta quatuor millia sestertiûm, Gallicæ monetæ libras 202,090, ut ex quincunce usurâ fieret annua summa quinquagenûm binûm millium sestertiûm & ducenorum, Gallicæ monetæ librarum, 10,154; quâ ex summâ alimenta accipiebant Veleiatum pueri legitimi 245, puellæ legitimæ 34, spurius 1, spuria 1. At, cùm Italia contineat Gallicas leucas quadratas 6400, & ampliùs, Veleiatum civitas, etiamsi patuisset sex leucas quadratas, quod maximum certè est, ne foret quidem millesima pars Italiæ. Per me tamen licet, sit pars millesima; demus etiam aliam non

fuisse in Italiâ civitatem populo frequentiorem, quod ne verisimile quidem est : maxima adhuc erit & egregia Trajani liberalitas, qui, ut inopibus Italiæ pueris subveniret, secutus tantùm Veleiatum rationes, impendit Gallicæ monetæ libras 218,041,000, quæ ex quincuncibus usuris reddebant in singulos annos Gallicæ monetæ libras 10,854,000. Annuo hoc reditu alebat pueros 300,000. Egregia sanè liberalitas, quâ Princeps optimus, parensque publicus, tot pueros de suo in bellorum subsidium, pacisque ornamentum, nec suâ tantùm, sed & futurâ ætate alebat. Reviviscat, & per omnia imperia diffundatur tantæ utilitatis tantæque laudis æmulatio. Magnum est in Trajani exemplo curæ meditamentum, magnum adjumentum simul & incitamentum. Eâdem munificentiâ laudem postea quæsiere Romanorum Principum optimi; at non eâdem semper, quâ Trajanus, prudentiâ. Hadrianus *pueris ac puellis, quibus etiam Trajanus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit.* Spartian. in Hadrian. cap. 7. Antoninus Pius *puellas alimentarias in honorem Faustinæ, Faustinianas constituit.* Jul. Capitolin. in Antonin. cap. 8. Idem testatur nummus aureus e Gazâ Regiâ, DIVA AVG. FAVSTINA. caput Faustinæ. In aversâ parte, PVELLÆ FAVSTINIANAE. Antoninus stat togatus : de alendis puellis transfigitur. Infrà feminæ puellas ostentant. M. Aurelius Antoninus, inconsultè adsumpto in societatem imperii fratre, non modò *pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præcepit.* Jul. Capitolin. M. Antonin. cap. 7, sed & *novas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuæ* Faustinæ junioris. Capitolin. ibid. cap. 26. Nuper quoque reperta est in vineâ oppidi *Gensano*, vetus Inscriptio

A. U. C. 856. J. C. 103.

monumenti, quod posuere M. Aurelio Antonino
A. U. C. optimo & indulgentissimo Principi PVERI ET
856. PVELLAE ALIMENTARI FICOLENSIVM. Si inte-
J. C. gram volueris Inscriptionem adi Cl. Capmartin de
103. Chaupy, *Découverte de la Maison de campagne d'Horace*, Tom. III, pag. 258. Alexander Severus, post Trajanum Princeps maximus & optimus, *puellas & pueros, quemadmodum Antoninus Faustinianas instituerat, Mammæanas & Mammæanos instituit* in honorem Mamææ, matris suæ, feminæ laudatissimæ. Lamprid. in Alexandr. Sever. cap. 57. Nec Principes tantùm, sed & privatos egregio æmulationis studio inflammavit Trajani exemplum. Plinius, ut concives suos Comenses, nunc *Come*, juvaret, agrum ex suis, vectigali imposito, obligavit, tricena millia, Gallicæ monetæ libras 5835 annua daturus *in alimenta ingenuorum*. Plin. Ep. VII, 18.

His explicatis, superest ut æneam tabulam Veleiatium, quæ in collibus Placentinis, octavodecimo milliari ab urbe Placentiâ, nunc *Plaisance*, in villâ *Macinesso*, paullo supra *Fiorenzuola*, referam. At cùm hæc Inscriptio suâ amplitudine ordinem Notarum nimis interturbaret, commodius erit eam in hujus voluminis calcem rejicere; quam ibi videat eruditus Lector.

Et in omnes ætates. Post optimos Principes, qui Trajani liberalitatem foverant & ampliaverant, Aurelius Commodus eam omisit, cùm luxuriæ sumptibus ærarium minuisset. Lamprid. in Commod. c. 16. Nec Pertinax, ejus successor, ablata restituit. Inde Jul. Capitolin. in Pertinace, cap. 9. *Alimentaria etiam compendia quæ novem annorum ex instituto Trajani debebantur, obduratâ verecundiâ sustulit.*

Legatum propraetorem. Gruter. Inscript. Antiq.

pag. 454, num. 3. Vide & eruditum Joannem Masson, C. Plinii Secundi Junioris vita, pag. 9 & 132. A. U. C. 856.

Consulari potestate. Ut plenissimam haberet jurisdictionem. Vide Ulpianum in Digest. lib. 1, Tit. 26, *de officio proconsulis & legati*, Leg. 6 & 8. J. C. 103.

Pontus quoque & Byzantiorum respublica. Hac de re multæ sunt Plinii epistolæ X, 52, 53, 109, 110, &c. Pontus & Bithynia, nunc *partie de la Natolie près la mer Noire*; Byzantiorum respublica, nunc *Constantinople.*

Essent profutura. Plin. Ep. X, 98.

Quos inopia. Tantò gravior, quòd Italia continuis sterilitatibus fuerat afflictata. Plin. X, 24.

Vastissimum incendium. Plin. Ep. X, 42. Nicomedia, urbs Bithyniæ præclara, nunc *Is Nikmid.*

Instrumentis ad incendia compescenda. Plin. X, 42. *Alioqui nullus usquam in publico sipho; nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda: & hæc quidem, ut jam præcepi, parabuntur.* Inde patet Romanis, ut & nobis, fuisse adversus incendia instrumenta publica, *des pompes*, &c.

Princeps non permisit. Trajani epistola apud Plinium, Ep. X, 43.

L. LICINIO SURA II. In Fastis Vindobonensibus, *Surano II*: sed perperam. Malè quidam emendant, *Saburano.* Is certè est L. Licinius Sura jam consul biennio antè. A. U. C. 857.

Quos inter Plutarchus. Vide Suidam, verbo πλούταρχος. Fertur quidem Plutarchus fuisse Trajani præceptor. Dignus sanè Trajano magister, dignus Plutarcho discipulus. At Plutarchi, quæ hac de re circumfertur, epistola, latinè tantùm, J. C. 104.

non Græcè exſtat; ideoque non immeritò ſuſ-
A. U. C. pecta. Inter tantas imperii curas, cùm Trajano
857. legendis libris exigua ſupereſſent tempora, Plu-
J. C. tarchus regum, Principum, ducumque dicta
104. memorabilia ſelegit, & Trajano inſcripſit.

Exquiſita brevitas. Multæ exſtant Trajani epiſtolæ apud Plinium Ep. X, 21 & ſeqq. Nervæ, Domitiani, aliorumque Cæſarum habentur literæ, eâdem brevitate commendabiles.

Abſentem. Digeſt. libr. XLVIII, Tit. 19, *de Pœnis*, Leg. 5, ex Ulpiano.

Innocentem damnare. Ulpianus, ibid.

Generaliter, interrogare. Digeſt. libr. XLVIII, Tit. XVIII, *de Quæſtionibus*, Leg. 1, num. 21, ex Ulpiano. *Non debet ſpecialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit: ſed generaliter quis id fecerit.*

Remiſi exemplum. Digeſt. libr. XLVIII, Tit. 22, *de Interdictis & relegatis & deportatis*, Leg. 1, ex Pomponio.

Plotina Auguſta. Victor in Epitome, cùm res Juliani Imperatoris tractat.

Fiſcum lienem eſſe. Victor, ibid.

Seſtertium novies millies. Gallicæ monetæ libræ ſunt 175,095,225. In nummis Hadriani ex ære magno, apud Harduinum, *Selecta opera*, p. 756. IMP. CAESAR TRAIANVS HADRIANVS AVG. P. M. TR. P. COS. II. caput laureatum Hadriani. In adverſâ parte, RELIQVA VETERA HS NOVIES MIL. ABOLITA. SC. Hadrianus, ſtans paludatus, ſiniſtrâ tenet bacillum Imperatorium, dextrâ facem, quâ incendit ſyngraphas. Hac quoque de re inſignis eſt Inſcriptio, in columnâ Trajani reperta, quam ex MSſ. ſchedis Marcanovæ & Sirmondi referre juvat, cùm non ita accurata ſit apud Gruterum, pag. 30, num. 6.

S. P. Q. R.

IMP. CAES. DIVI TRAIANI PARTHICI F. A. U. C.
DIVI NERVAE NEPOTI TRAIANO HADRIANO 857.
AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. II. J. C.
QVI VNVS OMNIVM PRINCIPVM ET SOLVS 104.
REMITTENDO SESTERTIVM NOVIES MILLIES
CENTENA MILLIA N. DEBITVM FISCIS NON
PRAESENTES TANTVM CIVES SVOS SED
ET POSTEROS EORVM PRAESTITIT
HAC LIBERALITATE SECVROS.

Gratum est memorare celebratissimam illam Hadriani liberalitatem nostrâ in Galliâ a Borboniis regibus sæpe fuisse renovatam. Sic Henricus Magnus, anno 1600, reliqua vetera 20,000,000 L. abolevit. Quam optimi parentis laudem postea æmulatus est Ludovicus XIII, annis 1611, 1634 & 1640. Idem præstitit Ludovicus XV, anno 1719. Aliam & æquè memorandam beneficentiam testatus erat Ludovicus XII, pater amorque populi: ipsam nempe gratiam anticipavit, & pro lætis regni auspiciis, *le joyeux avénement*, exigi solita remisit. Eamdem indulgentiam sub optimi Principis æmulo, LUDOVICO XVI, se nuper esse expertam grata memorque lætatur Gallia.

Vota pro incolumitate Principis. Plin. Ep. X, 44. Tertiâ die Januarii fuisse votorum nuncupationem sæpe antè monuimus.

Nummorum duodena millia. Plin. Ep. X, 52. HS XII efficiunt Gallicæ monetæ libras 2,334.

Terna millia. Gallicæ monetæ libræ sunt 583.

Publicè salutandum. Plin. Ep. X, 52. Trajanus Plinio rescripsit. *Ignoscet illis & Mœsiæ præses, si minus illum sumptuosè coluerint.*

De pecuniis publicis. Plin. Ep. X, 62.

Duodenis assibus. Hæc est usura centesima
A. U. C. quam vulgò dicimus *douze pour cent.*
857. *Rescripsit Princeps.* Plin. Ep. X, 63.
Quantitas usurarum minueretur. Cùm modò
J. C. de pueris puellisque alimentariis ageremus, vi-
104. dimus Trajanum contentum fuisse quincunce usurâ, quam vocamus *cinq pour cent.*

Liberi nati. Nati parentibus liberis.

Expositi. Plin. Ep. X, 71. Ut nunc viget apud Sinenses populos, ita apud Romanos viguit barbara consuetudo liberos exponendi, quam Valentinus & Valens primi abolere conati sunt. Cod. lib. 2, *de Infantium expositione.*

Respondit Trajanus. Plin. Ep. X, 72.

Non adsertionem denegandam. Non denegandam esse libertatem, seu vindicationem libertatis.

Amiseni. Amisus, urbs Ponti, nunc *Samsoun.*

Plinio dederunt. Plin. Ep. X, 93.

Ad Eranos. Erani dicti sunt a voce Græcâ ἔρανος, quæ stipem significat.

Principis literæ. Plin. Ep. X, 94.

Prohibenda est. Fortè interrogabit aliquis cur Trajanus in provinciis Eranos prohiberet, cùm ipse tot alimentarios pueros in Italiâ educaret. Manifesta est causa. Erani, ut plerumque sunt egeni, seditiosi & turbidi. Exempla vide apud eruditum Du Cange, Glossarium mediæ & infimæ Græcitatis, verbo ἐνάριοι. Contra ab alimentariis pueris nullus timor; magnum verò Italiæ ornamentum & imperii subsidium. Inde intelligas quàm multiplex variaque esse debeat Principis cura, ne ulla reipublicæ pars labefactetur.

Supra memoravimus. Sub finem anni DCCCLVI.

Epistolam misit. Plin. Ep. X, 97.

Interfui numquam. Ergo Romæ haud ita frequentes fuere de Christianis cognitiones, cùm Plinius nullis interfuisset.

Similis amentiæ. Bene Tertullianus in Apologetic. cap. 1. *Non potes dementiam dicere, qui revinceris, ignorare.* A. U. C. 857. J. C. 104.

Nihil cogi posse. Locupletissimum testimonium veros Christianos puram sinceramque fidem sine ullâ dissimulatione, sine ulla tergiversatione esse professos.

Stato die. Diem illam nunc dicimus dominicam; de quâ S. Paulus, Act. Apostol. XX, 7. *Unâ autem sabbati cùm convenissemus ad frangendum panem.*

Christo quasi deo. Egregium divinitatis Christi monumentum.

Non in scelus aliquod. Quanta, quàm splendida Christianæ religionis laus! Tantò illustrior est, quòd proficiscitur ab hominibus, qui Christum ejusque religionem ejuraverant.

Ad capiendum cibum. Cena illa est, quæ Christianis dicebatur Ἀγάπη. Inde D. Paulus I Ep. ad Corinthios XI, 21, eos arguit, quòd promiscuum cibum non sumerent.

Facere desisse. Summa hæc est Christianorum lex Principibus eorumque magistratibus obsequi, dum salvâ conscientiâ licet. Inde Paulus *Siu*, inter imperii Sinensis proceres administrosque sapientissimus, & Christianus, coram Imperatore obtestabatur se caput suum, suam fortunam, suam domum ultro devovere, si quidquam esset in Christianorum doctrinâ contrarium aut legibus imperii, aut Principum auctoritati. Couplet, *Vida de Candida Hiu*, pag. 5.

Ministræ dicebantur. Frequens postea in veteribus Ecclesiæ monumentis Diaconissarum nomen; de quibus, si volueris, plura vide apud Henricum Valois ad Sozomenum libr. VIII, cap. 9.

Pravam & immodicam. Piam & simplicem Christianorum religionem Plinius superstitionem interpretatur.

A. U. C. 857. J. C. 104.

Cœpisse celebrari. Ita & nunc ubi in Sinensem Ecclesiam sævit persecutio, clarissima semper videntur Christianæ fortitudinis & constantiæ exempla, dum alii ignavè ad nefanda deûm sacra deficiunt. Viguit, viget, semperque vigebit solemnis Jesu Christi sententia, *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.* D. Matth. XX, 16.

Rescripsitque. Plin. Ep. X, 98.

Conquirendi non sunt. Verè quidem Tertullianus in Apologetic. cap. 2. *O sententiam necessitate confusam! Trajanus negat inquirendos ut innocentes, & mandat puniendos ut nocentes. Parcit & sævit, dissimulat & animadvertit. Quid temetipsum censurâ circumvenis? Si damnas, cur non inquiris; si non inquiris, cur non & absolvis?* At cùm nobis sæpe in hoc opere de Christianis fuerit agendum, expositâ in Supplemento Annal. V, 8. Jesu Christi morte; explicatis sub Nerone Christianorum suppliciis Annal. XV, 44, & in Notis & Emendationibus ad Annal. XV, 44; memoratis quoque sub Domitiano Clementis consulis ejusque domûs pro Christo certaminibus in Appendice ad Annum DCCCXLVIII, & in Notis & Emendationibus ad Hist. I, 46; nunc demum explanatis Plinii & Trajani literis, juvat coronidis loco quædam de Christianis nondum satis explorata subjungere.

De Christianis.

MULTOS audire est, qui, curiosè incertum an malignè, sæpe interrogent quomodo Vespasianus, Titus, Trajanus, & postea Antoninus Pius, Marcusque Aurelius, Principes optimi, Christianos sint persecuti, quomodo eos non modò in tormentis necari, sed barbaris etiam, quæ neque leges Romanæ nec temporum pudor,

nec humanitas, paterentur, suppliciis discruciari permiserint. Generatim quidem responderi potest A. U. C. in Historicis factis quærendum non esse quomodo 857. res factæ sint, sed utrum factæ sint: neminem J. C. ferme esse qui ætate suâ non viderit multa evenisse 104. quæ vera essent, licèt vix verisimilia viderentur: nihil ergo ambigendum esse de Christianorum suppliciis, cùm ea aut oculati testes, aut scriptores indubitatæ fidei, prodiderint. Quosdam tamen reperias qui adhuc hæsitent, & intimas hujusce rei causas requirant. Quibus respondere haud difficile est tria esse in mortalium rebus, quæ nullas patiuntur leges, nec ratione, sed impetu, ac proinde ferociter, aguntur; civilia nempe bella, fraterna odia, & contraria sacra: haud mirum ergo esse si optimi Principes Vespasianus, Titus, Trajanus, Antoninus Pius Marcusque Aurelius ad dura proruperint, cùm ageretur de Christianis, qui Romana sacra damnarent, eaque æternis ignibus digna pronuntiarent: ceterum raró sæviisse illos Principes; & si quid actum, id in tantâ imperii amplitudine a provinciarum præfectis magistratibusve, ignaro plerumque Principe, aut falsis accusationibus circumvento, fuisse susceptum.

Quod si difficilibus illis ingeniis scrupulus aliquis adhuc hæreat, manet ratio ultima, eaque efficacissima. Homines nempe hominibus, vetera tempora præsentibus suis temporibus æstiment. Hac nostrâ ætate, vivit Sinensium Imperator, imperii magnitudine, opum vi, &, quod præstantius est, pacificis virtutibus Vespasiano, Tito Trajano, Antonino Pio, Marcoque Aurelio non impar. Quæ hìc de *Kien-Long*, optimo Principe, prædico, ea non incertis rumoribus, sed a viris accepi quos novi esse incorruptæ fidei, qui eum sæpe vidêre, sæpe sunt allocuti, qui multis,

abhinc annis in regiâ urbe Pekinensi ipsoque
A. U. C. Imperatoris palatio degunt. Porro optimus ille
857. Princeps, Christianis minimè infensus, sinit tamen
J. C. Christianos, maximè in provinciis, vexari, dis-
104. cruciari; & singulis ferme annis exilio, morte, suppliciis in eos sævitum esse accipimus. Nec solita tantùm, sed nova, & moribus Sinensibus vehementer repugnantia, tormenta adhibentur. Mandarinorum multi, neglectâ Sinensium legum æquitate & clementiâ, in Christianos quidquid horridius imaginantur, exercent. Eorum unus nuper visus est, qui puellam Christianam sub plantâ pedum fustibus cædi jusserit: quod Sinensibus inauditum, vixque credibile est. Quod nunc sub *Kien-Long* viget, idem nostrâ ætate viguit sub ejus avo *Kang-hi*, maximo Principe, & Christianis amicissimo. Idem viguit sub ejus patre *Yong-Tching*, bono Principe, Christianis infenso, licèt quosdam suo in palatio haberet, quos & honore & amicitiâ prosequeretur. Quid ergo nunc de Romanorum temporibus Principibusque difficultates comminiscimur, cùm eadem hac nostrâ ætate a Sinensibus Imperatoribus fieri aut videmus, aut accipimus? Inde potiùs sanctitatem *Christianæ* religionis æstimemus. Obruitur suppliciis, quia innocens est. Maximum enim scelus est, innocentia. Scelera confessione utcumque expiantur. Confessio innocentiæ, irritat; & negare suam innocentiam haud licet. Hæc inter tormenta durat crescitque Christiana religio, quia propitius adest Deus Christianæ religionis auctor, innocentiæ dator & ultor.

Aliquando fortè. Venerationem hanc fidemque obtinuit sub Constantino Magno, anno Urbis conditæ MLXV, Jesu Christi 312.

Decebalum pactis & conventis. Dio LXVIII, pag. 774.

Callidromus. Plin. Ep. X, 16.

A Susago. Susagus, dux Decebali, Dacorum regis, cùm bella Decebalum inter & Domitianum ferverent. A. U. C. 857. J. C. 104.

Pacoro. Cujus exstat nummus cusus anno Æræ Parthicæ ENT, id est CCCLV, Jesu Christi 99.

Hostis a senatu judicatus est. Dio LXVIII, pag. 774.

Cornelius Palma. Quem consulem vidimus anno U. C. DCCCLII.

Non esse avocandos. Plin. Ep. X, 31 & 33.

Filium debilitaret. Digest. libr. XLIX, Tit. 16, *de Re militari*, Leg. 4, ex Arrio Menandro, num. 12. Filios debilitabant, ut inhabiles militiæ forent. Illud vitium notat Ammianus Marcellinus XV, 10. *Nec eorum* (Gallorum) *aliquando quisquam, ut in Italiâ, munus Martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos jocaliter Murcos appellant*.

Testamenta facerent. Ulpianus in Digest. libr. XXIX, Tit. 1, *de Testamento militis*, Leg. 1.

De protopraxia civitatum. Plin. Ep. X, 109 & 110. A. U. C. 858. J. C. 105.

Earum largitionibus. Plin. Ep. X, 111 & 112.

Introitu decurionum. Plin. Ep. X, 113 & 114.

Sollemnibus invitationibus. Plin. Ep. X, 117 & 118.

Quadraginta millia. Denariorum quadraginta millia efficiunt Gallicæ monetæ libras 31,120.

Pro introitu. Introitum illum Gallicè dicimus *la réception*. Teste Suetonio in Claud. cap. 9, Claudius *sestertium octogies*, Gallicæ monetæ libras 1,556,440, *pro introitu novi sacerdotii coactus impendere*.

Singula millia denariorum. Gallicæ monetæ libræ sunt 778.

A. U. C. 858. J. C. 105.

Et bina. Bina millia denariorum, Gallicæ monetæ libræ 1,556.

Eorum erogatio ceteris præferretur. Ii, qui erogationem inferent, ceteris præferentur.

Ambitiosarum sportularum. Sportulis, donisve, favor quærebatur.

Binosque denarios. Gallicæ monetæ libra est una cum assibus undecim.

Profutura. Plin. Ep. X, 117.

Trajecit. Columm. Trajan. Tab. LIX. Adriaticum mare, nunc *le Golfe de Venise.*

Tribunus plebis factus. Spartian. in Hadriano, cap. 3.

Primæ legioni Minerviæ. Quam Domitianus instituerat, & ob distinctionem de nomine Minervæ appellaverat.

De pace egerat. Dio LXVIII, pag. 774.

Acriter monuit. Dio LXVIII, pag. 774.

Misitque transfugas. Dio LXVIII, pag. 775.

Ruit Dacorum pars. Columm. Trajan. Tab. LX & LXI.

Sacrisque operatus. Columm. Trajan. Tab. LXII, ad LXVII.

Munitaque castra. Columm. Trajan. Tab. LXVIII.

Interim hostis. Columm. Trajan. Tab. LXIX.

Hostium strages. Columm. Trajan. Tab. LXX & LXXI.

Triplici muro vallatum. Columm. Trajan. Tab. LXXII.

Trajanus supervenit. Columm. Trajan. Tab. LXXIII.

Longinum enim. Dio LXVIII, pag. 775.

Mature reduxit. Inde, ut vidimus suprà Tab. XXXIII, amphitheatrum quoque exhibet Columm. Trajan. Tab. LXXV.

Neutrum remisit. Dio LXVIII, pag. 776.

Cn. Pompeius. Pompeius, occupatis Cœlesyriâ & Damasco, Arabas terruit. Joseph. Antiq. Jud. XIV, 3. Vide & eruditum Belley, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXX, pag. 309.

A. U. C. 858. J. C. 105.

Ælio Gallo. Strabo XVI, pag. 780. XVII, pag. 819.

Securi percussus est. Strabo XVI, pag. 782.

Arabicis odoribus mutari. Inde in Arabiam confluebant maximæ Romanorum & Parthorum opes, teste Plinio VI, 28. *In universum gentes Arabum ditissimæ, ut apud quas maximæ opes Romanorum Parthorumque subsistant, vendentibus quæ e mari aut silvis capiunt, nihil invicem redimentibus.*

Indica commercia. Plinii ætate jam India, Seres, & Arabicæ margaritæ, minimâ computatione, millies centena millia sestertiûm, *Gallicæ monetæ libras* 19,455,025, annis omnibus imperio Romano adimebant. Tantò iis deliciæ & feminæ constabant. Plin. XII, 18.

Minuentibus pœna. Strabo XVI pag. 783.

Erat inquirendum. Strabo, ibid.

Adquisita est Arabia. Fuit in Museo Collegii Ludovici Magni nummus ex ære magno, IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. caput Trajani laureatum. In adversâ parte, SPQR OPTIMO PRINCIPI. SC. Stat Arabia stolata, dextrâ ramum thuris, sinistrâ calamum odoratum tenet: ad ejus pedes calamus. Infrà, ARAB. ADQVIS. id est, *Arabia adquisita.* Habetur & in Thesauro Regio nummus æreus, laudatus ab Harduino, *Selecta opera*, pag. 750, ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙCΑΡ ΤΡΑΙΑΝΟC ΔΑΚΙΚΟC, capite laureato. In adversâ parte, Arabiæ effigies, pectore tenus, in sinu gestat infantes duos, geminæ Arabiæ, Felicis ac Petrææ, symbola. Infrà,

A. U. C. 858. J. C. 105.

ARABIA, Latinis literis. Partem maximam Arabiæ Felicis, Orientalem nempe, Trajanus ipse postea adquisivit.

Bostra & Petra. Chronic. Alexandrin. Testes quoque nummi plurimi Bostrenorum quos videre est apud Cl. Pellerin, *Médailles des Peuples & des Villes*, Tom. III, pag. 244. & Cl. Belley, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXX, pag. 307 & seqq. Bostra, urbs Arabiæ, tunc dicta est Nova Trajana Bostra, in nummis NЄA TPAIANH BOCTPA. Nunc dicitur *Bosra*, & ut alii scribunt *Basora*. Petra autem, urbs Arabiæ Petrææ, nunc appellatur *Krac*.

Sex urbium clades. Euseb. in Chronic. Elæa, nunc *Jalea*; Myrina, nunc *Sanderlic*; Cyme, nunc *Namourt*. Ceteræ intercidêre. Ille terræ motus occupavit ducenta viginti millia passuum ab Oriente in Occidentem. Myrinam & Cymen prostratas jam vidimus suprà Annal. II, 47.

A. U. C. 859. J. C. 106.

Vi FRIGORIS ET GELU. Plutarchus, de frigore, cap. 6.

Pontem in Mœsiâ. De hoc ponte, ob operis famam, plura sunt dicenda.

De ponte Trajani ad Danubium.

Magnificentiam pontis, quo Trajanus Mœsiam Daciamque supra Danubium junxit, maximis laudibus extulit Dio LXVIII, pag. 776. Tantam operis molem se satis admirari non posse exclamat; eamque, licèt egregia fuerint cetera Trajani opera, omnibus tamen antecellere contendit. *Pontis pilæ*, inquit, *sunt viginti ex lapide quadrato; quarum singulæ, præter fundamentum, altæ pedes 150, latæ pedes 60: distant inter se intervallo pedum 170; suntque fornicibus devinctæ.*

Quantæ

Quantæ *in tantum opus impensæ !* Quanta difficultas, cùm *magno in fluvio, cujus cursus aliò averti non potuit, vorticosâ in aquâ, limosoque solo pilæ fuerint firmandæ !* Adde *tantò rapidiorem profundioremque Danubium, quantò hoc in loco arctiorem.* Tot tantisque difficultatibus superatis, intelligitur quanta fuerit Trajano animi magnitudo ut tam arduum opus susciperet, tantâque celeritate exequeretur. Cùmque Principis animo par esset prudentia, structa in utrâque fluminis ripâ præsidia, quæ pontem defenderent.

A. U. C. 859.
J. C. 106.

Præter Dionem Historici multi de hoc ponte scripserant : hujus quoque meminerant, teste Tzetze, Chiliad. II, 35, tum Philæterius in libro de Portuum structuris & fundamentorum positionibus, tum Theophilus, proconsul, qui ait Apollodorum, nobilissimum architectum, & pontis opificem, ante jacta fundamenta arculam, quam κιβώτιον vocat, Gallicè *un encaissement*, fabricasse longitudine pedum 120, latitudine 80. Firmata nempe tali arculâ singularum pilarum fundamenta. Ipse quoque Apollodorus de suo ponte librum scripserat. Utinam illa opera exstarent, quibus multa de antiquorum artibus abstrusa & ignota doceremur, quidque de ponte, de quo nunc agimus, sit sentiendum, intelligeremus.

Nonnulla enim occurrit difficultas. Multi existimant totum illum pontem fuisse lapideum ; suasque in partes trahunt Dionem, qui γέφυραν λιθίνην dixit. At Columna Trajani, Tab. 74, pilas quidem quadratas quadratoque lapide compactas exhibet, sed fornices, concameratis lignis structos & pilis impositos ostendit. In argenteis quoque Trajani nummis, inscriptis DANVVIVS, videre est Danubium sub fornice ligneo. Itaque existimaverim Apollodorum destinasse pontem illum

A. U. C. 859. J. C. 106. lapideâ concameratione firmare : ipsa Columna Trajani initium concamerationis lapideæ in duabus primis pilis demonstrat. Sed ob instantem belli necessitatem, Apollodorus ligneos fornices adstruxit : deinde operibus, quæ in Urbe ædificavit, distractus, prius consilium omisit, probante Principe, qui ea, quæ intenderat, erat adsecutus. Mox Hadrianus, Trajano invidus, Apollodoroque infensus, superiorem pontis partem evertit, periculum obtendens, si hostis, expugnatis præsidiis, pontem occuparet, & Mœsiam invaderet. Exstabant adhuc pilæ; testeque Dione, nihil esse quod humano ingenio effici non possit comprobabant. Nunc, temporum injuriâ & fluminis violentiâ dirutæ, sub aquis delitescunt.

Manent tamen conspicua in utrâque Danubii ripâ ruinarum vestigia : at ex iis nova oritur difficultas. Arguunt enim non tantam esse fluminis latitudinem, quantam scripsit Dio. Hanc difficultatem movit Cl. Comes Aloysius Ferdinandus Marsigli, tum in Epistolâ ad R. P. de Montfaucon, tum in egregio opere, cui titulus, *Danubius Pannonico-Mysicus*, Tom. II, pag. 25 & seqq. nec tamen ipse loca satis diligenter invisit & explicavit. Illustrissimus Princeps Eugenius, ductus curiositate, quæ Principem Trajani æmulum deceret, pontis vestigia exploravit, & comperit lapideos non fuisse fornices, nec eam, quæ ferebatur, pontis longitudinem. Mensuras admovit Cl. Baro Hingelhard, & inter saxeas moles, Gallicè *les culées*, quibus arcus incumbebant, reperit intervallum esse 535 *Klaffters*, quod efficit Gallicas hexapedas 520. At vel in his angustiis pons Trajani maximus haberi debet, cùm septuplo major sit ponte Regio, qui supra Sequanam prope hortos Regios, *les Tuileries*, Parisiis visitur.

Fortè dicet aliquis quomodo in signandâ pontis longitudine tantùm errare potuerit Dio, vir consularis, scriptor diligens, & qui, cùm vicinam Mœsiæ Pannoniam præses rexerit, superstites pilas videre potuit. Proclivis fuit error, vel in scriptore, vel in librariis; & pedes pro palmis architectonicis usurpavere, ut ingeniosè observavit Cl. d'Anville, *Mémoire sur le Pont de Trajan*. Ædificia autem & ædificiorum loca palmis, non pedibus, architectos metiri esse solitos constat veteri & continuo architectorum Romanorum usu. Nulla ergo, ut opinor, de hac explicatione suboriri potest difficultas.

A. U. C. 859. J. C. 106.

Superest itaque ut ex emendato Dione locique ratione proponamus mensuram pontis, quem Trajanus supra Danubium struxit. Viginti fuere pilæ: singulæ, præter fundamentum, altæ pedes Parisienses 100: latæ, pedes 40: distantes inter se, pedibus 115. Arcula, quâ singulæ pilæ sunt firmatæ, emendato errore Theophili, qui pedes quoque pro palmis accepit, fuit pedum Parisiensium 80 longitudine, 53 latitudine. Nunc verò meritas laudes obtinet Cl. Perronet, quòd pontem Neulliacum, *le pont de Neuilly*, constantem sex arcubus, quorum singuli longi sunt pedes 120, partim in insulâ, partim in angusto Sequanæ alveo ædificaverit. Plurimas quoque adsecutus est Cl. de Labellie, qui Londini, supra Tamesam, pulcherrimum pontem de *Westminster*, prope *Whitehall*, quindecim arcubus insignem, latum pedes 44, longum pedes 1223, per decem annos construxit: suis laudibus ne defraudetur Apollodorus, qui supra Danubium, tam exiguo temporis intervallo pontem longum pedes 3090 struxit. Nec objicere est ligneam fuisse concamerationem. Id postulavit instans belli necessitas, parsque lapide concamerata architecti scientiam consiliumque, si

A. U. C. 859. J. C. 106.

per tempus licuisset, satis comprobat. Neque difficiles erant Romanis lapidei illi fornices, ut satis ostendit pons super Tagum, qui hodieque exstat in Hispaniâ oppidoque *Alcantara*. Altus est aquâ tenus pedes 200, longus pedes 670, latus pedes 28 : constat arcubus sex, qui singuli longi sunt pedes 80. Municipia provinciæ Lusitaniæ, stipe collatâ, architecto Lacero, id opus perfecerunt, & Trajano dicaverunt anno Urbis conditæ CV. Inscriptiones vide apud Gruterum, pag. 162, num. 1, 2 & 3.

Romana industria non in solis fluminibus sese exeruit : major clariorque visa est in mari, cùm veteres architecti, certissimâ perpendiculi scientiâ usi, sine calce, sine cæmento, pilas ipso in mari firmare, arcusque imponere ausi sunt. Talis est pons nunc appellatus *de Suaço*, apud Gades, *Cadiz*. Longus est pedes 700, latus pedes 15 & ampliùs : anterides, *les éperons*, altæ 15 *estados*, seu pedes 75. Ponti addita alia utilitas, cùm simul esset aquæductus, quo aqua *Tempul* a monte *de las Cabras*, prope *Xerez de la Frontera*, per undecim leucas perduceretur. Suarez de Salazar, *Grandezas y Antiquedades de la Isla y Ciudad de Cadiz*, I, 16; & *Emporio de el Orbe, Cadiz illustrada por Geronimo de la Concepcion*, pag. 318.

Hæc autem observasse haud erit inutile, cùm artes exemplis & æmulatione vigeant.

Cæsar sacrificiis. Columnn. Trajan. Tab. LXXIV.

Dacorum legati. Columnn. Trajan. Tab. LXXV.

Jussus ergo exercitus. Columnn. Trajan. Tab. LXXVI.

Excepere milites. Col. Trajan. Tab. LXXVII.

Lustratus est exercitus. Columnn. Trajan. Tab. LXXVIII.

Milites adlocutus. Col. Trajan. Tab. LXXIX.

Præscripsit. Column. Trajan. Tab. LXXX.

A. U. C. 859. J. C. 106.

Commeatus comportat. Column. Trajan. Tab. LXXXI.

Sociorum cohortes & legionum vexilla. Column. Trajan. Tab. LXXXII.

Nacti agros. Column. Trajan. Tab. LXXXIII.

Oppido propinquatum. Column. Trajan. Tab. LXXXIV.

Prælio transigere. Col. Trajan. Tab. LXXXV.

Gravi vulnere saucius. Dio LXVIII, pag. 777.

Quis præsidium. Col. Trajan. Tab. LXXXVI.

Venisset Trajanus. Column. Trajan. Tab. LXXXVII.

Muros egressi. Col. Trajan. Tab. LXXXVIII.

Exscinditur. Column. Trajan. Tab. LXXXIX.

Effossi putei. Column. Trajan. Tab. XC.

Sarmizegethusæ. Column. Trajan. Tab. XCI. De Sarmizegethusâ, urbe principe Dacorum, jam dictum suprà, pag. 380.

Trajano supplicatum. Column. Trajan. ibid. num. 291.

Suam ipse urbem. Column. Trajan. Tab. XCII.

Venenis plenum. Column. Trajan. Tab. XCIII.

Morienti filio adsidere. Column. Trajan. ibid.

Fuga novis. Column. Trajan. Tab. XCIV.

Ad Cæsarem confugiunt. Col. Trajan. Tab. XCV.

Frumenti copia. Column. Trajan. Tab. XCVI.

Milites adlocutus. Column. Trajan. Tab. XCVI & XCVII.

Fervent operæ. Column. Trajan. Tab. XCVIII.

Cæsarem adeunt. Column. Trajan. Tab. XCIX.

Sargetiam amnem. Column. Trajan. ibid. Sargetia, unus fuit ex amnibus, qui alluebant Sarmizegethusam. Idem esse creditur, qui nunc *Strey* appellatur.

Ligneo ponte. Column. Trajan. Tab. XCIX, num. 302.

Tenebant locum. Columnn. Trajan. Tab. C.

A. U. C. *Obsidionem tentare.* Columnn. Trajan. Tab. CI.

859. *Destitere.* Columnn. Trajan. Tab. CII.

J. C. *Decebali thesauri.* Columnn. Trajan. Tab. CIII.

106. *Fluvio.* Fluvio Sargetiâ, de quo modò dictum est. Dio LXVIII, pag. 777.

Complures equos. Columnn. Trajan. Tab. CIII.

Gladium jugulo imprimit. Columnn. Trajan. Tab. CIV. Dio LXVIII, pag. 777.

Interficiendos tradunt. Col. Trajan. Tab. CV.

Adeuntque Trajanum. Columnn. Trajan. ibid. num. 311.

Adversùs eos missus. Col. Trajan. Tab. CVI.

Romanus eques. Columnn. Trajan. Tab. CVII & CVIII.

Amputatum caput. Columnn. Trajan. Tab. CIX.

Aut cæsi. Columnn. Trajan. Tab. CX & CXI.

Capta & incensa castra. Columnn. Trajan. Tab. CXI & CXII.

Adamante. Spartianus in Hadrian. cap. 3. Eâ ætate maximum in rebus humanis pretium habebat adamas ob duritiam suam inenarrabilem, simulque ignium victricem naturam, & numquam incalescentem, teste Plinio XXXVII, 4. Summum quoque manet apud nos adamanti pretium, licèt nec jam inenarrabilem ejus duritiem jactemus, quam ante trecentos annos frangere docuit Ludovicus de Berquen; nec prædicemus ejus naturam victricem ignium, cùm compertum nobis sit recentibus experimentis adamantem non modò igne vinci, sed & dissipari, & in pulverem terreum redigi. Præcellit fulgore, cui ars vim addidit.

Supra memoravimus. In Appendice chronologicâ ad annum U. C. DCCCXXXIX.

L. Valerius Pudens. Exstat in oppido Histonio, nunc *Guasto, dans l'Abruzze citérieure*, Inscriptio apud Gruterum, pag. 332, num. 3.

L. VALERIO. L. F
PVDENTI
HIC. CVM. ESSET. ANNORVM
XIII. ROMAE. CERTAMINE
IOVIS. CAPITOLINI. LVSTRO
SEXTO. CLARITATE INGENII
CORONATVS. EST. INTER
POETAS. LATINOS. OMNIBVS
SENTENTIIS. IVDICVM

A. U. C. 859. J. C. 106.

Ad Tyram. Tyras fluvius, nunc *le Dniester;* aut, ut alii scribunt *le Niester.*

A. U. C. 860. J. C. 107.

Victoriis addiderat. Daciam, provinciam a Trajano additam, decies centena millia in circuitu tenere docet Eutropius libr. VIII. Immo additum esse plus quàm tredecies centena millia passuum probat eruditus d'Anville, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXVIII, p. 462.

Vias aperire. Multæ adhuc exstant in Daciâ viæ Trajani jussu factæ; hodieque appellantur *Troïan*, corrupto nomine pro *Trajan.* Viarum illarum præcipuæ sunt, quæ a Viminiaco, nunc *Vipalanka*, Tibiscum, nunc *Temesvar*, inde Sarmizegethusam, *Varhel*, ac demum Parolissum, *Lées*, usque protendebatur. Altera ab ostiis ferme Arari fluvii, nunc *le Siret*, ad Tyram, *le Dniester*, ducebat.

Oppida, castra. Quæ inter eminebant Ulpianum, nunc, ut creditur, *Colosvar*, Castra Trajana, nunc *Ribnik.*

Zernensium colonia. Digest. libr. L. Tit. 15, *de Censibus*, Leg. 1, ex Ulpiano, num. 8. No-

men adhuc retinet, & appellatur *Czernez*. Fuere
A. U. C. aliæ coloniæ, Apulum, nunc *Albe-Julie*, &
860. Napoca, nunc *Doboca*, inter *Colosvar* & *Sza-*
J. C. *mosvivar*.
107. *Per M. Scaurianum*. Testis est Inscriptio in ruinis urbis *Warhel* reperta apud Gruterum, pag. 6, num. 3.

I. O. M.
ROMVLO. PARENTI
MARTI. AVXILIATORI
FELICIBVS. AVSPICIIS
CAESARIS. DIVI. NERVAE
TRAIANI. AVGVSTI
CONDITA. COLONIA
DACICA
SARMIZ
PER
M. SCAVRIANVM
EIVS. PROPR

In aliis Inscriptionibus memoratur COLON. VLPIA TRAIAN. AVG. DACICA SARMIZGETVSA. Fuit quoque juris Italici, ut videre est apud Ulpianum in Digest. loc. cit.

Cum liberis, armentis, pecudibus. Column. Trajan. Tab. CXIII & CXIV. De illâ columnâ, magnificentissimo & utilissimo opere, plura hìc adderem, ni opportunius foret ea, pro rei dignitate, anno sequenti fusiùs persequi.

Urbem repetiit. Ob Principis adventum cusus nummus ex ære maximo in Cimelio Regio: IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M.

TR. P. COS. V. P. P. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, ADVENTVS AVGVSTI. Imperator in equo cum hastâ, Victoriâ præeunte, duobus militibus subsequentibus. Infrà, S P Q R OPTIMO PRINCIPI.

A. U. C. 860. J. C. 107.

Præturam iniret. Spartianus in Hadriano, cap. 3. Sed erravit in consulibus qui nominantur, *Sura bis & Serviano consulibus.*

Quadragies sestertium. Spartianus, ibid. *Sestertium iterum vicies.* Quod efficit Gallicæ monetæ libras 778,315.

Triumphi pompa. In nummo aureo Musei Theupolitani, IMP. TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. caput Trajani. In adversâ parte, S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. Quadrigæ triumphales aurigante Imperatore, dextrâ ramum, sinistrâ scipionem tenente. Quamplurimi autem sunt nummi inscripti, VIC. DAC. aut DAC. CAP. Id est, *Victoria Dacica*, *Dacia capta.* DACIA AVGVSTI PROVINCIA. Aliis in nummis, spolia Dacica, aut lugentis Daciæ imagines. Singulos persequi infinitum foret.

Congiarium. Exstant nummi multi ex ære magno inscripti, IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GERM. DAC. P. M. TR. POT. COS. V. P. P. caput Trajani laureatum. In posticâ parte, CONGIARIVM TERTIVM. SC. imperator congiarium distribuit.

Pomerium. Pomerium a Trajano auctum docuit Inscriptio, quam memorat Nicolaus Galeotti, Soc. Jesu, *Francisci Ficoronii Gemmæ antiquæ litteratæ*, pag. 127. Reperta est anno 1735 juxta Cœnobium Monachorum Sancti Stephani supra Cacum. Postea periit, ut dixi in Notis & Emendationibus ad Annal. XII, 23, in priore Taciti editione, Tom. II, pag. 373 & seqq.

Centum viginti tres dies. Dio LXVIII, p. 777.

A barbaris gentibus extremisque Indis. Dio, ibid. Indos maximè exciverat Arabiæ adquisitæ fama, & semper ingens veloxque victoriarum rumor, quem circumferebat commerciorum societas.

Caninius. Plin. Ep. VIII, 4.

Suram adit cenaturus. Dio LXVIII, pag. 777, & 778.

A. U. C 861. J. C. 108. *Supra memoravi.* Cùm de ponte, quem supra Danubium Trajanus strui jussit, ageretur ad annum U. C. DCCCLIX.

Forum alterum. Julius Cæsar forùm suum cum æde Veneris struxit. Ejus magnificentiam prædicat Plinius XXXVI, 15. *Pyramidas regum miramur, cùm solum tantùm foro exstruendo H-S millies*, Gallicæ monetæ libris 19,455,025, *Cæsar Dictator emerit.* Quantum enim in ædificando impendit, qui tantum in emendo solo impenderat. De Galliarum manubiis tantum opus a Cæsare inchoatum & peractum.

Divum Augustum. Augustus forum suum cum æde Martis Ultoris struxit. Illud inter *pulcherrima operum, quæ umquam fuere*, annumerat Plinius, loc. cit.

Sublimitate operum. Manent adhuc egregia rudera ad arcum, quem vocant *de' Pantani*, & ad turrim Comitum, vulgò *Tor de Conti.* Ibi ingentes columnæ, quas vocant *le Colonacce.*

Omnia vinceret. Quantâ magnificentiâ præniteret forum Trajani expressit Ammianus Marcellinus XVI, 6. Constantius Imperator Romam visere gestiit. *Cùm ad Trajani forum venisset, singularem sub omni cælo structuram, ut opinamur, etiam numinum assensione mirabilem, hærebat attonitus per giganteos contextus circumferens*

mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos. Nec visendæ tantæ artis ulla erat satietas. Immo teste Cassiodoro, *Variarum*, VII, 6. *Trajani forum vel sub assiduitate videre miraculum est.* Partem hujus fori videre est in nummis ex ære magno & auro inscriptis FORVM TRAIANI. Et anno 1700 in Cœnobii Monialium Spiritûs Sancti fundamentis plura reperta sunt columnarum fragmenta ex Thebaico lapide candidis guttis intertincto, quæ sanè fuerint Trajanæ porticus decora. Ibidem inventæ tessellæ permultæ atque crustæ ex marmore Numidico, vulgò *Giallo antico*, quibus porticûs pavimentum stratum fuisse creditur. Vide eruditum Galeotti, *Francisci Ficoronii Gemmæ antiquæ litteratæ*, pag. 109.

A. U. C. 861. J. C. 108.

Æneis laquearibus. Pausanias in Eliacis V, 12.

Insignis porticus. Hæc omnia vide in nummis inscriptis, FORVM TRAIANI.

Basilica erat Ulpia. Basilicæ Ulpiæ frontem columnis, statuis, equisque insignem exhibent nummi aurò & ære magno cusi & inscripti BASILICA VLPIA SPQR OPTIMO PRINCIPI. Eam quoque memorat P. Victor, *de Regionibus Urbis*, Reg. VIII. *Basilica Trajani in foro ejusdem.*

Bibliothecæ. Dio LXVIII, pag. 778. Vide & Aulum Gellium XI, 17, qui bibliothecam templi Trajani memorat, in quâ erant edicta veterum prætorum. Libros quoque linteos bibliothecæ Ulpiæ commemorat Vopiscus in Aureliano cap. 1 & 8. Immo & libros elephantinos, id est eboreos, ejusdem bibliothecæ laudat Vopiscus in Tacito cap. 8. *Habet bibliotheca Ulpia in Armario sexto librum elephantinum, in quo hoc S. C. perscriptum est: cui Tacitus ipse manu suâ subscripsit. Nam diu hæc S. C. quæ ad Principes pertinebant, in libris elephantinis scribebantur.*

A. U. C. 861. J. C. 108. *Templi moles.* Hujus templi frontem octo columnis & deûm imaginibus præfulgentem videre est in nummis ex ære magno inscriptis, IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. caput Trajani laureatum. In adversâ parte, SPQR OPTIMO PRINCIPI. Templum octo columnarum. Quibusdam in nummis templum hoc hinc & inde porticibus ornatum.

Columna marmorea. De hac columnâ P. Victor, *de Regionibus Urbis*, Reg. VIII. *Forum Trajani cum templo, & equo æneo, & columnâ cochlide, quæ est alta pedes* CXXVIII; *habetque intus gradus* CLXXXV, *fenestellas* XLV. Exstat adhuc egregium illud & præstantissimum antiquitatum Romanarum monumentum, cui explicando nos immorari non erit ingratum.

De Columnâ Trajani.

SUBLIMIS adhuc Romæ exstat Trajani columna, alta pedes CXXVIII. Intus ad ejus fastigium ascenditur per CLXXXV gradus. Fenestellæ XLIII lucem ministrant. Tota columna constat XXXIV lapidibus marmoreis stupendæ magnitudinis, quorum octo tenet basis, unum torus, viginti tres columna: uno constat capitulum, uno apex, cui olim imposita Trajani statua.

Basis singula latera lata sunt pedes Romanos XXI. Pes autem Romanus continet pedis Parisiensis, ut vulgò loquimur pollices 10, lineas 10 $\frac{1}{2}$. Pars media basis lata est pedes Romanos XVIII, uncias IV, cum minutis duobus. Pes Romanus dividitur in uncias 12, singulæ unciæ dividuntur in minuta 5. In hac parte mediâ basis multâ arte sculpta arma, signa, vestes victarum gentium: quæ inter Inscriptio, quam tenent duæ Victoriæ.

SENATVS POPVLVSQ ROMANVS
IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE F. NERVAE
TRAIANO. AVG. GERM. DACICO. PONTIF
MAXIMO. TRIB. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P.P.
AD DECLARANDVM. QVANTAE ALTITVDINIS
MONS. ET. LOCVS TANTIS *op*ERIBVS SIT EGESTVS.

A. U. C. 861. J. C. 108.

Malè alii ſupplent *tantis ruderibus*, vel *tantis ex collibus*, ut rectè obſervat eruditus Fabretti, *Syntagma de Columnâ Trajanâ*, pag. 52.

Supra quatuor baſis angulos ſtant aquilæ, quarum ductu & auſpiciis partæ victoriæ Dacicæ. Aquilæ unguibus tenent lemniſcos & quercearum laurearumque coronarum inſignia. Hæc baſis, præter egregiam ſculpturæ artem, præſtat adhuc nobili ſimplicitate, a quâ tantùm recedimus, dum triumphales noſtras baſes catenatis diſtortiſque victarum gentium figuris deturpamus.

Supra baſim attollitur torus; laureâ coronâ inſignis, cujus diameter eſt pedum XVII. Altitudo baſis & tori eſt pedum 21, unciarum undecim, cum minutis duobus. Supra torum adſurgit columnæ ſcapus, conſtans, ut jam memoravi, XXIII marmoreis lapidibus. Ejus diameter eſt pedum 12 $\frac{1}{8}$ in inferiore columnæ parte; in ſuperiore parte, pedum 10 $\frac{1}{2}$. Altitudo autem columnæ cum capitello eſt pedum 90 $\frac{1}{2}$. Hæc eſt columna, quæ inſculptos exhibet Romanorum, Dacorum, Sarmatarum exercitus, commeatus, caſtra, flumina, pontes, ſacrificia, prœlia, adlocutiones, ſingulos denique utriuſque belli Dacici eventus, quos in ſuperiorum annorum hiſtoriâ explicavi. Tanta verò eſt ars in ſingulis hujuſce columnæ partibus, ut quidquid poſtea præſtantius eo in genere effectum eſt, inde

sit repetitum. Quantum autem eâ imitatione pro-
A. U. C. fecerint summi pictores Raphael Urbinas, Julius
861. Romanus, Joannes Franciscus Polydorus, Hie-
J. C. ronymus Mutianus, Nicolaus Poussin, Carolus
108. le Brun, cùm Constantini Magni, Alexandri
Magni, aliasque Principum victorias expressere, curiosis omnibus artium amatoribus compertum est. Præter equos & quamplurimas alias figuras, in hac columna numerare est homines bis mille & quingentos. Figuræ altæ sunt circiter pedes binos, modò paullo plus, modò paullo minus. Nec crescunt, prout excelsior est columna, ut voluit Ciacconius : sed ejusdem sunt altitudinis in infimâ mediâque columnæ parte. Observatur tantùm in supremâ parte, quæ capitello subjacet figuras esse proceriores tribus quatuorve unciis.

Diameter capitelli est pedum 14 $\frac{1}{4}$. Apicis diameter est pedum 9 $\frac{1}{6}$.

Apici imposita erat colossea Trajani statua; jam dudum injuriâ temporum disturbata : sed repertum ad columnæ pedem Trajani caput. Quod cùm a vertice ad mentum haberet pedes 2 $\frac{1}{2}$, statuam altam fuisse pedes XXI credidit eruditus Ciacconius : eam nempe statuam per novem capita metiebatur. At cùm antiquæ & præstantissimæ statuæ juvenum habeant tantùm capita 7 $\frac{1}{2}$; hominum heroumque, capita 8, Trajani statuam altam fuisse pedes XVIII rectè definivit eruditus Bellori.

Statuam illam adhuc videre est in nummis ex ære magno, IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput Trajani laureatum. In adversâ parte, SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS. Columna, in cujus apice Trajani statua. Hujus columnæ loco, Sixtus V Pontifex maximus statuam beati Petri Apostoli

ex ære aurato, altam pedes XIII posuit anno Pontificatûs sui IV. A. U. C.

Intra Trajanam columnam elaborata est cochlea, vulgò nobis *escalier en limaçon*, in ipsâ crassitudine marmoreorum lapidum; quod soliditati plurimum confert. Cochleæ pars solida habet diametrum pedum 3. Singuli gradus longi sunt pedes 2 $\frac{1}{2}$. Reliquus columnæ scapus habet pedes 2, cum minutis 4. 861. J. C. 108.

Hæc est columna, quæ exstat adhuc, per tot sæcula temporum hominumque vim eluctata. Ipsa argumentum est quanta sint veteris Romæ rudera. Nunc enim depresso antiquæ Urbis solo, tota ferme basis lateret, ni undique effosa fuisset terra, ut pateret, & spectantium curiositati consuleretur. Cornelius Meyer, Batavus, mathematicis mechanicisque artibus illustris, audaci, non novo tamen, consilio basim totamque columnam sublimem efferre, ut fundamentum substrueretur, & recenti Urbis solo æquaretur, proposuerat. Quod casûs metu incertum an ob impensæ magnitudinem haud præstitum est. Impensas tamen non excessuras nummos Romanos sex mille & trecentos, Gallicæ monetæ libras 33,075, spondebat Cornelius Meyer.

Aliud consilium, & nobilissimum, mente conceperat Franciscus I, Gallorum rex, literarum artiumque amantissimus. Jamque sub Pontificatu Pauli III cœperat partes aliquot columnæ ære conflare, ut eam integram in urbe Lutetiâ Parisiorum erigeret. Illud consilium aut rei difficultate, aut Principis morte impeditum. Melioribus auspiciis Ludovicus XIV, quo nullus fuit consiliorum magnitudine & gloriâ Trajano propior, cùm Gallicam picturæ Academiam Romæ fundasset anno 1670, jussit in alumnorum utilitatem

egregia antiquitatis monumenta conquiri & repræ-
A. U. C. sentari. Prima cura fuit ut Trajana columna gypso
861. exprimeretur. Inde cum mirâ artium literarumque
J. C. utilitate increvit ejus celebritas, & pervulgata
108. exemplaria.

Ex manubieis. Gellius XIII, 24. *In fastigiis fori Trajani simulacra sunt sita circumundique inaurata equorum atque signorum militarium: subscriptumque est*, EX MANVBIEIS.

Ante memoratum est. In Supplemento Annal. X, 32.

Ille sinus. Nunc *le Golfe de la Mer Rouge*, *ou le Golfe Arabique.*

Classem instituit. Cassiodorus in Chronic.

Sesostris. Strabo libr. XVII, pag. 804. Ante Trojanum bellum, id a Sesostride tentatum.

Darius. Darius primus, Histaspis filius. Strabo, ibid.

Ptolemæusque Philadelphus. Diodorus Siculus libr. I, pag. 21. Vide & Strabonem loc. cit.

Babylone. Babylon, nunc *le vieux Caire.*

Heroum oppidum. Heroopolis, nunc *Ageroud.* Fossa in Heroopoliticum sinum, nunc *Suez*, desinebat. Fossa illa a Ptolemæo IV, 5, Τραιανὸς ποταμὸς, *Trajani fluvius* appellatur. Macrizi quidem, ut videre est apud Golium in Notis ad Alferganum, p. 153, ait canalem illum esse *Hadriani Cæsaris*, fortè quòd cœpta a Trajano perfecerit. Neque ex auctoritate scriptoris recentioris minuenda Trajani gloria, a Ptolemæo adserta.

Vastationemque spargere. Cassiodor. in Chronic.

Compressi sunt ab Hadriano. Spartianus in Hadrian. cap. 3.

A. U. C.
862. TRES URBES. Euseb. in Chronic.
J. C. *Extremus Oriens.* Terræ motum, horrendamq;
109.

que illam famem memorat quoque Historia Sinensis Kia-tsee-houei-ki. A. U. C.

Pistorum collegium. Aurel. Victor, *de Cæsaribus.* 862. J. C.

Supra relatum est. Ad annum U. C. DCCCLVI. 109.

Sexaginta pedes. Aurel. Victor, in Epitome. Vide & jam notata suprà Annal. XV, 43.

Æternitati. Vide Tabulam æneam apud eruditum Gori, *Inscriptiones Antiq.* Tom. I, pag. 65, in quâ indulgentissimus Imperator Trajanus AETERNITATI ITALIAE SVAE prospicit.

Propagatori imperii. In veteri Inscriptione apud eruditum Fabretti, Syntagma de Column. Trajani, pag. 206.

IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F. NERVAE TRAIA
NO. AVG. GERM. DACICO. PONTIF. MAX
TRIB. POT. XIII. IMP. VI. COS. V. P. P. PROPA
GATORI. ORBIS. TERRARVM. LOCVPLETA
TORI CIVIVM. CVLTORES. LARVM. ET. IMA
GINVM. DOMVS. AVGVSTAE. SOLO. PRIVATO
SVA. PECVNIA. FECERVNT

Oraculis. Spartian. in Hadrian. cap. 2.

Ob Sabinam. Sabina matrem habuerat Matidiam, filiam Marcianæ.

Consul suffectus est. Spartian. in Hadrian. cap. 3.

Polycletos & Euphranoras. Aurel. Victor in Epitome. Polycletus & Euphranor pingendi fingendique fuere summi artifices. Hic centesimâ quartâ olympiade, ille octogesimâ septimâ floruit.

Palma & Celsus. Spart. in Hadriano, cap. 4.

Apollodorus. Apollodorus, Damascenus, hac ætate architecturæ laude summus. Præter pontem supra Danubium, Romæ forum Trajani, gym-

nasium, odeumque condidit. Dio LXIX, pag. 789.

Tuas cura cucurbitas. Ἄπελθε, καὶ τὰς κολοκύνθας γράφε. Dio LXIX, pag. 789.

Parabat ultionem. Eum exsilio, dein morte multavit Hadrianus. Dio, ibid.

A. U. C. 863. J. C. 110.

PANTHEON. Euseb. in Chronic. Templum illud, splendidum magnificentiæ Romanæ monumentum, adhuc exstat; &, ob rotundam suam formam, *la Rotonda* dicitur.

Ipse Anio. Plin. Ep. VIII, 17. Anio, nunc *Teverone.*

Italiamque restituit. Testis nummus ex ære magno apud Harduinum, *Selecta opera*, p. 750. IMP. CAES. NERVAE TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. caput Trajani laureatum. In adversâ parte, SPQR OPTIMO PRINCIPI. S. C. Infra, REST. ITAL. Id est, *restitutori Italiæ.* Imperator Italiam, cui duo pueri adsistunt, procidentem in genu sublevat.

Pax & concordia. Vide apud eumdem Harduinum loc. cit. nummos inscriptos, ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΟΜΟΝΟΙΑ L. ΙΓ. Id est *anno tertiodecimo* imperii. Dea geminum cornu copiæ tenet.

Privatus optasset. Eutropius, in Breviario, libr. VIII.

Superi inferique maris portus. In mari supero, portus Anconitanus. In mari infero, portus Centumcellarum; de quibus dictum suprà ad annum U. C. DCCCLVI.

Per Pomptinas paludes via. Vide jam dicta ad annum U. C. DCCCLVI.

A Benevento Brundusium. Testis Inscriptio apud Gruterum, pag. 151; & Andream *della Monica*, Hist. Brundusii, II. 7.

A. U. C. 863. J. C. 110.

IMP. CAESAR
DIVI NERVAE F
NERVA TRAIANVS
AVG. GER. DAC.
PONT. MAX. TRIB. POT
XIII. IMP. VI. COS. V
P. P
VIAM A BENEVENTO
BRVNDVSIVM
PECVNIA SVA FECIT.

Beneventum, nunc *Benevent*. Brundusium, *Brindisi*.

A Pontico mari in Galliam. Aurel. Victor, *de Cæsaribus*. Ponticum mare, nunc *la Mer Noire*. A Tyrâ fluvio, *le Niester*, iter illud in Galliam Belgicam ducebat.

Sauromatæ regis. Sauromatæ II, regis Bospori, aureus nummus exstat in Cimelio Regio, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΑΥΡΟΜΑΤΟΥ. Caput Sauromatæ diadematum. In adversâ parte caput Trajani laureatum, ΗΥ, id est anno 408 æræ Bospori, cujus initium repetendum est ab autumno anni Urbis conditæ CCCCLVI. Plures exstant hujus regis nummi, quos vide apud eruditum Cary, *Histoire des Rois du Bosphore*, pag. 57 & seqq.

Publici cursus media. Aurel. Victor, *de Cæsaribus*.

Ægypti reges. Ptolemæus Philadelphus maximas naves ædificare cœperat. Multò majores fecit Ptolemæus Philopator. Harum una fuit ordinum quadraginta, longa ducentos octoginta cubitos; lata octo & triginta; ad acrostolion usque alta octo & quadraginta cubitos; a puppis tabulis ad

A. U. C. 863. J. C. 110.

mare usque, quod vulgò dicimus *la ligne d'eau*; alta cubitos quinquaginta tres. Amplam hujus navis descriptionem vide apud Athenæum libr. V, pag. 203. Monuerim tantùm duodecim tabulata in eâ nave fuisse singula senûm cubitorum. Perperam in Græcis Latinisque libris legitur ἑξακισίων πηχῶν, corrigendum ἓξ πηχῶν. Alteram fecit Philopator, quam Thalamegon vocavit, ut in Nilo navigaret, paullo quidem minorem, sed regio ornatu & gemmis superbam. Ejus longitudo fuit dimidii stadii, seu pedum 312; latitudo major, quàm cubitorum triginta; altitudo cum tabernaculi fastigio parum a quadraginta cubitis aberat. Navem illam fusiùs describit idem Athenæus libr. V, pag. 204. Ne audias Cl. Deslandes, *Essai sur la Marine des Anciens*, qui ita negligenter Athenæum legit, ut & erret in navium magnitudine, & se deridendum propinet, cùm eas naves fabulosas & absurdas contendat pag. 27.

Hiero. Hiero II, Syracusarum rex, adjutus divino Archimedis ingenio eximiam navem fecit, quam descripsit Athenæus, libr. V, pag. 206. Si quis autem velit cognoscere quantum in re celeberrimâ & notissimâ delirare possit vir ingeniosus, adeat Cl. Deslandes, *Essai sur la Marine des Anciens*, pag. 29. Verba ipsa referam: *Il est facile de se convaincre que, si cet ouvrage du Tiran de Syracuse a jamais existé, ce ne pouvoit être qu'un bâtiment sur pilotis, auquel on avoit donné par affectation la forme d'une galere.* Quomodo navis illa fuit ædificium fistucationibus palationibusque fundatum, quæ Syracusis Alexandriam remulco deducta est. At tales opiniosissimi viri conjecturas refellere supervacuum est. Erudito lectori gratius erit epigramma de eâ nave Græcè scriptum, & ab erudito Grotio Latinis versibus redditum legere.

Transtra quis in terris rex hæc ingentia fecit, A. U. C.
Aut quibus in pontum funibus acta ratis?
Qui surrexerunt ex alvo flamina? Navi 863.
Quæ faceret clavos, unde securis erat? J. C.
Verticibus par, Ætna, tuis, aut maxima qualis 110.
Innatat Ægæis Cyclas in æquoribus;
Tollitur æquatis laterum compagibus? Hoc ne
Ad supera admorunt astra Gigantes opus?
En lorica triplex mediis in nubibus exstat:
Inter sidereas ludit aplustre faces.
Sic illam vinctam tenet anchora, sicut Abydos
Cum Sesto Xerxis juncta labore fuit.
Quis molem e terris in aquas devolverit istam,
In vastis humeris litera picta docet.
Nempe Hieron Hierocle satus, quo Græcia dante
Triticeas fruges insulaque omnis habet,
Sicelidos terræ rex Doricus: æquore tuta
Hæc, Neptune, tuo munere puppis eat.

Si Græca volueris adi Athenæum, ibid.

Aricinum lacum. Nunc *le Lac de Nemi*, prope Cynthianum oppidum, hodie *Gensano.*

Numæ regis. In proximum nemus Aricinum; Numa sine arbitris velut ad congressum deæ Egeriæ, se persæpe inferebat. Livius I, 21.

Structa est navis. In explicandâ hac Trajani nave, ducem sequor Franciscum Marchi, testem peritissimum & oculatum, qui, quæ ipse vidit, descripsit in præstantissimo & rarissimo opere, *Della Architettura militare del Capitanio Francesco de' Marchi, Bolognese, Gentilhuomo Romano, libri tre; nelle quali si descrivono li veri modi del fortificare, che si usa a tempi moderni. In Brescia.* MDXCIX. In folio maximo. *Apresso Comino Presegni.* Is libro II, cap. 82, fol. 42, narrat quomodo adjutus machinâ quam Guillelmus *da Lorena* repererat

ut aquas intraret, & sub iis diutius commoraretur,
A. U. C. ipse Aricinum lacum subiit, navem exploravit,
863. & dimensus est die 15 Julii mensis, anno 1535.
J. C. *Quingentos octoginta pedes longa.* Marchi,
loc. cit. *La lunghezza, e canne settanta: la*
810. *larghezza, e canne trenta cinque: l'altezza dal fondo alla cima della sponda, canne otto.* De hac cannâ ipse Marchi: *Dieci palmi Romani fanno una canna, la qual misura e in una tavola di marmo in campidoglio. E questa misura adoperano li Romani a misurar li terreni & fabriche.* Palmus autem Romanus ex imagine quam exhibet Cl. Marchi & ex observationibus Cl. Cassini est, ut vulgò loquimur, 8 pollicum Parisiensium & 3 linearum. Navis ergo Trajani longa fuit pedes Parisienses 481, pollices 3, lata pedes 240, pollices $7\frac{1}{2}$, alta pedes 55.

Minoribus tabulis. Marchi, ibid. *Le tavole, che facevano il fondo, e sponde, e ogni brasso vi era una committitura di legno larga quatro dita, che entrava in l'uno, e l'altro tavolone, che teneva serrate le tavole insieme, dove erano di questi cavigli di rovere, che passavano quelli legni, che serravano le tavole insieme, ma non riuscivano fuori delle sponde, le quali sponde erano di tavoloni grossi sei dita, chi piu e chi meno. Quelle da basso erano piu grosse, che quelle di sopra.*

Plumbeis laminis. Marchi, ibid. *Le lamme di piombo erano poste sopra in doi modi, da mezzo in giu erano poste doppie, e da mezzo in su sempie, ma sopra poste tutte l'una all' altra, alla congiontura erano grosse le piastre quanta e la costa d'un cortello ordinario, piu presto piu, che meno, e dette lastre erano di fuori inchiodate nelle sponde della barca.* Suprà scripserat Marchi, *Li chiodi erano posti per di fuori della barca,*

e *quelli tenevano le lastre de piombo . . . li detti chiodi' erano lontani l'uno dall' altro, quanto e la palma della mano.* A. U. C. 863. J. C. 110.

Infarctæ lanæ. Marchi, ibid. *Quelli chiodi tenevano le lastre de piombo, e la vela di lana coperta d'una mistura, che sapeva di buono e ardeva facilmente: questa era tra le sponde della barca e il piombo.*

Radiantium stellarum. Marchi, ibid. *Erano certi raggi di rilievi a similitudine d'una stella.*

Lateribus & arenato. Marchi, ibid. *Dentro della barca, v'erano delli pavimenti de matoni di tre palmi per ogni verso, e grossi quattro dita; le quali erano rossi come è un carmesino. Ancora cavassimo un pezzo de smalto di un pavimento, il quale era rosso e di bel colore: era cinque palmi per un verso, e otto per l'altro, grosso un mezzo palmo.*

Æreisque trabibus. Quas vidit Guillielmus *da Lorena.* Marchi ausus non est domûs cameras ingredi, ut ipse testatur, ibid. *In detta barca si vedevano certe scurita, le quali erano le camere del palazzo, che qui era edificato sopra questa barca, dovai non mi attentai di entrarvi per paura di non mi perdere, e ancora per il pericolo dell' instrumento.*

Trecentis circiter passibus. Marchi, loc. cit. pag. 43. *Nella ripa di Settentrione cade un' acqua de fontana. . . . Puo esser dalla cima per sino all' acqua* (del lago) 300 *passi andanti per linea dritta.*

Plumbeis canalibus. Reperti quoque sunt in Aricino lacu plumbei canales inscripti TIB. CAESAR. AVG. Fortè & Tiberius lacum illum incoluit; fortè quoque canales illi e veteribus operibus detracti & in novos usus conversi. Vide eruditum Vulpium, *Vetus Latium*, Tom. VII, pag. 136 & seqq.

Funibus alligata. Videntur adhuc anuli, teste
A. U. C. Cl. Marchi, ibid. *Nella ditta ripa vi sono ancora*
863. *de gli anelli di ferro impiombati in grosse pietre,*
J. C. *dove si attaccava la detta barca in la ripa verso*
110. *il Ponente.*

Emissario. Marchi, ibid. *Nella ripa del lago è un' apertura, che fecero Romani, la qual e posta in la ripa di Ponente, che passa un monte, che camina tre grosse miglia. La bocca dove uscisse l'acqua, e alta da venti palmi, e larga sette. Io non viddi se non il principio, dove l'acqua corre di continuo, alta quattro palmi.*

Explanata via. Marchi, ibid. *Le ripe di questo lago sono piane di sopra, con una strada all' intorno, che vi possono andare le carozze, la qual strada puo girare tre miglia à circondare il lago.*

Ad lacum descensus. Marchi, ibid. *Per andar a basso vi e una strada stretta, quanto vi puo andare un' huomo, la quale e lastricata di pietre selze, le quali paiono sempre onte di olio; e la detta strada e nella ripa che volta la faccia verso il Levante, e calla dalla cima per insino all' acqua, un terzo de miglio; la qual trova un' altra strada, che e piana, che circonda tutto il lago, tanto appresso l'acqua, che in doi passi si tocca; e la detta strada e un poco piu larga, di quella che calla a basso; e dimostra, che la fusse ancora lei lastricata di pietra selci.*

Platanorum umbra. Marchi, ibid. *Questa ripa e piena all' intorno d'alberi, li quali sono tanto spessi, che fanno bosco, e sono quasi tutti di sorte, che tengono la verdura tutto l'anno, come sono lauri, ginepri, agrifoli, mertella, elera, e altri simili arbori; ma vi e ancora gran quantita di platani, e ve ne è uno tra gli altri, che e alla bocca dell' apertura del lago, che e cose dignissima*

da

da vedere, fa una grande e oscura ombra, la quale fu molto stimata da gli antichi Romani. A. U. C.

Voluptatibus frueretur. Frueremur & nos, si quæ supersunt hujus navis, e lacu extraherentur. 863.
Sana adhuc & ferme integra navis materiatura. J. C.
Ligna tantùm induêre nigrum ebeni colorem, 110.
teste Cl. Marchi. Ærei clavi integri sunt & splendidi. Ferrei clavi, qui olim fuere digitalis crassitudinis, nunc vix æquant scriptorium calamum. Adeò eos attrivit rubigo. Aricinus autem lacus, in quo stat hæc navis, olim Cæsarum, nunc est Principum Columnensium. Observaverim splendidis illis Cæsarum oblectamentis adhuc recreari Sinenses Imperatores. Testis F. Attiret, qui egregiè descripsit Imperatoriam villam *Yvin ming yven*, inter magnificas multas naves, quas ibi vidit, unam memorat longam tredecim hexapedas, latam quatuor, cui superba domus est imposita.

M. Vellio Bolano. Horum consulum nomina habet vetus Inscriptio apud Gruterum, A. U. C.
pag. 163, num. 7. Iis suffecti fuere C. Ursus 864.
Servianus II & L. Fabius Justus, ut videre est in J. C.
aliâ veteri Inscriptione apud eumdem Gruterum, pag. 190, num. 5 & 6. 111.

Amphitheatrum. Magnum fuisse illud amphitheatrum docet Pausanias, V, 12.

Thermasque. Fuere in III. Urbis regione, teste P. Victore, de Reg. Urb. Mulieres in iis lavisse docet Ms. Codex Vindobonensis, quem edidi in Notis & Emendationibus ad Dialog. de Orat. cap. 17. in priore Taciti editione.

Complura monumenta. Gymnasium exercendis corporibus, odeum musicis concertationibus, ab Apollodoro structa memorat Dio LXIX, p. 789. Trajani porticum in campo Martio recenset P. Victor, *de Regionibus Urbis*, Reg. IX. Hippo-

dromum quoque, duo ſtadia longum, habet
A. U. C. Pauſanias V, 12. Optimi magnificentiſſimique
864. Principis veneratio per omnes provincias invaluit,
J. C. Statuas ei poſuere univerſi Græci, teſte Pauſaniâ,
V, 12. Paucis Eutropius libr. VIII. Trajanus *per*
111. *orbem terrarum deo proximus nihil non venerationis meruit, & vivus, & mortuus.*

Statuaſque Dio LXVIII, pag. 778.

Craſſus, Laberius Maximus. Dio LXVIII, pag. 778. Spartian. in Hadrian. cap. 5: Eutropius, libr. VIII.

Publicum funus. Dio LXVIII, pag. 777.

Suranas appellavit. Victor, de Cæſaribus & in Epitome.

Uſus erat Cæſar. Spartian. in Hadrian. cap. 3.

Græcis in literis. Epigramma a Trajano ſcriptum in deformem quemdam exſtat in Anthologiâ II, 13, num. 17.

Ἀντίον ἠελίῳ στήσας ῥίνα, καὶ στόμα χάσκων,
Δείξεις τὰς ὥρας πᾶσι παρερχομένοις.

Quod ita vertit Grotius.

Si naſum radiis obvertas Solis, & hiſcas
Ore, videbit ibi qui volet hora quota eſt.

Hadrianum adſumpſit. Spartian. ibid.

JAM PACORUS. Quamdam Pacori cum De-
A. U. C. cebalo ſocietatem vidimus ſuprà ad annum U. C.
865. DCCCLVII. Secuta hoſtilia, quorum memoria
J. C. periit. Id tantùm ſupereſt, quod habet Suidas
112. in verbo ἐπίκλημα.

Diadema imponere. Dio LXVIII, pag. 778.

Et Neronis. Vide ſuprà Annal. XVI, 23; & Supplementum Annal. XVI, 37.

A Ventidio. Suprà Hiſt. V, 9.

Paternis victoriis. Vide ſuprà Appendicem chronologicam ad annum U. C. DCCCXXVIII.

Commendo tibi. Spartianus in Hadriano cap. 4.

Vota suscepit. In aureo nummo Cimelii Regii, IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, P. M. TR. P. COS. VI. P. P. SPQR. VOTA SVSCEPTA. Trajanus togatus cum senatore togato ante aram sacrificat.

A. U. C. 865. J. C. 112.

Trajano patri cælestis religio. Fuit in Museo Collegii Ludovici Magni nummus argenteus, IMP. TRAIANO O. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, DIVVS PATER TRAIANVS. Sedet in sellâ curuli, nudo capite, cum hastâ & paterâ. In alio nummo argenteo ejusdem Musei, IMP. TRAIANO AVG. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput Trajani laureatum. In posticâ parte, DIVI NERVA ET TRAIANVS PAT. capita duo adversa, Nervæ Augusti laureatum, Trajani patris nudum.

Trajanus profectus est. In nummo aureo Cimelii Regii eadem quæ in superioribus nummis inscriptio. In adversâ parte, PROFECTIO AVGVSTI. Trajanus sedet in equo, præeunte uno milite, tribus subsequentibus.

Deûm honores receperat. In nummo aureo Cimelii Regii, DIVA AVGVSTA MARCIANA. caput Marcianæ. In adversâ parte, Aquila, CONSECRATIO. In eodem Cimelio nummus est argenteus, IMP. TRAIAN. AVG. GERM. DAC. COS. VI. P. P. MATIDIA AVG. Matidia, Marcianæ filia, dextrâ pateram tenet. In adversâ parte, DIVA AVGVSTA MARCIANA. caput Marcianæ.

Plotinæ favore. Spartianus in Hadrian. cap. 4.

Parthorum legati. Dio LXVIII, pag. 778.

Consulturum. Dio, ibid. Hæc omnia omisit Moses Chorenensis: alia memorat de quodam Artase, quæ satis arguunt hujus scriptoris vanitatem, qui ferme totus est in incredibilibus.

A. U. C. 865. J. C. 112.

Heliòpolitanum deum. Heliopolis, urbs Ægypti Solis cultu percelebris. Hodieque dicitur *Ain el chams*, id est, oculus Solis. Vulgò quoque appellatur *la Matharée.* Fertur Jesum Christum hic habitasse, cùm in Ægypto commoratus est. Urbs illa non multùm distabat a fossâ, quâ Nilum & mare Rubrum Trajanus conjunxit, ut diximus suprà ad annum U. C. DCCCLXI.

Signatos codicillos. Macrobius, Saturnal. I, 23.

Vitem centurialem. Vitem fuisse insigne centurionum vidimus suprà Annal. I, 23.

Judæos. Quos Moses Chorenensis, Hist. Armeniac. II, 52. Palæstinos appellat.

Bicipitem fetum. Phlegon, *de Rebus mirabilib.* cap. 25.

Uno utero quinque liberos. Phlegon, *de Rebus mirabilib.* cap. 29. In his liberis tres erant masculi, duæ feminæ. Manet adhuc Ægypto vis illa fetifica, a veteribus auctoribus sæpe laudata.

Tres peperit. Phlegon. ibid.

A. U. C. 866. J. C. 113.

Seleuciam venit. Dio LXVIII, pag. 778. Hæc est Seleucia Pieria, urbs Syriæ, nunc *Suveidia.* Ob Trajani adventum cusus est nummus, qui fuit olim Collegii Ludovici Magni, ex ære minimo, ΑΥΤΟΚΡ. ΝΕΡ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ ΑΡΙϹΤ. ΚΑΙ. ϹΕΒ. capite laureato. In adversâ parte, ϹΕΛΕΥΚΕΩΝ ΠΙΕΡΙΑϹ. Id est, *Seleucensium Syriæ Pieriæ.* Fulmen super mensâ positum. Sub mensâ, A. In alio nummo e Museo P. de Vitry, ϹΕΛΕΥΚΕΩΝ ΠΙΕΡΙΑϹ. Mons Casius, in quo templum. Infra, ΖΕΥϹ ΚΑϹΙΟϹ. Ad latus ΙϾ, hoc est *anno* XVI tribuniciæ potestatis Trajani.

Solem aspiceret. Plin. V, 22. Casius mons est Syriæ, cujus *altitudo per directum, IV M pass.* Plin. V, 22. Solem ex ejus cacumine quartâ vigiliâ

aspici, non intelligendum de initio quartæ vigiliæ, id est tribus horis ante Solis exortum, sed circa finem quartæ vigiliæ, ut postulat montis altitudo.

A. U. C. 866. J. C. 113.

Carmine Græco. Epigramma hac de re ab Hadriano scriptum memorat Suidas, verbo Κάσιον. Illud integrum ex Msf. Anthologiâ edidere Salmasius & Kusterus.

Ζηνὶ τόδ' Αἰνειάδης Κασίῳ Τραϊανὸς ἄγαλμα
Κοίρανος ἀνθρώπων, κοιράνῳ ἀθανάτων
Ἄνθετο, δοιὰ λιτὰ πολυδαίδαλα, καὶ βοὸς ὕρου
Ἀσκητὸν χρυσῷ παμφανόωντι κέρας·
Ἐξαίτα προτέρης ἀπὸ ληΐδος, ἦμος ἀτειρὴς
Πέρσεν ὑπερθύμους ᾧ ὑπὸ δουρὶ Γέτας.
Ἀλλὰ σὺ οἱ καὶ τήνδε, κελαινεφὲς, ἐγγυάλιξον
Κρῆναι εὐκλειῶς δῆριν Ἀχαιμενίην·
Ὄφρα τοι εἰσορόωντι διάνδιχα θυμὸν ἰαίνῃ
Δοιά, τὰ μὲν Γετέων σκῦλα, τὰ δ' Ἀρσακιδῶν.

Quod Latinè vertit eruditus Grotius.

Æneades Casio Trajanus dona Tonanti
Rex hominum regi dedicat ista deûm.
Uri grande bovis cornu quod bractea levit
Aurea, præterea stragula picta duo.
De prædâ donata sibi, quo tempore victrix
Ipsius indomitas perculit hasta Getas.
At tu, summe pater, da nunc nova rursus ut illi
Gloria Mavortis surgat Achæmenii;
Ut coram positis spoliis lætere duobus
Et Geticæ gentis, gentis & Arsaciæ.

Antiochiam. Urbem Syriæ principem, nunc *Antakia.*

Suprà memoravimus. Ad annum Urbis conditæ DCCCLVII.

Ignatius. Vide Acta Sanctorum ad diem 1

Februarii, & Acta primorum Martyrum sincera
A. U. C & selecta, ab erudito Ruinart edita. Peccant tamen
866. vel sincera illa Acta, dum Ignatium passum esse
J. C. anno quarto Trajani, vel consulibus Surâ & Se-
necione II. Hæc vitiosa sunt, cùm compertum
113. sit anno Urbis conditæ DCCCLV Trajanum non fuisse in Oriente, sed in Daciâ, ubi Decebalum profligabat. Inde placuit eruditis viris pro *Surâ & Senecione II* emendare *Surâ III & Senecione IV*; qui quidem annus est Urbis conditæ DCCCLX. Favet Joannes Malela, Antiochenus, libr. X, Chronic. Is enim ait Trajanum Antiochiam venisse mense Audynæo, sive Januario, die septimâ, feriâ quintâ, horâ quartâ matutinâ. Κατῆλθεν ὁ βασιλεὺς Τραϊανὸς ἀπὸ Δάφνης, καὶ εἰσῆλθεν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας . . . μηνὶ Αὐδυναίῳ, τῷ καὶ Ἰανουαρίῳ, ἑβδόμῃ, ἡμέρᾳ ε΄, ὥρᾳ ἡμερινῇ δ΄. Hoc enim tantùm anno DCCCLX, dies Januarii septima in feriam quintam incidit sub Trajani principatu. Nihilominus, cùm Malela vanus sit & fabulosus scriptor, mors Ignatii in annum DCCCLXVI fuit differenda, cùm Trajanus Antiochiam venit Armenios Parthosque bello petiturus.

Abgari Arabum regis. Jam suprà Annal. XII, 12. Arabum nomine designatum vidimus regnum Osroenæ, quod Abgarus occupabat.

A Pacoro redemerat. Suidas in verbo Ὠνητή.

Vultu formosum. Suidas in verbo Ἄκρα. Dio LXVIII, pag. 780.

Hanc tibi. Suidas in verbo Ἑλλόβια.

Geminus ei erat. Suidas in verbo Κατάλογος, ex Æliano.

Satrapæ regesque. Dio LVIII, pag. 779.

Visus equus. Dio, ibid.

Ad Trajanum misit. Dio, ibid.

Samosata proficiscitur. Samosata, urbs Commagenes, Euphrati proxima, nunc *Simsat.*

Satalis. Satala, urbs Armeniæ minoris, nunc *Arzingan.* A. U. C.
Heniochorum & Machelonum. Heniochi & Machelones australem oram tenebant maris Pontici, versùs Orientem, ubi nunc *Issancti* & *Guria.* Australes magis erant Machelones. De Anchialo vide Arrianum in Periplo Ponti Euxini, pag. 7, & 11. 866. J. C. 113.

Donis remunerat. Dio LXVIII, pag. 779.

Occupat Elegiam. Elegia, urbs Armeniæ in Sophene, nunc *Ilija*, trans Euphratem.

Arcessi jubet Trajanus. Dio LXVIII, pag. 780.

Additi equites. Dio, ibid.

Edessam profectus est. Dio, ibid. Edessa, urbs princeps Osroenæ, in Mesopotamiâ, nunc *Orfa.*

Obtulitque. Suidas in verbis Αὔγαρος & Ἔδεσσα.

Saltantem induxit. Dio LXVIII, pag. 780.

XIII Kal. Januarias. Die 20 Decembris, quo festa Sigillaria celebrabantur. Acta S. Ignatii. In veteri Kalendario Herwartiano, XIII KAL. IANVARII MVNVS KANDIDA; id est, *munus candidatorum.* De Sigillariis autem festis vide Macrob. Saturnal. I, 10.

Cùmque Tiberianus. Suidas in verbo Τραϊανός.

FORUM ET COLUMNA. De quibus dictum suprà ad annum U.C. DCCCLXI, cùm inchoata sunt opera. A. U. C. 867.

Optimi cognomentum. Dio LXVIII, pag. 781. Huc quoque spectat nummus ex ære magno, qui fuit in Museo Collegii Ludovici Magni, IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput Trajani laureatum. In adversâ parte, SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS. Dea stans tenet dextrâ caduceum, sinistrâ cornu copiæ. Alios ejusmodi nummos cum iisdem inscriptionibus habet Museum Theupolitanum, in quibus columna Trajana, vel Victoria, vel tropæa exhibentur. J. C. 114.

Mannus, *Arabiæ rex*. Dio LXVIII, pag. 780.

A U. C. 867. J. C. 114.

Parti Arabiæ desertæ imperabat Mannus, quæ etiam trans Euphratem erat diffusa.

Sporaces, *Anthemusiæ phylarchus*. Dio, ibid. Anthemusia regio fuit Mesopotamiæ; ibi urbs Anthemusias inter Edessam, nunc *Orfa*, & Batnas Sarugi, nunc *Serug*.

Manisarus. Dio LXVIII, pag. 781. Ad hunc regem eruditus Corsinus nummum argenteum retulit; at incertæ est scripturæ: immo non Minisari nomen, sed ΑΔΙΝΝΙΓΑΟ potiùs legitur. Vide eruditum Frœlich, *Dubia de Minnisari aliorumque Armeniæ regum nummis*, pag. 5. & seqq.

Fidemque factis. Dio, ibid.

Caseo, *poscâ*. Spartianus in Hadrian. cap. 10. Posca, potio erat aquâ & aceto mista.

Falsos etiam rumores spargere. Suidas, in verbo Προσχόντων. Dio LXVIII, pag. 781.

Adquisita Arabia. Arabiam Petræam, partemque Arabiæ Felicis adquisitam, duce Corn. Palmâ, vidimus suprà ad annum U. C. DCCCLVIII. Partem Orientalem Arabiæ Felicis nunc adquisivit Trajanus.

Bello Dacico clarus. Vide suprà ad annum U. C. DCCCLV.

Singara. Dio LXVIII, pag. 781. Singara, urbs Mesopotamiæ, nunc *Sinjar*.

Nisibin. Dio, ibid. Nisibis, urbs Mesopotamiæ, nunc *Nesibin*, vel *Nesbin*.

Batnasque. Dio LXVIII, pag. 781. Βάτνας. Malè interpres Latinus vertit, *captis Batanis*. Trans Tigrin fuere Batana. Batnæ autem, urbs Mesopotamiæ, nunc *Serug*.

Parthicus appellatus est. Dio, ibid. Tum frequens fuit in nummis *Parthici* cognomen. Sit satis unum ex argento appellasse, qui fuit in Museo

Collegii Ludovici Magni, IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, PARTHICO P. M. TR. P. COS. VI. P. P. S P Q R. Dea ſtat cum haſtâ, dextrâ radium tenet, quo orbem terrarum ad pedes poſitum oſtendit. PROVID. Id eſt *Providentia* Cæſaris.

Lætum magis. Dio, ibid.

DACIA ET PANNONIA. In utrâque provinciâ ſunt adhuc uberrimæ fodinæ. A. U. C.

Quod fuit monetæ. Dio LXVIII, pag. 777. 868.
Huc quoque pertinet nummus ex ære minimo, J. C.
qui fuit in Muſeo Collegii Ludovici Magni, 115.
IMP. TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, METALLI VLPIANI PANN. Id eſt, *Pannonici*. Dea Moneta, cum librâ & cornu copiæ. Inſignes autem ſunt tres baſes, Romæ ad S. Clementem effoſæ anno J. C. 1585.

HERCVLI AVG
SACR
FELIX AVG. LIB. OPTIO ET
EXACTOR AVRI ARG. AERIS
ITEM SIGNAT. SVPPOSTORES
MALLIATORES MONETAE CAESARIS. N.
SIGNATORES SVPPOSTORES MALLIATORES
PVDENS LIB. SATYRVS LIB. GORGIAS LIB.

Cetera nomina omiſerim, quæ vide apud Gruterum, *Inſcript. Antiq*. p. 170. In fine ſcriptum:

D. V. K. FEB. D. S. D. D.
L. VIPSTANIO MESSALLA. M. VERGILIANO PEDONE COS.

A. U. C. 868. J. C. 115.

In alterâ basi,

FORTVNAE AVG.
SACR
OFFICINATORES MONETAE
AVRARIAE ARGENTARIAE
CAESAR. N.
FELIX LIB. OPTIO ET EXACTOR
AVRI ARGENTI AERIS
VRBANVS LIB. OPTIO
LACHES LIB. OFF
LYSIMACHVS LIB. ITEM
OPTATVS LIB. IT.
STOLVS LIB. IT.

Cetera nomina vide apud Gruterum, pag. 74. Sed multa in hac Inscriptione describendâ peccavit, quæ ex MSS. Sirmondi schedis emendavi. Et ne ulla sit difficultas, adverte: Laches lib. off. id est, *Laches libertus officinator*. Lysimachus libertus item, id est, *officinator*; & sic de ceteris.

In fine,

D. S. D. D. DEDICAT. V. KAL. FEBR.
L. VIPSTANIO MESSALLA M. VERGILIANO PEDONE COS.

In tertiâ basi,

APOLLINI AVG. SAC.
FELIX AVG. LIB. OPTIO ET EXACTOR
AVRI. ARGENTI. ET AERIS

Quartam basim Victoriæ inscriptam, sed mutilam, videre est apud eruditum Muratori, Inscript. Antiq. pag. 319, num. 2.

Parthamasiride occiso. Corruptè Eutropius, libr. VIII, *Pharnace Syrio occiso.* A. U. C.

Armenia & Mesopotamia. Breviter Eutropius, libr. VIII. *Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit.* At egregius, & hac in re præstantissimus est nummus ex ære magno, qui fuit in Museo Collegii Ludovici Magni, IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. PARTHICO P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput Trajani laureatum. ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P. R. REDACTAE S. C. Stat Imperator paludatus, dextrâ hastam, sinistrâ scipionem Imperatorium tenet, inter amnes duos humi jacentes, Tigrin & Euphratem, intermediamque provinciam, jacentem quoque, & manus post terga revinctam, cui in capite tiara Armena est. 868. J. C. 115.

Capta est Parthia. In aureo nummo Cimelii Regii, IMP. CAES. NER. TRAIAN. OPTIM. AVG. GER. DAC. PARTHICO. caput Trajani laureatum. In adversâ parte, P. M. TR. P. COS. VI. P. P. SPQR. Tropæum cum captivis. Infrà, PARTHIA CAPTA.

Cardueni. Rufus Festus, in Breviario. Nunc *le Kurdistan.* A Plinio V, 15, appellantur *Cordueni.*

Medi, Mardique. Corruptè Eutropius, libr. VIII. *Marchomedos occupavit.* Medi, nunc *l'Aderbigian*, Mardi, nunc *Deilem*, mari Caspio proximi.

In fidem accepti. Eutropius, libr. VIII. Idem habet Cassiodorus in Chronico; sed perperam id retulit sub consulibus Commodo & Cereali.

Visi sunt tres reges. Quâ de re cusus nummus ex ære magno, qui fuit in Museo Collegii Ludovici Magni, IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. PARTHICO P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, REGNA ADSIGNATA. Trajanus in tribunali sedens

laureatus, cui adstant Romani duo. Ante tribunal
A. U. C. stant tres reges, quibus regna a Trajano adsignantur.
868. Infrà sc. Qui sint tres illi reges, quibus ad-
J. C. signata regna, haud ita compertum est. Julianum
115. quidem Apsilis regem a Trajano esse datum memorat Arrianus, in Periplo Ponti Euxini, p. 12. Rex quoque Albanis datus, Eutrop. libr. VIII.

A. d. decimum Kal. Januarias. Die 23 Decembris. Joannes Malela scripsit diem 13, feriâ primâ. Certè emendandum die 23. Hoc enim anno dies 23 erat feria prima: ac dies 13 erat feria quinta. Horrendum illum terræ motum fusè narrat Dio LXVIII, pag. 781, 782 & 783.

Multæque urbes. Dio LXVIII, pag. 781.

DISSOLVI POSSENT. Dio LXVIII, p. 783.
A. U. C. *Gordyæos montes.* Dio, ibid. Ii montes nomen
869. fecere regioni, quam appellamus *le Kurdistan.*
J. C. *Adiabenen.* Trans Tigrin Adiabene, nunc *la*
116. *partie Occidentale du Kurdistan.*

Adenystris. Dio LXVIII, pag. 781. Quem locum occupaverit hoc castellum, incertum est.

Ninon. Loco, in quo fuit urbs Ninus, aut Ninive, manet nomen *Nino*, ex adverso urbis *Mosul.*

Gaugamela. Vicus fuit Assyriæ, Darii clade nobilissimus, sexcentis ferme stadiis, ab Arbelis, nunc *Erbil*, dissitus. Penes tamen Arbela mansit victoriæ nomen, quòd antè ignotus vicus Gaugamela, clarius verò oppidum Arbela.

Babylonem ventum. Dio LXVIII, pag. 783. Urbis omnium antiquissimæ manent adhuc rudera, locoque nomen *Babil*, ad Euphratem.

Invisit aggerem. Suidas in verbo Χῶμα. Ille agger post murum Babylonis fuit.

Lacum bituminis. Dio LXVIII, pag. 783. Lacum illum R. P. Emmanuel a Sancto Alberto,

ex ordine Carmelitarum discalceatorum, ante annum 1742 adiit. Lacus est cis Tigrim, fluvioque proximus: distat ab urbe *Bagdad* tredecim dierum itinere: ejus ambitus est duorum circiter millium passuum. Plenus est bitumine, quod ardore Solis liquescit, noctu spissescit. Fons, unde erumpit, ebullire videtur. Mirum quanta vis aquaticorum animalium, dum immergunt, agglutinetur, ita ut numquam possit se expedire. Fertur leones, canes, aliasque feras, quæ prædâ trahuntur, capi. Id bitumen in navium aliorumque operum usus adhuc impenditur. *Voyage Ms. du P. Emmanuel de S. Albert d'Alep en Perse.*

A. U. C. 869. J. C. 116.

Ferruminati. Plin. XXXV, 15. Suidas quoque in verbo Ἀδιάβηνή, ait hoc bitumen tantam firmitatem ædificiis afferre, ut cum coctis lateribus parvisque lapillis commixtum, quovis ferro validius evadat.

Specumque halitûs tam pestilentis. Dio LXVIII, pag. 783. Suidas, ibid. Nec mirum cùm his in regionibus terræ & aquæ sulphureis aliisque diris vaporibus inficiantur, teste P. Emmanuele a S. Alberto, quem suprà laudavi.

Ponte jungeret. Dio LXVIII, pag. 784.

Seleuciâ. Cis Tigrim est Seleucia, nunc *Al-Modaïn*; de quâ dictum est suprà Annal. VI, 42.

Ctesiphontem occupat. Ctesiphon fuit trans Tigrim ferme ex adverso Seleuciæ. Unde utrique loco nomen *Al-Modaïn*, id est duæ urbes. Propriè tamen Ctesiphonti nomen nunc est *Soliman Pak.* Tunc Parthici regni caput erat Ctesiphon.

Aureaque Arsacidarum sella. Spartianus in Hadrian. cap. 13. Manent adhuc inter Ctesiphontis ruinas veteris ædificii rudera, quibus nomen est *Takt-Kezra*, id est solium Chosrois. Quam magnifica fuerit Arsacidarum sella æstimare possumus ex Turcici Imperatoris solio, aureis columnis

suffulto, & ex Mogolico solio, quod hac nostrâ
A. U. C. ætate Thamas-Kouli-Kan rapuit. Inde non mirum,
869. si Parthi sellam illam ab Hadriano repetiere, &
J. C. si postea inter bella de eâ sit actum.
116. *Imperator consalutatus est.* Dio LXVIII, pag. 784. Tunc cusus videtur nummus ex ære magno, qui fuit in Museo Collegii Ludovici Magni. IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. PARTHICO P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, Trajanus cohortes alloquitur. Infrà IMPERATOR VIII. SC.

Susam cepit. Auctor Dialogi Φιλοπάτριδος apud Lucianum, pag. 1128. Susa, a Tithono, Memnonis patre, ædificata, iterum a Dario Hystaspis filio condita, nunc appellatur *Suster.*

Triumphos, quotquot vellet, ageret. Dio LXVIII, pag. 784.

Persicum sinum. Hodieque, *le Golfe Persique.*

Mare Rubrum. Dio LXVIII, pag. 784. Mare Rubrum, nunc *la Mer des Indes.*

Quinquaginta erant naves. Suidas in verbis Ναῦς & Ἀκροστόλια, ex Arriano.

Alligatam trahebant. Sic & nos trahimus naves; quod dicimus, *remorquer les vaisseaux.*

Nicomedea. Nicomedia, urbs Bithyniæ, nunc *Is Nikmid.*

Vel Ægyptiaca. Quantæ essent Ægyptiacæ naves æstimare possumus ex Ms. Vindobonensi codice, qui sub Augusto Cæsare memorat Alexandrinam navem, quæ, præter frumentum aliasque merces, attulit vectores MCC, & obeliscum, cum base, altum pedes LXXXVII. Vide in priore Taciti editione Notas & Emendationes ad Dialog. de Orat. cap. 18.

Ad Mesenen. Dio LXVIII, pag. 784. Mesene, insula inter duos Tigris alveos comprehensa, nunc *Digel*; de quâ vide Plinium VI, 27.

Æstuque maris. Vadosa hæc ora, & reciproco mari infesta. A. U. C.

Characem. Dio LXVIII, pag. 784, oppidum 869.
illud vocat τὸν Χάρακα τὸν Σπασίνε. Fuit Charax J. C.
inter oppida *Hafar* & *Hesn Modhi*. 116.

Pasitigri. Tigris, *ubi remeavere aquæ* duorum alveorum, quos modò memoravimus, *Pasitigris appellatur*. Nec Tigris tantùm, sed Choaspes, Euphratesque longo tempore ab accolis agros rigantibus præclusus, Pasitigri deferuntur in mare. Plin. VI, 27.

Oceanum ingreditur. Dio LXVIII, pag. 784. Oceanum intellige mare Rubrum, *la Mer des Indes*.

Indiam peterem. Dio, ibid. Spurius quidem est & antiquariis ignotus nummus, quem ex Occone, viro sublestæ fidei, inter Trajani nummos retulit Mediobarbus, in quo legitur INDIA PROPR. Id est *India, provincia populi Romani*. Consiliis tamen vastandæ Indiæ non abstinuit Trajanus, cùm, teste Eutropio libr. VIII, *in mari Rubro classem* instituerit, *ut per eam Indiæ fines vastaret*.

Progressurum. Dio, ibid.

Audit Trajanus. Trajanus, cùm hæc audiit, jam revehebatur. Dio, ibid.

Plebis urbanæ sexcentis millibus. Plin. VI, 26. Inde intelligere est quantæ essent Orientis urbes. Et cùm tanta esset Seleucia, Ctesiphontis tamen vicinitate exhauriebatur. Quid ergo miramur in tantâ locorum longinquitate plebis multitudinem quæ Lutetiam & Londinum implet, dum duæ urbes, Seleucia & Ctesiphon, uno Tigri fluvio discretæ multo plus continuere. Apud Sinas adhuc videre est illam multitudinem, quâ Oriens olim inclaruit.

Stabat Parthamaspates. Dio LXVIII, p. 785.

A. U. C. 869. J. C. 116.

Illum exhibet nummus ex ære magno, qui fuit in Museo Collegii Ludovici Magni, IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. PARTHICO P. M. TR. P. COS. VI. P. P. caput laureatum Trajani. In adversâ parte, REX PARTHIS DATVS. Imperator in suggesto sedens, adstante præfecto prætoriarum cohortium, per præconem infra stantem, declarat regem Parthorum eum, qui ante suggestum in genu procumbit.

Tigris Romanæ dominationis terminus. Rufus Festus, in Breviario.

Judæorum gens. Dio LXVIII, pag. 786. Eusebius Hist. Ecclesi. IV, 2.

Funesta diraque. Quas vaticinationes videre est in Dialogo, cui nomen est Φιλοπάτριδι, apud Lucianum, pag. 1127.

Cyrenaïcam provinciam. Ægypto proxima fuit Cyrenaïca, Occidentem versus; ita dicta ab urbe Cyrene, nunc *Curin.*

Urbem Salamina. Salamis, urbs Cypri clarissima postea dicta Constantia, unde loco adhuc nomen *Costanza.*

Dictus est Ætetus. Phlegon, *de Rebus mirabilibus*, cap. 9, se oculatum testem profitetur. Quantùm Romani delectarentur hermaphroditis testantur statuæ, quæ adhuc exstant, & auctor Dialogi Φιλοπάτριδος apud Lucianum, pag. 1127.

A. U. C. 870. J. C. 117.

MENSEM MESORI. Auctor Dialogi, modò laudati apud Lucianum, pag. 1126. Hæc quidem oracula & apud Christianos serpebant. Nec mirum, & excusatione dignum. Quantò magis pii erant & miseri, tantò magis in credulitatem proni.

Memoravi. Sub anno superiore.

Triumphos acturum. Dio LXVIII, pag. 784.

Arcum quoque. Dio, ibid. Exstant adhuc Romæ egregia hujus arcûs monimenta, quæ nunc spec-

tantur in arcu Constantini. Inter viros, qui in bello Parthico inclaruere, insignis exstat memoria Cn. Plætorii, quam quidem videre est apud Gruterum, pag. 1096, num. 6, sed in multis mancam & corruptam. Ideo juvat eam emendatè ex ipsis MSS. Sirmondi schedis describere. A. U. C. 870. J. C. 117.

CN. MARCIO
CN. F. GAL.
PLAETORIO CELERI
QVAEST. II.VIR. 7. LEG. VII.
GEMIN. 7. LEG. XVIII. FIRM.
DONIS DONATO A DIVO
TRAIANO IN BELLO PARTHIC
CORONA MVRALI TORQVIBVS
ARMILLIS PHALERIS. 7. LEG. II
AN. 7. LEG. XIIII. GEM. MART. VICTR.
7. LEG. VII. CIPI. 7. LEG. I. ADI. P. F. P. P. LEG.
EIVSD. PRAEPOSITO NVMEROR.
TENDENTIVM IN PONTO AB
SARO TRIB. COH. II. VIG.
PATRONO COL.
D. D.

Observa Plætorium fuisse e tribu Galeriâ: duosque errores inter describendum irrepsisse: Pro LEG. II. AN. legendum, LEG II AVG; & pro LEG. VII. CIPI. corrigendum LEG. VII. CL. P. F. id est *legionis septimæ Claudianæ piæ felicis.*

Atræ. Manet loco nomen *Hatder.* De hac urbe, quam Severus Imperator postea incassum obsedit. Vide Herodianum III, 9.

At portentis. Dio LXVIII, pag. 785.

Venenum, Dio LXVIII, pag. 786.

Certo successore. Spartianus in Hadrian. cap. 4.

A. U. C. 870. J. C. 117. *Neratium Priscum.* De quo dictum suprà ad annum U. C. DCCCLXV. Vide & Spartianum in in Hadriano, cap. 4.

Lusium Quietum. Dacicis Parthicisque bellis sæpe nobis memoratum. Quidam addunt Servianum a Trajano dignum imperio fuisse judicatum. Sed perperam, & ex corrupto Dionis loco, id volunt; ut egregiè demonstravit eruditus Reimarus in Notis ad Dionem LXIX, pag. 795.

Ad senatum oratione. Spartianus in Hadriano, cap. 4.

Optimi Principis filius. Trajanus adoptione filius Nervæ Principis optimi.

Ea immiscuerit. Dio LXVIII, pag. 772.

Indulgere vino. Dio, ibid. Victor, de Cæsaribus & in Epitome.

Vinolentiæ adsuevisset. Spartianus in Hadrian. cap. 3.

Libertos delicatosque. Spartian. in Hadrian. cap. 4.

In Syriâ præficeretur. Dio LXVIII, pag. 786. Spartianus, ibid.

Profluvioque sanguinis. Dio LXVIII, pag. 786.

Seleuciâ. Seleuciam Isauriæ appellavit Eutropius libr. VIII, more suæ ætatis, quæ partem hanc Ciliciæ contribuebat. Seleucia urbs erat Ciliciæ asperæ ad Calycadnum sita, nunc *Seleskek.*

Selinuntem. Dio LXVIII, pag. 786. Selinus, urbs maritima Ciliciæ, nunc *Selenti.*

Adoptionem Hadriani. Spartianus in Hadrian. cap. 4.

Quinto Idus Augusti. Die 9 Augusti. Spartianus, ibid.

Plotinæ manu. Dio LXIX, pag. 788.

A. d. tertium Idus. Die 11 Augusti.

Sexagesimo secundo. Secundo & quadragesimo

ætatis anno imperare cœperat. Dio LXVIII, pag. 772. Selinunti, quâ in urbe Trajanus obiit, is honor habitus est, ut postea appellata sit Trajanopolis. Dio LXVIII, pag. 786. Confectus, ut videtur mærore amissi domini optimi, Selinunte pridie Idus Augusti occubuit M. Ulpius Phædimus, Trajani libertus. Inscriptionem vide apud Gruterum pag. 578, vel apud Fabretti, de Columnâ Trajani, pag. 185.

A. U. C. 870. J. C. 117.

Obviàm processit Hadrianus. Selinunte Seleuciam ad mare, Pieriam quoque dictam, nunc *Suveidia*, ubi naves erant Romanæ, vectæ sunt Trajani reliquiæ. Antiochiâ obviàm processit Hadrianus.

Antiochiam regressus est. Spartianus in Hadrian. cap. 5. Antiochia, nunc *Antakia*, caput Syriæ.

Tristes Germanici reliquias. Vide suprà Annal. III, 1.

Cæsarum optimum. Germanicus exstinctus est Antiochiæ, Trajanus Selinunte.

Ejus cineres triumphali. Victor in Epitome. Dio LXIX, pag. 788.

Hadriani literis. Spartianus in Hadrian. cap. 6.

Cælestes honores. Tum cusus nummus aureus e Cimelio Regio, DIVO TRAIANO PART. H. AVG. PATRI. Id est, *divo Trajano Parthico Hadriani Augusti patri.* Caput laureatum Trajani. In adversâ parte, Phœnix, radiato capite, insistit ramo cinnamomi.

Ludi Parthici. Dio LXIX, pag. 788. Ludi illi celebrabantur die 18 Septembris, ut accipimus ex veteri Kalendario Herwartiano: XIV KAL. OCTOBRIS N. TRAIANI. TRIVMPHALES. CMXXIIII. Id est *Natalis Trajani*, ludi *triumphales*, *circenses missus viginti quatuor.* Immo in veteri Kalendario apud Lambecium, Bibliothec. Vindobon. Tom. IV, pag. 277, scriptum CMXLVIII. Id est Circenses

missus quadraginta quatuor: nempe 24 ob natalem, & 24 ob ludos triumphales. Videntur per duos dies celebrati. Idem enim Kalendarium Herwartianum habet, XII KAL. OCTOBRIS LVDI TRIVMPHALES.

A. U. C. 870. J. C. 117.

Hadriani in Urbem adventus. Hadrianus, *praeposito Syriae Catilio Severo, per Illyricum Romam venit*. Spartianus in Hadrian. cap. 6.

A patre meritos. Ob adoptionem, Hadrianus Trajani filius dictus est.

Trajani imaginem. Spartianus in Hadriano, cap. 6.

Eamque columnae. Victor in Epitome.

Balsama & crocum. Spartianus in Hadrian. cap. 19.

Crescantque honores Principis optimi. Crevere hactenus; optimorumque Principum laudi datum, ut Trajano similes dicerentur.

INSCRIPTIO

TABULÆ TRAJANÆ EX ÆRE,

Pro pueris puellis Ulpianis Alimentariis

REIPUBLICÆ VELEIATUM,

INSCRIPTIONEM illam, rerum novitate & utilitate multiplicique eruditione insignissimam, quam, suprà pag. 396, me hìc repræsentaturum esse promisi, proponam, &, quantùm satis est, explanabo. Sequár autem accuratissimum exemplar, quod explicatione suâ illustravit eruditus Muratori, & edidit Cl. Gori, *Symbolæ litterariæ opuscula varia*, Tom. V, pag. 33. Præter insignem Trajani liberalitatem, multa eruditis viris offeret, qui in eâ deprehendent formam aliquam Romani censûs, cùm quisque bona sua profiteretur. Initia quidem Tabulæ majoribus litteris describam, reliqua minoribus, ne nimis turgeat pagina.

Hic autem titulus super septem columnas tabulæ æneæ excurrit :

I. OBLIGATIO. PRAEDIORVM. OB. H-S. DECIENS. QVADRAGINTA. QVATTVOR. MILIA. VT. EX. INDVLGENTIA. OPTIMI. MAXIMIQVE. PRINCIPIS. IMP. CAES. NERVAE TRAIANI. AVG. GERMANICI. DACICI. PVERI. PVELLAEQVE. ALIMENTA. ACCIPIANT. LEGITIMI. N. CCXLV. IN. SINGVLOS. H-S. XVI. N. F. H-S. $\overline{XLVII}$. XL. N. LEGITIMAE. N. XXXIV. SING. H-S. XII. N. F. H-S. IV. DCCCXCVI. SPVRIVS. I. H-S. CXLIV. SPVRIA. I.

H-S. CXX. SVMMA H-S. LII CC. QVAE. FIT. VSVRA ∴ SORTIS. SVPRA. SCRIBTAE.

Ut cuivis facile sit hanc Inscriptionem cursim & sine remorâ legere, sufficit unum alterumve ejus numerum illustrare & explicare : tunc nulla supererit difficultas. Sic autem legendus est titulus.

Obligatio prædiorum ob sestertiûm decies quadraginta quatuor millia, Gallicæ monetæ libras 202,090, *ut ex indulgentiâ optimi maximique Principis Imperatoris Cæsaris Nervæ Trajani Augusti, Germanici, Dacici, pueri puellæque alimenta accipiant. Legitimi numero* 245, *in singulos* accipiant *sestertios 16 numero*, Gallicæ monetæ menstruas libras 3, cum assibus 2, *faciunt sestertiûm* 47,040, Gallicæ monetæ annuas libras 9144, cum assibus 6. *Legitimæ numero* 34, *singulæ* accipiant *sestertios* 12 *numero*, Gallicæ monetæ menstruas libras 2, cum assibus 2, *faciunt sestertiûm* 4896, Gallicæ monetæ annuas libras 942, cum assibus 6. *Spurius I* accipiat *sestertios* 144, Gallicæ monetæ annuas libras 27, cum assibus 12. *Spuria I* accipiat *sestertios* 120, Gallicæ monetæ annuas libras 23, cum assibus 6. *Summa* est *sestertiûm* 52,200, Gallicæ monetæ librarum 10,154, *quæ fit usura quincunx*, cinq pour cent, *sortis suprà scriptæ*. Nempe sestertiûm decies quadraginta quatuor millia est sors suprà scripta.

Columna prima.

1. C. VOLVMNIVS. MEMOR. ET. VOLVMNIA. Alce per Volum. Diadumenum. libertum suum. professi sunt fundum Quintiacum. Aurelianum. collem. Muletatem. cum silvis. qui est in Veleiate pago Ambitrebio. ad finibus. M. Mommeio. Persico. Satrio. Severo. & Pop. H-S. CVIII. acci-

pere debet H-S. VIIIDCLXXXXII. N. & fundum, s. s. obligare.

Alterum hunc numerum sic lege. *Caius Volumnius Memor & Volumnia Alce per Volumnium Diadumenum libertum suum professi sunt fundum Quintiacum Aurelianum, collem Muletatem cum silvis, qui est in Veleiate pago Ambitrebio, adfinibus* (Gallicè dicimus *tenants & aboutissants*) *Marco Mommeio Persico, Satrio Severo, & populo* (populum Gallicè dicimus *la commune*) *sestertiûm* 108,000, Gallicæ monetæ librarum 21,009, *accipere debet sestertiûm* 8692 *numero*, Gallicæ monetæ libras 1,690, *& fundum suprà scriptum obligare.*

3. M. Virius. Nepos. professus est prædia rustica deducto vectigali H-S CCCXDXXXXV N. accipere. debet H-S XXVCCCLIII N. et. obligare fundum. Planianum. qui est in Veleiate pago Junonio. ad finibus Prisco. Palameno. &. Velleio. Severo, &. pop. quem professus est H-S XIIII &. fundum Suigianum. cum. casis III. pago. s. s. ad. fine. C. Calidio & Velleio. Proculo &. pop. quem. professus. est. H-S. XX. & fundum Petronianum, pago. & ad f. s. s. quem professus est H-S IIII & fundum Manlianum Hostilianum cum casa pago s. s. ad f Cœlio Vero & Bæbio Vero & pop. quem professus est H-S XI in H-S IIICCCLIII. N, item fundum Manlianum. Storacianum. Calpurnianum pago s. s. ad f. Ulvis Stolicinis. fratribus. & Vettis. fratribus quem. professus. est. H-S XX & fund. Munatianum. Attianum. cum. casis. III. pago s. s. ad f. Valerio Adulescente. & Bæbio, Vero &. pop. quem. professus. est. H-S XXVIII. &. fundum Munatianum. Attianum. cum casis. pago. s. s. ad f. Nævis fratribus &. Syllælis, fratribus. quem professus est H-S XIII. in H-S V. item fund. Arsuniacum. cum casis. pro. parte

dimidia. &. tertia. &. duodecima. pago. s. s. ad f. Cœlis. fratribus. &. pop. quem. professus. est H-S XXCIIIICCCXXXIII. N. in H-S VI. Item. fundum Propertianum. pago. s. s, cum. casa ad f. Atilio. Palameno. &. Aiasis. fratribus. &. pop. quem. professus. est. H-S XXICCCCX. N. & fundum. Messianum Allelianum. pro. parte, quarta. qui est in Veleiate. pago. Domitio. ad f. Volumnio. Crescente. & Novellis frat. & pop. quem. professus. est. XIIII. & fundum Licinianum. Verianum. pro. parte. dimidia. qui est. in Veleiate. pago. Junonio ad. f. Palameno. Prisco & Pulliено. Prisco. quem. professus. est H-S VIIDC. N. in H-S III. Item fund. sive. saltus. Narianos. Catusanianos. pro. parte. dimidia. &. III. qui. sunt. in Veleiate. pago. Junonio. ad. f. C. Cœlio. Vero. &. Dellio. Proculo. quos. professus. est H-S LXIIII. in. H-S IIII. Item fundum Munatianum. Præstanum. Vibianum. Vaculeianum. pago. s. s. ad f. Stonicelis fratribus. &. pop. quem. professus est H-S XIIII & fund Cornelianum. Colacterianum. Flaccelianum. cum colonia Munatiana Artefigia pro. parte dimidia. & coloniam Vettianam Cornelianam. pro parte. quarta pago s. s. ad f. Cœlio. Vero. &. Catunio Pupilio &. pop. quem professus est H-S XXVI CCC. N. Item fund Accilianum. Albonianum. Caninianum. pro part dimidia. pago s. s. ad f. Dellio Proculo. & Æbutis. frat. & pop. quem professus est H-S. X CDXXXII. N. in H-S. IIII.

Tertium quoque hunc numerum haud inutile erit explanare, cùm quædam fortè non ita omnibus comperta & pro sequentibus numeris in exemplum profutura contineat. *Marcus Virius Nepos professus est prædia rustica, deducto vectigali, sestertiûm* 310,545 *numero*, Gallicæ monetæ librarum 60,310, *accipere debet sestertiûm* 25,353 *numero*, Gallicæ monetæ libras 1,690; *& obligare fundum*

fundum Planianum qui est in Veleiate pago Junonio, adfinibus Prisco Palameno, & Velleio Severo, & populo, quem professus est sestertiûm 14,000; & fundum Suignianum cum casis tribus, pago suprà scripto, adfine Caio Calidio, & Velleio Proculo & populo, quem professus est sestertiûm 20,000; & fundum Petronianum pago & adfinibus suprà scriptis, quem professus est sestertium 4,000; & fundum Manlianum Hostilianum cum casâ, pago suprà scripto, adfinibus Cælio Vero & Bæbio Vero & populo, quem professus est sestertiûm 11,000 in sestertiûm 3,353 numero (nempe Virius professus est fundum Manlianum Hostilianum in sestertiûm 11,000, *Gallicæ monetæ libras* 2,139, sed illum obligavit tantùm in sestertiûm 3,353, Gallicæ monetæ libras 652); *item fundum Manlianum, Storacianum, Calpurnianum, pago suprà scripto, adfinibus Ulvis Stolicinis fratribus, & Vettiis fratribus, quem professus est sestertiûm 20,000; & fundum Munatianum Attianum cum casis tribus, pago suprà scripto, adfinibus Valerio Adolescente & Bæbio Vero & populo, quem professus est sestertiûm 28,000; & fundum Munatianum Attianum, cum casis, pago suprà scripto, adfinibus Næviis fratribus, & Sillælis fratribus, quem professus est sestertiûm 13,000, in sestertiûm 5,000: item fundum Arsuniacum cum casis, pro parte dimidiâ, & tertiâ, & duodecimâ* (Gallicè dicimus *pour une moitié, pour un tiers & pour un douzieme*), *pago suprà scripto, adfinibus Cæliis fratribus, & populo, quem professus est sestertiûm 84,333 numero in sestertiûm 6,000: item fundum Propertianum, pago suprà scripto, cum casâ, adfinibus Atilio Palameno, & Aiasis fratribus, & populo, quem professus est sestertiûm 21,410 numero; & fundum Messianum Allelianum, pro parte quartâ, qui est in Veleiate pago Domitio,*

adfinibus Volumnio Crescente, & Novellis fratribus, & populo, quem professus est sestertiûm 14,000; & fundum Licinianum, Verianum, pro parte dimidiâ, qui est in Veleiate pago Junonio, adfinibus Palameno Prisco, & Pullieno Prisco, quem professus est sestertiûm 7,600 numero, in sestertiûm 3,000: item fundum, sive saltus Narianos, Catusanianos, pro parte dimidiâ, & tertiâ, qui sunt in Veleiate pago Junonio, adfinibus Caio Cælio Vero & Dellio Proculo, quos professus est sestertiûm 64,000, in sestertiûm 4,000: item fundum Munatianum, Præstanum, Vibianum, Vaculeianum, pago suprà scripto, adfinibus Stonicelis fratribus & populo, quem professus est sestertiûm 14,000; & fundum Cornelianum, Colacterianum, Flacceliacum cum coloniâ Munatianâ Artesigiâ pro parte dimidiâ, & coloniam Vettianam, Cornelianam, pro parte quartâ, pago suprà scripto, adfinibus Cælio Vero, & Catunio Pupilio, & populo, quem professus est sestertiûm 26,300 numero: item fundum Accilianum, Albonianum, Caninianum, pro parte dimidiâ, pago suprà scripto, adfinibus Dellio Proculo, & Æbutis fratribus, & populo, quem professus est sestertiûm 10,432, in sestertiûm 4,000.

4. T. Nævius. Verus. per Nævium Nepotem. f. professus est prædia rustica deducto vectigali H-S LXXVII CXCII. accipere debet H. S VI CXCVII N. & obligare colonias III in Veleiate pag. Bagienno vico Ivanelio ad f C. Nævio. &. M. Appio. & pop. quas. professus est H-S X & coloniam. pago. s. s. vico Nitelio. ad f. Licinio. Catone. &. populo quem professus est. H-S IX. &. fundum. Ebureliam. cum silvis. p. p. quarta in Veleiate. pag. Domitio. ad f. Sulpicia. Priscilla & pop. quem. professus est. H-S. XIIDCCCXXIX. N. &. fundum Messianum. pago. s. s. ad f. Apthoro. & C. Vo-

tumnio. & pop. quem. professus. est. H-S XI. in H-S. III. N. Item fund. Ivanelium. qui. est. in Veleiate. pag. Bagienno. ad f. Nævio Firmo. & Appio Vero. & Virio. Firmo & pop. quem. professus. est. H-S. LXX. in H-S IIICLXXXXVII. N. (*Nævius Verus professus est prædia rustica* H-S LXXVII CXCII, *Gallicæ monetæ librarum* 25,016. *Accepit* H-S VI CXCVII, *Gallicæ monetæ libras* 1,195).

5. C. Valerius. Verus. professus est. suo. nomine. &. T. Valeri. fratris. sui. &. P. Valeri. Ligurini. prædia. rustica. H-S C ... IICD. N. (*corrigendum, ut patet ex singulis summis*, H-S CCXXIII DC. N.) Accipere debent. H-S XIICCXXXIII. N. &. obligare fundos. Terentianos. &. Malapacios. qui. sunt. in Veleiate. pag. Statiello. ad f. re. p. Lucensium. &. Licinio. Ruparcellio. &. pop. quos. professus. est. H-S LIIID. N. (*legendum* LIII D. N.) in H-S V. Item. fund. Ibittam pag. & ad f. s. s. quem professus est H-S XX DIII. N. Item. fundum. Crossiliacum. pag. &. ad f. s. s. quem professus est H-S IIC. N. in H-S II. Item fund. Buelabras. & Jusculuatum. pro. parte. dimid. qui sunt. in Veleiate, pag. Salutare. ad. f. M. Vario. &. Cœlio. Pudente. &. pop. quem. professus. est. H-S XXX. (*legendum*, H-S XXX) in H-S. IICCXXXIII. N. Item. fund. Mettunia. pag. s. s. ad f. rep. Veleiatum. quos. professus est H-S XXXI DC. N. in H-S III. (*Valerius professus est prædia rustica* H-S CCXXIII DC, *Gallicæ monetæ librarum* 43,495. *Accepit* H-S XIICCXXXIII, *Gallicæ monetæ libras* 2,379).

6. M. Antonius. Priscus. professus. est. prædia. rustica. H-S CCXXLIII. XXC. N. (*Corrigendum*, CCXXICD. XXC. *Nam singulæ summæ* 221,488.)... pere. (*Supplendum*, accipere) debet H-S XVIII. XXVIII. N. &. obligare. fundos II. An....

anum (*Supple*, Antonianum, ut infrà num. 42.) & Cornelianum. qui. sunt. in. Veleiate. pag. Albe...e (*Supple*, Albense, *ut infrà num.* 17 & 22.) vico. Seceniæ. ad f. Antonia. Vera. & se ipso. quos. professus est H-S XXIII in H-S II. Item fundos. II. Albonianos. Vib..... lianos. loco.. s. (*Supplendum*, s. s.) ad f. Aulio. Prisco. & s. s. & fundos. Antonianos II. loco. s. s. ad. f. Antonia. Sabina. & Vera. & popul. quos. professus H-S XVIII. &. Vettucianum. Auctianum. ad. f. Calidio. Proculo. &. pop. loco. s. s. &. fund. Ancarianum. loco s. s. ad. f. Calidio. Prisco. &. Antonia. Vera. &. pop. quos. professus. est. pluribus. summis. H-S XLIII DCLVIII. N. in H-S IIII. Item. fund. Calidianum. Licinianum. pag. s. s. vico. Blondeliæ. ad. f. Antonio. Sabino. &. Calidio. Prisco. &. fundum. Calidianum. Sarvelianum. Papirianum. loco. s. s. ad. f. Calidis. Vero. &. Proculo. &. pop. &. fundos. Virianos. Calidianos. Salvianos. duos. loco. s. s. ad. f. Antonio. Sabino. &. Calidio. Vibio. quos. pluribus. summis. professus est H-S XXIII DCCCXXX. N. in XII XXVIII. N. Item. fund. duos. Valianos. Antonianos. Messianos. Caturnianos. loco. s. s. ad. f. Virio. Sivero. (*Lege*, Severo, *ut infra.*) & *Albio. Secundo.* &. C. Cominio. &. pop. quos. professus. H-S XXXII. in H-S III. Item. fund. Bassilianum Caturnianum. loco. s. s. ad f. Atilio. Firmo. &. pop. It. (*lege*, item) fund. Saccuasicum. Sextianum. loco. s. s. ad. f. Annis. (*Lege*, Anniis) fratrib. L. &. C. &. fund. Atilianum. cum. silvis. communionibus. Annis. frat. & Atilio. Firmo. quos pluribus. summis. professus. est. H-S XLVI. in. H-S IIII. Item fund. Ennianum. loco. s. s. sive. pag. Domitio. ad. f. Virio Severo. &. Albio. Secundo. &. pop. quem. professus. est. H-S XXXV. in. H-S III.

(*Antonius Priſcus profeſſus eſt prædia ruſtica* H-S CCXXI CD. XXC. *Gallicæ monetæ librarum* 43,069. Accepit H-S XVIII. XXVIII. *Gallicæ monetæ libras* 3,507.)

7. P. Afranius. Apthorus. profeſſus. eſt. prædia. ruſtica. H-S CDXXV. Accipere. debet. H-S XXXIIII. CCVI. N. &. obligare ſaltum. Hiluonum. qui. eſt. in Veleiate. pag. Domitio. ad f. Annis. fratribus. &. Volumnio. Creſcente. &. pop. quem. profeſſus. eſt. H-S CCLXXV. in. H-S XXV. Item coloniam. Solicelos. pag. s. s. ad f. Sulpicia. Priſca. &. s. s. quem. profeſſus. eſt. H-S XXV. in. H-S II. Item. ſaltum. Attilian. pag. s. s. ad. f. Licinio. Catone. &. Antonio. Priſco. &. pop. quem. profeſſus. eſt. H-S CXXV. in. H-S VII CCVI. N. (*Apthorus profeſſus eſt prædia ruſtica* H-S CDXXV. *Gallicæ monetæ librarum* 82,675. *Accepit* H-S XXXIIII. CCVI. *Gallicæ monetæ libras* 6,656).

8. L. Cornelius. Oneſimus. profeſſus eſt. ſaltum. Tuppelium. Volumnianum. pro. parte. dimidia. qui eſt. in. Veleiate. pag. Domitio. ad f. Cornelio. Helio. &. Sulpicio. Nepote. &. pop. H-S LI. Accipere. debet. H-S IIII CIIII. N. &. pro. parte. ſaltum. s. s. obligare. (*Oneſimus profeſſus eſt partem dimidiam ſaltûs*, H-S LI, *Gallicæ monetæ librarum* 9,921. *Accepit* H-S IIII CIIII. *Gallicæ monetæ libras* 798).

Columna ſecunda.

9. P. ATILIUS. SATURNINUS. per. Caſtricium. Secundum. profeſſus. eſt. fund. Fontelanum qui eſt in Veleiate pago Junonio. ad f. Atilio aduleſcente & M. Ælio Severo & pop. H-S L. Accipere debet H-S IIIIXXV. N. & obligare fund. s. s. (*Saturninus profeſſus eſt fundum Fontelanum* H-S

L, *Gallicæ monetæ librarum 9,726. Accepit* H-S IIIIXXV, *Gallicæ monetæ libras 783.*)

10. Sulpicia. Priſcilla. per. Sulpicium. Subarum. lib. ſuum. profeſſa. eſt. præd. ruſtica CCCCLXXXX. Accipere. debet. H-S XXXVIIIDCXXX. N. &. obligare. ſalt. ſive. fund. Rubacotium. &. Solicelo. in. ſolidum. &. ſaltum. Eboreliam. pro. parte. dimidia. qui eſt. in Veleiate pago Domitio ſive Ambitrebio. ad f. Afranio. Apthoro. &. Cœlio. Vero. &. pop. quem. profeſſa. eſt. H-S CCCC in H-S XXXIIII. Item ſaltum Rubacauſtos. in Veleiate. pag. Domitio. ad f. Afranio. Apthoro. &. Sulpicia. Priſca. &. populo. quem. profeſſa. eſt. H-S XC in H-S IIIIDCXXX. N. (*Priſcilla profeſſa eſt prædia ruſtica* H-S CCCCLXXXX, *Gallicæ monetæ librarum 95,320. Accepit* H-S XXXVIIIDCXXX, *Gallicæ monetæ libras 7,514.*)

11. M. Vibius. Q. f. (*lege*, Quinti filius) per M. Vibium. Verum. f. ſuum. profeſſus. eſt. prædia. ruſtica. H-S XXC. Accipere. debet. H-S VI CCCCXXXVIII. N. &. obligare fund. Mucian. Veturianum. cum meride. qui eſt in Veleiate. pag. Florito. ad. f. Petron. Epimele. fratribus Atedis. &. pop. quem. profeſſus. eſt. H-S LVI in. H-S V. Item. fund. Gellianum. Flavianum. pag. s.s. ad. f. Atedis. fratribus. & ſe ipſo & pop. quem. profeſſus. eſt H-S XXIIII. in H-S ICDXXXVIII. N. (*Vibius profeſſus eſt prædia ruſtica* H-S XXC, *Gallicæ monetæ librarum 15,562. Accepit* H-S VICCCCXXXVIII, *Gallicæ monetæ libras 1252.*)

12. L. Sulpicius. Verus. profeſſus. eſt prædia. ruſtica H-S LXXIDXXII. N. Accipere. debet. H-S VDCCXIIII. N. &. obligare. fundos. Lubautinos Obſidianum Arrianum qui eſt. in Veleiate pag. Valerio. ad f. re. p. Lucenſium. & Minicio Vero. & Vicrio Sabino. &. L. Atilio &. fund. Mariaaum. in Veleiate pag. Salvio. ad. f. Granio

Prisco. & Jarsunio & Sulpicio Baccho quas (*corrige*, quos) duabus summis. professus. est. H-S XXVIIIDC N. (*Erratum est in numeris. Summæ enim singulæ non concordant cum summâ totâ. Concordabunt, si hìc emendetur* XXXIDXXII.) in H-S IICCXIIII. N. Item. fund. Lucilianos Didianos. qui sunt. in Veleiate. pago Valerio ad f. Lucensibus &. Valeria. Polla. quos. professus est. H-S XL in H-S III D. N. (*Verus professus est prædia rustica* H-S LXXIDXXII, *Gallicæ monetæ librarum* 13,809. *Accepit* H-S V DCCXIIII, *Gallicæ monetæ libras* 1,111.

13. C. Vibius. Probus. per. Vibium. Sabinum professus est. prædia rustica. H-S LVIIIDCCC N. Accipere. debet. H-S IIII DCLXVIII. (*Deest*, &) obligare fund. Maticianos. cum. casis. in Veleiate pago Salutare. ad. f. Attielio & Nævis fratrib. quos. professus est H-S XXIIII. in H-S II. Item fund. Geminianos. Pisuniacum pag. s. s. ad. f. Atilio. Attielao. & pop. quos professus est. H-S XIIDCC. N. (*Emendandum*, XIIDCCC. *ni fortè centenarius unus numerus in summâ totâ redundet.*) in H-S ∞. Item, casas. pag. & ad f. s. s. & fund. Veccalenium Cotasianum pro parte dimidia. pag. s. s. ad f. Atilio. Attielao. & Velleio. Ingenuo quos duabus. summis professus. est. H-S XXII in H-S ∞ DCLXVIII. N. (*Probus professus est prædia rustica* H-S LVIIIDCCC, *Gallicæ monetæ librarum* 11,438. *Accepit* H-S IIIIDCLXVIII, *Gallicæ monetæ libras* 908.)

14. M. Mommeius. Persicus professus est. præd. rustica. in Veleiate. & Placentino. deducto vectigali & eo quod. Cornelius Gallicanus obligavit IXI CLXXXDC. N. Accip. debet H-S XCIIIIDCCLXV. N. &. oblig. fundum Attianum. in. Veleiate pago Ambitrebio ad f. Pontis frat. (*Lege*, Pontiis fratribus.) & fundum Albianum. pag. s. s. &

fund. Furianum. pro parte. quarta. pag. s. s. & fund. Metelianum. pro parte dimid. & VI. (*Lege*, pro parte dimidiâ & sextâ.) pag. s. s. ad f. Battis. fratribus. & fund. Mucianum Vettianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Virio. Severo. & Minicia Polla. quos. professus est. pluribus summis H-S LVICDLX. N. in H-S III. Item. fund. Statianum. cum colonia Gentiana pag. s. s. ad f. Licinio. Catone. & Vibio. Severo. quem. professus. est. H-S XL. in H-S IIID. N. Item fund. Lereianum p. p. dimid. pag. s. s. ad f. re. p. Placentinorum. quem. professus. est H-S XXIID. N. & fund. Æstinianum Antistianum Cabardiacum p. p. dimid. pag. & ad f. s. s. quem. professus est H-S XLV. in. H-S V. Item fund. Vellium pag. s. s. ad f. M. Bæbio quem professus est H-S LVI in H-S V. Item fund. Vibianum Bæbianum pag. s. s. ad f. L. Atilio quem professus. est H-S L. in H-S IIID. N. Item fund. Olympianum. pro. p. dimid. pag. s. s. ad f. Virio Severo. & Volumnio. Memore quem. professus est H-S XXVI. in H-S II. Item. saltum Atianum cum. fundo. Flaviano Vipponiano. p. p. dimidia. Item. fund. Messianum. p. p. III. & XXIIII. (*Lege*, pro parte tertiâ & vigesimâ quartâ) pag. s. s. ad f. Cornelia. Severa. &. Licinio. Catone. quos professus est H-S LXXVIID in H-S VIID N. Item. fund. Castricianum pag. s. s. vico. Flania ad f se. &. alis. (*Lege*, aliis.) quem professus est H-S XL. in H-S VCCCCXL. IV. N. Item fund. Calventianum. quem professus est H-S XL. in H-S IIID N. Item fund. Calidianum. quem professus est H-S XXXV. in H-S III. Item fund. Gallianum. quem. professus. est. H-S XII. in H-S ∞. Item fund. Murrianum quem professus est H-S XXCV in H-S VII. D N. Item fund. Ligusticum. quem professus est H-S XL in H-S III. D. N. Item fund. Ennianum. p. p. dim. quem. professus est

H-S XV. in H-S ∞. Item fund. Valerianum quem professus est H-S LXXXV. in H-S VII D. N. Item. saltum. Canianum. quem professus est H-S XVI. in H-S ∞. Item fund. Cabardiacum. Veterem in Veleiate pag. s. s. ad f. C. Volumnio Memore. &. re. p. Placentinorum & Metello. Firmino. quem. professus. est. H-S CCXI in H-S XVII. Item fund. Licinianum. p. p. dimidia. qui. est. pag. s. s. ad f. Licinio Vero. quem. professus. est. H-S VIII. &. fund. Dellianum. cum. colonia. qui. est. in. Veleiate. pag. Floreio ad f. Granio. Prisco. &. Bæbio. Vero. quem. professus. est. H-S XXIII DC. N. in H-S IICCCXXI. N. Item fundum Attilianum qui est. in. Placentino. pago. Venerio. ad f. L. Atilio. quem. professus. est. H-S XXX. in H-S II D. Item. fund. Clennanum. p. p. dimid. pag. s. s. quem. professus est H-S XXV. in H-S II. Item. fund. Granisium. Furianum. Munatian. in. Placentino. pag. s. s. ad f. Licinio Catone quem. professus est H-S XII in H-S ∞. Idem (*corrige* , item.) fund. Cinnianum. pag. s. s. ad f. fund. s. s. &. fund. Bittianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. L. Attinio & fund. Caninianum. pag. s. s. ad f. fundis. s. s. quos professus est. pluribus summis H-S XVI LVI. N. in H-S ∞. Item fund. Satrianum. in Veleiate pag. Vercellense. ad fin Domitio Primo. &. Atilio. Saturnino. quem professus est H-S LVI. in H-S V. Item. fund. Venuleianum pag. Vercellensi. ad f Clodio Grapio. &. fundi. (fortè , fund. *vel* fundum.) Solianum & fundi. Avilliani partem. dimidiam. in Placentino. pag. Veronense ad f P. Atilio. & Arruntio. Nepote. & fund. Blassianum. p. p. VI. pag. Lurate. ad f Mirulinis. quos. pluribus. summis. professus est. H-S XIIX in H-S ∞. N. (*Persicus professus est prædia rustica* H-S IXI CLXXX DC N. *Gallicæ monetæ librarum 229,663. Accepit* H-S XCIIII DCCLXV , *Gallicæ monetæ*

libras 18,434. *De obligationibus Gallicani vide infrà num.* 48, *columnâ septimâ.*

15. P. Albius. Secundus. per. Albium. Severum. fil. suum. professus præd. rustica H-S $\overline{CLI}$. CC. N. Accipere debet H-S $\overline{XII}$. CIIII. N. & obligare. fundum. Julianum cum figlinis. & coloniis VIIII. pagis IV. Nonio & Domitio. ad f. Mælio. Severo. M. Velleio. Fisio Dioga & pop. quem professus est H-S $\overline{CXX}$ in H-S $\overline{X}$. CIIII. N. Item. fund. sive saltum. Bettutianum. p. p. tertia. que. (*Lege*, quæ.) est. in. Veleiate. pag. Domitio. vico Caturniaco. ad f. Antonio. Prisco. &. C. Antonio. &. pop. quem professus. est. H-S $\overline{XXVI}$CC N. (*Emendandum*, $\overline{XXXI}$ CC N.) in H-S $\overline{II}$. N. (*Albius professus est prædia rustica* H-S $\overline{CLI}$ CC, *Gallicæ monetæ librarum* 29,413. *Accepit* H-S $\overline{XII}$. CIIII, *Gallicæ monetæ libras* 2,354.)

16. C. Delius Proculus per C. Delium Hermen. lib. suum. professus est prædia. rustica. deducto. vectigali H-S $\overline{CCXCII}$DCCC. N. Accipere debet H-S $\overline{XXIII}$ DI. N. &. obligare. fund. Mucianum. p.p. dimid. qui est in Veleiate. pag. Floreio. ad f. M. Petronio. Epimele & L. Granio Proculo. &. pop. &. fund. Cornelianum. Terentianum. pag. s. s. ad. f. Calidio. Censore. &. L. Granio. &. pop. &. fundum Vitilianum. Rufianum. pro. parte. III. pag. Floreio ad f. se. &. Valeris fratr. &. fund. Pulleliacum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Æbutio Secundo. &. Dama & fund. Virogæsium. pro. parte. sexta. in Veleiate. pag. Salutare. ad f. Vetelatibus. quos. pluribus. summis. profes-

Columna tertia.

SUS EST H-S $\overline{XLIV}$ DCXXX N. IN H-S $\overline{IIII}$. ITEM fund. Aselianum. Egnatianum. p. p. dimidia. cum. meridibus. qui est in Veleiate. pag. Junonio.

ad f. Vibio Proculo. & pop. quem. professus est H-S XXXIII. in H-S III. Item. fund. Afranianum. Mantianum. Bittellum. Arruntianum. pag. s. s. ad f. re. p. Lucensium. & Minicia Polla & pop. quem. professus est H-S CLV in H-S XIII. Item... nd. (*Lege*, item fund.) sive saltum Narianum Catucianum p. p. IIII. qui est. in Veleiat.. (*Lege*, Veleiate) pag. Junonio ad f Virio Nepote & pop. quem. professus est H-S XXI. D N e.. (*Lege*, &) fund. Corbellianum Aselianum Egnatianum cum. meridib. pag. s. s. ad f. Avillio Optato. &. Vibio. Proculo & pop. quem. professus. est. H-S LIII ... (*Corrigendum est*, LXCC. N. in) H-S III. DI. N. (*Proculus professus est prædia rustica H-S* CCXCII DCCC, *Gallicæ monetæ librarum* 46,958. *Accepit* H-S XXIII DI, *Gallicæ monetæ libras* 4571.)

17. C. Cœlius. Verus. per. Onesimum. ser. suum. prof. est. præd. rustica. in Plac. (*Lege*, Placentino.) & Veleiate. & Libarnensi. deducto vectigali. & is (*Lege*, iis) quæ ante .... rnelius. (*Supple*, Cornelius.) Gallicanus. & Pomponius Bassus. obligaverunt H-S DCCCXLII. DCCCLXXVIIII. N. Accipere debet H-S LXVII DCCCL. N. & oblig. fund. Coliacterum p.. (*Supple*, p. p. *id est*, pro parte.) dim. &. colonia. Cinnerum p. IIII. (*Supple*, p. p. IIII. *id est*, pro parte quarta.) qui sunt. in. Veleiate. pag. Junonio. ad f. V...rio. (*Supple*, Virio.) adulescente & Virio. Nepote. & pop. & fund. Antonianum. in Veleiate pag. Medutio. ad f. Attis fratrib. & Atilio. Expectato. & pop. quos duab. summis ... of. (*Supple*, prof.) est. H-S XXXVII CD. N. in H-S III CCCL. Item. fund. Vembrunium. Paternum ... T. in Veleiate. pag. Domitio. ad. f. Licinio. Catone. & Sulpicia. Priscilla ... quem. professus est H-S LXXI CD. in H-S VI. N. Item fund. Satrianum .... in Veleiate. pag. Velleio. ad f Lucensib. &. Annis.

fratrib. & pop. quem. prof. est. H-S XXXXII in H-S III. Item fund. Vibianum. Librelium in Veleiate pag. Statielo ad f. s. s. quem professus est. H-S XXX CC N. in H-S II. Item. fund. Citianum Roudelium. p. p. dimid. qui est. in Veleiate. pag. Albense. ad f. s. s. quem professus est. H-S XXXVI. in. H-S III. Item. fund. Dirrianum. in Veleiate. pag. Junonio. ad f. Virio. Nepote. &. Annis. fratrib. in (*corrige*, &) fund. Græcanasium. totum. & fund. Patern. p. p. quinta. & parte. x. & Claris. p. p. III. & fund. Atrelanum. p. p. IIII. qui sunt in Veleiate. pag. Domitio ad f. Vibio Severo. &. Attis frat. & pop. & fund. Mucianum. cloustrum. Tullare. p. p. dimid. qui est. in Veleiate. pag. Albense. ad f. Æbutio. Saturnino. & Annis. & pop. &. fund. Antonianum. Seuvonianum. Tullar. p. p. dimid. in Veleiate. pag. Albense. ad f. Æbutio. Saturnino &. pop. quos. *pluribus.* summis. prof. est. H-S XXXI. LX. in H-S III. Item. saltum. Bittuniam. Albitemium. qui est. in Veleiate. & in Lucensi. pagis Albense. &. Minervia. &. Statiello. ad. f. re. p. Lucensium. & Annis frat. &. pop. quem. professus. est H-S CCCL. in H-S XXX. Item. fund. Atilianum. Anitielium. qui est. in Veleiate. p. p. VIII. pag. Bagienno. ad f. Licinio. Catone. &. Cornelia Severa. &. fund. Valerianum. Amudis. in Veleiate. &. Parmensi. pagis. Salutari &. Salvio. ad. f. Lucensib. & Vettis. frat. & pop. en. (*corrige*, &.) Senianum in Velei. pag. Midutio. ad f. Flavis. frat. & L. Attio. & pop. quos. plurib. summis. professus est. H-S XXIIII in H-S II. Item. fund. Bæbianum. Flavianum. qui est in Placentino. pag. Vercellense ad f Appio Sabino. & M. Minicio. & pop. quos. professus est H-S XI H-S CCCC N (*Corrupti sunt numeri. Corrigendum est, ut patet, ex singulis summis cum totâ collatis*, quos professus est H-S

XVI LXXV N.) in H-S III CD LX. VIII. N. Item fund. Calidianum. Epicandrianum. Lospistum. Valerianum. cum. Allia. (*Lege*, Cumallia. *id est*, Cumallianum, ut infrà.) p. p. dimid. & IIII. pag. s. s. ad f. Virio Nepote &. Smaelio. Severo & Atilio. Successore. & pop. quos. professus. est. H-S LVIIII XXIV. N. in H-S V. D. N. Item. fund. Cærellianum. Cumallian. p. p. dimid. & IIII. pag. s. s. ad f. Volumnio. Crescente. &. fundo. Messiano. &. Berullianum. in. Placentino. pag. Herculanio. ad. f. M. Minicio. quem. professus. est. duab. summis. H-S XXIIIDCCXXC. in H-S II. Item fund. Polionianum. in Plac. pag. Farraticano. ad f. L. Delio. Publicio. Stephano. p. p. III. quem professus est H-S X. &. fund. Dellianum. Afranianum. &. fund. Dellianum. p. p. dimid. qui sunt. in Veleiate pag. Floreio. ad. f. Q. Bæbio. Æbutio. Pudente. &. pop. quos. duab. summis. professus. est. H-S CXXII. in. H-S IV D XXXII. N. (*Verus professus est prædia rustica* H-S DCCCXLII. DCCC. LXXVIIII, *Gallicæ monetæ librarum* 163,710. *Accepit* H-S LXVIIDCCCL, *Gallicæ monetæ libras* 13,198.)

18. L. Annius. Rufinus. nomine. suo. &. C. Anni. Veri. frat. professus. est. præd. rustica. deducto. vectigali. &. quod. Pomponius. Bassus. obligavit. H-S IXI XIIII CX. N. Accipere. debent. H-S XXCIII. DCCCCL. &. obligare. fundos. Solianum cum. communionibus. qui. est. in Veleiate. pag. Bagiennio. ad f. Nævis. (*Lege*, Næviis) Firmo. &. Memore. &. pop. quem. professus. est. H-S LXXIIII. in H-S II. Item. fund. Bivelium cum communionib. pag. s. s. ad f. Antonio. Prisco. &. pop. quem. prof. est. H-S CXXIII. CD. N. in H-S X. Item. fund. Spenellam cum. communionibus. qui. est in Veleiate pag. Domitio ad f. Cn. Antonio. Prisco & Licinio Capitone

quem. professus est H-S XXVI. in H-S II. Item. fund. Bocelis pag. s. s. cum communionib. ad f. Cn. Antonio. &. Atilis. &. pop. quem. professus est H-S XX. in H-S I. CDL. Item Vatinanos. Tovianos. p. p. dimid. qui sunt. in. Veleiate. pag. Statiello. ad f. re. p. Lucensium. &. Annia. Vera. &. pop. quos. professus est H-S CL. in H-S XI D. N. Item. fund. Atidianum. Tovianis. cum. communionib. qui est. in Veleiate. pag. s. s. ad f. Cœlio. Vero. quem. professus est H-S XXV. in H-S II. Item fund. Undigenis. cum. communionib. pag. s. s. ad f. Lucensibus. &. C. Cœlio. &. pop. quem. professus. est. H-S XLIV. in H-S IIII. Item. fund. Roudelium. Glitianum. cum. communionib. qui est in Veleiate. pag. Albense. ad. f. re. p. Lucensium. &. popul. quem. professus est H-S XXXVI. in H-S III. Item. fund. Mucianum. clousttrum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Æbutio. Saturnino. &. Cœlio. Vero &. pop. & fund. Antonianum. Sevonianum. Tullare. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. s. s. quos. duabus. s. (*Lege*, summis.) professus est H-S XIIX. N. in H-S ∞. Item saltum. sive fundos. Avegam. Veccium. Debelis. & saltum. Velvias. Leucumelium. Q. s. in Veleiate. pag. Albense. &. Velleio ad f. re. p. Lucensium & Veleiatum. &. Æbutio. Saturnino. quos. professus est H-S CLXXIIX N in H-S XVI. Item saltum. Bituniam. & Albitemium. Betutianum. qui est. in Veleiate. & Lucense. pagis. Albense. &. Minervio. & Statielo. ad f. r. p. Lucensium. &. Cœlio. Vero. quem. professus est. H-S CCCL in H-S XXX. (*Rufinus & Verus professi sunt prædia rustica H-S IXI XIIII CX, Gallicæ monetæ librarum 197,476. Acceperunt H-S XXCIII. DCCCCL, Gallicæ monetæ libras 16,330.*)

19. L. Lucilius. Colinus. prof. est. præd. rustica. H-S LXXV DCCCCLXXV. N. Accipere debet. H-S

VI. XXXVI. N &. obligare. fund. Minicianum. Vettianum. p. p. dimidia. qui sunt in Veleiate. pag. Ambitrebio. ad f. Mommeio. Persico. & Virio. Severo. &. pop. & fundo. Olympianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Licinio. Firm. Salinetelio. Firmino. Volumnio. Memore. & pop. quos. professus est. duabus summis H-S XLIV. DCCCCLXXV. N. in H-S IIII. Item. fund. Minicianum. cum. silv. Herenianis. p. p. III. pag. s. s. ad f. Vibio. Severo. Mommeio. Persico. &. fund. Passenniano. pag. s. s. ad f. Volumnio. Epaphrodito. Attio. Sabino. quos. pluribus. summis. professus est. H-S XXVIII. in H-S II. VI. N. (*Erratum est in numeris. Corrigendum est*, professus est H-S XXXV in H-S II XXXVI. N. *Colinus autem professus est prædia rustica* H-S LXXV DCCCCLXXV, *Gallicæ monetæ librarum* 14,779. *Accepit* H-S VI XXXVI, *Gallicæ monetæ libras* 1,174.)

20. L. Granius. Persicus. per Victorem servum prof. est. præd. rustica. deducto. vectigali CXLIIX DXX. (*Erratum est in summâ totâ, ut patet ex singulis summis. Emendandum est*, CLXXVII DCCC.) Accipere. debet. H-S XI. DCCCC. XII. N. & obligare fund. Junianum. p. p. dimid. & III. (*Lege*, tertia) qui est. in Veleiate. pag. Floreio. ad f. Petron. Epimele. &. Avilis. frat. &. pop. &. fund. Latinianum. qui est. in Velei. pag. Junonio. ad f. Delio. Senino. Publicio. sene. &. pop. quos. duabus. summis. professi. H-S XXIII. CCCC. N. in H-S II. Item. fund. Metilianum. in Veleiate. p. p dimid. &. III. pag. Floreio. ad f. fundo Juniano &. fundos. Summetis. Valerianis. in Veleiate. pag. Statielo. p. p. dimid. ad f. re. p. Lucensium. & Veturis. fratrib. quos. duabus summis. professus est H-S XLIII CCCC. N. in H-S III DCCCC N. Item fundos Cæsianos. Nævianos. Firmianos. Arranian. Cariegnum qui. sunt. in Veleiate. pag.

Salvio. ad f. P. Terentio Floro. &. P. Sulpicia. Baccho. &. Cassio. &. pop. &. fund. Atilianum. Arruntian. Innielium. Antiate. &. Veleiate. pag. Floreio. ad f. Afranio. Prisco. &. Valerio. Parra quos duabus. summis. professus est. H-S XXXVII. in H-S III. XII. N. Item. fund. Calidianum & Tricellianum. pag.

Columna quarta.

S. S. AD F. Cœlio Vero. &. Æbutio. Secunda. &. fund. Mucianum. pag. s. s. ad f. Virio Fusco. &. Dellio. Senino. &. Minicia. Polla. &. fund. Cassianum. pag. s. s. ad f. Avillis. fratrib. & silvas Suffitanas. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Petronio Epimele. quos pluri. summis. professus. est H-S XXXI. in H-S ∞. Item. fundos. Granianos. Afranianos. cum. Apennino. Lævia p. p. dimidia. Item fund. Valerianum. Læviam. in Veleiate pag. s. s. ad f Cœlio Vero. &. Cærellio Vero. &. pop. &. fund. Marianum. qui est. in Placentino. pag. Herculan. ad. f. M. Minicio. &. Terentio. Sabino. &. pop. quos plurib. summis. prof. est H-S XLIII. in H-S II. N. (*Persicus professus est prædia rustica* H-S CLXXVII DCCC, *Gallicæ monetæ librarum 34,053. Accepit* H-S XI DCCCC XII, *Gallicæ monetæ libras 2,317.*)

21. P. Antonius. Sabinus. prof. est. præd. rustica. H-S CXXXII CCCCL. Accipere debet. H-S X. DC XXIV. N. & obligare fund. Valerianum. qui est. in Veleiate. pag. Albense. ad f. Antonia Vera. &. Antonio. Prisco. & pop. quem prof. est H-S LXXIII DCL. (*Emendandum* H-S LXXV DCL, *ut conjicere est ex summâ totâ.*) in H-S VI. C ∞. II. N. Item. fund. Ancarianum p. p. dimid. pag. s. s. ad f. M. Antonio. &. Calidio. Proculo. &. fund. Virtianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Cœlio. Vero.

& L. Annio. &. pop. & fund. Callidianum. pag. s. s. ad f. M. Anton. Decimio. Basso. &. pop. &. fund. Serranisianum. p. p. dimidia. pag. s. s. ad f. Sextis. fratrib. & Antonio Prisco. &. pop. &. fund. Virianum. Vicanianum. Mammuleianum. p. p. dimid. &. fund. Mammuleianum. p. p. VIII. in Veleiate. pag. Domitio. ad f. Antonio Prisco. &. Afranio. Apthoro. quos. plurib. summis. prof. est H-S LVI. DCCC N in H-S III DCCXXII. N. (*Sabinus professus est prædia rustica* H-S CXXXII CCCCL, *Gallicæ monetæ librarum 25,785. Accepit* H-S X DC XXIV, *Gallicæ monetæ libras 2,066.*)

22. C. Calidius. Proculus. prof. est. præd. rustica. H-S CCXXXIII. DXXX. N. Accipere deb. H-S XVI CCC XXXVIII. N. &. obligare. fund. Paternum. in Veleiate. pag. Albense Blondeliæ. Seceniæ. ad f. Calidio Vero. &. Antonis Vera. &. Prisco quem professus. est H-S XCIV DC. N. (*Emendandum*, CXIV DC. N.) in H-S VIIII. Item. fund. Maternum Munatianum. pag. s. s. ad f. Antonis Prisco. &. Vera. &. fund. Decimianum. pag. s. s. ad f. Calidio. Vero. &. fund. sive agros. Acutianos. Vetutianos Virianos pag. & ad f. s. s. quos. plurib. summis. professus est H-S XXXI CCX N in H-S III. Item. fund. Calidian. Lætianum. pag. s. s. ad f. Sextio. Secundo. & Virtio. Vero. &. fund. Antonian. pag. s. s. ad f. Virtis. Pollione. &. Vero. &. fund. Crestianum. pag. s. s. ad. f. Albonio. Pusillo. &. Virio. Basso. &. fund. Cornelianum. Meppedianum. Vetulianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Calidio. Vero. & fund. Vetutianum. Secundianum. pag. s. s. ad f. M. Antonio. & fund. Virtianum. Lucianum. pag. s. s. ad f. Vettis. Vero. &. Secundo. quos. plurib. summis. prof. est. H-S XL. (*Erratum certè in numeris ; &, ut singulæ summæ cum totâ consentiant, corrigendum*, LXIV CXX N.) in H-S III. Item. fund. Aurelian.

Virtianum. Cornelianum. qui. eſt. in. Veleiate. &. Libarn. pag. Moninate. ad f. M. Ennio. &. P. Albio. quem. prof. eſt H-S XXIII DC N. in H-S I CCCXXXIIX. (*Proculus profeſſus eſt prædia ruſtica* H-S CCXXXIII DXXX, *Gallicæ monetæ librarum* 45,428. *Accepit* H-S XVI CCCXXXVIII, *Gallicæ monetæ libras* 3,121.)

23. M. Volumnius. Epaphroditus prof. eſt. in Veleiate per C. Fiſium. Diogan. & in. Placentin. & in. Veleiate. per. Volumnium Grapium. præd. ruſtica. deducto. vectigali. H-S CDXIIX CCL. N. Accipere. debet. H-S XXXIII DLXII. N. (*Emendandum*, H-S XXXIII DLXXII. N.) & obligare fund. Metilianum. Lucilianum. Anneianum. cum. caſis. &. ſilvis. &. meridib. &. debelis. (Merides illas & debelas Gallicè dicimus *les appartenances & dépendances.*) qui. eſt. in Veleiate. pag. Ambitrebio. ad f. Cornelia. Severa. Lucillio. Collino. Q. Appio Vibio Severo. quem prof. eſt. H-S L. (*Supplendum*, H-S XXXIV DCCL. N.) in H-S IV D. Item. fundum. Alfiam. Munatianum. Ancarianum. cum. fundo. Paſpidiano. & Roſiano. & Mariano. &. Aconiano. & Tarquitiano cum caſis in carricino. & ſilvis Sagatis. &. loco agri Naſulliani. in Placentino. pag. Vergellenſe. & Veleiate. pag. Ambitrebio. ad f. Cornelia. Severa. & Olia Calliope. Lucilio Collino. &. pop. Item. fund. Cæcilianum. in Placentino. pag. Vergellenſe. ad f. Caſtricio Nepote. Olia Calliope. C. Decimio. & pop. quos. prof. eſt H-S CCL in H-S XXII DCCXXXVI N. Item fund. Paternum qui eſt. Placentino. pag. Vergellenſe. ad f. Caſtricio Nepote. & pop. quem. profeſſus eſt H-S XXXII. in H-S III. &. fund. Fabianum in Placentino. pag. s. s. ad f. Licinia. Tertullina. P. Albio. &. pop. quem. prof. eſt. H-S XXIV in H-S II. Item fund. Anneianum. cum. caſa. &. præd. Valerianis. ex. parte. dimid. in

Plac. pag. Vergellense. &. in Velleiate. pag. Ambitreb. ad f. P. Olio. Hymno. & pop. quem prof. est. H-S XXVII D. in ∞ CCCXXVI. N. (*Epaphroditus professus est prædia rustica* H-S CDXIIX CCL, *Gallicæ monetæ librarum* 81,362. *Accepit* H-S XXXIII DLXXII, *Gallicæ monetæ libras* 6,530.)

24. L. Licinius. L. f. per Veturium Severum. prof. est. fund. Valerianum. & Metilian. & Tudinum. &. Clodianum & Veturianum in Veleiate. pag. Dianio. H-S L. CCCL N. Accipere debet H-S IV. AAV. N. (*Supplendum, ut videtur*, H-S IV. XXV. N.) &. fund. s. s. obligare. (*Licinius professus est fundos* H-S L CCCL, *Gallicæ monetæ librarum* 9,744. *Accepit* H-S IV XXV, *Gallicæ monetæ libras* 783.)

25. L. Mælius. Severus. prof. est præd. rustica. deducto. vectigali H-S CDXX. N. Accip. debet. H-S XXXIII DCCCIIII N. &. obligare. fund. Julianum. Tursianum. Cumbelian. Lucilianum. Nævianum. Varianum. Vippunianum. q. s. (*Lege*, qui sunt.) in Veleiate pag. Medutio ad f. imp. N. (*Lege*, Imperatore nostro, *Trajano*.) & re. p. Lucensium. & re. p. Veleiatium. &. Vibullis. fr. & C. Novellio. &. pop. quos plurib. summis prof. est. H-S CXXVI DCC. N. in H-S XII CCCXXXIV. Item fund. Bætianum. p. p. IIII. pag. s. s. ad f. Vibio Severo. &. C. Novellio. quem. prof. est H-S X in H-S ∞. Item. fund. Vettianum. in Veleiate pag. Velleio. ad f. r. p. Lucensium & re. p. Veleiat. &. Nævis. frat. & fund. Petronianum. p. p. dim. pag. Junonio ad f. Vettio Fortunato quos duab. summis prof. est. H-S XII in H-S ∞ CC N. Item fund. Varronium. pag. s. s. ad. f. C. Calidio &. C. Vettio Secundo & pop. quem. prof. est H-S XIII C N in H-S ∞ CCC. N. Item. fund. Mileliac. p. p. III. pag. Floreio. ad f. Cœlio Vero. &.

Virio Nepote. &. Dellio. Proculo. & fund. Bræ-tianum. Caninianum. p. p. IIII. ad f. C. Vibio. Severo. &. C. Novellio quos duab. summis prof. est H-S XVIII. D N. in H-S ∞ DCCCL. N. Item. fund. Cassianum. Novianum Rutilianum. Plautianum Antonianum Coceiasium. ad f. Albio. Secundo. & Volumnio Verecundo. pag. Junonio. sive quo alio in Veleiate quem prof. est. H-S CXXX in H-S XIII. Item. fund. Domitianum. p. p. IIII. pag. Junonio. ad f. Virio Nepote. &. T. Blaiunio. & fund. Demetrianum. Cassianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. C. Volumnio Verecundo & pop. Item. fund. Marianum. pag. Floreio in Veleiate. ad f. imp. N. &. Minicia. Polla. & C. Sulpicio & pop. Item fund. Petronianum. in Veleiate. pag. Junon. ad f. Vettio. Fortunato & Cæcilio. Gallo. &. pop. Item. fund. Novellian. Petronianum. p. p. dimid. pag. s. s. sive alio. ad f. C. Volumnio Verecundo & se. quos. professus est. plurib. summis H-S XXC L N. in H-S II. Item fund. Ascevam. p. p. III. qui est in Veleiate. pag. Floreio. ad f. Minicia Polla. & Dellio Proculo. quem. prof. est. H-S XVIIII. in H-S ∞ CXX N. (*Severus professus est prædia rustica* H-S CDXX, *Gallicæ monetæ librarum* 81,703. *Accepit* H-S XXXIII DCCC III, *Gallicæ monetæ libras* 6,575.)

26. Annia. Vera. per. Annium. Rufinum. prof. est. præd. rustica H-S CCXDCCCLXVI. Accipere deb. H-S XVI DCCCCII. N. & oblig. fund. Antonianum. Collianum Valerianum. Cornelianum. cum. communionib. (Gallicè diceremus, & *ce qui est par indivis.* Communiones, id est, quod commune est, & nondum divisum.) qui est in. Veleiate. &. in Libarnensi. pagis. Martio & Albense. ad f. Calidis. Proculo. & Prisco. & pop. quem prof. est. H-S CXXC. (*Emendandum*, H-S CXCCC.) in H-S XVI. Item fund. Antonianum.

p. p. dim. & VI. cum communionib. in Veleiate. pag. Albense. ad f. Antonio Sabino. & Calidio Proculo. quem prof. est XXVI. DCLXVI. N. in H-S DCCCCII. N. (*Annia professa est prædia rustica H-S* CCX DCCCLXVI , *Gallicæ monetæ librarum* 41,019. *Accepit* H-S XVI DCCCCII , *Gallicæ monetæ libras* 3,288.)

27. C. Vibius C. f. prof. est prædia rustica. H-S CLV D. CCCXLII. N. Accipere deb. H-S XII CDLXXV. N. & oblig. fund. Satrianum. Paternum qui est. in Veleiate pag. Bagienno ad f. Cornelia. Severa. C. Nævio. Firmo. &. pop. quos. prof. est. H-S XL. in H-S III CDII. Item. fund. Aurelianos. Vettianos p. p. III. pag. s. s. ad. f. s. s. &. fund. Muttienanos. Vibianos. q. s. pago. & ad. f. s. & fund. Vibullianum Calidianum pag. s. s. ad f. P. Licinio Catone. &. pop. &. fundos. Bettutianos. Aurelianos. p. p. IIII. pag. s. s, quos duab. summis prof. est. H-S LII DCCCXXCII. N. in H-S IV LXXIII N. Item fund. Vibullianum Calidianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Meturicialis. &. Vicrio. Firmo. quem prof. est H-S XV in H-S I. (*Vibius professus est prædia rustica* H-S CLV DCCCXLII, *Gallicæ monetæ librarum* 30,316. *Accepit* H-S XII CDLXXV, *Gallicæ monetæ libras* 2,427.)

28. M. Varius Felix. prof. est. præd. rustica H-S LIIX CCCL. N. Accip. deb. H-S IV DCLXIIX.

Columna quinta.

ET. OBLIGARE. IN VELEIATE. PAG. DIANIO. ad f. Valerio Probo. & Vera. & Allelis fratrib. &. sociis. Textanulatibus. & Bæbia. Tertulla. & Valerio. Veccunio. &. pop. fundos. Nævianos. duos. quos. prof. est. H-S XXIV in H-S II. Item fund. Orbianiacum quem prof. est. H-S XII in H-S ∞. Item. fund. Textanulas. & Budacelium.

pro. indiviso ex parte sexta quos prof. est H-S XVI L. N. & fund. Ju . . . unatum. p. p. IIII. quem. prof. est. H-S VI CCC. N. in H-S ∞ DCLXVIII. N. (*Varius professus est prædia rustica* H-S LVIII CCCL, *Gallicæ monetæ librarum* 11,330. *Accepit* H-S IV DC LXVIII, *Gallicæ monetæ libras* 907.)

29. C. Antonius Priscus. prof. est. præd. rustica H-S CCCL ∞ DCXXXIII. N. (*Lege*, H-S CCCLV DCXXXIII. N.) Accipere debet H-S XXVIII. CCL. N. & obligare. fund. Vicirianum Mammuleianum cum communionib. p.p. dimid. qui est. in Veleiate. pag. Domitio ad f. Afranio Apthoro. & Licinio Catone. &. L. Licinio. &. pop. quem prof. est H-S XXX. in. H-S ∞ CDLXXVII. Item fund. Muttianum Cornelianum. cum silvis. p. p. dimidia. pag. s. s. ad f. Licinio. Catone. &. Cornelia. Severa. &. pop. quem prof. est. H-S XXXX. (*Lege*, XXXX) in H-S III D. N. Item. fund. Calidianum. Atedianum. Maternum. pro. p. dimid. p. p. s. s. (*Lege*, pago suprà scripto. *Redundare videtur geminata litera* p.) ad f. Lucio & C. & (*Particula* & *reddundat.*) Annis. &. pop. quem. prof. est. H-S XX. & fund. Trantianum. p. p. dimid. pago. &. ad f. s. s. quem. prof. est. H-S X. in H-S II CCLXXIII N. Item. fund. Licinianum. p. p. dimid. &. IIII. &. VIII. qui. est. pag. s. s. ad f. Antonio. Sabino &. Afranio. Apthoro &. pop. & fund. Petilianum. p. p. dimid. pag. s. s. ad f. Antonio. Prisco. & pop. quos. duabus. summis. prof. est. H-S XIII. in H-S ∞. Item fund. Veturianum Virianum. Vibianum. Satrianum. Paternum. pag. s. s. ad f. L. & C. Annis. &. Afranio. Apthoro. &. pop. quem. prof. est H-S CXXXIII. in H-S XII. Item. fund. Vorminianum. Precele cum jure. Appennini. Areliasci. &. Caudalasci. & communionibus qui. est. in Veleiate. & in Libarnensi. pag. Domitio Eboreo. ad. f. C. &. L. Annis. &. Licinio Catone. & Valerio. Nepote.

&c. pop. quem prof. eſt H-S XX. & fund. Vibianum. Syrellianum. in Veleiate. pag. Domitio ad f. s. s. quos. prof. eſt H-S VII. in H-S II D N. Item. fund. Macatianum. Ennianum, pag. &c. ad f. s. s. & fund. Valerianum. p. p. IIII. pag. & ad f. s. s. & Valerio Nepote quem. duab. ſummis. prof. eſt H-S XVII. in H-S ∞ D N. Item. fund. Antonian. p. p. III. cum. communionib. in. Veleiate. pag. Albenſe ad f. Antonis Sabino & Priſco. & fund. Minicianum. Lapponianum Hiſtrianum Paternum in Veleiate. pag. Bagienno. ad. f. L. & C. Annis, &. pop. &. fund. Attianum. pag. &. ad f. s. s. quos. plurib. ſummis. prof. eſt. H-S XLV DXXXIII in H-S IIII. (*Perſicus profeſſus eſt prædia ruſtica H-S CCCLV DCXXXIII, Gallicæ monetæ librarum 69,181. Accepit H-S XXVIII. CCL, Gallicæ monetæ libras 5,495.*)

30. L. Cornelius. Helius. per. Fortunatum, ſer. ſuum. prof. eſt. fund. Tuppiliam. Vibullianum. Volumnianum. p. p. dimid. in Veleiate pag. Domitio. ad. f. Sulpicio. Nepote. &. Licinio Catone. &. pop. H-S L. Accipere debet H-S III. LXXV. N. & fund. s. s. obligare. (*Helius profeſſus eſt fundum H-S L, Gallicæ monetæ librarum 9,726. Accepit H-S III LXXV, Gallicæ monetæ libras 598.*)

31. C. Vibius Severus. per. Vibium. Calvom. lib. ſuum. prof. eſt. præd. ruſtica. H-S DCLXXIII DCLX. N. in Veleiate. & in Placentino. deducto. vectigali. & quod Cornelius Gallicanus obligavit. Accipere debet. H-S LIII CCCLXII. N. &. obligare. fund. Æſchinianum. p. p. dimid. qui eſt. in Veleiate pag. Ambitrebio. ad f. Lucilio Collino & Minicia. Polla. &. pop. quem. prof. eſt. H-S XLV in H-S IV. Item. ſaltum. ſive. fundos. Ulilam. ſive. Velabras. &. Credelium. qui. ſunt. in Veleiate. pag. Medutio. ad f. Licinio. Catone. & Cœlio. Vero. & Cærellio. Vero. quem. prof. eſt H-S CCCI

in H-S XX. Item. fund. Collianum. qui. est in Veleiate. pag. Ambitrebio. ad f. Licinio Firmino. quem. prof. est H-S XXVI. in H-S II LXII. Item. fund. Vettutianum. Scantiniacum. qui. est. in. Veleiate. pag. Domitio. ad f. Antonio. Prisco quem. prof. est H-S XXVI. DCLX. N. in H-S II. Item fund. Virianum. qui est in Placentino. pag. Valerio. ad f. Licinia Tertullina. &. Vibio Favore. &. pop. quem. prof. est. H-S LXXII. in H-S VII. Item. fund. Statianum. pag. &. ad f. s. s. quem. prof. est. H-S LXXII. in H-S VII. Item fund. Tresianum. pag. & ad f. s. s. quem prof. est. H-S XXXVII. & fund. Antonianum. in Veleiate. pagis Venerio. &. Lurate. ad f. Atilio Saturnino. &. P. Atilio. Adjutore. &. pop. quem. prof. est. H-S XII. utrosque in H-S IIII D. N. Item. fund. Caturniacum. pag. s. s. quem prof est. H-S XLI CL. N. in H-S III DC. N. & fund. Cornelianum. qui. est. in Placentino. pag. Venerio. ad f. Licinio. Firmino. quem. prof. est. H-S XL. in H-S III CC N. (*Severus professus est prædia rustica* H-S DCLXXIII DCLX , *Gallicæ monetæ librarum* 131,047. *Accepit* H-S LIII CCCLXII, *Gallicæ monetæ libras* 10,380.)

32. Cornelia. Severa. prof. est. præd. rustica. in Veleiate. per. Primigenium. ser. suum. &. in Placentino. (*Supple*, per.) Zosimum. ser. suum. deducto. vectigali. &. quod. Cornelius Gallicanus. obligavit H-S undeciens LVIII CL. N. Accipere debet H-S LXXXXI. CX. N. &. obligare fund. Covanias. & ovilia in Veleiate pag. Ambitrebio. ad f. Mommeio. Persico. Vibio. Severo. &. pop. quem. prof. est. H-S CC. in H-S XVIII. (*Lege*, XVIII.) Item fund. Ollianos. Pomponianos. Sulpicianos. Covanias Veconitanum. pag. &. ad f. s. s. quos. prof. est. H-S XXCVIII. in. H-S VI DCCCXXCV. N. Item fund. Bettonianum. pag. & ad f. s. s. quem. prof. est. H-S XXXII D. N. in H-S III. Item. fund. Protianum.

Protianum. pag. & ad f. s. s. quem. prof. est. H-S XLVIII. in H-S IIII. D N. Item fund. Aulianum. Tituronianum. pro. p. trib. (*Lege*, pro partibus tribus.) qui. est in. Veleiate. pag. Domitio. ad f. Afranio. Apthoro. &. Trebellio Memore. & fund. Ulamunium p. p. s. (*Lege*, pro parte suprà scriptâ.) qui est. in Veleiate. pag. Bagienno. ad f. Fabio. Firmo. & C. Vibio. quos duab. summis prof. est. H-S CXII in H-S V. Item fund. Moschianum. &. pop. quem. prof. est H-S XXIV in H-S II. Item fund. Scrufolanum. &. Succonianum. in. Placentino. pag. Minervio. ad f. Cassis fratrib. L. Labinio. quem. prof. est H-S CLXXX. in H-S XII. Item. fund. Pomponianum. Antonianum. p. p. dim. in Placentino. pag. Cereale ad f. Afrania. Musa. &. pop. &. fund. Littonianum. Appianum. Ucubatianum. qui. est. in. Placentino. pag. Julio. ad f. Vibullio Severo. &. pop. &. silvas Castricianas & Picianas. qui sunt in Plac. pag. Vergellense. ad f. Cornelia. Severa. Item. agellos. Vibullianos. in Placentino. pag. Apollinare. ad f. Afranio Prisco. &. pop. quos plurib. summis prof. est H-S XXVI. in H-S ∞ ∞. Item fund. Egnatianum. Safinianum. Pupianum. Mestrianum. Biturritam. in Placentino pag. Herculanio. ad f. Munnio. Severo. &. Cassio. juvene. &. pop. quem. professa est. H-S LIII in H-S III D N. (*Severa professa est prædia rustica* H-S *undeciens* LVIII CL, *Gallicæ monetæ lib.* 225,296. *Accepit* H-S LXXXXI CX, *Gallicæ monetæ libras* 17,723.)

33. Minicia. Polla. prof. est præd. rustica H-S LXV CCCC N. Accipere debet.

Columna sexta.

H-S LSS CCXXXI. N. (*Lege*, H-S V CCXXXI. N.) &. obligare fund. Venecianum. Terentianum.

Domitianum. Petronianum. qui est. in Veleiate. pag. Floreio. ad f. imp. N. (*Lege, Imperatore nostro, Trajano.*) & re. p. Lucensium quem. prof. est H-S XXXV.(*Emendandum videtur* XXXXV.) in H-S III. cc. N. Item. fund. Sextianum. pag. s. s. ad. f. L. Sulpicio & C. Dellio. &. pop. quem. prof. est H-S XXIIII. (*Emendandum*, XX cccc.) in. H-S II XXXI. N. (*Polla professa est prædia rustica* H-S LXV cccc, *Gallicæ monetæ librarum* 12,621. *Accepit* H-S V CCXXXI, *Gallicæ monetæ libras* 1,017.)

34. T. Nævius. Titullus. per Nævium. Cinnamum. prof. est. prædia rustica. H-S LIII DCCCC. N. Accipere debet H-S IIII CCLXV. N. &. obligare. fund. Tria .... rquitianos Locresian. in Veleiate. pag. Domitio. ad ..... io Catone. (*Supple*, adfine Licinio Catone. *Vide suprà, num.* 29.) quem. prof. est H-S XIII DCCC N. (*Corrige*, XIII DCCCC N.) in H-S ∞ LX .. (*Supple*, LXV.) Item fund. Tarquitianum. ad. f.... lis. (*Supple*, Cornelis) Helio & Onesimo. &. pop. quem. prof. est. H-S XL in H-S III. cc. N. (*Titullus professus est prædia rustica* H-S LIII DCCCC, *Gallicæ monetæ librarum* 10,485. *Accepit* H-S IIII CCLXV, *Gallicæ monetæ libras* 829.)

35. C. Pontius. Ligus. per L. Pontium. fil. prof. est fund. Aulianos. Cærelianos. Pullinianos. Sornianos. &. fund. Paternum. & fund. Nævianum. Titianum. & fund. Metilianum Velleianum Helvianum Granianum in Veleiate pag. Salvio. Sup. Vic. Iracco. (*Legendum videtur*, superiore vico Iracco.) H-S LXII DCCCCXX. N. Accipere debet. H-S IIII. DCCCCLXXXX. N. & fund. s. s. obligare. (*Pontius professus est fundos* H-S LXII DCCCCXX, *Gallicæ monetæ librarum* 12,240. *Accepit* H-S IIII DCCCCXXXX, *Gallicæ monetæ libras* 870.)

36. Valeria. Ingenua. per. Valerium. Lucrionem.

lib. suum prof. est præd. rustica H-S LVIIIICCLX. N. Accipere debet. H-S VDLIII N. & obligare fund. Varpros in Veleiate pag. Statiello. ad f. re. p. Lucensium. & pop. quem prof. est H-S XII CCL. N. in H-S ∞. Item fund. Æmilianum Arruntianum in Veleiate pag. Velleio Vic. Veciæ. ad f. re. p. Lucensium. &. pop. quem. prof. est H-S LVII N. in H-S IIII DLIII. N. (*Ingenua professa est prædia rustica* H-S LVIIII CCLX, *Gallicæ monetæ librarum* 11,527. *Accepit* H-S V DLIII, *Gallicæ monetæ libras* 1,080.)

37. L. Veturius. Severus. prof. est præd. rustica H-S LVDCCC. N. Accipere debet H-S IV CCCCXXVI. N. &. obligare. fund. Valerianum. Genaviam. p. p. dimid. &. fund. Licoteucum. p. p. quarta in. Veleiate. pag. Dianio. ad f. Clodis. &. Licinio. quos duabus summis prof. est H-S XVIII DCCC. N. in H-S ∞ CCXXVI. N. Item. fund. Caudiacas. p. p. dim. in Veleiate. pag. Statiello. ad f. Cœlio Vero. &. Cornelio Proto. quem prof. est H-S XXXVI. in H-S III. CC N. (*Severus professus est prædia rustica* H-S LV DCCC, *Gallicæ monetæ librarum* 10,854. *Accepit* H-S IV CCCC XXVI, *Gallicæ monetæ libras* 860.)

38. L. Valerius. Parra per Valerium Acceptum. fil. suum. prof. est. præd. rustica. deducto. vectigali H-S XCVIII. Accipere debet H-S VII DCCCLXXXVII. N. & obligare. fund. Aminianum. Atilianum. Propertianum. cum casis vectigalia Eburcianis. Pollianum. Ferramianum. pag. Floreio ad f. Petronio Epimele & Herennio Nepote. &. Arruntia. Tertullina quem prof. est. H-S XXC. in H-S VII. Item fund. Velebras. p. p. dimid. qui est. in Placentino. pag. Herculanio ad f. Dellio. Proculo. & Volumnio. Carpo. quem prof. est. H-S XX. in H-S DCCCLXXXVII. N. (*Valerius Parra professus est prædia rustica* H-S XCVIII, *Gallicæ monetæ*

X ij

librarum 19,064. Accepit H-S VII DCCCLXXXVII; *Gallicæ monetæ libras 1,534.*

39. Betutia. Fusca. per. Betutium. lib. suum. prof. est. deducto. vectigali. fund. Pupilianum. & Valerianum.in Veleiate pag. Medutio. ad f. imp.N. (Imperatore Trajano, *ut jam monuimus.*) & re. p. Lucensium. & Ælio. Severo. & Satrio Severo H-S XC. CC. N. Accipere debet. H-S VII. CC. XLIII N. (*Corrige*, H-S VII. CC. XLIII. N.) & fund. s. s. obligare. (*Betutia professa est fundos* H-S XC. CC, *Gallicæ monetæ librarum 17,546. Accepit* H-S VII CCXLIII, *Gallicæ monetæ libras 1,409.*)

40. Glitia. Marcella. prof. est. saltum. Drusianum. cum. colonis. duabus. (Gallicè dicimus, *deux fermes.*) Magi Magiana. (Magi, *redundat.*) & Ferrania in Veleiate pag. Salvio ad f. Antonio Vero & Popilio Agente & C. & L. Herennis. Nævis. fratrib. qui ex reditu æstimatus est H-S C. Accipere debet H-S VIIIL. N. (*Marcella professa est saltum & colonias* H-S C, *Gallicæ monetæ librarum 19,453. Accepit* H-S VIII L, *Gallicæ monetæ libras 1,556.*)

41. Petronius. Epimeles. prof. fund. Carrvetanianum. & Ventilianum cum casis. in Veleiate. pag. Floreio. &. in Placentino. pag. Herculanio ad f. Q. Bæbio. Vero. & Virio Nepote & pop. deducto. vectigali. H-S LXXI CCLVI N. Accipere debet. H-S VDCCXIIII N. & oblig. fund. s. s. (*Epimeles professus est fundos* H-S LXXI CCLVI, *Gallicæ monetæ librarum 13,761. Accepit* H-S V DCCXIIII, *Gallicæ monetæ libras 1,111.*)

42. Q. Accæus. Æbutius Saturninus. per Æbutium Hermen. lib. suum. prof. præd. rustica. deducto vectigali H-S CLVIII DCCC N. Accipere debet. H-S XII DCCXVI. N. & obligare. fund. Anionianos. in Veleiate. pag. Albensi vico Lubelio. ad f. Cœlio. Vero. Annis. Arruntis. & re. p. Lucensium quos

prof. est. H-S $\overline{CC}$. (*Æbutius professus est prædia rustica H-S $\overline{LVIII}$ DCCC, Gallicæ monetæ librarum 11,438. Accepit H-S $\overline{XII}$ DCCXVI, Gallicæ monetæ libras 4,419.*)

43. C. Nævius. Firminus. & pupili. Nævius Memor. per. L. Nævium. prof. sunt. præd. præd. (*Alterum* præd. *redundat.*) rustica deducto vectigali. H-S $\overline{CXIII}$ DC. N. Accipere debent. Nævius. Firmus. &. Nævius. pupillus. tutore auctore H-S $\overline{VIIII}$ XCIV. $\overline{N}$. &. obligare. fund. Didianum. Albianum. Vibianum. in Veleiate. pag. Bagienno ad f. L. & C. Annis. & Nævis. Vero. &. Prisco. &. Sulpicia. Priscilla. & pop. quos prof. sunt H-S $\overline{LXXIIII}$. DCC. $\overline{N}$. in H-S $\overline{IIII}$XCIIII. N. Item. fund. Betutianum. Ulamonium. pag. s. s. ad f. Nævis. Vero. &. Prisco. &. Appis. Vero. &. Marcello, &. Licinio. Catone. &. Antonio. Prisco. & pop. quos. prof. sunt H-S $\overline{XCIIX}$ D. in H-S $\overline{V}$. (*Firminus & Memor professi sunt prædia rustica H-S $\overline{CXIII}$ DC, Gallicæ monetæ librarum 22,098. Accepit H-S $\overline{VIIII}$ XCIV, Gallicæ monetæ libras 1,770.*)

44. Coloni Lucenses. publice. professi. sunt. saltus. prædia. quæ. Betunias. sive quo. alio. vocabulo. sunt. pro. indiviso. pro parte. tertia. quæ. pars. fuit. C. Atti. Nepotis. & quascumque. partes. habuit. Attius Nepos. cum. Annis fratrib. &. re. p. Lucensium. &. Cœlio. Vero. Item. saltus. prædiaque. juncta. qui. montes. appellantur. quæ. fuerunt. Atti Nepotis. propria. universaque. Item. saltus. prædiaque. Variso. &. saltus. prædiaque Jesis. &. saltus. prædiaque. Dinium. &. saltus. prædiaque. Poptis. & saltus. prædiaque. Bargæ, & saltus. prædiaque. Boielis. &. saltus. prædiaque. Tarboniæ. &. saltus. prædiaque. Vellanium vectigal. &. non. vectigali. sive alis. nominib. vocabulis. quæ sunt. in Lucense. &. in Veleiate. & in Parmense. & in Placentino. & Montibus ad f.

compluribus. exceptis prædis. Cærelliano. colle. &. prædis. quæ Attius. Nepos. cum. Priſcilla. aliquando. poſſedit H-S viciès quinquies. deductis reliquis. colonorum & uſuris. pecuniæ. &. pretis. mancipiorum. quæ. in. in. (*Alterum in redundat.*) emptione. eis ceſſerunt. habita. ratione. etiam vectigalium. H-S lxvii. Accipere debent. H-S CXXVIII. DCC. LXXX. N. &. obligare. ſaltus. ſive. prædia. quæ. s. s. s. deducta parte quarta. (*Coloni Lucenſes poſſederunt H-S vicies quinquies, Gallicæ monetæ libras* 486,518. *Deductis reliquis colonorum, uſuris pecuniæ, pretiis mancipiorum, & vectigalibus, profeſſi ſunt.* H-S lxvii., *Gallicæ monetæ libras* 311,240. *Acceperunt* H-S CXXVIII. DCC. LXXX, *Gallicæ monetæ libras* 24,951.)

45. T. Valius. Verus. prof. eſt. præd. ruſtica deducto. vectigali H-S CCXLVI. DCCCXXXXII. N. Accipere debet. H-S XVIIII. & obligare. fund. Caninianum. in. Placentino. pag. Vergellenſe. ad f. Fiſio. Yacinto. &. Petronis. fratribus quos. prof. eſt H-S XL. in. H-S III. Item fund. Cornelianum. Delianum. pag. Ceriale. ad f. Valeris. fratrib. &. alis. quos. prof. eſt. H-S XXXVIII DCC. N. in. H-S III. Item fund. ſive. ſaltum. Calventianum. Sextianum. cum vadis. &. fund. Salvianum. &. campum. vectigal. &. non. vectigali. &. fund. Eppiano. Titiolano. Hiſtrioduno. &. fund. Taurianis. duob. & fund. Æriano. dextriano. cum. meridib. omnib. &. alluvionib. (Gallicè, *avec toutes les appartenances & accrues.*) junctis. prædis. s. s. quæ. ſunt. in. Placentino. pag. Sinnenſe. ad f. Gallis. fratrib. &. Quarto. Modeſto. &. re. p. Placentinorum. & alis. quos. prof. eſt. H-S CL CC. N. in H-S VIII. Item fund. Vitulianum. in. Placentino. pag. Vercellenſe. ad f. Licinia. Tertullina. &. paganis. pagi. Ambitrebi. quem. prof. eſt. H-S XXC. in. H-S Lss. (*Lege*, in H-S V.

Verus autem professus est prædia rustica H-S CCXLVI DCCC XXXXII, *Gallicæ monetæ librarum* 48,018. *Accepit* H-S XVIIII, *Gallicæ monetæ libras* 3,696.)

46. P. Publicius Senex. prof. est. prædia. rustica. H-S CCLXXI C. N. Accipere debet. H-S XXI CC ∞ XL. &. obligare. fund. Numerianum qui. est. in Placentino. pag. Herculanio. ad f. Novellio. Fusco. &. Sulpicia. Erato. quem prof. est. H-S XXXVII. &. fund. Petronianum. pag. s. s. Cornelis. fratrib. & fund. s. s. quem. prof. est. H-S XI. in H-S IV. Item fund. Stanlacum. totum. cum. casa. Valeriana. p. p. sexta. pag. s. s. ad f. s. s. &. Novellio. Fusco. &. pop. quem. prof. est H-S VI. &. fund. Birrianum. Velleianum. cum meridib. qui. est. pag. s. s. ad f. C. Lucilio. L. Virio. &. pop. quem. prof. est. H-S XLVI. in. H-S IIIID. D. N. (*Alterum* D *redundat.*) Item. fund. Bæbianum. pag. s. s. ad f. Aurelia. Exorata. &. P. Aurelio. &. pop. quem. prof. est. H-S VI. &. fund. Pescennianum. pag. s. s. ad f. Minicia. Polla. &. Callidia. Vibia. &. populo. quem. prof. est H-S XX in H-S ∞ ∞. Item. fund. Vicrianum. pag. s. s. ad f.

Columna septima.

VELLEIO INGENUO. ET CAELIO Vero & pop. quem. prof. est. H-S VIII. & fund. Balbinianum. pag. s. s. ad f. pop. quem. prof. est. H-S XL in H-S IIII. Item fund. Lucillianum. pag. s. s. ad f. L. Marcilio. Avillia Philena. &. fundi. Suevoniani. partem. quartam. pag. s. s. ad f. Sulpicia. Erato. &. fund. Calidianum. pag. s. s. ad f. C. Marcilio. L. Ennio. &. fund. Marcilianum. pag. s. s. ad f. Marcilio. Pietate. &. Sulpicia. Erato. &. fund. Homusianum. pag. s. s. ad f. Sulpicia. Erato. &.

Sertoria. Polla. quos. pluribus. summis. prof. est. H-S XLII DCC. N. in H-S III D. N. Item. fund. Papirianum . . . g. (*Supple*, pág. *id est* pago.) s. s. ad f. M. Vibio. & pop. & fund. Matellianum. pag. s. s. ad f. M. Vibio. & fund. Elleianum. pag. s. s. ad f. Sitrio. & Sulpicia. Erato. & fund. Calpurnianum. pag. s. s. ad l. (*Corrige*, ad f.) Dellio Vero &. Valerio Vero quos. pluribus summis. profes. est. H-S XXVIII. in H-S ∞ DCCCXI. N. Item. fund. Plautian. qui est. in Placentino. pag. Veronensi. ad f. Pompeio Primigenio. & pop. & fund. Philetianum. cum. meride. Vicriana. in Placentino. pag. Herculanio. ad f. Cærellio. Vero. &. pop. quem. duabus. summis. prof. est. H-S XXIII DC. N. in H-S II. (*Publicius professus est prædia rustica* H-S CCLXXI C, *Gallicæ monetæ librarum* 52,837. *Accepit* H-S XXI DCCC XI, *Gallicæ monetæ libras* 4,242.)

47. L. Virius. Fuscus. prof. *est præd. rustica* H-S CCLXVIIII. Accipere debet. H-S XXI DÇ L. M. & obligare. fund. Oclavianum. qui est. in. Placentino. pag. Herclanio. ad f. Glitia. Marcellina. Albio Prisco. &. pop. quem prof. H-S XXXVI. in H-S III C L N. Item. fund. Virtianum qui est. in Placentino. pag. s. s. ad f. Velleio Ingenuo. Licinio. Senino. &. pop. quem prof. est H-S XL. in H-S III D. N. & fund. Numisianum. pag. s. s. ad f. Petronio Servando & Ræcio Fortunato & pop. quem prof. est. H-S LXV (*Lege*, H-S LXV) in H-S VI D N. Item fund. Hostilianum. pag. s. s. ad f. T. Avillio. &. Licinio. Senino. &. pop. quem. prof. est H-S X. Item. fund. Virtianum. pag. s. s. ad f. Publicio Senino & Pomponia Procula. quem prof. est. H-S XXXVI in H-S IIII. Item. fund. Pistel. & fund. Calvianum. pag. s. s. ad f. Tullio Primigenio. &. Olio. Pudente quem prof. est. H-S XX in H-S IIII. D. N.

(*Fuscus professus est prædia rustica* H-S CCLXIX. *Gallicæ monetæ lib.* 52,338. *Accepit* H-S XXI DCL, *Gallicæ monetæ libras* 4,211.)

48. Item obligatio prædiorum facta per Cornelium Gallicanum ob H-S LXXII. ut. ex. indulgentia. optimi. maximique. principis Imp. Cæs. Nervæ. Trajani. Augusti. Germanici. pueri. puellæq. alimenta. accipiant. legitimi. N. XIIX. in. singulos. H-S XVI. N. fiunt. H-S III. CCCCLVI. legitima. H-S XII. fit summa utraque H-S III DC. quæ fit usura ∴ ∴ ∴ summæ s. s. (*Cornelius Gallicanus obligavit prædia ob* H-S LXXII, *Gallicæ monetæ libras* 14,006. *Ex quincunce usurâ fiebat annua summa* H-S III DC, *Gallicæ monetæ librarum* 700. *Inde alimenta accipiebant pueri legitimi* XVIII, *in singulos menses* H-S XVI, *Gallicæ monetæ libris* 3 *&* *asse* I. *puella legitima, in singulos menses* H-S XII, *Gallicæ monetæ libris* 2 *& assibus* 5.)

49. C. Cœlius. Verus. professus est saltus Avegam Veccium Debelos cum figlinis saltus Velvias Leucomelium qui sunt in Veleiate pag. Albense & Velleio. ad f. re. p. Lucensium & re. p. Veleiatum H-S XC. Accipere debet H-S IX. Item prof. est. fund. Valerianum t (*Supple*, &) Ovianas. Adrusiacum Luciliacum. p. p. dim. & fundum Noniacum. pro. p IIII qui sunt in Veleiate pag. Statiello ad f. Annia. Vera. re. p. Lucensium. & pop. H-S LX. Accip. debet H-S VI. (*Verus professus est saltus & fundos* H-S CL, *Gallicæ monetæ librarum* 29,179. *Accepit* H-S XV, *Gallicæ monetæ libras* 2,918.)

50. L. Cornelius. Severus. professus. est. saltum. Blæsiolam. qui est. in Libarnense. & Veleiate pagis. Bagienno & Moninate ad f. Vibio Severo. & pop. H-S CCCL. Accipere debet H-S XXXV.

(*Severus professus est saltum* H-S CCCL, *Gallicæ monetæ librarum* 68,086. *Accepit* H-S XXXV, *Gallicæ monetæ libras* 6,808.)

51. C. Vibi. Severi. profitente. ipso. fundi. Aurelianus. Cœlianus. qui. s (*Lege*, sunt) in Veleiate pag. Ambitrebio ad f. C. Volumnio Memore & p (*Lege*, populo) H-S XXI (*Corrige*, H-S XXX) Accipere debet H-S III. (*Fundi Aurelianus & Cœlianus, quos Vibius Severus professus est, fuere* H-S XXX, *Gallicæ monetæ librarum* 5,835. *Accepit* H-S III, *Gallicæ monetæ libras* 583.)

52. Item saltus Attinava cum fundo Flaviano. Messiano. Vipponiano qui est. in Veleiate. pag. Ambitrebio. ad f. L. Cornelio Severo & pop. H-S XXX. Accipere debet H-S III. (*Vibius Severus professus quoque est saltum Attinavam, æstimatum, ut suprà*, H-S XXX. *Accepit quoque* H-S III.)

53. M. Mommei. Persici profitente. ipso. saltus Nevidunus. in Veleiat. pag. Sulco. ad f. Licinio Catone. Vettis. fratribus. & pop. H-S LX. Accip. debet H-S VI. (*Mommeius Persicus professus est saltum Nevidunum* H-S LX, *Gallicæ monetæ librarum* 11,671. *Accepit* H-S VI, *Gallicæ monetæ libras* 1,167.)

54. Vibiæ Sabinæ. profitente. Vibio. Ilaeo. saltus Carucia & Velius & fund. Nævian. p. p. dim. pagis. Salvio. &. Valerio inter ad fines rem ... censium. (*Supple*, rem p. Lucensium.) &. P. Nævium. Probum. &. C. Titium Graphicum & Q. Cassium. Faustum. &. pop. H-S C. Accip. debet H-S X. (*Vibiæ Sabinæ saltus fundusque æstimatus* H-S C, *Gallicæ monetæ libris* 19,453. *Accepit* H-S X, *Gallicæ monetæ libras* 1,945.)

Hæc est insignis Inscriptio Tabulæ Trajanæ ex ære, pondo librarum 600, in quâ videre est

egregium optimi Principis monumentum: ſimul quoque pronum eſt intelligere quomodo apud Romanos terræ deſcriberentur. Inde quoque accipimus multa adhuc apud nos manere in agrorum noſtrorum diviſionibus & appellationibus antiquitatis veſtigia. Denique haud ſupervacuum erit obſervare illas agrorum deſcriptiones, quæ nobis ita difficiles, ita diſpendioſæ, videntur, fuiſſe Romanis facillimas & ſaluberrimas.

ANECDOTA
DE PRINCIPIBUS GALBA, OTHONE ET VITELLIO.

BREVE ac ferale fuit horum Principum imperium, civium cædibus cruentatum. Inde Julianus, Imperator, *in Cæsaribus*, eos dixit feras fuisse, quæ ne suo quidem generi parcerent. Φείδεται γὰρ οὐδ᾽ ἐ τῶν ἀναγκαιοτέρων ταυτὶ τὰ θηρία.

Ob subitariam fluxamque eorum auctoritatem, monogrammata tum Galbæ, tum *Othonis* nonnullis Tiberii Neronisque nummis impressa reperiuntur. Quod sanè factum, ut citiùs ac sine dispendio pararetur eorum moneta. Tales nummos vide apud Cl. Pellerin, *Mélange de Médailles*, Tom. II, pag. 37.

Haud inglorius tamen fuisset, si longior, Galbæ principatus. Multa sapienter fortiterque jam providerat. Vectigalia quoque imminuit. Remissam quadragesimam testantur ejus nummi ex ære magno & mediocri. SER. GALBA IMP. AVG. Laureatum Galbæ caput. In aversâ parte : QVADRAGENS. REMISSAE. SC. Arcus triumphalis, cui equites impositi. Nummi alii habent : XXXX REMISSAE. SC. Eodem planè sensu. De quadragesimæ abolitione vide dicta suprà Annal. XIII, 51.

Ob eas egregii principatûs spes, & positum a Galbâ SIGNVM LIBERTATIS RESTITVTAE, nummos Galbæ restituere optimi Principes Vespa-

sianus, Nerva, & Trajanus. Vide Cl. le Beau, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXIV, pag. 181 & seqq.

Percelebris fuit & multorum eruditorum virorum conjectationibus jactatus Galbæ argenteus nummus, quem ita exhibebant: GALBA IMPERATOR. Caput Galbæ laureatum. In posticâ parte REST. NVM. Caput muliebre monili ornatum. Alii interpretabantur, RESTITVTO NVMMO: alii, RESTITVTO NVMINE: alii, RESTITVTA NVMIDIA: alii, RESTITVTA NVMANTIA. Hæc omnia vana esse docuit Cl. Barthelemy. Seguinianus ille nummus, qui nunc in Gazâ Regiâ adservatur, non habet REST. NVM. sed RESTITVTA: nec integer est; at in parte, quæ exstat, affrictu detritus: unde literæ TVTA corruptæ sunt in NVM. Nummum planè similem, sed integrum, habet Cl. d'Enery, in quo manifestè scriptum, LIBERTAS RESTITVTA. Vide Cl. Barthelemy, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXVI, pag. 547 & seqq.

Tabulas honestæ missionis a Galbâ datas memoravi in priore Taciti editione, Tom. II, p. 455.

De Othone, luxurioso Principe, pauca dixero. Satis sit monuisse eum fuisse ipsi Neroni libidinis ac luxûs magistrum; &, cùm omnia luxûs genera anteoccupata reperisset, eò usque descendisse, ut unguentis vestigia pedum tingere monstraret. Quod jam monuimus suprà Tom. III, pag. 547.

Ineunte hoc sæculo, reperta in agro Brixelliano, *le territoire de Bresello*, magna vis aureorum nummorum, qui ibi defossi fuisse creduntur, versâ in exitium Othonis fortunâ. Vide Cl. Muratori, *Annali d'Italia*, Tom. I, anno LXIX.

Inter hos bellorum motus, novo cibo aucta est mensa Romana, teste Plinio X, 49. *Venêre in Italiam Bebriacensibus bellis civilibus trans Padum*

& novæ aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Nova illa avis appellatur *Starna*, id est externa; & perdicis species est, quam perdicem cineream, *la perdrix grise*, dicimus. Vide eruditum Manelphum, *Mensa Romana*, cap. 24, pag. 84.

At quantulum hoc ad ventrem gulamque Vitellii! Is totam Principatûs fortunam in ingluviem vertit; eâque intemperantiâ *novies millies sestertium*, Gallicæ monetæ libras 175,095,225, *paucissimis mensibus intervertisse creditur*, ut vidimus suprà Hist. II, 95. Nec mirum, cùm tam profundæ esset gulæ, ut *epulas trifariam, interdum quadrifariam* dispertiret, *in jentacula, & prandia, & cenas comissationesque: facilè omnibus sufficiens vomitandi consuetudine*, Suet. in Vitell. cap. 13. Quanta in iis esset ciborum multitudo indicat *famosissima super ceteras cena Vitellio data adventitia a fratre, in quâ duo millia lectissimorum piscium, septem millia avium apposita traduntur*. De hac ingluvie si plura volueris, vide priorem Taciti editionem Tom. III, pag. 433, ubi *de ventre & gulâ Vitellii* disserui. Gulosus hic Princeps semper vixit inter patinarum paludes; unde, sub mortem, cùm vera sunt nomina, dictus est *Patinarius*. Sueton. in Vitell. cap. 17.

De Vespasiano, Tito & Domitiano.

UBI primùm Vespasianus pacem imperio attulit, id enixè curavit, quod Romanis semper gratissimum fuit, ut Roma magnificis operibus attolleretur. Præter Jovis Capitolini Pacisque templa, amphitheatrum exstruxit tam magnificè tantisque impensis, ut Cl. Barthelemy, peritissimus antiquitatis æstimator, cùm stupendas quæ

adhuc supersunt partes inviseret, solius fabricæ pretium, æstimatione per cubicos materiæ pedes factâ, repererit esse Gallicæ nostræ monetæ librarum 17,000,000. *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXVIII, pag. 583. Quid, si nunc cogitemus tantæ molis fundamenta, interiorem ambitum, cunctaque ornamenta, ipsamque inferiorem amphitheatri partem, viginti duorum palmorum altitudine, sub ruderibus aggestisque terris latitantem? Manifestum sanè erit Theodoricum regem meritò scripsisse, Vespasianum, *divitiarum profuso flumine, cogitasse ædificium fieri, unde caput urbium potuisset.* Cassiodor. Variar. V, 42. Tantâ autem tamque incredibili celeritate immensum id opus confectum est, ut ipse Vespasianus ad tres gradus illud erexerit, editisque ludis dedicaverit. Duos gradus postea adjecit Titus, iterumque dedicavit. Domitianus ad clypea usque perduxit, penitusque perfecit, ut jam dixi suprà pag. 344. Tunc verè scripsit Martialis I, 1.

Barbara Pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus jactet nec Babylona labor:
Nec Triviæ templo molles laudentur honores,
Dissimuletque deum cornibus ara frequens.
Aere nec vacuo pendentia Mausolea
Laudibus immodicis Cares in astra ferant.
Omnis Cæsareo cedat labor amphitheatro:
Unum pro cunctis fama loquatur opus.

Ibi non veteres tantum opes explicuit architectura; novas quoque addidit, & bases Doricis columnis supposuit. Unde columnis non modò decus & elegantia, sed & soliditas ac firmamentum venit. Vide Cl. T. Major, *les Ruines de Pæstum, ou de Posidonie, dans la grande Grece*, pag. 27.

Operum quidem magnificentiâ commendetur Vespasianus, æquè commendandus mihi videtur, quòd iis plebeculam pascere studuerit. Curam, vigilantissimo Principe dignissimam, memorat Suetonius in Vespasian. cap. 18. *Mechanico grandes columnas exiguâ impensâ perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit, operam remisit, præfatus: Sineret se plebeculam pascere.*

Statuam Nili, ex basalte lapide, seu marmore, confectam, & a Vespasiano in templo Pacis dicatam celebrat Plinius XXXVI, 7. *Invenit eadem Ægyptus in Æthiopiâ, quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Unde & nomen ei dedit. Numquam hic major repertus est, quàm in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili,* XVI *liberis circà ludentibus, per quos totidem cubita summi incrementi augentis se amnis intelliguntur.* Diu creditum est illam ipsam statuam in cavædio Pontificiarum Vaticani palatii ædium nunc adservari. Quæ ibi adservatur, inventa est, teste Serlio, in thermis Constantini, in monte Quirinali: temporum injuriâ rubiginem contraxerat. Unde a recentioribus quibusdam scriptoribus ex basalte esse credita est. At constat eam esse ex marmore albo statuario. Manifestum itaque est non esse statuam a Vespasiano dicatam, sed antiquum ejus exemplum, & ad similitudinem statuæ ex basalte efformatum.

Idem fuit Tito Principi magnificentiæ studium; ejusque domum absolutissimis artium monumentis præfulsisse docet Laocoontis statua, quam celebrat Plinius XXXVI, 5, n. 11. *Nec multò plurium fama est, quorumdam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncu-*

pari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præponendum. Ex uno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus de consilii sententiâ fecere summi artifices, Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodii. Egregium illud artis opus, quod nemo sine maximâ admiratione inspexerit, nunc videre est in Pontificiis Vaticani palatii hortis. A Felice *de Fredis* inventum fuit sub Julio II, Pontifice maximo in Thermis Titi. Nunc quidem diligenti contemplatione observatum est illud non ex uno lapide, id est marmore, fuisse confectum, sed plus minus quatuor compaginibus esse ferruminatum. Quod, cùm recens adhuc foret, ab artificibus occultari dissimularique potuit, nunc post tot sæcula, aggestaque olim rudera, ipsamque demum exportationem, anxiâ tantùm curâ deprehenditur.

Hactenus magnificentiæ consuluerant egregii Principes Vespasianus & Titus. Portentosa libidinum miracula, quæ sub Caio Caligulâ & Nerone Romam attonuerant, æmulatus est Domitianus. Visaque sunt in Cæsareâ domo Adonea, seu horti pensiles, quibus victam Assyriam gloriabatur Princeps, incredibilium cupitor. De his hortis vide Cl. Bianchini, *del Palazzo de Cesari*, Tab. VIII. Præter illos hortos videre erat alia immensæ prodigentiæ opera a Domitiano exstructa, porticum ante Cæsaream domum, basilicam, balneum, pellicum diætam; in quæ singula, teste Plutarcho in Poplicolâ, pag. 105, cadebat illud Epicharmi ad gurgitem dictum.

Non benignus es, habes morbum, gestis tu largiens.

Nam in his non se religiosum, nec magnificum probabat Domitianus; sed morbo tenebatur, gaudebatque cùm in ædificia omnia profunderet: &,

ut Midas, omnia ſibi aurea & gemmea cupiebat. Ὁ μέντοι θαυμάσας τοῦ Καπιτωλίου τὴν πολυτέλειαν, τί μίαν εἶδεν ἐν οἰκίᾳ Δομετιανοῦ στοὰν, ἢ βασιλικὴν, ἢ βαλανεῖον, ἢ παλλακίδων δίαιταν, οἷόν ἐστι τὸ λεγόμενον τοῦ Ἐπιχάρμου πρὸς τὸν ἄσωτον, Οὐ φιλάνθρωπος τύ γ' ἐσσί· ἔχεις νόσον· χαίρεις διδοὺς· τοιοῦτον ἄν τι πρὸς Δομετιανὸν εἰπεῖν προήχθη, Οὐκ εὐσεβὴς, οὐδὲ φιλότιμος τύ γ' ἐσσί· ἔχεις νόσον, χαίρεις κατοικοδομῶν· ὥσπερ ὁ Μίδας ἐκεῖνος, ἅπαντά σοι χρυσᾶ καὶ λίθινα βουλόμενος γίνεσθαι.

Domitiani opera ejuſque tempora plurimùm illuſtrat Martialis in ſuis Epigrammatum libris, quibus Domitianum paſſim celebrat, eique adulatur.

In Gazâ Sereniſſimi Aurelianenſium Ducis exſtat egregia gemma. Achates eſt, *une agate-onyce*, cujus diameter duos ferme æquat pollices. In ambitu, ſculpta ſunt duodecim ſigna Zodiaci. In medio, videtur pars poſterior templi rotundi, ante quod in parte dextrâ ſedet vir togatus, capite nudo, cui vir pariter togatus ſtans offert coronam radiatam. Hos inter, juvenis quoque togatus ſtans, & multò minor, manus attollit, venerans. Hinc & inde ad pedes viri ſedentis ſunt duo vaſa. Sedes eſt antiqua & affabre facta: poſita eſt ſupra planum, quod ſuſtinetur capite inter duas alas.

Multi multa, nec probabilia, excogitavere, ut hanc gemmam explicarent. Unus ad veritatem acceſſit Cl. Belley, *Mémoires de l'Académie Royale des Inſcriptions*, Tom. XXVI, pag. 475. Cùm enim obſervaſſet exſtare nummum Domitiani, cuſum, cùm ludi ſæculares facti ſunt, qui quamdam ſimilitudinem cum gemmâ habebat, exiſtimavit in nummo & in achate exhiberi Domitianum, qui ſuffimenta pro ludis ſæcularibus populo diſtribueret. At alia eſt gemmæ mens, ſublimis magis magiſque divina, quam non deprehendit

Cl. Belley, quòd ad locum Panegyrici, quem Plinius Trajano dixit, non attenderit. Locus ille Plinii gemmam egregie explicat. Quod ut clariùs percipiatur, & nummum & gemmam afferam.

Nummus est ex ære magno, nec rarus: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIII. caput Domitiani laureatum. In posticâ parte, COS. XIIII. LVD. SAEC. S. C. Vir togatus sedet in suggestu, capite nudo: dextram porrigit viro togato stanti, & dextram quoque porrigenti. Hos inter stat ante suggestum juvenis togatus, sed multò minor. Ante pedes viri sedentis sunt duo vasa. In recessu, videtur frons templi, aut basilicæ, quatuor columnis insignis. In imo suggestu, scriptum est: SVF. P. D. id est, *Suffimenta populo data.* Nempe cùm adessent ludi sæculares, quindecimviri in Capitolio & in templo Palatino, sedentes in suggestu, suffimenta, lustrationis causâ, populo dabant, faces scilicet, & sulphur & bitumen, ut docet Zosimus II, pag. *669.* Ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐν τῷ νεῷ τῷ κατὰ τὸ Παλάτιον, οἱ δεκαπέντε ἄνδρες ἐπὶ βήματος καθήμενοι, τῷ δήμῳ διανέμουσι τὰ καθάρσια· ταῦτα δέ ἐστι δᾷδες καὶ θεῖον καὶ ἄσφαλτον. Hæc sunt suffimenta a quindecim viris data, quæ in hoc Domitiani nummo, sicuti in compluribus aliis ejus nummis aliæ ludorum sæcularium cærimoniæ, exhibentur. Immo videre est in Philipporum nummis ipsa etiam animalia, quæ per sæculares eorum ludos spectata sunt.

Gemma autem non ludos, ludorumve ritus, sed divinos honores, Domitiano oblatos & adsertos, ostentat. Id significat corona radiata: idem loquuntur Zodiaci signa; nec aliter Virgilius, Georgic. I, 32. Cæsarem laudat, oratque ut novum tardis sidus se mensibus addat. Ita etiam artifex Zodiacum disposuit, ut retro post Domi-

tianum viderentur signa Virgo & Libra, quæ intra se Domitianus reciperet, cùm cælos peteret. Carissima enim fuere Domitiano illa signa, qui ideo menses Septembrem & Octobrem ex suis appellationibus Germanicum & Domitianum transnominavit; ut videre est apud Suetonium in Domit. cap. 13, apud Plutarchum in Numâ, pag. 72, quòd horum altero imperium suscepisset, altero natus esset. Divinitatis argumenta adhuc sunt in templo, in capite inter duas alas, in ipsâ sede, antiquâ & cum scabello, quæ deorum est, non hominum. Liberalitate autem Domitiano partam esse divinitatem indicant duo vasa. Hæc autem omnia paucis complexus est Plinius in Panegyric. cap. 52. Cùm enim Trajanum laudasset, quòd pro se parcus, in publicum magnificus, urbem porticibus, delubris, exornaverat, maximum circi latus splendidissimè refecerat, multa ibi loca addiderat populo, quem congiarii facilitate auxerat, ait: *Horum unum si præstitisset alius, illi jamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribusque & grandioribus victimis invocaretur.* Quæ, ut certo certiùs Domitianum notant, ita quoque gemmam Serenissimi Aurelianensium Ducis clarissimè explicant.

De Nervâ & Trajano.

De optimis illis Principibus, quorum tempora satis illustravi, pauca addidero. Satis sit observasse Romam numquam fuisse, quàm sub eorum Principatu, magnificentiorem ac feliciorem: illos magnificentiæ & felicitatis publicæ egregia sua studia liberalitate & clementiâ cumulasse. Quod, post tot Principes superbiâ, avaritiâ, crudelitate commaculatos, adeò suave gratumque visum est, ut id omnium vocibus fuerit celebratum, reperta-

que ſint prope forum Nervæ complura marmora inſcripta, POTISSIMA DOS IN PRINCIPE LIBERALITAS ET CLEMENTIA. Prædicantur adhuc in Trajano SANCTITAS DOMI, IN ARMIS FORTITVDO, VTROBIQVE PRVDENTIA. Aurel. Victor, in Epitome.

Iis virtutibus in immenſum crevit ſub auſpicatiſſimo Trajani principatu Romana gloria; & quantò major gloria, tantò major fuit felicitas. Inde in veteribus monumentis paſſim occurrit TRAIANVS RESTITVTOR ITALIAE, PROPAGATOR ORBIS TERRARVM, LOCVPLETATOR CIVIVM, PATER PATRIAE, PRINCEPS OPTIMVS. ALTER quoque ROMULUS dicebatur, teſte Dione LXX, pag. 800. At cùm ejus nomen, ob multitudinem operum, quæ aut nova ſtruxerat, aut reipublicæ temporibus inſigniora, ſed vetuſtate collapſa, refecerat, parietibus ubique inſcriptum legeretur, plebs, cui vel laus maxima in jocum ſæpe ceſſit, eum herbam parietinam, *la pariétaire*, cognominavit. Ammian. Marcellin. XXVII, 2. Nec ingratum nomen fuit Principi, cui liberæ omnes voces placebant; adulationem tantùm oderat: ideoque laudatus a Martiale, Epigramm. X, 72,

Fruſtra blanditiæ venitis ad me
Attritis miſerabiles labellis:
Dicturus dominum, deumque non ſum.
Jam non eſt locus hac in urbe vobis:
Ad Parthos procul ite pileatos,
Et turpes humileſque, ſuppliceſque
Pictorum ſola baſiate regum.
Non eſt hic dominus, ſed Imperator,
Sed juſtiſſimus omnium ſenator:
Per quem de Stygiâ domo reducta eſt

Siccis rustica veritas capillis.
Hoc sub Principe, si sapis, caveto;
Verbis, Roma, prioribus loquaris.

Suis verisque laudibus attollatur Trajani virtus; quâ certè nullam illustriorem vidit imperium Romanum. At fabularum suarum pudeat Christianos quosdam scriptores, qui eum ab inferis, ob ejus clementiam & mansuetudinem, lacrimis & fletibus Divi Gregorii liberatum fuisse commenti sunt. Vide *Acta Sanctorum*, Tom. II, mensis Martii, pag. 136, 137 & 155.

Trajanus commentarios rerum suarum scripserat; qui si ad nos pervenissent, egregium suppeditassent historiæ argumentum : in iis ampla quoque fuisset eruditionis materia. Nullus enim principum, quos prisca Romanorum, Græcorum, aliorumve imperiorum ætas celebravit, majora gessit, quàm Trajanus, plusve terrarum peragravit & illustavit.

Præter insignem columnam Trajani, quam sæpissimè suprà memoravi, erat ejus arcus in primâ Urbis regione, teste P. Victore; anaglyphis aliisque ornamentis nobilitatus. At, cùm Constantini ætate periissent artes, eique tamen ob victorias arcus dicaretur, nova quidem & rudia structa sunt, quibus addita egregia decora ab arcu Trajani ablata. Hæc inter videtur anaglyphum, in quo Trajanus stat sacrificans cum suovetaurilibus. Erant quoque octo insignes statuæ, eximii operis, quorum capita clam nocte, jussu Laurentii de Medicis, amputata sunt, & Florentiam asportata. Post veterem illam exspoliationem, manebant adhuc marmora arcus Trajani, quibus clarissimus Michael-Angelus Buonarotti usus est, cùm strueret elegantissimam basim, cui

imposita est in areâ Capitolinâ equestris statua M. Aurelii.

Sic monumentorum *vetus interit ætas*,
Et juvenum ritu florent modò nata, vigentque.
Debemur morti nos, nostraque.

Horat. Art. Poetic. 61.

FINIS TOMI QUINTI.

